תנ״ך · אחרונים

זכרון אהרן

רבי אהרן הכהן

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

זכרון אהרן

רבי אהרן הכהן

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/זכרון-אהרן/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
פרשת בראשית 10
פרשת נח 20
פרשת לך לך 23
פרשת וירא 29
פרשת חיי שרה 35
פרשת תולדות 40
פרשת ויצא 47
פרשת וישלח 52
פרשת וישב 55
פרשת מקץ 60
פרשת ויגש 62
פרשת ויחי 65
פרשת שמות 71
פרשת וארא 80
פרשת בא 83
פרשת בשלח 86
פרשת יתרו 92
פרשת תרומה 99
פרשת תצוה 103
פרשת כי תשא 105
פרשת ויקרא 108
פרשת שמיני 109
פרשת אחרי 111
פרשת קדושים 113
פרשת אמור 114
פרשת בהר 116
פרשת בחקותי 116
פרשת נשא 118
פרשת בהעלותך 119
פרשת שלח 122
פרשת קרח 124
פרשת חוקת 127
פרשת בלק 129
פרשת דברים 130
פרשת ואתחנן 131
פרשת עקב 132
פרשת תבא 132
פרשת נצבים 134
דרשה על הצדקה 136
דרוש לשבועות 143
דרוש ער"ח אדר 147
הספד 151
הספד 156
השמטות 163
ליקוטים 166

הקדמה

לרבי אהרן הכהן ז"ל:

אגרת מוסר:

בעזה"י יום ג' לסדר ראה שנת תרט"ו לפ"ק:

את נפשך שמור. מדרכי ה' אל תעבור. תנה בני לבך אל אל אמת. לשוכן שמים. המשגיח ורואה בחדרי לבב. אין דבר נסתר ממנו. ואיך יעלה על דעתך לחטוא ולמרות פי עליון אדוניך. והוא רואה אותך. לכן בני הכנע והשפל לפניו. תמיד תהי' תהלת ה' בפיך. ותאמר בפה מלא ובלב שמח. ותתן לו אלף תודות חלף אשר ברא אותך בנדבה וחסד. ואף עתה טובתו עלי אהלי. ואיך אמרוד נגדו. איך אעיז פני. לעבור פי אלקי. גדולה או קטנה. הלה' אגמול זאת תחת גמולו עלי תמיד להטיב לי. די חרפה על אשר אני לא יכול לשלם עבור אחת מאלפי רבבות הטובות וחסדים אשר עשה ועושה עמי. מעת בראתו [אותי] עד עתה. ואיך לא אבוש ואכלם מעצמי להרים פני לעבור על ציווי השי"ת. משל לך מלך שיבא בעצמו ומצוה אותך דבר אף אם יהי' קשה לך ומשא. לא תרף עד שתמלא הדבר. ועוד יהי' לך לכבוד ולפאר ומכש"כ מלך עולם המושל בכל מבקש ממך דבר לא לצרכו אלא לצרכך להטיב לך באחריתך:

בה' אל תמרוד. כי הוא אל הכבוד. לו הה"ר וההוד. בכל דרכך דעהו. הן אם אתה עוסק במצוה. יהי' לשמו הגדול. לא לאהבת השבח מבני אדם וכבודם. כ' מה הם. ומה חייהם המה גם כבודם יעברו כצל עובר. רק לשם בוראך אשר קיים לעד. וכן כשאתה עוסק בדברי רשות יהי' רק לשמו הגדול אני אוכל למען אהי' חזק ובריא אולם לעבוד לבורא עולם. וכן כל דבר אם תלך לטייל גם כן יהי' על כוונה זו וגם אז תוכל לעבוד בוראך כשתבחין בעין הבחינה על עשב השדה ואילנות שהם מפלואי בורא יתברך. ואז אותן פלאות שתפליא לעשות הם כמו עדותיך. וכשתשכב לישן יהי' רק הכל לכבוד יוצרך עושך וקונך. וזה בכל דרכיך דרכים שלך ג"כ דעהו דע מה ומי הוא ואז לא תכשל ולא תנגף כי הוא יישר אורחותיך ואף אם אתה עושה דבר רשות יען אשר אתה זוכר ה' במעשיך והוא יישר אורחותיך כאלו הם דבר מצוה ותחבל שכר על כל פסיעה ופסיעה וכמשאחז"ל וכל מעשיך יהיו לשם שמים. לא פעם ופעמיים. אלא ערב ובוקר וצהריים. ואז שכרך מוכפל לך בכפלי כפליים:

גאה וגאון הרחק ממך כמטחוי קשת. כי מה אנו ומה חיינו כציץ פורח. היאך תרדוף אחר כבוד. כי אדם בין לילה הי' ובין לילה אבד. ראשיתו וסופו אין. חיותו כהרף עין וא"כ גאוה וגדולה מנין. הגאוה הוא ראש לכל חטאת אדם נגד ה' ונגד בני אדם. אם הוא

מתגאה אומר בלבו שהוא צדיק תמים. אין לו דמים. כל העולם כאין נגדו. ונגד צדקתו. ואיך יצדק מעשיו. הלא תדע באמת ואמונה. אף אם האמת כן אין נחשב למאומה לגודל טובות יוצרך עליך. ואיך תתגאה בלי מאומה ממעשיך הטובים וכי תאמר זך וישר פעלי אין זה כי אם רוע לב - ונגד בני אדם אין אני צריך לספר לך הלא תדע אם לא שמעת כמה יבאש איש הלזה כולם אויביו כולם שונאיו אין יכול לדרוש בשלום שום אדם. וגם האדם אין יכול לסובלו. קיצור הדבר הגאוה והגדולה הוא רק לחי עולמים. ולא לאדם נדכה ושחוח. בלי כח. אשר בעפר ולעפר יסודו. והוא הדרו והודו. ואיך יתגאה בעולם שאינו שלו. לכך בני הכנע והי' שפל בעיניך ועבד לכל אדם. כל אדם יהי' בעינך גדול ממך ואז תלמוד מכולם. ולא תבוש ואז תשכיל ותצליח. כשושנה תפריח: דע את אלקי אביך. ועבדהו באמונה. אז תגל לבך. בשמחה ורנה. מי שעובד השי"ת רק מצות אנשים מלומדה כאשר ראה מאבותיו הוא עליו כנושא סבל על כתפו עבור שכרו ולא ברצונו ובחפצו לא כן אם אני מכיר את הגדול ממני אני בעצמי מבקש לעבדו כי ידעתיו באמת כי הוא גדול וחכם ממני כך אם אתה תדע ותחקור על גדולת הבורא ית' אשר אין ערך לגדולתו ואז מעצמך תעבוד אותו בשמחה ולב מלא חדוה ועוז. אבל אם תסמוך רק על קבלת אבותיך בלבד בלי הבנה אזי אף אם תעבוד. אלקי הכבוד. לא בזה חפץ. לכן קללה התורה יען אשר לא עבדת בשמחה. ולכן אמר שהע"ה דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם. לכן בני חקור תמיד ותראה גדולת בוראך ואזי תעבדהו זה עבודה שבלב אשר אין ערוך אלי'. וחקירה אמורה רק בספרי קודש ובפרט בס' חובת הלבבות שער הבחינה. שם תתן עינך ולבך כל הימים עד שיהי' שגור בפיך אז תמלל רברבן מעצמך הרבה ויפתחו לך שערי אורה ויראה. מה שלא תוכל לחקור ולבא על האמת סמוך על קבלת אבותיך. כי הוא חייך ואורך ימיך ועל זה נאמר שאל אביך ויגדך. ויגד לך תעלומות חכמה מה שלא תוכל לבא על בירור הדברים והם נעלמים ממך כמוך:

הרחק משכן רע. כי הוא שטן משחית נפשך לאט לאט עד כי תפול ברשת לא תוכל קום ח"ו לכן מנע רגלך מהתחבר עמו כי הוא עושה כאשה זונה אגורה בשפתי' ובחלקלקות לשונה מפתה עד כי הולך אחרי'. כן דרכי אלה הרשעים יודעים לרצות אדם במחמאות פיהם עד כי נאמין שיראים אלקיהם אבל שבע תועבות בלבם הרע. ובה' אינם מאמינים כחשו ויאמרו לא הוא, ואם הוא, אומרים שאינו משגיח והעולם הפקר בלי מעניש ומשכיר. הרשות נתונה לכל אדם דרך יבחר בלי שום פחד ויראה מהעתיד הרחק מהם ומהמהם. יוצק עופרת רותח בתוך פיהם. לא יאבה ה' סלוח להם. ירדו שחת. בלי למצא נחת. אף אם תראה אותם השעה מצלחת להם אל תקנא בעושי רשעה ועולה. ואף אם

יחילו דרכיהם כי לנסות בא השי"ת אותנו אם בכל זה אלקי הכבוד נעבוד בלב ומאד - בטח בה' ועשה טוב שכרך מה רב אשר צפון ליראיו ואוהביו ואם לא בזה העולם הכלה ואבד תזכה ותחי' ותירש עולם נכבד אשר עין לא ראתה זולת ה':

ואם תראה השעה משחקת לך אל תניח זכר עי"ז מלעבוד את ה'. ונהפוך תן תודה כל יום וכל שעה וכל רגע לאלקיך אשר הניח לך מכל אוהביך מהם יגיעי כח ועמלו והם בדוחק גדול. ואתה יושב בלי דאגה ועמל. לא יהי' לך העושר כמו שאמר בשם ה' הנביא וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל. כי אז העושר שמור לרעתך ח"ו. לכן עמוד בנסיון העושר הזה ותראה לעשות בעשרך צדקה ומצות. ואז יוצלח דרכך עד מאד. בזה ובבא ואם תראה שאתה עשית עם עושרך כראוי. ובכל זאת שמש ההצלחה הרחיקה ניצוצה ממך בל תתן דופי כלפי מעלה. תן הודאה על העבר שנתן לך ה' העושר על שנים שעברו ואפשר לטובתך ניטל עמך הכבוד עתה. כי יודע ה' שלא תוכל לעמוד עוד בנסיונך ותשמן ותשכח אל מחוללך. לכן הוא מקדים הרפואה. קיצר הדברים תדע מהאל הטוב לא יצא רק טוב ואם לעיני האדם הוא רע לעיני לב טהור יראה באור בהיר. כי לטוב כוונתו. לכן החזק ואל ירף ידך ולבך אל יוציא דבר לפני האלקים כי לא כמחשבותינו מחשבותיו ודרכיו גבהו מדרכינו עד אין חקר לכן מי יאמר לו מה תעשה. הלא לא נדע מה הוא עושה. וע"ז אחכז"ל בכל מדה שהיא מודד לך הוי מודה לו. כי כוונתו רק לטובה. ואז תלך בטח דרכך לא תכשל ולא תנגף כי יהי' ה' לאור לך. לא תעצב אם יחסר לך דבר ולא תשמח אם יהי' לך לרוב מחמת פחד הנסיון אשר ה' מנסה אותך:

זך וישר יהי' פעלך. ותמיד תראה כי פועלך נגדך והוא רואה אותך ואתה אינך רואה אותו ואם תסתר עצמך במסתרים והיא לא יראה אותך. אתמה. לא תעשה כמו שעושה עוף בת היענה שמכסה ראשה בתוך כנפי' למען לא יגיע לה חיצי קנה כי היא אומרת כמו שהיא אינה רואה את המזיק כן גם הוא לא יוכל לראות אותה. לכן בני כל מחשבותיך ולבך יהי' מול נגד פני ה' אז תשכיל ואז תצליח כשושנה תפריח כשמש בצהרים בגבורתו תזריח בזה ובבא ואז יהי' ה' בכסלך לא תוועד אשורך כי דרך ה' דרכך והוא ינחה אותך בהתהלכך. כלל הדבר איך אעשה ואעבור נגד אדוני והוא רואה אותי. ואם ח"ו יעלה על דעתך שאין אלקים רואה אותך הלא זה כפירה עצומה ר"ל לכן יהי' אימת מלכך נגד עיניך ואז לא תחטיא מדרך הישר:

חילך ושופרך לאורייתא תדירא. כחשיכה כאורה. יומם ולילה בה תחזי. וסיב. בה ירבו ימיך ושנותיך. בה תמצא עושר וכבוד. בה תזכה לנועם אלקיך. בה תמצא חן וחסד בעיני כל רואיך. בה יהי' על פני הארץ מוראך. בה תהי' עליון על כל ויראוך. בה ירונו וישמחו

בך כל שומעיך. בה ירונו בחוץ חכמתך. בה יתהללו בך כל אוהביך. בה תרעץ כל אויבך. כי תורתך תפארתך וכתרך:

טוב ארוחת ירק עם אהבת הי. משור אבוס בלי מעוז הדת. כי אם מעט יהי' חלקך אזי חלקך בחיים הבאים שם תאכל ושם תתענג. שם תהי' מיושבים ראשונה במלכות שמים. שם יתנו תהלתיך שם יספרו תורתך ומעשיך - לא כן אם חלקך בדשנים ושורים מפוטמים. מי יודע אם לעת כזאת אין אתה אוכל חלקך בנעימים. ואזי אתה קונה עולם עובר בעולם עומד. עולם כלה בעולם מלא. עולם הבל בעולם אשר אין למלל. עולם הפסד בעולם מיוסד. עולם בוז וקלון בעולם עליון. עולם מעפר ואפר בעולם שכולו זך ושפר. לכן יהי' מעט בעיניך הרבה. אם תהי' במעוז היראה. והרבה מזה העולם מעט אף אם תהי' ביראת ה' כל הימים. כי פן תאכל ושבעת מעשיך בחייך:

ידיך יהיו אסורות לעשות ולהרים יד נגד חבירך אם ידבר נגדך אזי תדבר אתה אליו רכות בלב שחוח מה לך רעי תרדפני. הלא שנינו בני אב אחד. אדון אחר בראנו. אל אחד עשנו ואם הסכלתי לא אוסיף. וגם אתה אל תוסיף. רק נוכיח בין שנינו אם אחד יראה בחבירו דבר נגד יראת ה' לא לבייש אחד הלא תגדיל מעשיך הרע על מעשי הרע אם תבייש אותי לכן הנח. כן תאמר לחברך ואז ילך מנגדך ויאהבוך אהבת נפש אהבת עולם. כן תעשה כל ימיך ותראה פלאות בשונאך:

כי לא לאדם דרכי רק לה' הוא המכין מצעדי גבר איש איש לפי ערכו. על פי ה' יסעו בני אדם ועל פי ה' יחנו איש על דגלו לאות על שכרו כפי אשר פעל ועשה עם ה'. הכל שקול וספור עד אין חקר כי הוא חוקר הכל וסוקר בסקירה אחת כל העולם במעל ותחת. לכן לא תאמר בני אלו היית במקום אחר רוח והצלה יעמוד לנו - או שאין שייך לך. או ה' לא רצה לתת לך אותה טובה. אם שאתה אינך ראוי לטובה כזאת. או כי לא כסית בטובה מרובה אולי תהי' מאותן השמינים ודשנים ובועטים. והי' הטוב ההוא אשר ייטיב לך ה' ישוב לנקמה לכן תסתפק במה שנתן לך ותתפלל בלב שחוח נגד ה' כי ירום אותך וימלא מחסורך על צד היותר טוב בעיני ה' ולא בעיניך. כי הוא יודע אותך יותר מאשר אתה בעצמך יודע ממך ואם תהי' ראוי לטובה יותר לא ימנע ממך. בהיות יש לאל ידו עשות כפי חפצו ורצונו: לעולם יהא אדם מעורב בין הבריות. יפה תורה עם דרך ארץ. הלא השי"ת ברא תחלה אדם ואח"כ נתן תורה. הלא דרך חרץ קדמה. לכן בני הזהר לדבר עם כל אדם בדרך ארץ. לא בפנים זועפות וגוערות. רק בפנים שוחקות ומאירות. ועם רוח נמוכה נגד כל אדם. כל אדם יהי' גדול בעיניך מאשר אתה. כל אחד יהי' בעיניך מאושר בעיני ה' מאשר אתה. כל אחד יהי' יותר חכם בעיניך מאשר אתה. ולא תהי'

מאותן בני אדם אשר אף שהם לומדי תורת ה' ידברו עם בני אדם בגאות או לא ידברו כלל עמם כלך מדרך זה רק כאשר כתבתי יפה תורה עם דרך ארץ. ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם. לכן הזהר בזה כי עי"ז לא יבזו עמי הארץ את לומדי התורה. ונהפוך הוא כי יהללו אותם בשער. הלא יאמרו ראו כמה נעימים כמה יפים דרכי לומדי למד ואז יתגדל ויתנשא שמו של נותן התורה ברוך הוא, דע ובין ושקול בשכל הקודש דברי' ואז יתבררו לך דברי':

מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה אותו. כל התורה בכללה ובפרטה הכל מעורר ליראת ה'. כולם ברורים ליראת ה'. כולם אהובים ליראת ה'. כי כל המצות כולן מורים ליראה את ה' הגדול והנורא וזה עיקר הכל ויראת ה' תהי' כאשר כתבתי מעוצם גדולתו ורוממותו לא עבור כי יעניש אותך. לכן תאמר כל יום ויום פ' היראה בפרשת עקב ואז לב חדש וטהור יותן לך מאת ה' אלקי שמים ותראה עין בעין כי יראתך את אלקיך הביאך עד הלום ואז תעלה מעלה לאהבה אותו. ומסור נפשך וגופך רק עבורו יתברך שמו ויתקדש. וזה יסוד כל היסודות אשר בעבור זה נברא העולם הגדול והעולם הקטן זה האדם. וכן אמר החכם מכל אדם. אלקים ירא כי זה כל האדם: נכון לבך בטוח בה' יהי' כי לא יעזוב נפשך בצר לך ומצאוך כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך. בתנאי שיהי' בטחונך חזק ואמת אז בלתי ספק יותן לך מבוקשך אם יהי' לטוב לך. אבל אם בטחונך בפיך ולא בלבך. בשפתיך ולא בפנמיותיך אזי תפלתך חוזרת ריקם - ולא תרויח רק עונש מאת אלקיך אשר יודע תרמית לבך אשר תרצה לפתות אותו בחלקלקות פיך ולבך בל עמך. העלה בדעתך אם כשתעמוד ותבקש מאדם דבר מה תעמוד לפני אלקיך הדורש ובוחן לבבך אם רע ואם טוב אבל אם יהי' בטחונך חזק ויאמין אז אל ירצך וכל חפציך יותנו לך מבלי מעשיך. מה' הכל יכול:

סבול העולם ונסיוניו ויושביו כי כל העולם לא נברא רק לנסות. לכן הכן עצמך לעמוד בנסיון הזה. ומי שיעמוד בנסיון הזה יזכה לעולם שכלו טוב. כי לולא הנסיון למה ברא ה' וחבר היוצר בתחלה את הנשמה יושבת תחת כנפי השכינה עם גוף עובר קרוץ מחומר. הלא טוב לה אז מעתה לראות בזיו שכינת עוזו. ועתה אסורה בחבלי בוז ועפר. ולמה עשה ה' כזאת הלא היא אבי' רק לנסות בא ה' אם תטיב מעשי' אזי יכפיל בלי ערך שכרה ואם ח"ו תתן בעפר פי'. ולא תאבה ולא תשמע בעצת אבי'. ואת אבי' היא מחללת. אזי תרד שחת. בלי מצוא נחת. לכן סביל הנסיון הנורא ותרויח שני עולמים בבת אחת:

עיניך יהיו עצורות מלהביט בפני אדם רשע כי אולי עי"ז תלמוד ממנו דבר מה. ועל זה התפלל דהע"ה העבר עיני מראות שוא ובכלל זה ראיית כל דבר רע שאסור לראות

מי ראיית עין הוא הסרסור לכל דבר רע. ולהיפך אם עיניך דרכיך תנצורנה יהי' עיניך סרסור לכל דבר טוב וראית עין מביא לידי הרהור וטומאה. וטומאה זו בוקעת ועולה ופוגם עצמו במעלה ומטה. ויורד ח"ו מנות מנה. וע"ז אמר דהמע"ה פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו כלומר עיני לא שמרו תורתיך כי ע"י העינים באתי לכל העבירות. והיא היא הגורמת לירד שחת. לכן בני הזהר שיהיו עיניך מאירות בתורה ויראת ה'. תן עיניך ביופי המצוה ועוסקיו תן עיניך במשפחת צדיקים ותלמוד מדרכיהם. תן עיניך בממון לעשות צדקה בארץ ואז יעמוד לימינך אל נערץ: פיך ידבר חכמות. או בתורה. או ביראה. ולא בדבר חול ומכש"כ ח"ו בניבול פה. הלא זה הדבר אשר נתן ה' לך מעלה נודעת נגד בהמות וחיות. והיאך תחלל אמרי פיך אשר עטרך בהם בוראך ויוצרך. משול לך אם אדם אלם אשר בא אליו רופא אומן ורפאהו. והי' יכול לדבר. וכאשר התחיל לדבר קלל את רופאו הלא אז לחטא כפלי כפליים יחשב לו הלא הוא הפליא לעשות עמו כן אתה בני אם במלל פיך תדבר נגד אלקיך. הלא זה עונך יחשב לך להגדול שבעונך הלא הוא עשך ויכוננך ואיך אתה ממרה את פיהו. לכן הזהר בני מזה שמור פתחי פיך להוציא דבר מה שאינו נכון לאלקיך: צנוע תהי' בכל דרכיך ומעשיך. כי בזה אתה מראה כי אתה מאמין שה' אלקיך נגדך תמיד ואף אם אתה עושה ועוסק במצות, אם אתה עושה בפרהסי' אפשר אתה עושה להחניף ולהגדיל שמך אצל בני אדם. וזה מתרמית היצר וסייעתו. אבל אם אתה עושה המצות בהצנע. אתה עושה מעשיך לשם שמים. ולא לתפארת ועטרת. וכן בדברי רשות צריך אתה להיות צנוע ומעלי במאכלך ומשתך ושאר צרכך. וכלל גדול הוא כי צנוע היא ירא ושלם בדרכי ה' וכמ"ש והצנע לכת את ה' אלקיך:

קדוש תהי' לה' אלקיך ועיקר הקדושה היא קדש עצמך במותר ומותר לך מה שצריך לך להברות גופך. כי אם אמנם אתה מצווה על זה להחיות גופך כי הגוף הוא כלי אומנות של הנשמה ואין אומן בלא כלים. לכן אם לא תברה גופך אזי ישאר נשמה בלי כלי אומנות. ומה יעשה האומן בלי כלים. וע"ז אמרה התורה ושמרתם את נפשותיכם. אבל היותר ממה שאתה צריך זרה הלאה. כי למה לך. הלא לחנם דאגתך על המותר מה שאין צריך לך. ואתה בסכנה גדולה ע"י המותר. ושמנת ועבית. שנית אולי האכילה ההיא אכילת איסור. והדבר הצריך אתה צריך להנות ולאכול. אבל לא היותר. והמותר תחרים. ואז תשכון בטח בלי דאגה על כל:

רק חזק ואמץ והי' לאיש ר"ת:

אוהב לכל אדם:

ישר עם כל אדם:
שלום עם כל אדם:
אהוב מכל אדם:
יאמין לך כל אדם:
שומע לך כל אדם:
שמור כלל זה בידך ותראהו כי אחרית לאיש שלום:
שמור ושמעת לכל הדברים אשר אנכי מצוך לעת אשר אתה הולך לעמוד במקום תורה וחכמה למען יהיו תורה ויראה מצומדים חכמה ודרך ארץ מאוחדים בלבך תמיד יהיו לך דברי הטעונים לאור לך להורות לך הדרך אשר תלך ויתר הדברים יתבארו לך בספרי חמד חובת הלבבות וספר ראשית חכמה בהם כלולים אהבת ה' ויראת ה' בהם תחזיק ולא תרפה מוצאם מוצא חיים בזה ובבא:
תמים תהי' עם ה' ועם אנשים. זקנים ונערים. ואז יהללוך כל בשערים. בתוך עדה וישרים. הק':
אהרן בר"ה כ"ץ:

פרשת בראשית

במדרש ר' הושעיא רבה פתח ואהי' אצלו אמון ואהי' שעשועים יום יום אמון פדגוג אמון מוצנע אמון מכוסה ע"כ דברי המדרש:
ונראה בכוונת המדרש דהנה תורתינו הקדושה יש בה יתרון ומעלה זאת שהיא תערוך דברי' או במוסר או בסיפור מעשה עד שיוכל ללמוד ממנה כל איש ואיש לפי דרכו ושכלו ויוכל ליקח ממנה מוסר השכל בין הוא חכם ונבון או הוא רק איש המוני ואין החכם יכול לומר כבר למדתי אותה פעם ופעמים כי הרבה דברים טמונים תחת סתר דברי' והם כתפוחי זהב במשכיות כסף ורק אחר יגיעה רבה איש תבונות יגלינה וזה מופת האמיתי שמעשה אלקים הוא אשר יאמר עליו אחת דיבר אלקים שתיים זו שמעתי פי' אם גם לפעמים ידבר ה' בתורתינו כאשר ידבר איש אל אחיו בכל זאת גם החכם והנבון יקחו ממנה חלקם כי יחפשו מטמונים ימצאו אבני נזר החכמה תוך עומק מליצותי' ודברי' היקרים כי עוז לאלקים ואת זה דיבר גם החכם מכל אדם במשליו פתח ואמר לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזימה ישמע חכם ויוסף לקח ונבון תחבולות יקנה ע"כ זה הדבר אשר דברנו הנה שלמה אשר נאמר עליו ויחכם מכל האדם כאשר רוח ה' דיבר בו והביע אמרי מוסר בדרך הזה להציע דבר משל או מליצה פשוטה לפני המון עם אשר

הבינו אותו גם הפתאים ונערים צעירי ימים לפי שהם דברים אשר לפי פשוטם הם קלי ההבנה עד מאד לזה אמר ישמע חכם ויוסף לקח כלומר שאם אותן הדברים בעצמן נראין כפשוטין מ"מ החכם ישימם אל לבו ודעתו ויוסף דעת וחכמה:

ובזה מיושב המדרש שהתחלנו בו שהפדגוג הוא המלמד עם ילדים רכים ומחנכם בקטנותם והנה הפדגוג הזה צריך לדבר עם הילדים בלשון קל אשר יבינוהו כי לא כסו עוד לילך בדרכי עומק הלשון וצריך לנהגם לאט לאט כן הוא עצם יקר ערך תורתינו הקדושה שהיא תדבר דברים קלי הדעת אשר כל איש ואיש יבינם וזה שאמר המדרש אמון פדגוג אבל אל תאמר שאין בה שום דבר חכמה אשר יהי' לחכמים ע"כ אמר אמון מכוסה כלומר שיש בה דברים נעלמים מכוסים במכסה המליצה וגם אמון מוצנע דברים מופלאים ומוצנעים אשר כיסה אותם עתיק יומין:

מאדמו"ר הגאון מוהר"י אסאד אבדק"ק ס"ה:

ויבדל אלקים בין האור ובין החשך כאן גדלה מריבת הרועים מאד באמרם שאין ענין להבדיל בין הקנין וההעדר ונדחקו מאד ועיין בס' מעשי ה' שלא מקיים שום פי' ולענ"ד נראה פי' עפ"י מ"ש תוס' ריש מסכת תענית דף ה' סוף ע"א אין הקב"ה מיחד שמו על הרעה שנאמר ויקרא אלקים לאור יום ולחשך קרא לילה ולא כתיב קרא אלקים לילה וכו' ע"ש א"כ מצינו בזה הבדל גדול בין קנין האור להעדר החשך לא שצריך הבדלה ביניהם אלא הקב"ה עשה הבדל זה ביניהם שעל האור ייחד שמו ולא על החשך כנ"ל והן הן דברי התורה ויבדל אלקים דייקא ר"ל השם הוא הבדיל בין האור ובין החשך ומבאר הפסוק השני כיצד והאיך הבדיל בין הקנין והעדר בזה ויקרא אלקים לאור וכו' ולחשך קרא וכו' ולא כתיב אלקים. ע"כ מאדמו"ר: ויאמר ה' אלקים לא טוב היות האדם לכדו אעשה לו עזר כנגדו וגו' ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה ולאדם לא מצא עזר כנגדו ויפל ה' אלקים תרדמה וגו' ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת ע"כ יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו וגו':

והנה רש"י ז"ל גבי בריאת האדם דכתיב זכר ונקבה ברא אותם הקשה ולהלן הוא אומר ויקח אחת מצלעותיו משמע שהאשה לא נבראה מיד בבריאת האדם ותירץ בשם מדרש אגדה שבראו שני פרצופים וגוף אחד ואח"כ חלקו ולפי פשוטו של מקרא כאן הודיעך שנבראו שניהם אדם ואשתו ביום הו' ואח"כ מודיע במקום אחר כיצד בריאתן עכ"ל:

והנה מ"ש המדרש אגדה שהיו דו פרצופין וגוף אחד לא אוכל להבין בקוצר שכלי כי אי אפשר לצייר בשכל שבכל מקום שהוא הי' גם היא היתה שם ומה שהוא עושה גם

היא היתה עושה או להיפך ואף אם תאמר מה שהוא דחוק מן השכל שבאמת הי' כן הלא התורה ק"ק שקדמה לעולם כתיב בה דיני נדה ועריות אשר האדם צריך לפרוש מהן בעת ועונה ההיא וגם על פירש"י שכתב שלא פירש מיד כיצד נבראו הזכר והנקיבה ואח"כ פירש לן הקרא במק"א גם זה לא יתכן דא"כ למאי אמר אדם זאת הפעם וגו' משמע שמתחלה לא הי' כך. לכן נ"ל דבודאי בתחילה נבראו כמשה"כ זכר ונקיבה כשאר בהמות וחיות זכר ונקבה לקיום המין ואם הי' רוצה להזדווג ולמלא תאותו בא אלי' ולאחר הזיווג הלכו כל אחד לדרכו ולא הי' להם שום חבה יתירה זה לזה לא שמח כל אחד בשמחת חבירו ולא צערו של זה הי' צער של חבירו ולא הי' להם אישות רק דביקות לקיום המין ולזה לא מצא אדם קורת רוח לפי שחי בבדידות וזה שאמר המדרש ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולכל חית השדה מלמד שבא אדם על כל הבהמות וחיות ולא מצא קורת רוח אלא בחוה כלומר שהסתכל בחיי הבהמות וחיות וראה שאין להם אישות רק זיווג מיניו לכן לא נתקרר דעתו בהם ולא מצא עזר לעצמו כי האשה צריכה להיות עזר לבעלה כל ימיו וגם כנגדו אם אינו רוצה לילך בדרך הישר ואז ההתנגדות ג"כ לעזר כמו שאמר רש"י על זכה עזר לא זכה כנגדו ולזה אמר הכתוב זאת הפעם כלומר עד עתה לא הי' כ"א זכר ונקבה ולא הי' להם שום התקרבות אחרת כ"א הזיווג אבל עתה אחר שלוקח עצם מעצמיו ובשר מבשרו הי' להם אישות והתקרבות זה לזה יותר מלאב ואם ע"כ יעזוב איש את אביו ואמו ודבק באשתו שהיא יותר קרוב לו מהם כנ"ל נכון:

מ"ר כשברא הקב"ה את האדם אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו אמר להם הקב"ה חכמתו מרובה משלכם מיד הביא הקב"ה לפניהם את הבהמה ואת החיה ואת העוף אמר זה מה שמו ולא היו יודעין העבירן לפני אדם אמר זה חמור זה שור זה סוס ואתה מה שמך אמר אדם מפני שנבראתי מן האדמה ומה שמי אמר לו אדון כי אתה אדון כל הברואים ע"כ:

ושמעתי ע"ז ביאור נכון דזהו כלל שהאדם הוא מורכב מגוף ונפש הגוף הוא גשמיות מן האדמה והנפש הוא חלק אלק ממעל והקשו כל המחקרים א"כ למה נקרא אדם מפני שמהאדמה הלקח הי' לו להקרא נפש אחר החלק היותר טוב שבו כמו שאם יש לאדם טבעת מזהב ובתוכו אבן טוב הנקרא למשל דיאמאנט לא יאמר שיש לו טבעת זהב רק יאמר שיש לו טבעת דיאמאנט לפי שהוא החלק היותר טוב א"כ גם האדם הי' צריך לקרא בשם נפש המשכלת וכמו שאמרנו. ונראה דידוע שהגוף מתאוה תמיד רק להנאת עוה"ז והחלק חלק ממעל מתאוה להיפך רק לעבוד את בוראו לכן זה השם אדם הוא טוב לו בכל פעם שאם הוא צדיק הרי הוא חידוש שהוא מאדמה ועובד את ה' ויקבל שכרו

בכפלי כפלים וגם אם הוא ח"ו להיפך שאינו הולך בדרך הישר גם אז טוב לו מפני שיש לו טענה ואמתלא שהוא רק אדם מאדמה ובשביל זה הוא קל לחטוא וזה שאנו אומרים זכור כי עפר אנחנו ולפי זה לא קשה מה שהקשו המחקרים למה נקרא אדם ולא נפש המשכלת שזה יהי' לו יותר כבוד אדרבא טוב לו שיקרא אחר חלק הגרוע שבו וכמו שאמרנו וזה שאמר הקב"ה חכמתו מרובה משלכם ששאל אותו מה שמו והוא השיב אדם ולא אמר נפש המשכלת:

ויצו ה' אלקים על האדם לאמר מכל עין הגן אכול תאכל ומעין הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות והנה זאת המצוה היא תמוה ונפלאה וכי מפני שיש בעץ הזה דעת טוב ורע לא יאכל האדם ממנו מה מצוה היא זו ומה טעם יש בה וגם נראה שהקב"ה הי' ח"ו צר עין שהאדם מבחר יצוריו לא ידע טוב ורע והיותר תמוה ומבהיל הוא העונש של מות תמות והלא באמת אכל ולא מת וגם אין מובן מה שאמר הנחש לא מות תמותון כי יודע אלקים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלקים יודעי טוב ורע מה פיתוי הוא זה והלא לא אמר יותר ממה שאמר הקב"ה בעצמו הקב"ה אמר ומעץ הדעת טוב ורע והנחש גם הוא אמר והייתם כאלקים יודעי טוב ורע רק הוסיף מלת אלקים:

ונלענ"ד לבאר באופן שאומר דהנה ידוע שלכל הנבראים אשר ברא הקב"ה יש להם תכלית מה ותכליתם היא טבעם וכל זמן שפועלים בטבעם אשר הוטבעה בהם נקרא שמם עליהם ואם אינם יכולים לפעול עוד אזי מתו ונאבדו, למשל אם עשב בושם אשר תכליתו וטבעו הוא ליתן ריח טוב אם פג ריחו אזי לא נקרא עוד בשם בושם, וכן למשל סכין אשר תכליתו הוא לחתוך אם קהה הברזל ואינו ראוי לחתוך בו כבר הלך ממנו שם סכין וחוזר לשמו הראשון אשר ממנו נלקח והוא חתיכת ברזל וכן היא בכל הבהמות וחיות שקרא להם אדם שמות לפי טבעם ותכליתם ואם כן הדבר בדומם צומח חי אשר לא נבראו רק בשביל האדם מכש"כ האדם בעצמו שיש לו תכלית גדול והוא צורתו אשר בו יש לו יתרון מן הבהמה והוא הנשמה הקדושה והשכל אשר נפח ה' בו חלק אלק ממעל לחשוב בו מחשבות קדושות גדולות ונפלאות עד שמי שמים להכיר בוראו להתבונן בחכמת יצוריו ונפלאות תמים דעים עד שיהי' כא' מצבא מרום במרום ואם הוא עושה כן הוא תכליתו אשר לו נברא וזה הי' תחילת מחשבת הקב"ה בבריאת העולם התחתון וכדי שיוכל האדם להשיג זה התכלית הגדול השוה לו מזונו וטרפו עם כל הבהמית וחיות הארץ מפרי העץ ועשב השדה ולא הי' צריך מלבוש לכסות גופו כדי שלא יטריד את שכלו בעניני גופו ויבלה זמנו בדברים הנוגעים אל הגוף ונהפוך הוא

שיבקש רק לתקן נשמתו הקדושה וילביש אותה במחשבות קדושות ויעלה מעלה מעלה עד שתשוב אל מקור מחצבתה בעושר גדול והון רב. אי לזאת לא נתן ה' לאדם כח הכרה הזאת שיוכל להכיר ולהבחין בין טוב לרע כלומר מה שיטעם יותר טוב לחכו ויעשה לו מטעמים כאשר אהב וילבש בבגדי שיראים ומשי גופו קרוץ מחומר למען יהי' לו מנוחת הנפש ולא יהי' לו עסק ודאגה בעסקי גופו כמו הבהמה וחי' כמו שאמרו חכז"ל ראית מימיך חי' ועוף שיש להם אומנות והם מתפרנסים שלא בצער וכו' לזה אני אומר שזה ההכרה וההבחנה הי' בעץ הדעת כמו שהמלות מורים עליו עץ הדעת טוב ורע ולזה צוה הקב"ה שלא יאכל ממנו שאם יאכל ממנו מיד בא לידי הבחנה זו וימות כי מאותה השעה לא יספיק לו עשב הארץ באשר נמצא אלא יבקר בין טוב לרע ויפנק עצמו במיני מאכלים ובגדים מינים ממינים שונים כאשר באמת כן הי' כי מיד אחר שאכל מעץ הדעת הרגיש שהוא ערום וע"י זאת ההרגשה מת כי שכלו שהוא תכלית כל הברואים ואדון לכל היצורים נעשה עבד לגוף ותחת שלש רגזה הארץ תחת עבד כי ימלוך וגו':

ואין כוונת מות תמות שימות מיתה גופניית אלא מיתה גדולה מזו מאד מיתה רוחניית שפסק מהיות אדם אשר בעבור זה נברא ותכליתו נפסק אבל הנחש בפיתוי דבריו אמר אל האשה שגם אם תאכל מעץ הדעת ותדע טוב ורע זה לא יזיק לנשמתה כלל כי אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך ויכול האדם להשיג תכליתו גם אם אוכל מטעמי עולם הזה כי אמר הלא גם הקב"ה בעצמו יודע זאת ובכל זה הוא בקדושתו וזה שאמר הנחש לא מות תמותון רק והייתם כאלקים יודעי טוב ורע ולא יגיע לכם מזה שום נזק אבל זה הי' טעות גדול כי הקב"ה כביכול אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף והבן אבל אדם שיש לו גוף אינו יכול להשיג תכליתו רק אם ימית תאות גופו ולא ידאג על צרכי גופו כלל כמו שאמרו חכז"ל אם ימות יחי' שאם ימית תאות גופו אזי יחי' ואם יחי' את גופו וילך אחר תאות לבו אז ימות מיתה נפשיית וזה הי' מיתת אדם הראשון אחר שאכל מעץ הדעת כמו אם אדם הוא סופר מהיר נקרא שמו סופר אבל אם שיבר את ידו ואינו יכול לכתוב עוד אעפ"י שעודנו חי הסופר מת מיד כאשר שיבר את ידו כן הי' מיתת אה"ר:

וזה הי' כוונת דהע"ה באמרו יקר בעיני ה' המותה לחסידיו היינו מה שהחסיד פורש ומצער עצמו מתענוגי עוה"ז וממית את גופו הוא יקר בעיני ה':

אולם מדברינו אלה יצא לנו ספק גדול אשר זה תוארו אחר שהנחנו שמתחלה הי' רצון הבורא ב"ה שלא יאכל האדם מעץ הדעת לפי שעי"ז ימית את נפשו ויאבד בלי תכלית כמו שאמרנו א"כ במה שעבר על ציווי זה אבד תכלית כל הבריאה ג"כ כי כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה וכשל עוזר ונפל עזור האיך יכול נברא חלוש לבלות ולהשבית

מעשיו של אומן גדול כהקב"ה והלא נהפוך הוא הקב"ה מבלה את מעשיו ובאדם מעשי ידיו מבלין אותו כמו שאמרו חז"ל:

אבל באמת יוותר זה הספק כשנתבונן בדרבי ה' ובמידותיו שהוא ממציא מזור ותרופה קודם בא המכה כמו הרופא אומן לומד תחלה חכמת הרפואה לכל מחלה והדברים אשר בהם ירפא כן כתב השי"ת תורתו הקדושה אלפיים שנה קודם בריאת עולם אשר היא צרי ומרפא לכל מחלה וגם הוא מחי' מתים מתי הנפש באמרה כי כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחי' ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך בעוה"ז ובעוה"ב כמו שאמרו חז"ל ומי שרוצה לחיות על זה האופן נתרפא מחטאו של אה"ר ומזוהמתו של נחש כי זה אינו צריך יותר להחיות את גופו מאה"ר קודם חטאו וזה שאמרו חז"ל ישראל שעמדו על הר סיני פסק מהם זוהמתו של נחש אוה"ע שלא עמדו על הר סיני לא פסק מהם זוהמתו של נחש ובאמת אם לא קבלו ישראל את התירה שהיא וחור לחטא אה"ר לא הי' העולם יכול להתקיים כי לא הי' לה שום תכלית ולזה אמרו ז"ל ג"כ שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית ואמר אם יקבלו ישראל את התורה מוטב ואם לאו אחזור העולם לתהו ובהו:

ובבחינה זאת יובנו ג"כ שני הפסוקים אשר בסוף סדרה זאת אשר הם תמוהים ביותר ושם נאמר ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה ובנות יולדו להם ויראו בני האלקים את בנות האדם כי טבות הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר והיו ימיו וגו' והקשו המפרשים מהו בני אלקים אם הם מלאכים ממש הא אין להם גוף ולא משיגי גוף ולא תאוה ודחקו לפרש שבני אלקים הם בני השופטים והשרים ולפי זה קשה מה עבירה הי' בידם שבחרו להם נשים יפות וטובות ומה זה שאמר הקב"ה לא ידון רוחי וגו' בשגם הוא בשר אבל לפי דברינו שאמרנו יבואר הכל על נכון שמתחלה קודם שאכל אה"ר מעץ הדעת לא הי' בו כח ההכרה מה שלגוף טוב ורע ובלי ספק לא הי' בו ג"כ כח ההבחנה בין יפה למגונה מפני שאינו רק לקיום המין ולא יבקר בין אשה יפה לסרת טעם כמו הבהמה כי לא די שבזה אין לו מעלה יתירה אדרבא מורידו מגדולתו בכל יום ויום יבקש תאוות חדשות מטמא שכלו ונשמתו עד שגם הם עוזרים לו למצוא ולמלאות תאותו ובזה יבלה זמנו כל ימי חיי הבלו ומיפר בריתו של הקב"ה עמו ועם כל יצורי עולמים וזה שאמר הכתוב שבני אלקים דהיינו בני אדם שנבראו להיות בכי אלקים כמאמר הכתוב אני אמרתי אלקים אתם וגו' ר"ל בני אלקים שהם יציר כפיו של הקב"ה ונפח בהם נשמה שהיא חלק אלקי ממעל האיך ירדו עשר מעלות אחורנית ובחרו להם נשים יפות למלאות תאות יצרם הרע ביתר שאת ועוז

ולפי גודל מעלתם הי' עוצם חטאם שלאחר שאכל מעץ הדעת בא להם ההבחנה להבחין בין יפה לסרת טעם ועי"ז נשאו להם נשים מכל אשר בחרו דוקא ולא רק לקיום המין לזה אמר הקב"ה לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר ר"ל שגם השכל העליון יסייע להגוף לילך אחר שרירותו ותאותו לכן לא ידון וגו' והבן:

ובזה יש לתת טוב טעם ודעת להבין מקראי קודש פ' לך לך טרם ציוה ה' את אברהם מצות מילה אמר אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים וגו' והקימותי את בריתי ביני וביניך ובין זרעך אחריך לדורותם לברית עולם וגו' דהנה הדרך לעשות או לכרות ברית בין אנשים או בין מלך עם אחד עם מלך עם אחר הוא שמתחילה נושאים ונותנים על דבר ידוע ואחר הרבה דברים אם מסכימים זה וזה בדבר כורתין עליו ברית וכן מרע"ה כרת ברית עם ישראל בסוף ימיו על התורה והמצות אשר ידעו ואשר שמעו כבר ממנו והנה פה לא אמר ה' עוד כלום ומיד הכניס אותו בברית על מה ועל מה ועוד קשה מהו לשון והקימותי כי זה לא שייך אלא בדבר שכבר היה לעולמים רק שנשחת ונפסד ועתה מחדש רוצים להקימו ועוד קשה מהו והיית לאב המון גוים הלא לא הי' לאב אלא ליצחק כדכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע וממנו והלאה כל זרע ישראל נקראו בני אברהם אבל לפי בחינתנו יבואר הכל היטב כי לאחר שאה"ר באכילתו מעץ הדעת היפר ברית ותכלית כל יצורי עולמים א"כ לא הי' לעולם קיום והעמדה אם לא הי' נמצא עם אחד עכ"פ אשר היו מקבלים עליהם עול מלכות שמים והתורה והמצות וזה שאח"כ אני הנה בריתי אתך כלומר הברית אשר הי' לי עם העולם אני רוצה לקיים על ידך וע"י זרעך לברית עולם והקימותי את בריתי ביני ובינך היינו הברית אשר היפר אה"ר גם עשרה ועשרה דורות אשר היו אחריו אני רוצה להקים על ידך ואם לאו אני מוכרח להחזיר העולם לתהו ובהו וממילא אם קיום העולם הוא רק על ידך תהי' אתה אב להמון גוים ולכל העולם כולו:

וכל זה לא אמרתי רק בדרך סברא ואגדה אבל באמת נראה לי שלא קשה ממה שלא מת מיד כאשר אכל מעץ הדעת כאשר הי' בצווי כי בודאי אם הי' עובר על מצות השי"ת מדעתו וברצונו וזדון נפשו ודאי הי' בא עליו עונש מיתה באותו יום אבל הוא לא אכל רק ע"י פיתוי אשתו והיא גם היא אמרה הנחש השיאני ואוכל מעתה לא הי' מחויב מיתה אף שלא הי' פטור לגמרי ונעשה בהם משפט כתוב כפי חכמתו יתברך שכל דרכיו משפט וצדקה וכן הוא באמת בכל מקומות שבתורה שיש כמה חילוקים בעונש שבמזיד והתראה מיתה בשוגג גלות וכו' אף שהמעשה הוא א':

ויאמר אל האשה אף כי אמר אלקים מכל עץ הגן וגו' וצריך ביאור לאיזה ענין הי' צריך הנחש להקדים אף כי אמר אלקים וגו' ועיין רש"י וגם יש לדקדק מה שפירש"י לא מות תמותון שהנחש דחפה עד שנגעה בעץ ואמר כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה גם יל"ד מה שאמר לקמן אשר צויתיך לאמור האי לאמור' אין לו פי' וגם צריך ביאור העונש מה שפרט לו הקב"ה למה שינה אותו הלא מתחילה לא קנס יותר ממיתה ועונש זה למה הוסיף לו וגם איתא במדרש דכך אמר אכלתי כבר ואוכל גם עתה וצריך ביאור לפרש דברים האלה:

ושמעתי על זה דהנה הרמב"ן פירש על מה שאמר אלקים כי ביום אכלך ממנו מות תמות דמשמע ביום זה מיד ובאמת ראינו כי לא מת ביום זה ופי' כן דאם לא הי' חוטא הי' חי לעולם אעפ"י שהאדם מורכב ודבר מורכב יש לו קץ ותכלית אך ע"י הנשמה שבגוף שהוא חלק אלק ממעל והוא נצחי יתקיים הגוף לעולם ולא ירד לבאר שחת ובשביל חטא זה קנסו הקב"ה מיתה שאל יעכב ויעצר הנשמה בגוף המורכב אך ירד מטה מטה כשאר מורכב ובזה כבין כפילת הלשון מות תמות כי כבר כתבו הספרים שהאדם מיום הולדו הולך למיתה כי תמיד הולך וחסר מכחו ובריאת גופו:

והנה זה עולה כהוגן אם נאמר שהאדם הי' חי לעולם אם לא הי' חוטא ורק החטא גרם שסופו למות וזה הי' עונשו שילך למיתה אבל אם נאמר שבלא חטא זה ג"כ לא הי' חי לעולם וסופו למות ע"כ אי אפשר לומר שעונשו הי' שיהא סופו למות ועכצ"ל שהעונש הי' שימות מיד:

והנה זה שצריך האדם אכילה ושתי' הוא כדי להחזיק הגוף שלא יחלש כחו מיד וימות אמנם אם נאמר שבלא החטא הי' חי לעולם שהנשמה היתה מצלת את הגוף מלירד לשחת לא הי' צריך האדם לאכילה ושתי' לקיום הגוף כי הנשמה היתה מקיימת אותו וזה היתה הוכחת הנחש שאין עונש ולית דין ולית דיין דמפני שאמר לו הקב"ה מכל עץ הגן אכול תאכל הרי שצריך הגוף לקיומו אכילה ושתי' ובלא אכילה ושתי' ימות הרי שסופו למות וא"כ ע"כ צ"ל שעונש המיתה הי' שבחטאו ימות מיד לכך דחפה ונגעה בו והראה לה שלא תמות שכשם שאין מיתה בנגיעה אעפ"י שאמרו הקב"ה, כי כן אמרה לה חוה כך אין מיתה באכילה ואין עונש כלל כי לית דין ולית דיין וזה שאמרה הנחש אף כי אמר אלקים מכל עץ הגן לא תאכלו הרי לא אסר לכם לאכול מכל עץ הגן ואתם צריכים אכילה ושתי' כדי להתקיים ולהחזיק את נפשותיכם וסופכם למות. וע"כ שהעונש מיתה הוא מיד והנך רואה שאינך מתה וכשם שאין עונש בנגיעה כך אין עונש באכילה, ושפיר מבואר מה היתה צריכה הנחש להקדים ולומר אף כי אמר אלקים וגו':

אמנם האמת כמו שכתב הרמב"ן שהם היו חיים לעולם אם לא היו חוטאים והעונש הי' שימות בסוף ולא מיד ומה שצוה הקב"ה לאכול משאר פירות לא להתקיים ולהחזיק הגוף רק משום מצוה אך הנחש הטעה אותם שבשביל כך אמר הקב"ה לאכול משאר פירות כדי לקיים נפשם ולא ימותו מיד שסופם בלא"ה למות ועי"ז הוכיח להם שלא יקבלו עונש. -:

והנה אמרו בגמרא שבאמת לא ציוה הקב"ה רק לאדם בלבד שלא יאכל מעץ הדעת שחוה לא היתה אז בעולם רק אמר לאדם שיאמר לחוה שאף היא לא תאכל וע"כ צ"ל שהיא ג"כ היתה בעונש זה שהרי צוה לאדם שיאמר לה ג"כ כדברים האלה ומזה הי' אדם לוקח ראיה שאין עונש בדבר שגם היא היתה בכלל מצוה ואעפי"כ לא מתה והעונש הי' ע"כ מיד מפני שצוה הקב"ה לאכול משאר פירות כדי להחזיק הגוף וכמו שאמרנו למעלה והוא לא ידע שצווי האכילה לא היתה רק מצוה או כדי להתענג בהם ובאמת העונש מיתה הי' אח"כ באחרית אבל מפני שאדה"ר טעה וסבר שאין עונש בדבר נתן לו הקב"ה מיד עונש שלא יהי' בדעתו הראשון שלעולם לא יהי' לו עונש להחוטא וזה שאמר הכתוב כי שמעת בקול אשתך שאמרה שאכלה ממנו ולא מתה ותאכל מן אשר צויתיך עליו לאמר לא תאכל כלומר לאמר לה לא תאכל ולקחת ראיה ממנה וסבר אתה שאין עונש לפי שלא מתה לכך מראה אני לך שסופך למות וזה העונש אשר גזרתי עליך לא כמו שהיית סובר שמיד תקבל וע"י עונש זה שתקבל מיד תדע שיש דין ויש דיין ומסיים העונש וכו' ובזה מבואר ג"כ כוונת המדרש שאמר אדם אכלתי ואוכל כלומר מפני שצויתני לאכול משאר פירות זה הטעה אותי לאכול ג"כ מעץ הדעת וזה ג"כ כוונת רש"י מצוה אחת היתה לו לאדם הראשון וזה הטעתו ודו"ק כי נכון הוא מאד:

ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה' והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהן וישע ה' אל הכל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד וגו' ויאמר ה' לקין למה חרה לך ולמה נפלו פניך הלא אם תטיב שאת ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ וכו' ואתה תמשל בו ויאמר קין אל הכל אחיו ויהי בהיותם כשדה ויקם קין אל הכל אחיו ויהרגהו ויאמר ה' אל קין וגו' כי תעבוד את האדמה לא תוסף תת כחה לך נע ונד תהי' בארץ ע"כ:

הנה הפסוקים האלה לפי פשוטם הם מחוסרי ההבנה ויש בהם הרבה ספקות א' מהו מקץ ימים, ב' גבי הבל אין כתיב מנחה רק הביא גם הוא, ג' למה לא שעה באמת אל מנחת קין מה פשעו ומה חטאתו הלא הוא הי' הראשון אשר נדבה לבו להביא, ד' מהו כוונת הפסוק אם תטיב שאת וגו' ומהו טעמו של שאת, ה' ויאמר קין אל הבל אחיו מה

אמר לו ולמה הוציא אותו החוצה אל השדה ומי הי' מעכבו להרגו בבית והלא לא הי' אז אדם אחר שהי' מצילו ממנו, ו' למה ענשו הקב"ה בעונש שלא תוציא האדמה יבולה ובנע ונד ולא בעונש אחר:

ונ"ל דהנה אחר שראינו שהעונש של אדה"ר על אכלו מעץ הדעת הי' במה שקלל הקב"ה את האדמה והי' צריך האדם לעבוד את האדמה עבודה רבה וקשה כמש"כ בעצבון תאכלינה כל ימי חייך וקוץ ודרדר וגו' עד בזיעת אפיך תאכל לחם עד שובך וגו' ממילא מובן שקודם החטא היתה פרנסת האדם בלי יגיעה והי' צריך רק לזרוע והארץ הוציאה צמחה גלוסקאות יפות כמו שהעץ מוציא פריו עד היום ואין צריך רק לנטוע וכאשר יבשילו פירותיו האדם שולח ידו ליקח פירותיו ובעודו בכפו יבלענה ולפ"ז אחר הקללה צריך האדם לחרוש ולזרוע ולשרש הקוצים לקצור ולידוש ולמרוח לטחון ולאפות עד שיבא לידי פת לחם והיא כשכיר או אריס אלא שגם לבעל השדה צריך ליתן דבר מועט וגם זה רק בזמן שישנם אריסים הרבה על השדה אבל בזמן קין שהי' כל הארץ לפניו לבדו והוא אבד כל זמנו וטרח כל הטורחות האלה למצוא טרף לכדי חיותו לא מצא את עצמו מחוייב כ"כ להודות עבור השדה לבעל השדה דהיינו להקב"ה ודיי אם הביא לו מנחה דהיינו מתנה מועטת ממה שנשאר לו בסוף השדה ממחייתו לזה אמר הכתוב ויהי מקץ ימים כלומר לסוף השנה שהי' בטוח שאינו צריך תבואה הזאת לעצמו לפי שיהי' לו תבואה חדשה בזמן קרוב אז הביא מנחה דייקא ולא קרבן עשיר אלא עני כמש"כ ואם דל הוא יביא עשירית האיפה לא כן הבל הי' רועה צאן שהוא לא עבד עבודה קשה כי כל עבודתו הוא בשמחת צאנו וכל הכבוד והון אשר עושה הוא ברכת ה' לבד בלי יגיעה וטירחא לכן ויבא מבכורות צאנו ומחלביהן לא מנחה והוא רק משלחן גבוה הוא אוכל וכל חלב לה' הוא לא כן קין שאמר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה לכן לא מצא עצמו מחויב להביא קרבן לה' ומה שהביא חשב כאילו נותנו במתנה והי' חרה לו מה שלא קיבלו השי"ת בסבר פנים יפות אבל הקב"ה אמר לו שאינו כן כי כל עמלו ויגיעו הוא הבל וריק אין בו שום תועלת אם אין הקב"ה שולח מים על פני חוצות להרוות את האדמה שתוכל להוציא צמחה וגם לאדם עצמו הוא נותן כח וחיל שיוכל לעבוד והוא נותן לו שכל ודעת להתחכם על איזה אופן מן האופנים שיעשה מלאכתו וירויח יותר וגם בלעדי כל זאת אם יחי' על דרך התורה והמצוה אינו צריך ליגיעה גדולה כמו שביארנו אצל חטא אה"ר קידם שאכל מעץ הדעת וכמו שכתוב בתוה"ק בכמה מקומות אם בחקותי תלכו וגו' שתהי' הברכה מצוי' כ"כ וא"צ שתהי' פרנסתו בזיעת אפו וזה שאמר הקב"ה לקין למה חרה לך וגו' שלא קבלתי מנחתך לפי שאתה תדמה שכל מה

שתוציא האדמה הוא רק מחמת יגיעתך אינו כן כמו שאמרנו ורק אם תטיב שאת כלומר אם תעשה מצותי וחקותי תשמור שאת ע"ד נושא עון שהקב"ה מרחק העון ונוטלו מן החוטא אף כאן הקב"ה נוטל הטורח והיגיעה ממנו אם ייטיב דרכו אבל קין עמד במרדו ולא די שעמד על דעתו הי' ג"כ רוצה שגם הבל אחיו יקיים לו דיעה הנפסדה הזאת וזה שאמר הכתוב ויאמר קין אל הבל אחיו כלומר הדיעה הנשחתה הזאת ויהי בהיותם בשדה שם הראה לו באצבע מה שצריך לעמול ולעבוד בשדה עד ככר לחם ואחר שהבל אחיו לא הי' רוצה לקבלה עמד עליו ויהרגהו והקב"ה ענשו מדה כנגד מדה להראות לו כמה נפסדה דעתו וקללו בנע ונד וזה שאמר הכתוב ארור אתה מן האדמה כי תעבוד את האדמה בכל מיני יגיעות וטירחות לא תוסף תת כחה לך כי אין הדבר תלוי במלאכה ועבודה כמו שאמרת כי על כל מוצא פי ה' יחיו האדם והטרחא והעמל היא רק עונש לאדם על חטאתו ודו"ק:

חסלת פרשת בראשית:

פרשת נח

וירא אלקים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ ויאמר אלקים אל נח קץ כל בשר בא לפני ע"כ:

ונראה לבאר על אופן נכון דהנה כתיב בפ' האזינו בפסוק וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו הכוונה מפני שראה הקב"ה בניו ובנותיו של רשע שהם רעים וחטאים וישחיתו את דרכם מפני זה ינאץ על הרשע ורבים עמדי על זה מפני מה נאמר שהקב"ה כועס ביתר שאת על בניו ובנותיו של רשע שהם רעים ולמה לא על הרשע עצמו שהוא יותר מחויב בדבר שלא הדריכם בדרך הישר ושמעתי ביאור נכון על זה עפ"י דברי הרמב"ם דכתיב אם נפש אחת תחטא בשגגה וכו' והנפש אשר תעשה ביד רמה את ה' הוא מגדף ונכרתה הנפש ההיא וכו' פירש"י ביד רמה שעשה את העבירה במזיד וקשה וכי על כל עבירה ועבירה שעושה האדם מחויב כרת ח"ו הלא חלוקים הרבה יש בעשה ולאו ומלקות ומפני מה כולל כל האיסורים בכרת ופי' הרמב"ם בזה דהנה שני גוונא בעלי עבירה יש, יש בעל עבירה שיודע את סרחונו ומכיר את הבורא יתברך ומאמין בשכר ועונש וגם ידע שאם יעשה עבירה זו סופו לקבל עונש עלי' אך מה יעשה תאותו הגדולה אמצה ממנו ואין יכול לכבוש אותה מפני חשקת הדבר אשר בוערת בו כאש המתלקחת ולבסוף אם כבר עשה את העבירה יתחרט חרטה גדולה כמו שאמרו בגמ' רשעים מלאים חרטה דהיינו אחר העבירה וכמו שכתבנו ואח"כ מיישר דרכיו ומדותיו בכל מה דאפשר

והנה על חוטא כזה אין הקב"ה כועס כ"כ מפני שהיא בטבע האדם שברא ה' אותו עם יצר הרע שחומד תמיד לדברים האסורים ומה יעשה אדם שלא יחטא: והנה בחוטא באופן זה יש חילוק בין עונש העבירות מלקות וכרת ומיתת ב"ד אבל יש עוד מין חוטא והם הפושעים והאפקורסים שמכחישים באמונת אלקי ומכש"כ שאינם מאמינים בשכר ועונש ועושים עבירות לא מחמת תאות גופם ויצרם רק להכעיס ולגדף את יוצרם ר"ל והחילוק בין שני מיני חוטאים האלה הוא זה שעושה את העבירה מחמתי שיצרו תקפו הוא יודע שמעשהו רע ועושה שלא כהוגן לכן אינו עושה הדבר בפרהסיא ובגלוי רק להיפך שכל מה שיכול להסתיר עצמו מסתיר את עצמו מפני שמתבייש בפני הרבים אבל זה שעושה לחרף ולגדף עושה העבירות בפרהסיא כדי להראות לאחרים שהוא אינו מאמין באמונה כזה ואינו מתירא לנפשו כלל והנה בזה הדרך אין חילוק כלל בין עבירה קטנה לגדולה כיון שלא מחמת יצרו עשה את העבירה א"כ אפילו על הקטנה שבעבירות הוא חייב כרת לפי שבזה מראה שאין אמונה כלל ואין אלקים ועושה בזה הגדולה שבעבירות לפי שהוא כופר בהקב"ה וזה שאמר הכתוב והנפש אשר תעשה ביד רמה כלומר בפרהסיא ובגלוי מצד חירוף וגידוף ולא מחמת תאוה את ה' הוא מגדף ונכרתה הנפש ההיא וכו' ובזה מבואר היטב מה שאמרו בגמ' לא חרבה ירושלם אלא מפני שהיו מבזים בה ת"ח אשר רבים מקשים ע"ז וכי רק בשביל זה בלבד חרב הלא מצינו בתנ"ך שכמה עבירות ותועבות עשו ע"ז ג"ע וש"ד שזכרם ירמי' ושאר הנביאים ומפני מה אמרו בגמ' שלא חרב אלא מפני שביזו בה ת"ח אבל לפי"ז ניחא דהנה על שני דרכים יכולין להכיר את בעל העבירה אם הוא חוטא מחמת אפיקורסית או מחמת שיצרו תקפה עליו א' כי זה עשה את העבירה מחמת תאות יצרו ומאמין שלעתיד ענוש יענש אזי ישתדל הוא עצמו לתקן מעוותו בכל מיני תקנות ומכבד ת"ח מפני שלא יכול ללמוד בעצמו וגם בעל עבירה הוא לכן הוא מכבד אנשים יראי אלקים לפי שיודע מה בינו לבין האנשים האלה אבל האפיקורס הזה שנאת מות יש לו על הצדיק ועל הת"ח וכקוץ ודרדר הם בעיניו ואם הי' יכול הי' קורעו כדג וזה שאמרו בגמ' לא חרב ירושלם אלא מפני שהיו מבזים בה ת"ח ובזה הראו שעושים את העבירות לא מחמת תאות יצרם אלא ע"ד חירוף וגידוף ב' יש להכיר אותם מתוך הבנים והבנות שזה שעושה את העבירה מחמת תאוה הוא מדריך אותם בדרך הישר והטוב בעיני אלקים ואדם ומלמדם תורה ומצוות כדי שיוכלו לכבוש תאותם ולא יהיו כמוהו אבל החוטא השני הוא מלמדם לעשות כל רעות ותועבות ומדיחם מדרך הישר ועל זה ינאץ הקב"ה לפי שחוטא כזה בודאי לא יעשה תשובה וזה שאמר הכתוב וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו שגם הם

רעים וחטאים מכח שהוא עצמו חוטא מחמת אפיקורסא עתה נשוב אל מה שהתחלנו דהנה הרבה מקשים על מה שהביא הקב"ה את והמבול ולא המתין שמא יעשו תשובה והא הוא ארך אפים וגם מצפה לתשובה עד יום מותו של אדם אבל זה הדבר אשר דברנו כי יש שני מיני חוטאים וכו' רק שהחוטא מחמת יצרו הרע הלא בוודאי יעשה תשובה אם יזקין ותצא ממנו התאוה אבל החוטא מחמת אפיקורסת הוא לא יעשה תשובה לעולם לפי שהוא חושב לית דין ולית דיין ולא עשה את העבירות מחמת תאות לבו וזה שאמר הכתוב וירא אלקים וכו' והנה נשחתה ובאופן כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ שהיו אומרים את דרכו כלומר הכל בדרך הטבע על הארץ ואין אלקות לכן קצף השי"ת עליהם ואמר לנח קץ כל בשר בא לפני אין אני יכול להמתין יותר שבוודאי לא יעשו תשובה לפי שהם חוטאים על דרך זה כמו שאמרנו, ודו"ק: ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים וגו' ויאמרו הכה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נפוץ על פני כל הארץ וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל אשר בנו בני האדם וגו' ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת לכולם וזה החילם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות הכה נרדה ונבלה שם שפתם וגו' עד גמירא:

והנה הפסוקים האלה קשי ההבנה א' מה היתה כוונת האנשים האלה בבנין המגדל הזה עד לשמים ואם היו שוטים כ"כ למה לא הניחם הקב"ה לבנות ויעשו מה שרוצים ולבסוף יראו שטותם מעצמם ויחדלו לבנות ב' שאמרו נעשה לנו שם פן נפוץ על פני כל הארץ וכי יכולים כל בני עולם לחיות במקום א' והא צריכים פרנסה וצריכים ארץ רחבת ידים שצמיח להם לחמם ודי מחסורם ג' מה שאמר הקב"ה הן עם אחד וגו' וזה החילם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות מה הי' חטאת ופשעם במה שהחלו והאיך תהי' תחלה זו סבה שיוכלו אח"כ לגמור כל אשר יזמו דבוודאי הי' סוף מעשה במחשבה תחלה ומה היתה מחשבתם הרעה ד' למה ענשם הקב"ה בזה מה שנבלה להם שפתם כי לכאורה הי' זה עונש מועט וקל נגד חטאם הכבד לפי מה שאמרו במדרשים שהיו רוצים ללחום עם הקב"ה, (עיין שם וגם בפירש"י ז"ל במקומו.):

ונ"ל כי דור הפלגה שהי' קרוב לזמן המבול והי' להם בקבלה מאבותיהם וגם ידעו שלא נאבדו דורות הראשונים רק מפני שהשחיתו את דרכם על הארץ ורק נח נשאר שהי' צדיק והיו יראים לנפשותם פן גם הם יענשו ממרומים אם ילכו בדרכי לבם והיו יודעים את רבונם אך היו מכוונים למרוד מפני תאות לבם ויצום הרע לכן היו יועצים וחושבים תחבולות האיך יוכלו להציל את עצמם מן העונש וזה לא יוכל להיות רק אם יהיו כולם במעמד אחד ובכוונה אחת במה שנוגע אל הדברים שהם נגד ה' כי אחר שהיו יודעים

שהקב"ה נשבע שלא יביא עוד מבול לעולם ולא יכרת כל בשר עוד דהיינו שלא יביא עוד עונש כללי על העולם ושלום יהי' לנו אם נהי' כולנו על מעמד אחד אבל אם לא יהיו על אופן אחד יכול הקב"ה לקיים שבועתו כי לא נשבע רק שלא ישחית כל בשר כמו שקרה לסדום ועמורה שהפך אותם ה' וזה שאמר הכתוב ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים בנסעם מקדם היינו כאשר סעו וקדמונו של עולם שכולם פה אחד אמרו שרק על אופן זה נהיו ניצולים מן העונש אם יהי' לנו דברים אחדים אם כן למען יעמדו ימים רבים ואולי במשך הזמן תעמוד כת אחת אשר אינם רוצים להשוות דעתם עמהם אי לזאת עשו תחבולה וגזרו אומר שכל בני אדם יהיו כבני משפחה אחת ולא יהי' לשום אדם חלק ונחלה לבדו רק מיבול הארץ יהי' כל העולם מתפרנסים בשוה למספר הגולגולת לכל אחד ואחד יתנו מחסורו וגם המלאכות יתחלקו בשוה לפי כחם וגבורתם ולזה התכלית היו רוצים לבנות להם עיר ומגדל גבוה ושם יושיבו להם ראשים ושרים אשר עיניהם יהיו פקוחות על כל צרכי בני אדם ואם יהי' צרה במקום אחד או במדינה אחת אז שאר בני אדם יבואו לעזור להם אחר שלא תהי' הצרה הזאת כלליית מהטעם שאמרתי ומעתה יובנו הפסוקים על נכון וזה שאמר הקב"ה וזה החילם לעשות כלומר אעפ"י שבבנין העיר והמגדל לא חטאו עוד אבל יחטאו מכח זה לעתיד כי לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות ויפנו לי עורף מכל וכל ויעזבו אותי לכן בלל ה' את לשונם ומתוך כך הפיצם על פני כל הארץ ולא יוכלו להיות באגודה אחת ובכוונה אחת וממילא הופרה עצתם הרעה כי פיזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם וזה הי' רפואה למכתם ודוק:

חסלת פרשת נח:

פרשת לך לך

ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וכו' והי' ברכה וילך אברם כאשר דיבר אליו ה' ואברם בן חמש ושובעים שנה:

ויל"ד דהלשון כאשר דיבר חליו ה' מיותר הוא וגם יש לדייק ההמשך של ואברם בן חמש ושבעים שנה מה ענין זה לכאן ונראה לבאר על אופן נכון דהנה בגמרא חשיב זה אחד מן הנסיונות אשר ניסה השי"ת בו את אברם שאמר לו הקב"ה שיניח מקום מולדתו ובית אביו ויסע למקום אחר אשר הוא גר שם והנה לכאורה צריך להבין מה נסיון זה אם אחד בגדר אמונה כ"כ כמו אברהם אע"ה כדאיתא בגמ' בן ג' שנה הכיר את בוראו ועכשיו הבטיחו השי"ת שיברך אותו בכבוד וממון ובנים אם ילך למקום אשר הוא מצוה אותו אמאי לא ישמע לקול ה וילך בחדוה ושמחה ד' לא לוט אשר לא הי' בגדר אמונה כ"כ

כמו אברהם אעפ"כ הלך עמו מבית אביו למקום אשר אמר ה' אל אברהם ונראה דזה הי' באמת נסיון גדול דאיתא במשנה אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס אלא שלא ע"מ לקבל פרס כלומר זה עצמו יהי' שכרו במושלם כמו שכתב אריסטו שלא ישאל האדם שכר על המצוה אלא זה עצמו יהי' שכרו שזכה לעבוד את הבורא עולם וזה ג"כ מ"ש חז"ל ששכר מצוה מצוה אעפ"י שהקב"ה נותן לכל אחד ואחד כפי מעשיו ואין מקפח שכר לכל ברי' אלא דכוונת המשנה אעפ"י שהקב"ה נותן שכר לכל א' וא' כפי מעשיו מ"מ כוונת האדם לא יהי' בשביל זה ובגדר זה הי' אברהם אבינו ע"ה שכל מעשיו הי' לשם שמים אעפ"י שהי' יודע שה' יתן לו שכרו ומ"מ לא נתן את לבו לזה רק עיקר כוונתו הי' לעשות רצון הבורא ית' אבל לוט נטה לבו לדבר אחר שידע שא"א כבר זקן הוא ואין לו יורש וג"כ שמע מה שהבטיח השי"ת והי' ברכה לזה הלך עמו כדי שיהי' הוא היורש וזהו כוונת הפסוק וילך אברם כאשר דיבר אליו ה' כלומר אעפ"י שהבטיחו השי"ת שיתן לו כל טוב אעפי"כ לא הלך רק בשביל שדיבר אליו ה' ולא משום כבוד וממון אבל וילך אתו לוט בשביל שאברהם הי' בן חמש ושבעים שנה ויהי' הוא היורש, ודוק:

ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך:

והנה כבר דקדקו הראשונים מלת לך שהוא מיותר וגם סיפא דקרא שאמר אשר אראך ודברי רש"י ז"ל ידועים אבל נראין שאינן מספיקים כי גם לפירושו הי' לו לומר אשר אראה לך מהו לשון אראך וגם צריך לחקור מאיזה טעם העלים הקב"ה כעת עתה מא"א מקום תכלית נסיעתו ונראה לבאר בשנקדים תחלה שאר ספיקות עצומות שישנן בפ' זאת, א' למה נסה הקב"ה את א"א דוקא ולא מצינו שנסה צדיק א' לא לפניו ולא לאחריו, ב' למה ירד למצרים מפני כובד הרעב בארץ והכניס עצמו לסכנות נפשות ולא בטח בה' אשר הבטיחו בכל טוב והא כתיב ברעב פקדך ממות ואין מחסור ליריאיו וגם למה לא אמר ה' לאברהם שלא ילך למצרים כמו שאמר ליצחק כשהי' הרעב בימיו אל תרד וכו', ג' האיך סמך עצמו על נס שאם יאמר אחותי היא שיחיו אותו והא כלל גדול שאין סומכין על הנס והא מצינו גבי שמואל הנביא אשר שלחו הקב"ה למשוח את דוד אמר איך אלך ושמע שאול והרגני והסכים הקב"ה עמו ואמר עגלת בקר תקח בידך וגומר, ד' א"א שבחר בו הקב"ה והוציאו מאור כשדים ומצא את לבבו נאמן לפניו ואמר לאשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את וגומר למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך והלא אפילו אחד מן הפחותים וריקים לא יעשה כזאת להפקיר אשתו להרויח ממון והא חייב אדם אפילו למסור את נפשו בשביל ג' דברים ובתוכם גילוי עריות ואם שהרמב"ן

הקשה זאת ואמר באמת שזה החטא היה גדול לא"א עד שגרם גלות לבניו למצרים אבל שאר מפרשים לא קבלו תי' זה (עיין עקידה לפרשה זאת):

נ"ל לבאר דהא ידוע דעד אאע"ה היו כל באי עולם עוע"ז כמ"ש התנא באבות עשרה דורות מנח עד אברהם וכו' וגם בעל ההגדה מתחלה עוע"ז היו אבותינו והלא הוא הי' הראשון אשר הכיר את בוראו מעצמו ומיד הציץ עליו בעל הבירה ובחר בו להיות שלוחו להודיע לבני האדם גבורותיו ולקרוא בשם ה' בכל מקים שיבא אבל זה לא יתכן אם יהיו יושב בביתו אבל צריך ללילך ממקום למקום מעיר לעיר וגם זה לבדו אינו די אם יהיה דורש ברבים יכלתו וגבורותיו של הקב"ה אלא שגם צריך לקיים דבריו ע"י נסים ונפלאות שיעשה עמו הקב"ה בכל עת ועונה שצריך להם כמו שאמר החת"ס ז"ל על פסוק וילך למסעיו שבחזרתו פרע חובותיו שמתחלה כשקרא בשם ה' לא האמינו לו אבל אחר שנעשו לו נסים ראו שדבריו אמת וצדק וכן גבי פרטה הי' כן בתחלה אמר מי ה' אבל אחר שנעשו לו כל הנסים והנפלאות הודה ואמר ה' הצדיק וגו' ואם כן הדבר לא לבד שלא ירא אאע"ה מפני שום אדם ולא משום פגע רע שיפגעהו אדרבא הי' יושב ומצפה על העת שיוכל לילך למקום סכנה כדי שיוכל להראות לבני אדם כי ה' עמו והוא יצוה מלאכו לשמרו בכל דרכיו יצליח כל מעשיו ומטעם זה יצא להלחם לקראת ד' מלכים גבורים שעשו מלחמה יום שלפניו עם ה' מלכים ונצחום והוא הי' יכול לנצח אותם עם אנשיו המועטים וזה בוודאי לא הי' אפשר עפ"י דרך הטבע ובפרט לפי דברי חז"ל שלא הי' עמו רק עבדו אליעזר כי אם על דרך הנס ועי"ז הכירו כל אנשי דורו כי איש אלקים הוא וכי יש אלקים שופטים בארץ:

ובזה מובן מה שאמר ובירך מלכי צדק והקדים את אברהם לפני הקב"ה לפי שהוא הי' הגורם במה שהשליך את נפשו לסכנה במלחמה וה' הושיעו שיכול לנצחם וידעו הכל כי מאת ה' היתה זאת לכן אמר מקודם ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ כלומר שאברהם גרם שיראו שיש אל עליון שברא שמים וארץ ואח"כ אמר וברוך אל עליון אשר גמר והסכים עמך ומגן צריך בידיך וגם למלך סדום אשר ביקש ממנו שיתן לו הנפש והרכוש יקח לעצמו השיב אל תדמי כי יצאתי למלחמה כדי להשיב רכוש מאדם עד בהמה כסף וזהב אבל רק הרימותי ידי אל ה' כלומר מה שהרימותי ידי להכות את המלכים לא הי' רק בעבור ה' להראות שהוא אל עליון קונה שמים וארץ לכן אפי' מחוט ועד שרוך נעל אל ישאר בידי מכל אשר לך ובזה קידש את שמו הגדול אשר הי' תכליתו מתחלה שיקרא בשם ה' וכן כאשר היי רעב בארץ מיד ירד למצרים אעפ"י שידע שהם שטופי זמה לא הי' שום פחד כנגד עיניו ע"ד שרי אשתו כי ידע שהקב"ה

יבא אחריו להצילו ולא יוכל שום אדם לנגוע באשתו אדרבא ע"י סכנה זו יודע שיש אלקים המשגיח על בני אדם והוא מציל את אוהביו המאמינים בו כמש"ה כי בי חשק ואפלטהו וגו' וזה שאמר לשרה אשתו למען ייטב לי בעבורך כמו שפירש"י יתנו לי מתנות אבל מה שחביב לי יותר הוא שחיתה נפשי בגללך כלומר רצון נפשי שיתקדש שם ה' ויתקיים על ידך במה שלא יוכלו לנגוע בך כמו שהי' באמת וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים וזה שאמר אברהם האלקים אשר התהלכתי לפניו כלומר אני הלכתי לפניו וסכרתי בעצמי ותמכתי עליו שיבא אחרי להצילני וכן אמר יעקב האלקים אשר הלכו אבותי לפניו וקיימו מצותיו אשר אמר התהלך לפני והי' תמים כלומר אם אתה תאמין בי כ"כ שתלך לפני ואני אבוא אחריך ואמלא את דבריך אז תהי' תמים אבל גבי נח כתיב רק את אלקים התהלך נח אבל לא לפניו וגם יעקב אע"ה שהי' פוחד וירא מאד מאחיו עשיו ולא בטח בכל עוז במה שהבטיחו הקב"ה לכן לא אמר רק אשר התהלכו אבותי לפניו וזה הי' החילוק בין אאע"ה לשאר הנביאים וקדושים שבאו אחריו שהוא הי' תכליתו להתהלך בארץ לארכה ולרחבה לקרוא לכל בני עולם את שם ה' אשר הי' נעלם מהם ולמען שדבריו יעשו רושם הי' צריך להשליך עצמו למקום סכנות ונעשו נסים ונפלאות על ידו עד שאמרו לו בני חת נשיא אלקים אתה וגו' וגם אבימלך מלך פלשתים עם פיכל שר צבאו הלכו אליו לכרות עמו ברית ושבועה אעפ"י שלא הי' לו מלכות ושדות וכרמים אלא ילד זקונים קטן אבל ראו כי שם ה' נקרא עליו ויראו ממנו וזה שאמר הכתוב באותה מעשה ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם ונתקיים בו והייתה לאב המון גוים שע"י נגלה ונתודע שם ה' אל עולם קנה שמים וארץ: וזה שאמר נמי הקב"ה למרע"ה כששלחו לפרעה ה' אלקי אבותיכם אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעלם לעלם חסר כתיב כלומר שהי' מקדם חסר ועל ידיהם נעשה מלא לכל בני עולם ונגלה זכרי לכל דור ודור אבל אחר ימי האבות הקדושים שכבר הי' מהולל שם ה' ממזרח שמש עד מבואו תו לא היו צריכים לנסים ונפלאות ולא היו רשאים להכניס עצמן לסכנות אם לא ציוה להם הקב"ה בפירוש כמו למשה רבינו ע"ה אצל יציאת מצרים וגם אינן רשאים לסמוך על הנס כי לא ידעו אם ישנה הקב"ה את דרך הטבע והענין דומה לפאבריקאנט וסוחר גדול אשר שמו וסחורתו לא נודע עוד בעולם הנה בתחילה צריך לשלוח שלוחים והם יגידו ויספרו מעשה תקפו וגבורתו בכל קצוי הארץ ולהודיע שמו לשם ולתהלה והנה לשלוחים האלה צריך הסוחר לשלם שכרם משלם ולעשות להם כל צרכם בדרך וכל מה שמבקשים ממנו יעשה להם אחר שרק על ידיהם מתפרסם שמו בעולם אבל לאחר שכבר נודע ומפורסם ויצא שמו

בעולם אז לא צריך יותר לשלוחים האלה כי הקונים באים מעצמם לביתו לקנות ממנו כל מה שצריכים והוא שאמר הכתוב אחד הי' אברהם כי היו האחד אשר שולח מאת ה' שיפרסם שהוא אל עליון קנה שמים וארץ אי לזאת הבטיחו הקב"ה בתחלת שליחותו שהוא יהי' עמו ואת כל אשר הוא עושה ה' יצליח בידו וזה שאמר לך לך כלומר שתוכל ללכת לכל מקום שאתה רוצה ללך רק שלא ישב במקום אחד ותלך אל הארץ אשר אראך היינו אשר אני נראה על ידך ואברכך ואגדלה שמך כלומר שע"י שאני נראה בעולם גם שמך יהי' גדול כמו שנאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו שע"י שהאמינו בה' האמינו גם במשה עבדו לפי שע"י נתפרסם גדולת הבורא יתברך שמו לעולם אמן:

ובזה יובן ג"כ הפ' אחריו אחר הדברים האלה הי' דבר ה' אל אברהם במחזה לאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד וגו' ומביא רש"י ז"ל את המדרש רבה אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים הי' דואג שמא קיבל שכרו על כל צדקותיו לכך אמר לו המקום אל תירא לפי שקשה דהא לא כתיב שהי' מתירא אבל לפי מה שכתבתי לא צריך לכך דהא אאע"ה הי' מכניס עצמו לסכנות לקיים שליחותו של הקב"ה שעל ידיהם נתגלה ונתודע שמו של הקב"ה שהוא קונה שמים וארץ במה שהצילו ה' ע"י נסים ונפלאות והי' סבור שע"י נס שנעשה לו גבי פרעה באשתו וגם הנס עם המלכים שהרגם כבר עשה שליחותו ומצוותי ואינו רשאי יותר ללך במקום סכנה לכן אמר לו הקב"ה אל תירא אברם שכרך הרבה מאד שלא נגמר עוד שליחותך ויוסיף עוד בדרך שהתחיל,: וה' אמר לאברם אחרי הפרד לוט מעמו וגו' קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה וגו' ויאהל אברם ויבא וישב באלוני ממרא:

וקשה למה לא קיים אאע"ה מצות שאמר לו שילך בארץ לארכה ולרחבה ולפי ראות נראה שעשה בהיפוך שנטה אהלו וישב הי' לו לכתוב וילך אברם ויסע ונ"ל שמלת ויאהל מורה שבאמת הלך ונסע מיד כי כן דרך עוברים ושבים בדרך רחוקה ליקח עמהם אהל שיוכלו להקים ולסתור כפי רצונם וכשחוזרים ומגיעים למחוז חפצם אזי אינם צריכים יותר לאהל כי אז שבתם הבית ולזה אמר ויאהל אברם כלומר הלך ונסע עד שבא ואז ישב באלוני ממרא: וימצאה מלאך ד' וגו' ויאמר לה שובי אל גבורתך וגו' עד ותקרא שם ה' הדובר אליה אתה אל דאי כי אמרה הגם חלום ראיתי אחרי ראי,:

הנה פסוק זה משולל הבנה למה ולאיזה תכלית קראה שם למלאך הדובר אליו ב' למה קראה אותו בשם אל ראי וביותר קשה הנתינת טעם כי אמרה הגם הלום ראיתי אחרי ראי. ונראה לענ"ד דהא הקב"ה בעצמו אמר כי לא יראני האדם וחי וגם בתוכחה לאהרן ומרים אמר אם יהי' נביאכם בחלום אדבר בו וגו' וגם באברהם לא דיבר אלא במחזה וכן

במתן תורה אמרו בני ישראל למשה דבר אתה עמנו ואל ידבר עמנו אלקים פן נמות וכן גבי מנוח ואשתו רתיב מות נמות כי אלקים ראינו ורק עם מרע"ה דיבר פנים אל פנים וע"ז היתה הגר מתמהת ומשתוממת על המראה שהמלאך דיבר עמה פנים אל פנים והי' באמת ספק אצלה אם זה שדיבר עמה הוא מלאך כי יוכל להיות שהוא רק בן אדם הנשלח אחרי' להשיבה והוא הי' יודע ששמה הגר ושהרתה ולזה אמרה וקראה למלאך ה' בלשון תמיה' אתה אל ראי כי אמרה הגם הלום ראיתי כלומר אחרי ראי שראיתיו ודיבר עמי פנים אל פנים אולי אינו באמת מלאך וזה נכון בעיני:

התהלך לפני והי' תמים פירש"י התהלך לפני במצות מילה ותהי תמים: וצריך טעם למה גרם זה לבד שהי' מושלם בכל התורה ונראה דהנה כבר עמדו המפורשים לבאר הטעם למה המתין עד כה במצות מילה עד שהגיע לתשעים שנה. והנה יש לומר בזה הכוונה דהנה כבר אמרו טעם מצות מילה הוא כדי למעט בזה תאות אדם ויצרו ע"י הסרת ערלת בשר אמנם כבר מבואר עיקר הטעם בפסוק לקיים הברית אשר כרת אותנו והבדילנו מכל העמים וזה החותם בבשרנו להיות ניכר ונבדל מכל העמים והנה לפי טעם ראשון אין מקום למילה בימי זקנה שאז בלא"ה נתמעטה התאוה והיצר שכבר תש כחו לכך נתן לו הקב"ה מצות מילה בימי זקנתו להראות שאין טעם המילה כדי למעט בו התאוה רק שהבדלנו משאר העמים כהנ"ל. אמנם כבר פירש"י לעיל אצל נח שנאמר את אלקים התהלך נח וגבי אבותינו נאמר אשר התהלכתי לפניו נח ה' צריך סעד לתומכו אבל אבותינו הקדושים לא היו צריכים סעד שהיו יכולים בעצמם להשתדל ולקיים תורה ומצות. והכה מלת תמים אין שייך לומר אלא על איש שהוא תמים בכל מעשיו כאבותינו הקדושים שלא היו צריכין סעד ועזר כלל ולא גבר בהם היצר הרע אמנם על אדם כנח שצריך סעד אין שייך לומר עליו לשון תמים ומה שנאמר אצלו נח איש צדיק תמים כבר עמד רש"י בזה דלקמן כתיב אותך ראיתי צדיק ולא נאמר תמים אבל הענין כך הוא דהנה יש אדם אף שאינו במדרגה זו להקרא בשם תמים מ"מ בעיני שאר אנשים נראה כאילו הי תמים בכל מעשיו לפי שהאדם יראה לעינים וה' יראה ללבב וזה שאמר הכתוב נח צדיק תמים הי' בדורותיו דייקא הי' נראה כתמים אמנם כשדיבר אלקים עמו לא מכניהו אלא בשם צדיק ולא תמים והנה אף שנאמר מלת תמים אצל האבות זה לא הי' רק אחר המילה שעי"ז זכו להתהלך לפני הקב"ה בעצמם בלי סעד ועזר אבל קודם זה גם אברהם הי' צריך סעד כי לא הי' תמים עדיין וזה שאמר הכתוב התהלך לפני במצות מילה והי' תמים כלומר שעי"ז תהי' תמים ורק זה הי' חסר ממנו, ודוק:

חסלת פרשת לך לך:

פרשת וירא

וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האהל כחם היום. והנה כבר דקדקו המפורשים הך כחום היום ורש"י פירש שהקב"ה הוציא חמה מנרתיקה בשביל אברהם שלא יבאו אורחים:

ונראה דהנה בשירת דבורה כתיב כן יאבדו כל אויביך ה' ואוהביו כצאת השמש בגבורתו וגם זה קשה להבין ונראה דהנה שני מיני מוכיחים יש האחד שמוכיח ודורש ברבים בשביל כבוד או בשביל מנות ועיקר כוונתו אינו לש"ש, והשני אינו רודף אחר כבוד וממון רק עיקר כוונתו הוא לשם שמים להדריכם בדרך ישרה וללמד העם חוקים ומשפטים והחילוק בין אלו השנים הוא זה שכוונתו רק משום כבוד ופרסום זה נותן עיניו רק בעשירים ומכובדים כדי שיכבדו אותו אבל על עניים לא שם לבו כי מה לו לכבוד של אלו אבל זה שעיקר רצונו רק לשם שמים להדריך העם בדרך ישרה כולם שוים בעיניו בין עניים בין עשירים כיון שכוונתו רק לשם שמים א"כ מה לו עניים או עשירים:

והנה זה ידוע דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב (עיין בחובת הלבבות) א"כ זה שכוונתו רק לשם שמים ודברים יוצאים מקירות לבו א"כ דבריו נכנסים בלב שומעיהם אבל זה שכוונתו רק כדי שיכבדו אותו מפיו יצא דעת ותבונה ושבע תועבות בלבו זאת התוכחה אינה נכנסת בלב השומעים ועי"ז לא שבו מדרכם הרע כיון שאינן יוצאין מן הלב אין נכנסין בלב והנה השמש זורחת על כל העולם ועל כל בריות האדמה על קטן וגדול בלי שום פני' וכבוד כך יהי' הרב מוכיח קטן וגדול עני ועשיר ואז יהי' דבריו נשמעים וזה שאמר כן יאבדו אויביך ה' כלומר על דרך זה יאבדו אויביך ונאבדה השנאה ותתגדל האהבה בלבם לאהוב המקום ולעבוד אותו וזה ע"י תוכחה ואוהביו כצאת השמש פי' באופן זה יהי' המוכיח כהשמש שהכל יהי' שוין אצלו ובעיניו עני ועשיר קטן וגדול לפי שאין רודף אחר הכבוד אלא כל מחשבותיו רק לשם שמים ללמד את העם תורה ומצות ולהשיבם מדרכם הרע ולא כוונת הפסוק שיאבדו הם עצמם רק מעשיהם הרעים וזה יהי' אם יהי' אוהביו פי' המוכיחים כצאת השמש וכו' ועל זה הדרך הי' אברהם אבינו שכל מעשיו היו לשם שמים היו מכניס אורחים כלומר מכניס אותם תחת כנפי השכינה והכל היו שוים אצלו כמו השמש וזה שאמר הכתוב והוא יושב פתח האהל כחום היום כלומר כמו השמש בלי שום פני' וכדפירשתי כהנ"ל וק"ל:

וירא אליו ה' באלוני ממרא וגו' וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך ער

גמירא וכתוב כרש"י ז"ל פי' עליו כמו ועליו מטה מנשה והיינו לפניו מהו וירא וירא שני פעמים הא' כמשמעו והשני לשון הכנה (עיין שם):

לכאורה קשה מה כל החרדה הזאת שחרד אאע"ה נגד ג' האנשים האלה שהתחנן, אליהם וירץ לקראתם ודיבר על לבם אל נא תעבור ואין נא אלא לשון בקשה שיעשו עמו חסד ויסורו אליו וכאשר הסכימו לעשות בקשתו וימהר אברהם האהלה אל שרה אשתו וגו' ואל הבקר רץ אברהם הלא אצל אברהם לא הי' זה דבר חדש שבאו אורחים אצלו שביתו הי' פתוח לרוחה מכל ד' רוחות העולם הא כתיב ויטע אשל ר"ת אכילה שתי' לינה ומי פתי שלא יסור הנה ורחוק הוא שא"א עשה לכל עובר אורח ושב כל הכבוד הזה שעשה לג' האנשים האלה ובפרט בדור ההוא שהיו כולם עוע"ז, ונ"ל בהקדם בחינה אחת והוא דהא ידוע ומפורסם שהמלאך אינו גוף ולא משיגי הגוף רק אם השי"ת צריך לשליחות מה אזי יקיפהו בבשר בצורת אנוש והלבישו בגדים אבל זו הצורה בודאי היא מובחר צורת האדם וגם זיו השכינה. תואר פניו והכרת פניו ענתה בו בי הוא אחד מן השרידים אשר שם ה' נקרא עליהם וראי' לזה מאשת מנוח שסיפרה לבעלה איש אלקים בא אלי ומראהו כמראה מלאך ה' נורא מאד הרי אף שסברה שהוא רק בן אדם וגם מנוח הי' סבור כן שאמר לו נעצרה נא אותך ונעשה לפניך גדי עזים ורק אחר שראו מנוח ואשתו שעלה המלאך בלהב המזבח אז ידע מנוח כי מלאך ה' הוא אבל זאת ידעו מתוך מראהו שהוא נורא שאינו אדם פשוט אבל רוח אלקים נראה עליו וזה לע"ד כוונת הפסוק שאמר וירא והנה שקשה מאי לשון והנה שהי' די אם הי' אומר וירא שלשה אנשים נצבים וגו' אלא רוצה לומר שראה בתמונת ג' האנשים צורת פניהם והי' מבחין שהם אינם מן האורחי פורחי שרגילים לבא בכל יום אבל הם עומדים עליו כלומר במדרגה גדולה למעלה ממנו וזה הטעם של וירא וירא שני פעמים לפי שראה שתי ראיות שראה אותם וגם ראה גדולתם ולזה עשה להם כל הכבוד הזה וגם האמין להם דברי נבואתם מה שלא הי' בלאו הכי ולא הי' פתי יאמין כל דבר, ודוק:

ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד ארדה נא ואראה הכצעקתם הבאה אלי עשו כלה ואם לא אדעה:

הקושיות מפורסמות ואין צורך להאריך רק אזכור קצתם היותר קשות א' מה שאמר ארדה נא ואראה והלא הכל גלוי וידוע לפניו הגלוים והנסתרים ב' מה צורך אל הירידה הלא כבודו מלא עולם ואין חילוק לפניו יתברך בין למעלה ולמטה והא בפירוש אמר דהע"ה אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך ג' מה שסיים הפסוק ואם לא

אדעה הא צורך הירידה הי' לכך לפי הפשוט וגם מה טעמו של ואדעה (עיין בעקדה בזו הפרשה):

ונלענ"ד לבאר ואומר כמו שיש חילוק גדול בין ידיעת הקב"ה לידיעת אדם כמו שכתב הרמב"ם ז"ל כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי כי גבהו מחשבותי ממחשבותיכם כגבוה שמים על הארץ וכו' שאי אפשר לאדם לידע ידיעת ומחשבת הקב"ה ומתרץ בזה הקושיא הגדולה של הידיעה והבחירה כן גם להיפוך יש חילוק גדול בין הקב"ה לבני אדם כי האדם אינו יכול לשכח ממנו שום דבר מה שכבר ידע אפילו בכל מאמצי כחו למשל אם שמע איזה בשורה רעה אשר היא מצערת אותו מאד ידיעה זאת אינו יכול להסיר מעצמו כי זה הוא הטבע אם לא שתקפו השכחה אבל בלא"ה אי אפשר אבל בהקב"ה אינו כן אחר שהוא כל יכול גם זה יש ביכלתו שאם אינו רוצה לידע דבר מה הוא אינו יודע וזה צריך לתכלית גדול כי בלא"ה לא הי' יכול העולם להתקיים אפילו יום אחד וזה אחר שהקב"ה הוא שופט אמת וצדק ורואה והכל גלוי וידוע לפניו ובני אדם חוטאים תמיד לפניו מדרך הטבע הי' צריך לעשות פתגם מעשה הרעה מהרה להשמיד ח"ו עושי הרעה מיד אבל הקב"ה כביכול עושה עצמו כאלו לא ידע לפי שאינו רוצה לידע שלא יהי' מוכרח להעניש וזהו אריכת אפיים של הקב"ה וחסדו הגדול ואעפ"י שעי"ז נראה כאלו הי' חסרון בחיקו יתברך שמו הגדול שאינו יודע אפילו מה שיודעים בני אדם אבל הוא סובל זה מפני שצריך לכך לתועלת גדול וזה לדעתי כוונת הפייטן הסובל כלומר שהקב"ה הוא סובל זה מה שנראה לחסרון בחיקו ית' לפי שעי"ז תוכל להיות מעלים עין מסוררים:

ובבחינה זו שמעתי לאמר מפי חכם אחד שכחתי שמו לבאר בירמי' סי' ל"ב והיא ההפטרה של פ' בהר ושם נאמר הי' דבר ה' אלי לאמר וגו' הנה חנמאל כן שלם דודך בא אליך לאמר קנה לך את שדי אשר בענתות וגו' עד ואדע כי דבר ה' הוא ואקנה את השרה וגו' ואכתוב כספר ואחתום ואעד עדים וגו' ואתפלל אל ה' אחרי תתי את ספר המקנה אל ברוך בן נרי' לאמר אהה ה' אלקים אתה עשית את השמים והארץ בכחך הגדול ובזרוע הנטוי' לא יפלא ממך כל דבר וגו' עד הנה הסוללות באו העיר ללכדה והעיר נתנה ביד כשדים וגו' והנך רואה ואתה אמרת אלי ה' אלקים קנה לך השדה בכסף והעד עדים והעיר נתנה ביד הכשדים ויהי דבר ה' אל ירמי' לאמר הנה אני ה' אלקי כל בשר הממני יפלא כל דבר ובזה מסיים ההפטרה:

וצריך ההבנה מה השיב הקב"ה לירמי' ששאל להקב"ה אחר שממך לא יפלא כל דבר ועיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם וגם אתה יודע מה שיהי' עד סוף כל הדורות ובודאי

אתה יודע שהסוללות באו עתה ללכוד העיר והארץ נתנה ביד כשדים וזה שאמר והנך רואה והקב"ה השיבו באותו לשון שהוא שאל הממני יפלא כל דבר והאיך מיושב בזה שאלתו אתמהה ולפי מה שאמרתי מיושב היטב שירמי' הנביא ע"ה סבר כמו שהוא מוכרח לידע עת שכבר ידע ואינו יכול להסירו ממנו אם רוצה כך לגבי הקב"ה הוא כן עכו"כ לפי שאין שכחה לפני כסא כבודו ולהיפך הי' החסרון אצלו על זה השיב הקב"ה שהוא כל יכול ואם אינו רוצה לידע אינו מוכרח לכך וזהו שהשיב לו הממני יפלא כל דבר ר"ל גם זה הוא ביכלתו שאם אינו רוצה לדעת אזי אין אני יודע, ודפח"ח:

וע"ז הדרך ואופן רק בקצת ביאר יותר נוכל להבין דברי שלמה הע"ה בקהלת ושם נאמר אם עושק רש וגזל תראה במדינה אל תתמה על החפץ כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם:

והנה דברים האלה קשים להבין ככתבם משום שהשומר הוא גבוה אינם יראים לעשוק ולגזול ונהפוך הוא וגם מה טעם של וגבוהים עליהם ונראה לבאר עפ"י מה שכתבתי רק אביא תחלה דברי המדרש תנחומא פ' נשא בשעה שברא הקב"ה את העולם נתאוה שיהי' לו דירה בתחתונים כשם שיש לו בעליונים ברא את האדם וצוה שלא יאכל מעץ הדעת ועבר על ציויו סילק הקב"ה שכינתו לרקיע ראשון עמד קין והרג להבל סילק שכינתו לרקיע שני עמד דורו של אנוש והיו עוע"ז סילק שכינתו לרקיע שלישי עמד דור המבול שנאמר בהם ויאמרו לאל סור ממנו וכו' סילק שכינתו לרקיע הרביעי עמד דור הפלגה ויאמרו הבה נבנה לנו וכו' סילק שכינתו לרקיע החמישי עמדו הסדומים שנאמר בהם ואנשי סדום רעים וכו' סילק שכינתו לרקיע ששי עמד אמרפל וחבריו והכעסותו סילק שכינתו לשביעי ואמר מי יקום לי עם מרעים וכו' מה עשה הקב"ה קפל את כל הדורות הראשונים והעמיד את אברהם וסגל את מעשיו ירד משביעי לששי עמד יצחק ופשט צוארו ירד מששי לחמשי עמד יעקב ירד לרביעי עמד שבט לוי ירד לשלישי עמד קחת ירד לשני עמד עמרם ירד לראשון עמד משה והוריד לארץ שנאמר וירד ה' על הר סיני בעקדה לס' שמות בתחלתו מביא מדרש זה (עיין שם):

והנה לפי מה שכתבתי שהקב"ה הוא שופט צדק ואמת אינו יכול לדור עם עושי רשע אחר במדור אחד כמו שכתוב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם וכן כתיב בפ' תשא רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך וכן ושלחתי מלאך לפניך וכו' כי לא אעלה בקרבך פן אכלך בדרך אין הכוונה שיהא קרוב ושיכן בתוכם במקום אחד והריחוק יהי' בריחוק מקום הלא אמר ישעי' הנביא ע"ה כה אמר ה' שמים כסאי והארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי הלא השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אבל הטעם שאם יהיו קדושים אז

הקב"ה יכול לידע מעשיהם וגם יכול להטיב עמהם ובהיפוך אם הם רעים אז אינו רוצה לידע מעשיהם הרעים ועוזב אותם על השבע וגם זה לטובה לפי שאינו רוצה להכחידם וזה דברי קהלת אם עושק רש וגזל תראה במדינה אל תתמה על החפץ שהקב"ה אינו מעניש לעושק וגזלן לפי שגבוה מעל גבוה השומר כלומר שאמר המדרש שהקב"ה עלה מרקיע לרקיע והוא דרך לשון בני אדם כמו שדברה התורה בכמה מקומות כלשון הזה אבל האמת הוא שהרחיק מהרשעים הידיעה וגבוהים עליהם דייקא כלומר לטובתם עלה מגובה לגובה כדי שלא יצטרך להעניש ומעתה יובנו בטוב הפסוקים שהתחלנו שבתחלה עלה הקב"ה מרקיע לרקיע מפני חטאת סדום ועמורה והאריך אפו עליהם אולי ישובו או אולי הי' בתוכם עוד איזה אנשים כשרים או שלא הי' עוד שלם עונם כמו שאמר הקב"ה לאאע"ה כי לא שלם עון האמרי אבל אחר שנתמלא סאתם ירד מלמעלה למטה להעניש והי' רוצה לידע שאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאת כי כבדה מאד ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כי שלם עונם כלה אחר שאדע בשתם אבל בכל זאת אם לא ואדעאה אעפ"י שאדע אני עושה כאלו לא ידעתים:

אל תביט אחריך פרש"י משוש שאינו ניצול רק בזכות אברהם לכך אינך כדאי שתראה מפלתן כמו שאמרו בג"מ בכמה מקומות שכל מי שאינו ראוי לישועה שנעשה לו אינו זוכה לראות במפלת אויביו וכתיב בתרי' ותבט אשתו מאחריו פירש"י מאחריו של לוט וגם זה קשה להבין דלמה לא כתיב מאחרי' ונראה דכוונתו דיש להבין למה נענשה אשת לוט לפי שהביטה לאחריו דהנה יש לומר בפשיטות דלוט באמת בזכות עצמו ניצל בזכות אמונה שהאמין להם כשאמרו לו לשחת הארץ באנו וגם האמין להם שהקב"ה שלחם לא כמו שאר אנשי העיר אשר לעגו על דבריהם כדכתיב ויהי כמצחק בעיני חתניו והנה בזכות זה הי' ראוי להנצל אמנם אין ברור לנו שהי' מאמין גמור דלמא הי' פוסח על שתי הסעיפים ומסתפק בדבר אם יהי' או לא ומה שהלך משם הוא רק מחמת ספק וא"כ לא הי' ראוי להנצל בזכות זה אמנם זה הי' ניכר ונראה מחשבתו מתוך מעשיו דהנה בטבע האדם הוא אם אמר אחד לחברו לך ממקום זה כי יבא עליך הרע ממקום הזה מפני הרעה שיבוא אל אנשי המקום הזה אם הוא מאמין בדבר זה אז יצא ויפנה עצמו מן המקום ההוא בלי שיפנה ויביט לאחריו מתוך שהוא מאמין בדבר ואין ספק בידו ויודע בודאי שיתקיים דבר זה אבל מי שמסופק בדבר ואינו יוצא משם רק מחמת מורא שירא שמא יבא הדבר כאשר אמר לו חברו אז תמיד פונה ומביט לאחוריו למקום זה שמא הוא שקר ואין לו שחר:

אמנם לוט שנתגדל בביתו של אאע"ה והי' רואה עין בעין כמה נסים לזאת נשאו לבו להאמין דבר זה כי מעשה אלקים הוא ויש בו ממש אבל אשתו שהי' בה מדת אנשי סדום לא היתה מאמינה בדבר רק אחרי לוט הלכה בשביל שהוכרחה ללכת עם בעלה לכך הביטה מאחרי' לראות אם אמת יהי' הדבר לכך לא הי' לה זכות אמונה ונענשה וזה כוונת הפסוק אל תבט אחריך כלומר שתהי' בעל אמונה ואל תביט אחריך לראות אם אמת הדבר ותבט אשתו מאחריו של לוט כלומר מהליכו של לוט שהלכה רק בשבילו אבל הוא בעצמה היתה מסופקת בדבר ועל כן נענשה:

ויהי אחר הדברים האלה והאלקים נסה את אברהם ויאמר אליו וגו' ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המורי' והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אזמר אליך:

הנה נסיון העקדה הי' האחרון שבנסיונות שנתנסה אאע"ה והי' גדול מכולם כמובן מאליו אמנם גדולי המפורשים בקשו למצא טעם לאיזה תכלית הי' צריך הנסיון הזה כי הקב"ה הוא יודע ובוחן כליות ולב וממילא יודע שאאע"ה בודאי יעשה את מצותו, וגם לא נוכל לאמר שכסהו להראות לבני אדם גדולת וצדקת ישרו של אאע"ה הלא לא הי' שום אדם שם כשרצה לשחוט את יצחק בנו ואפילו לשני נעריו שהלכו עמו אמר שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם ומאחר שבאמת לא נעשה מעשה דהא לא שחטו לא היו בני אדם יכולים להכיר את הנסיון הזה, ונלע"ד לאמר שבאמת הנסיון הזה לא הי' צריך להקב"ה ולא לבני אדם, ואפתח במשל פי מלך גדול א' הי' לו שר שעבדו ושרת אותו בכל לבו נפשו מאודו והי' עבד נאמן ע"כ גם המלך אהב אותו מאד וגדלו ונשאו על כל השרים והי' רוצה להעשירו בנכסים ודי זהב אבל הוא לא קבל כי אמר רב לי גדולה ויקר מאת המלך אם בחר אותי מכל השרים לשרתו ולעמוד לפניו תמיד ועבודתי היא תפארתי ושמחתי ואיני צריך עוד שכר אחר זה והוא כפלי כפלים נגד מעשי וירא המלך כי מאן לקבל ויעץ לעשות תחבולות כדי שיקבל עבדו הנאמן הטובות שרצה ליתן לו מה עשה ציוה לעבדיו האחרים חרש לאמר עשו לי גשר של קרשים בתוך הנהר שהוא אצל העיר במקום ידוע ועמוק באופן שאם יפול שם אדם יעמוד על הבשר ולא יטבע וכן עשו ויהי היום ויאמר המלך אל עבדו הנאמן נלכה נא מעט לטייל על שפת הנהר ויהי הם הולכים שם והמלך נפל אל תוך הנהר ויטבע והשר רואה ולא חשב מאומה על גודל הסכנה רק קפץ אחריו לתופסו ולהצילו ויהי כאשר עלו שניהם מן הנהר אז אמר המלך אל עבדו הנאמן רעי אהובי דע נא כי לא נפלתי אל הנהר אלא ברצוני למען נסותך לדעת את אשר עם לבבך אבל לא למעני כי אני כבר ידעתי את

תום לבבך ושאתה אוהב אותי בכל לבבך ובכל נפשך רק למענך עשיתי זאת למען הודיעך שאני חייב לך סך גדול ומה שרציתי ליתן לך הוא אינו בחנם אבל חוב גדול הוא ממה שאני חייב לך כהנה וכהנה כי ראה גם ראה שגם אתה השלכת את נפשך מנגד להצילנו ואתה לא ידעת שיש גשר בנהר ע"כ תעשה עמי טובה ולקחת מנחתי מידי ותרצני אבל בזה לא יצאתי עוד ידי חובתי אלא מעשה זאת תהי' נכתבת על הספר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך למען יעמוד ימים רבים בידך ולבניך אחריך עד עולם ואם יהי' להם בקשה אז יבא אל המלך בשטר חוב זה והמלך ימלא חפצם ובקשתם, הנמשל אאע"ה הי' עבד נאמן ואוהב נאמן להקב"ה ולא בלבד שעשה כל מה שצוה אלא גם מעצמו הלך במקום סכנות והשליך נפשו מנגד במצרים ובמלחמות המלכים ובכל מה שעשה הלך לפניו דייקא וכמו שאמרני בפי לך לך אלקים אשר התהלכתי לפניו והקב"ה קיים זאת במה שאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי כלומר שעשה מה שציויתיו אבל גם שמר משמרתי מצותי חוקותי ותורותי מה שלא ציויתי אותו אלא במתן תורה אבל הוא התבונן על הדברים שהם ייטיבו בעיני אלקים ועשה אותם בלא ציווי ואחכז"ל מכאן שקיים אאע"ה כל התירה כולה טרם נתנה בסיני וכשהקב"ה אמר לו אל תירא אברם וגו' שכרך הרבה מאד לא רצה לקבל ואמר ה' אלקים מה תתן לי אבל הקב"ה שהוא נאמן לשלם שכר גדול לאוהביו לכן נסהו בעקידת יצחק בנו האהוב לו מנפשו וחתם בזה הנסיון כל הנסיונות למען יהי' כשטר חוב ביד בני אברהם ויצחק שעמדו בנסיון הגדול הזה ונכתב ונחתם בשמו של הקב"ה בתורתינו ובכל פעם ופעם שאנו באים בקשה אנו מראים את השו"ת וכן אנו עושים בכל שנה ושנה בימים הקדושים והנוראים בעשי"ת אנו אומרים העקידה ואם שאר סליחות בטלו העקידה לא בטלה ועל זכרון העקידה הקב"ה שומע תפלתינו אמן לדעתי זה טעם העקידה:

חסלת פרשת וירא:

פרשת חיי שרה

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני דיי שרה ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון כארץ כנען ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכתה. נ"ל לתת דבק טוב לפסוקים האלה וממילא יפלו הדקדוקים, וזה אחר שאמר הכתוב שהיו כל ימי חי' כולן שוין לטובה בלא חטא וביופי והיו כל מעשי' רק מעשים טובים והיא היתה לדוגמא לכל נשי הארץ כי שמעו את שמעה הגדול שהיתה יפת תואר מאד ואעפ"כ היתה צנועה לשבת בית כמו שאמרו חז"ל שרה מגיירת את הנשים ולא לבד אנשי ביתה ומקום דירתה

היו מכירים בשבחה אלא בכל קצוי הארץ היללו בשערים מעשי' הטובים ולכן אמר שהיא מתה בקרית ארבע היא חברון וגם בכל ארץ כנען ולכן כשבא אברהם הי' צריך להתאפק מלבכות כדי שיוכל לספר שבחי' הטובים והמרובים וישמעו דבריו העומדים לשמוע מה שלא הי' אם הי' נותן קולו בבכי ולזה כתוב תחלה לספוד לשרה ואח"כ ולבכותה ממילא נוכל ג"כ לומר מאחר שהי' מתאפק בכל כחו מלבכות כדי שיוכל להספיד אותה כהוגן וע"י ההספד שזכר שמה ומעשי' הטובים ניתנה קצת נחמה ושמחה בלבו הנשברה שעל ידיהם ינתן לה עתה בעוה"ב פרי ידי' לא היתה בכייתו שלימה ולכן כתיב ולבכתה בכ' זעירא ע"ד אל תבכו למת ואל תנודו לו וכו':

גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחוזת קבר עמכם וגו' ויענו בני חת וגו' שמענו אדני נשיא אלקים אתה בתוכנו במבחר קברינו קבור את מתך איש ממנו את קברו לא יכלה ממך מקבור מתיך ויקם אברהם וישתחו לעם הארן לבני חת וידבר אתם לאמר אם יש את נפשכם לקבור את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צוחר ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו וגו' בכסף מלא יתננה לי לאחוזת קבר ועפרון יושב בתוך בני חת ויען עפרון החתי את אברהם באזני בני חת לכל כאי שער עירו לאמר לא אדוני שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתי' לעיני בני עמי נתתי' לך קבר מתך וישתחו אברהם לפני עם הארץ וידבר אל עפרון באזני עם הארץ לאמר אך אם אתה לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני וגו' והנה בפסוקים האלה צריך להבין מה זה שאמר אאע"ה לבני חת גר ותושב אנכי ממכם למה מזכיר שהוא גר וכ' שביל שהוא גר יהי' לו יתרון שיתנו לו מקום קבורה וגם דברי מדרש הגדה קשה הבנה שאמר אם תרצו הרני גר ואם לאו אהי' תושב ואטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת הא בוודאי לא היו מאמינים לו ואם הי' אומר להם כך בלתי ספק היו מגרשים אותו משם והיו חושבים אותו למשוגע ב' אחר שהי' רצונם למלאות בקשתו באהבה ורצון טוב וחשבו זה לכבוד להם אם תקבר שרה בתוך קבריהם אז אמר שיעשו עמו טובה זאת וידברו עם עפרון שימכור לו את מערת המכפלה למה לא בא מיד בתחלה בבקשה זאת ולמה בקש מעיקרא מהם שיתנו לו אחוזת קבר ג' שדבר לבני חת שהם היו חורי ושרי הארץ היושבים בשער ועשה אותם שליח שידברו בשבילו עם עפרון והא לאו אורח ארעא ודרך ארץ ולמה לא הלך בעצמו אל עפרון אחר שהי' מכירו וגם הי' נחלתו ד' מה שכולם אומרים זה לזה שמענו בני חת אומרים לאברהם שמענו אדוני וגו' גם א"א אמר להם שמעוני ופגעו לי וגו' וגם עפרון אמר לא אדוני שמענו וגם אמר לאברהם באזני בני חת לכל באי שער עירו לאמר לאיזה צורך הי' דובר באזני בני חת הא פשיטא אחר שהוא ישב בתוכם ודבר לאברהם

ממילא היו גם הם שומעים וגם אברהם דבר אל עפרון בזה הלשון וידבר אברהם אל עפרון באזני עם הארץ אך אם אתה לו שמעני הא לא היו חרשים:
ונ"ל אם נסתכל יפה הדיבורים האלה אנו רואין שכל אחד מן המדברים לא רצה לגלות כל מחשבתו בשפתי פיו והי' אומר בלשון שמשתמע בתרי אנפי ויהי' נרמז בו גם מת שלא אמר בפירוש לבם לפיהם לא גלו והיו נותנים לדבריהם פני הראות שלא ימצא עצמו הנדבר מבוזה על ידיהם והראשון הי' אאע"ה במה שאמר גר ותושב אנכי עמכם תנו לי וגו' שנראה בפשיטות שטענתו הי' אעפ"י שאני גר שבאתי מארץ אחרת ואין לי חלק ונחלה עמכם בכל זאת אחר שאני תושב עמכם שאני קבלתי עלי עול מלכות וד"א ונושא בעול עמכם תנו לי אחזת קבר עמכם אבל באמת לבו בל עמו לפי שלא הי' רוצה בשום אופן שאשתו הצדקת תקבר במקום קבורת הרשעים האלה וזה שאמר גר ותישב הי' כוונתו שבעניני אלקות והאמונה הוא גר אצלם והוא רחיק מהם כרחוק מזרח ממערב ואינו יכול לקבור את אשתו בתוכם אבל זה לא הי' יכול לומר להם בפירוש כי אז הי' מבזה אותם וזה מעשה בכל יום אם איש ישראל עושה מסחר מקח וממכר בבית גוי חשוב והנכרי יושיט לו כוס יין לשתות אינו מקבל ממנו ונותן אמתלא לדבריו שהרופא ציוה עליו שלא ישתה יין או שאר דברים כעין זה אבל זאת לא יאמר לו לא אוכל לשתות מן היין לפי שאתה נגעת בכוס והשולחן ארוך אסרו שאעפ"י שזה האמת בכל זאת ירא לאמר לו לפי שזה ירע בעיני הגוי ויחר אפו בו ויאמר אין אני אדם כמוך וידי נקי' יותר מידך וכל הדברים האלה וכחזיון הזה מצאנו לגבי יוסף הצדיק ע"ה כשהשביעו אביו כתיב שים נא דך תחת יריכ' וגו' אל נא תקברני במצרים ושכבתי עם אבותי וקברתני בקבורתם וגו' הנה הי' עיקר השבועה שאל יקברהו במצרים וכשמת אביו הכניע עצמו לעבדי פרעה שישתדלו אצל פרעה שימלא בקשתו להעלות את אביו אל מקום קבר אבותיו כי כן השביעו אביו ולא הזכיר כלל ממה שעשה יעקב אביו עיקר שאל יקברהו במצרים כי זה הי' להם לחרפה ולבזיון ואז בוודאי לא הי' פרעה מניח אותו לישא את אביו משם והנה גם בני חת היו משיבים לו באופן שיוכל להבין ששמחים בקבורתו שאמרו נשיא אלקים אתה בתוכנו, במבחר קברנו קבור וגו' איש ממנו לא יכלה ממך מקבור מתך אבל הי' יכול להבין ג"כ מסתר דבריהם שרק משום שהוא נשיא אלקים כל אחד לא יכלה ממנו קברו דייקא אבל למכור לו מקום אחוזה לא לפי שהי' קשר חזק ביניהם והי' לחוק ומשפט ביניהם שאינם רשאים למכיר מנחלתם לגר כמו שהוא גם עתה בכמה מקומות שאינם נותנים לישראל מקום דירה במקומותם ואאע"ה ידע מנהגם זה וכבר דבר קודם לכן עם עפרון וגם את הארבע מאות שקל כסף אמר ליתן לו אם יתן

לו את השדה שלא שעפרון ירא לנפשו לפרוע חק ומנהגם לכן הלך אברהם אל בני חת וגם עפרון יהי' שם ביום הוועד למען ישמע דבריהם וכשאמרו בני חת לאברהם שמעינו אדוני נשיא אלקים אתה בתוכנו איש ממנו וגו' וכשאברהם בקש מהם שידברו עם עפרון לא המתין אם ידברו עמו בני חת ועמד בעצמו ודבר באזני בני חת כלומר שאחר שהם היו מגדילים את א"א כ"כ שקראו אותו נשיא אלקים גם הוא מכבר אותו ואמר לא אדוני שמעיני השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתי' כי אצלך תופר החוק והנימוס שלנו לעיני בני עמי נתתי' לך במתנה אבל אברהם הי' מבין דעתו והי' רוצה שלא יהי' במתנה כדי שלא יוכל לחזור אך לא אמר בפירוש טעמי לכן גם הוא אמר לא אדוני שמעני נתתי כסף השדה קח ממני לכן כתיב לבסוף ויקם שדה עפרון אשר במכפלה וגו' לאברהם למקנה לעיני כל באי שער עירו:

ובזה נוכל גם להבין שינוי הלשונות בכתובים פעם אומר רק וידבר אל בני חת ופעם אומר וישתחו לעם הארץ לבני חת ובאחרונה אמר וישתחו אברהם לפני עם הארץ ועוד קשה אחר שעפרון התנדבו לבו וגם אמר בפני בני חת ובפני כל באי שער עירו לתת את הכל השדה וכל אשר בו לאברהם במתנת חנם הי' לו להשתחוות לעפרון ולא לעם הארץ אבל הוא הדבר אשר דברנו כי השי"ת אמר לאברהם כי לא שלם עין האמורי לכן צריך להמתין עד שנתמלא סאתם ולכן כשהי' בא לבקש אחוזת קבר בארץ הי' על סמך לפי שהארץ תהי' שלו אם יהי' שלם עונם לזה אמר וידבר לבני חת כי אז לא יהי' עוד עם הארץ כי אז תקיא הארץ אותם ואברהם יהי' התושב והם הגרים אבל אחר שהם היו מכבדים אותו ביותר וקראו אותו נשיא אלקים א"כ אינם רעים עוד כ"כ ולא נתמלא סאתם אך כמו שאמרנו שהיו מסתירים בחלקת לשונם עוד כוונה אחרת לכן צירף שני שמות וישתחו אברהם לעם הארץ לבני חת לפי שגילוי דבריהם היו טובים קראם תחלה בשם עם הארץ ועל מצפונם הרע קראם בני חת ועפרון שלא נדבו לבו והרהיב בנפשו עוז רק לפי שבני חת כבדו את אברהם וקראו אותו בשם ה' והוא רק לכבוד עצמו הי' דורש למען בצע כסף לכן השתחוה אברהם רק לפני עם הארץ כי רק ע"י דבריהם הי' יכול לקנות את המערה מיד עפרון ודוק:

ובזה יובנו גם דברי המ"א אם תרצו הרני גר כלומר אם תרצו ואינכם שלם בעון אז אני גר ואתם תושבים כי זכותכם מגין עליכם ואם לא תרצו ואין לכם שום זכות אז אני התושב וממילא אתם הגרים גם עתה:

ואברהם זקן בא בימים וה' בירך את אברהם בכל איתא במדרש מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוא פליאה האיך נרמז מזה ונראה דהנה בשמואל איתא ועלי הכהן הי' זקן

ובניו לא הלכו כדרכיו ונראה כי כבר אמרו שעיקר תכלית בריאת האדם בעוה"ז הוא על שני אופנים, א' להתהלך הוא בעצמו לפני ה' ולעשות ולקיים את כל דברי התורה הזאת ועי"ז יוכל להשיג חיי עד כמו שאחז"ל התקן עצמך בפרוזדור וכו', ב' שיניח אחריו בנים הגונים עוסקים בתורת ה' וילכו בדרכי אבותינו וע"ז אחז"ל כל המניח בן ממלא מקומו כאלו לא מת וזה חלקו מכל עמלו שהשאיר אחריו בנים הגונים כשתילי זיתים. אמנם מי שלא זכה לבנים הגונים או ח"ו להיפך בנים רעים אשר עזבו את דרך ה' ובדרכיו מאנו ללכת הוא רל ימיו מצער עצמו כי אף שיש לו עושר והון רב בזה לא ערבה שמחתו כי אדרבא נהפך לאבל שמחתו כי יודע בעצמו כי לא במותו יקח הכל רק מעשים טובים א"כ זה גרם לקרב ימי זקנתו וצללו ימי נערותו כלומר שתסמר שערות בשרו שנראה כזקן והוא מפני צער וזה כוונת הפסוק ועלי הכהן הי' זקן רק בשביל שבניו לא הלכו בדרך ה' אבל כאן גבי אברהם דכתיב בא בימים כלומר לא ע"י צער בניו ויפה אמר המדרש מכאן שעשה ישמעאל תשובה:

ויאמר ה' אלקי אדוני אברהם הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדוני אברהם הנה אנכי נצב על עין המים ובנות אנשי העיר יוצאות לשאוב מים והי' הנערה אשר אמר אלי' הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אתה הוכחת לעבדך ליצחק וכה אדע כי עשית חסד עם אדני וגו' וכאשר אמר כן הי' שטרם כרה לדבר והנה רבקה יוצאת וכדה על שכמה וגו':

והנה צריך להבין לאיזה צורך עשה העבד הנאמן הזה דבר שלא נצטוה מאת אדוניו והלך לקראת נחשים ושאל שלא כהוגן כמו שאמרו בגמרא ולא עשה שליחותו כמו שהשביעו אאע"ה שילך אל ארם נהריים עיר נחור שהוא ארצו ומולדתו ובודאי אמר לו שילך אל בית בתואל כמו שכתוב בסוף פרשה שלפני זה ששמע א"א שילדה רבקה לבתואל, ועוד קשה שגם כשבא אליעזר לבית בתואל אמר לא אוכל כי אם דברתי דברי וסיפר את כל המעשה וכל הניקוש שעשה. מה תועלת הי' לו בזה שידעו גם הם מזה. ונראה שאנו רואים שע"י ארבעה פעולות נעשים ונגמרים פעולות האדם והצלחתו הא' היא ההשגחה האלקיית כמו שכתוב גבי יוסף הצדיק ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח, הב' הוא כשנולד במזל טוב כמו שאמרו בגמרא חיי בני ומזונא לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא ועוד אמרו הכל תלוי במזל ואפילו ספר תורה שבהיכל והג' הוא ע"י השתדלות רב כדכתיב ויד חרוצים תעשיר וקובץ על יד ירבה והרבה כדומה לו, הד' הוא המקרה גם זה נמצא בכמה פסוקים יעקב אמר ליצחק אביו כי הקרה ה' אלקיך לפני עיין בעקידת יצחק בפרשה זו שער כ"ב ובפרשת וישלח שער כ"ו שהרחיב והאריך בענין זה

ותמלא נחת גדול ולזה אני אומר שאחר שראה העבד הנאמן שאדוניו מדקדק כ"כ בזיווג בנו האהוב שלא יקח אשה מבנות הארץ וגם שלא ישיב אותו לחרן הי' גם הוא רוצה לידע ולנסות אם כל הד' סיבות יסכימו לזה הזיווג ולזה אחר שאמר הכתוב שעשה כל מה שיכול לעשות שלקח עשרה גמלים וגם לקח כל טוב אדוניו בידו עמד בתפלה לפני הקב"ה ועשה נחשים ואמר הקרה נא לפני היום ועשה חסד וגו' שגם המקרה תסכים ולבסוף אותה הוכחה מעיקרא וכבר ע"י המזל ש"מ יום קודם יצירת הולד וכו' ולזה ספר אליעזר עוד פעם אחרת בבית בתואל את כל אשר עשה ואשר נעשה שגם הם יראו שזה הזיווג יהי' לטובה ואל ימנעו ממנו בתם אחר שכל הד' סיבות הסכימו כולם יחד ודוק:
חסלת פרשת חיי שרה:

פרשת תולדות

ואלה תולדות יצחק בן אברהם וכו' מדרש כתיב עטרת זקנים בני בנים האבות עטרה לבנים שנאמר ותפארת בנים אבותם הכניס עטרה לאבות דכתיב עטרת זקנים בני בנים וכו' עכ"ל:
ונראה דהנה כתיב לעיל ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם ולמה לא כתיב גם שם אברהם הוליד את ישמעאל כמו שכתוב כאן גבי יצחק ונראה דהנה אם האב הוא חכם וגדול הדור ומפורסם במעשיו והבן אינו חכם וגדול כ"כ אז הבן מתיחס באביו ויאמר אני בנו של פלוני המפורסם ואם הדבר להיפך שהבן חשוב ומפורסם יותר מאביו אז האב יתיחס עצמו ויתפאר ויאמר פלוני החשוב הוא בני והנה למעלה אצל ישמעאל מצד עצמו לא נמצא בי חשיבות גדול רק התיחס עצמו שהוא בן אברהם אבל אברהם לא התיחש בו שהיא אבי ישמעאל אבל גבי יצחק אשר הלך בדרך הטוב והישר כמו אברהם ועלה נתעלה כמוהו בגדולה ובעושר עד שגם אברהם התיחס עצמו ביצחק בנו והי' לו לכבוד ותפארת כמו שיצחק הי' מתפאר את עצמו עם אביו אברהם וזה שאה"כ אלה תולדות יצחק בן אברהם שהי' ליצחק לכבוד שאביו הי' אברהם ושלא תאמר שרק זה הי' יחוס של יצחק שהי' בנו של אברהם ע"ז אמר אברהם הוליד את יצחק כלומר שגם אברהם תתיחס עם יצחק לפי שהי' חשוב וע"ז פי' המדרש כפל לשונו של הפסוק כתיב עטרת זקנים בני בנים פי' לפעמים נמצא שמתכבדים הזקנים בבני בנים כאשר הם נתפרסמו בעולם ואמר האבות עטרה לבנים באשר האבות המה גדולי הערך ויקרי המעלה אז המה עטרה לבנים וע"כ אמר כאן יצחק בן אברהם והבנים עטרה לאבות שנאמר עטרת זקנים בני בנים וע"כ אמר אברהם הוליד את יצחק שגם לאברהם הי' יצחק עטרת תפארת:

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק פירש"י ז"ל יעקב ועשו האמורים בפרשה, אברהם הוליד את יצחק לאחר שקראו אברהם הוליד את יצחק ד"א לפי שהיו לצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה וכו' לכן אמר אברהם הוליד את יצחק עי"ש: וקשה הא לצני הדור ההוא לא היתה עוד התורה לפניהם ולאחר שנתנה תורה אין אנו צריכים לעדות זו שהרי כמה פסוקים מעידין על זה, כי ביצחק יקרא לך זרע וכן קח נא את בנך את יחידך את יצחק וכן הרבה, לכן נ"ל טעם הפסוק שרוצה לישב שלכאורה צריך להבין שבכל פרשה זאת שנכתבו בה ספורי חיי יצחק אע"ה שזרע ומצא מאה שערים וגם מעשה הבארות וכו' וגם עד יום מותו לא מצאנו שעשה דבר מה שתראה לנו גידל צדקתו ויראתו כמו שמצאנו אצל אברהם ויעקב אבותינו ע"ה שלחמו מלחמות ה' ועמדו בנסיון כמה פעמים זה בכה וזה בכה ונ"ל הטעם עפ"י דמיון לנער אחד שאין לו מחייתו אצל אביו כי עני הוא ודל וצריך לבקש טרף לנפשו מיגיע כפי מה עשת קיבץ איזה זהובים מהקרובים וקנה לו קופת רוכלין והלך לכפרים מבית לבית ויהי איש מצליח כל כך עד שבימים אחדים הרויח איזה מאות זהובים ולא הלך עוד כפעם בפעם אל בני הכפרים אלא עשה לו מסחר בחנות בעיר ושם היתה ברכתו בכפלי כפלים עד שבשנים מועטות הי' עשיר גדול ונשא אשה וגם היא הביאה לו כמה אלפים לפי מעמדו וערכו ויולד לו בן ויגדל והנה זה הבן אינו צריך להתחיל ולבקש פרנסתו בקופת רוכלין כמו שעשה אביו אלא התחיל שם במקום שסיים אביו ועל הדמיון הזה הי' אצל אאע"ה ויצחק בנו שאאע"ה שאביו היה מעוע"ז והוא התחיל להכיר את בוראו והלך ממדרגה למדרגה ומנסיון אל נסיון עד שעמד בגדול שבנסיונות והוא העקדה שעקד את יצחק בנו ושם נאמר עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה ותו לא הי' צריך נסיון עוד כי הוא הי' המדרגה הגדולה שבגדולות אשר בן אדם יכול לבא אליו והנה יצחק בנו שפשט צוארו ורצה להניח לשחוט א"ע ברצון טוב התחיל במקום שסיים אביו ומה היתה התורה יכולה לכתוב עליו גדולות שיהי' גדול כמעשה העקדה וזה שאמר תכתוב ואלה תולדות יצחק בן אברהם ועיקר תולדותיהם של צדיקים הם המעשים טובים ומה הם המע"ט של יצחק אברהם הוליד את יצחק כלומר אברהם שעקדו והניחו ע"ג המזבח לשוחטו ברצון יצחק הוא הוליד את יצחק הידוע לנו ממעשה העקדה ומעתה תו לא צריך להודיע לנו ממע"ט של יצחק ודוק:

ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר א"כ למה זה אנכי ותלך לדרוש את ה' פירש"י ויתרוצצו כשהיתה הולכת לפני בהמד"ר של שם ועבר הי' יעקב מפרכס לצאת וכשעברה לפני ע"ז הי' עשו מפרכס לצאת ותלך לדרוש את ה' לשאול מה יהא בסופה, ותמוה דהך מה יהא

בסופה אין לו פי', ושמעתי דהנה זה ידוע דבמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד אף שהי' חוטא בימי בחרותו מ"מ אם עשה תשובה אח"כ בימי זקנתו מועיל לו כאלו לא חטא מעולם והנה רבקה כשהלכה לפני ע"ז ורצה עשו לצאת וכשהלכה לפני בה"מ ורצה יעקב לצאת וחשבה שזה ילד אחד רק שבזמן אחד יהי' רשע ובזמן אחד יהי' צדיק משו"ה רוצה לילך לכאן ולכאן משו"ה הלכה לדרוש את ה' מה תהא בסופה כלומר האי ילד מאי יהא לבסוף אם צדיק או רשע אם יהי' צדיק בסופו הי' ניחא לה כיון שבמקום שבעלי תשובה עומדין וכו' רק יראתה הי' שמא יהי' רשע בסופו ויאבדו כל זכיותיו שעשה בימי בחרותו ותאמר א"כ למה זה אנכי כמ"ש רש"י למה התפללתי על בנים ואמרו לה שני גוים בבטנך כלומר אחד צדיק גמור ואחד רשע גמור וק"ל:

ויזד יעקב נזיד ויבא עשו מן השדה והוא עיף ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדום וגו' ויאמר יעקב מכרה כיום את בכרתך לי ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכרה ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו וימכור את בכורתו ליעקב וגו':

הנה המבארים הקדמונים ז"ל כבר חקרו למצא טעם על מה עשה יעקב אבינו ככה להפר ברית אחים בראותו אחיו הבכור עיף ויגע ותרע עינו מלתת לו לחם ונזיד עדשים עד ימכור לו זכות בכורתו אי' תומתו וצדקתו הלא הוא הי' המובחר שבאבות וגם יש להבין מה זה שהכפיל יעקב פעמיים לשון כיום מכרה כיום השבעה לי כיום ולא נמצא בשום מקום בתנ"ך לשון זה אצל מכרה ולי קשה עוד האיך שייך בענין כזה מכירה או נתינה היהפוך כושי עורו וכי יכול הבכור שהוא ראשית כחו ואונו של אביו למכור לאחיו הקטון ממנו שיהי' הקטן אחרי כן ראשית כחו ואונו של אביו:

ונ"ל לישב כ"ז הנה התוה"ק זיכתה לבן הבכור שיקח שני חלקים מירושת אביו וגם שימלא מקום אביו בכל ההתנשאות הגדולות שהי' לאביו בחייו וכן המנהג בכל המדינות ששמו לחק ומשפט להמליך את בן הבכור של המלך למלך והנה בלתי ספק אם האב רואה בחייו שבנו הבכור הוא איש רע מעללים פרא אדם שמאבד כל מה שיש לו ביין וזנות וכדומה הלא אז ירע בעיניו להנחילו מהונו אפילו פרוטה אחת ועושה תחבולות במועצות ודעת להסירו מן הירושה וכש"כ עאכו"כ אם האב הוא גדול בתורה ויראת ה' וכל מגמתו וחפצו הוא להורות אחרים דרכי ה' ורוצה שגם בניו ילכו בדרכו ואם רואה שבנו הגדול הבכור הוא יוצא לתרבות רעה ועושה כל תועבת ה' אז הוא מחייב לגרשו מפניו אעפ"י שיצר לו מאד כדי להראות לפני הכל שנאתו עליו ולא יקחו ראי' ממנו וכן עשה יעקב אבינו ע"ה שנטל הבכרה מראובן שהי' פחז כמים ונתנה לבנו

יוסף שהי' צדיק תמים אעפ"י שהי' כמעט האחרון שבבניו וכן עשה הקב"ה שקפל את כל העולם כלו עד שבחר בעמו ישראל וקראם ראשית שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתו והתחיל תורתו הקדושה וקראה ראשית בשמם בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית וקראם בכר בני בכרי ישראל אף שהיו עמים רבים קודם להם והם לא נבראו רק לצוות לישראל להיות להם עבדים כמו המלך שרוצה לנסוע למקום מיוחד שולח עבדיו ומשרתיו לפניו לפנות המקום כך ישראל הם סוף מעשה במחשבה תחלה וכן הי' באאע"ה ראש ופאר יחוסנו נולד אחר עשרים דורות שקדמו לפניו ונשתקעו והוא התחיל לקרוא בשם ה' צבאות לכל באי עולם ויצחק בנו יחידו הלך ג"כ בדרכיו והנה עשו בכורו שהי' צריך להיות החוט המשולש שלא ינתק הוא נתק החבל ויצא לתרבות רעה ובא מן השדה עיף ויגע ונתק החבל של זקנו אברהם ונעשה רוצח כמ"ש רש"י ז"ל פי' על עיף כמו עיפה נפשי להורגים וזה הצר ליעקב מאד על מפלת אחיו הגדול שירד עשר מעלות אחורנית והפר את הברית אשר כרת הקב"ה עם אברהם למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט לכן עשה יעקב תחבולות ושנס את מתניו להיות הוא הבכר והחוט המשולש לעשות קשר של קימא להיות מן אבות העולם אשר בזכותם יחי' כל באי עולם ולזה קנה את הבכורה מעשו אחיו אבל בענותנותו וצדקתו התנה עמו פעמיים שזאת המכירה לא תעמוד רק אם עשו לא יעזוב את דרכו הרע אבל אם ישוב מיד ימחול לו בלב שלם ובנפש חפצה הקנין של בכורה וזה שאמר לו מכרה כיום ר"ל כמו שאתה היום ברשעתך אבל אם תטיב שאת אבל עשו השיב לו אני לא אשוב עוד כי אנכי הולך למות כלומר עד יום מותי אני רוצה לילך אחר תאות לבי אעפי"כ אמר לו יעקב אע"ה עוד פעם אחרת השבעה לי כיום אני מקבל ממך השבועה רק אם תהי' עומד במרדך כמו היום ובזה מיושבים כל הקושיות, ודו"ק:

ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד וילך משם וכו' ובפסוק כ"ו כתיב ואבימלך הלך אליו מגרר וכו' ויאמר אליהם יצחק מדוע באתם אלי וכו' ויאמרו ראה ראינו כי הי' ה' עמך וכו' עתה אתה ברוך ה':

והנה ק' להבין מתחלה שלחו אותו מאתם ועתה באו אליו והוא שאל אותם למה באו אליו מאחר ששנאו אותו והם השיבו לו לכך באו אליו לפי שראו שה' עמו והוא עשיר גדול וזה תימה וכי כך הוא הדרך ונראה לבאר דהנה אחר ששלח אבימלך את יצחק כתיב ויחפרו עבדי יצחק כנחל וימצאו שם באר מים חיים ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמר לנו המים וכל הפסוקים וכו' ויראה בביאורו שענין מריבתם היתה כן דהנה ה' הבטיח את יצחק שיברך אותו בכל המקום אשר יהי' שם ויצליח את מעשיו בכל

אשר יפנה ללכת וכן הי' ג"כ הדבר כדכתיב ויגדל האיש וכו' והנה הברכה הזאת היתה רק ליצחק אבל הפלשתים חשבו שזאת הברכה באה לו בשביל שיושב בארצם ושפע עמים יונק וטוה הארץ יאכל ואלו הי' בארץ אחרת לא התברך בשפע רב כזאת והוא יונק השפע אשר ראוי לבא להם ומתמעט חלקם וזה הי' מחלוקת רועי גרר עם רועי יצחק כי התברך מאת ה' ובכל מקום אשר חפר מצא מים חיים אבל ודאי אם היו חופרים שם רועי גרר לא היו מוצאים מים רק ה' המציא מים בזכותו של יצחק כמו שהמציא מים לאבותינו במדבר בארץ ציי' ושממה והנה אמרו רועי יצחק לנו המים כלומר אם כי הארץ היא שלכם אבל המים הם שלנו שהמה באים בזכותינו אך אנשי גרר טענו כנגדם לנו המים שזה פרי אדמתינו ואם אנו היינו חופרים כאן ג"כ היו המים באים לפיכך קראו לאותו הבאר עשק לפי שכאן לא יכלו עבדי יצחק לברר לעיני כל שבזכותם באו המים וכאשר חפרו באר אחרת ובאו המים ורבו גם עלי' כבר היתה יותר גלוי' יושרם א"כ ג"כ כאן הראו שנאתם ועמדו לשטן ע"כ קראו אותו שטנה כי אעפ"י שעכשיו גם הם ידעו שרק בזכות יצחק באו מ"מ היו טוענים שהמקום שם הארץ מבורכת ומלא מעיני מים והנה הראה יצחק להם את ידו שרק הוא ברוך ה' ע"כ התרחק עצמו ממקום ההוא וחפר באר אחרת וגם שם מצאו מים ונפלה טענתם של רועי גרר וראי כל הארץ כי יד הי עשתה זאת וכי רק יצחק הוא ברוך ה' ולא ארצם ולכן לא רבו עלי' ולכך קראו שמו רחובות כי אמרו כי עתה הרחיב ה' לנו כלומר שהכל בא בזכותינו לכן ופרינו בארץ כלומר לפי שהכל בא בזכותינו אנו יכולים להיות יושבים בארץ וזה הי' הענין גם באבימלך ששלח את יצחק לפי שחשב שהוא שפעת ארצם יינק ועי"ז נתמעט שפעת בניו בני מדינתו וזה שאמר לו לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד ממנו דייקא אבל כשראה שגם כשהלך יצחק משם הי' הולך וגדול שגם כשהוא רחוק ממדינתו ה' מברך אותו אז הלך אצלו וקרא אותו לשלום וזה שהשיב אבימלך כששאל אותו יצחק למה בא אצלו אז אמר לו ראו ראינו כ' הי' ה' עמך ולא משפעת ארצינו ינקת עד סוף הפסוק וסיים עתה אתה ברוך ה' ודוק, (מהו' מ' בנעט ז"ל):

ויהי כי זקן יצחק ויקרא את עשו בנו הגדול וכו' ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואוכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות:

הספיקות אשר הם בענין ברכה זו כבר המם בכתובים בספרי גדולי המפרשים והמה רבים ואני רק אזכור קצת מהם הא' למה הי' דעתו של יצחק אבינו לברך את עשו אחר שאביו אברהם ע"ה לא ברך אותו והמדרש בדמיון השותל ידוע ב' מפני מה לא רצה רק לברך את עשו בנו הגדול דוקא היתכן מי שיש לו שני בנים שיברך רק את האחד

הלא שניהם בניו והלא יעקב ברך את כל השנים עשר בניו ומשה רבינו ע"ה ברך כל ישראל ג' מה שייכות יש למטעמים לענין הברכה שתולה זה בזה ואמר בעבור תברכך נפשי בטרם אמות והלא יעקב ומשה ע"ה לא הי' צריכין לא אכילה ולא שתי' קודם הברכה: ונ"ל ליישב ואומר על ראשין ראשון והוא דהא מצינו בתורה הקדושה וגם בנביאים וכן במנהגי כמה מדינות יהי' מאיזה טעם שיהי' שיש לבכור יתרון גדול משאר האחים הן במילי דעלמא הן במילי דשמיא והנה אחר שידע יצחק שנהפוך הוא אצל בניו שכשקשתה ההריון לרבקה אחרי הלכה לדרוש את ה' אז נאמר לה הגזירה שרב יעבוד צעיר הי' בדעתו לבטל הגזירה ההיא ע"י שתפלתו וברכתו על דרך הקב"ה גוזר והצדיק מבטלו ולכן קרא לעשו בנו ורצה לברכו אבל לאחר שנעשה מה שנעשה בתחבולות רבקה שבא יעקב במרמה ולקח את הברכה חרד חרדה גדולה עד מאד וראה שאין עצה ואין תבונה לנגד ה' שהגזירה חזקה ואין לבטלה בשום פנים כי מלת ה' הי' זאת שלא יקח עשו הרשע את הברכה ולכן הסכים ואמר גם ברוך יהי':

ובזה מיושב הספק הראשון וגם הב' שיצחק אע"ה לא הי' בדעתו לברך כמו שלא ברכו אביו וגם לא ברך את יעקב רק שהיא לא רצת בברכה זו רק לבטל את הגזירה הראשונה שרב יעבוד צעיר ולכן אמר בברכתו הוי גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמיך ולאחר שראת שרצון ה' שלא יבטל הגזירה אז אמר גם לעשיו הן גביר שעתיו לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים וגם אחר שברך גם לעשיו ואמר ועל חרבך תחי' הי' כופל ושונה ואת אחיך תעבוד. והנה לפי הפשוט קשה למה ספר יצחק לעשיו מה שברך את יעקב שיהי' אדון לו וכי ח"ו להגדיל שנאת עשיו חפץ ולפי מה שאמרתי ניחא שהי' אומר לו את מחשבתו שחשב לבטל הגזירה והי' סובר שברך את עשיו אבל מן השמים נתבטלה מחשבתו לכן ואת אחיך תעבוד כי מאת ה' היא זאת ולכן גם אתה קבל על עצמך מה שנגזר עליך ברצון טוב, ומה שהי' צריך למטעמים לברך הוא בשנחפש למצא טעם על מצות עונג שבת ויו"ט באכילה ושתי' ומלבוש בגדי חמודות והוא לפי שהאדם מורכב מגוף ונשמה הגוף היא עפר מן האדמה והנשמה היא חלק אלקי ממעל וכל אחד נוטל מזונו ממקור מחצבתו הגוף ניזן ומתענג ממאכלי ותענוגי עוה"ז והנשמה מתפרנסת מלימוד תורה ומצות ומע"ט כי זהו מזוני והנה בכל ימי השבוע יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב ואין לו פנאי לילך אחר תענוגי עוהב וגם לא לעשות נחת רוח לנשמתו די צורך אולם כשבא שבת בא מנוחה ויכול האדם לדבק בהקב"ה ע"י לימוד תורה ובשירות ותשבחות רק שגם הגוף יש לו פנאי וגם הוא מבקש תענוגיו לכן צריך לשתקו וליתן לו כל נתח טוב וירך וכל אחד יבא בשלום אל מחוז חפצו ולזאת הי' יצחק אע"ה מבקש לאכול

מטעמים כאשר אהב כדי לשתק תאותו גופו ולא יטריד אותו אחר כן ויתבודד בכלות רוחו ונפשו לאלקיו ויצמצם כונתו שיסכים עמי בברכתו וזה הי' ביצחק אע"ה שהי' בקי הבריאה והי' יכול עוד לאכול ולשתות שאחרי כן הי' עוד חי כמעט ששים שנה אבל יעקב ומשה רבינו ע"ה שהי' מברכים לפני מותם בעת אשר כל אוכל תתעב נפשם לכן לא הי' צריכים לכך - ולפי זה יש להבין למה היו צריכים לעשות הכנות גדולות כ"כ לברך והלא אנו מברכים את בנינו בכל שבת ושבת אלא שאינהו מסרי נפשיהו אקדושת השם והיו מצמצמים את את כונתם בכלות נפשם וזה לאו בכל יומא מתרחיש, והבן:

בהפטרה אהבתי אתכם אמר ד' ואמרתם כמה אהבתני הלא אח עשיו ליעקב ואוהב את יעקב ואת עשיו שנאתי:

והנה אין צורך לדקדוקים, ונראה דהנה כבר הבטיח אותנו הקב"ה אם אנו עושין רצונו של מקום ונשמור מצותיו וחוקיו ומקבלין עלינו עולו אז גם הוא אוהב ומקרב אותנו אצלו ומאיר עלינו אור ההצלחה אבל אז אין נראה וניכר האהבה היתרה שאוהב אותנו השי"ת מכל העמים שהרי אם שאר אוה"ע היו עושין רצונו של מקום אז גם הם היו נחשבים ומרוצים לפניו ומה החבה המיוחדת ונבדלת שיש לישראל אבל אם ישראל אינם עושים רצונו של מקום ב"ה וראוים שונאי ישראל כלי' כי עיקר בריאת העולם הי' בשביל התורה ומצות ואעפי"כ הקב"ה מקבל אותם ומקרבם ואוהבם ואינו מסיר השגחתו מהם ואינו מיסר אותם יסורי שנאה אלא יסורי אהבה ומוסר אב שרוצה שבנו יטב דרכו הרע וכמו שכתוב ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא וכו' אז נראה וניכרת האהבה המיוחדת לישראל והנה על שני דברים שהם שוים במדרגה אחת נופל בו לשון אח וזה כוונת הפסוק אהבתי אתכם אמר ה' כלומר אני אוהב אתכם בעצמכם ולא בשביל מעשיכם הטובים ואמר ואמרתם במה אהבתני כלומר מה הוכחה יש שאתה אוהב אותנו בעצם ואמר הלא אח עשיו ליעקב כלומר יש זמן שאח יעקב לעשיו במעשיו הרעים ואעפי"כ אהבתי את יעקב ואת עשיו שנאתי, וק"ל:

עוד נראה באופן אחר דהנה מה שהקב"ה אוהב אותנו יכול להיות שלא בשביל עצמינו פי' מעשינו הטובים אך בשביל אבותינו הקדושים שהיו חשובים ואהובים בעיני המקום אבל באמת יש להוכיח שהקב"ה אוהב אותנו בעצמינו דהנה אם איש אחד יקר וטוב נאהב מבני אדם וגם משפחתו חשובה ביותר יכול להיות שאוהבים אותו בשביל אבותיו וגם יכול להיות שאוהבים אותו בעצמו לפי שהוא איש יקר ואת זה נוכל להכיר אם יש לאיש זה עוד אח אחד שאינו חשיב ואינו אהוב לבני אדם אז מוכח שזה שאהוב לבני אדם אינו מחמת משפחתו החשובה כי גם אחיו ממשפחה הזאת ואפי"ה אין אוהבין

אותו אלא רק מחמת חשיבות עצמותו שהוא ראוי בעצמו לזה כך הוא בישראל מה שהקב"ה אוהב אותם הוא אף בשביל עצמם כלומר שגם זכותם גרם לזאת האהבה כי אם הי' אוהב אותם רק בשביל אבותם אמאי שונאי את עשיו וזה שאמר אהבתי אתכם כלומר בעצמכם ולא בשביל אבותיכם דוקא ואמרתם במה אהבתנו כלומר מה הוכחה יש שאתה אוהב אותנו בעצמינו ואמר הלא הלא אח עשיו ליעקב כלומר שגם עשיו בא מאותה המשפחה ואפי"ה אוהב את יעקב ואת עשיו שנאת ונכון הוא:
חסלת פרשת תולדות:

פרשת ויצא

ויצא יעקב מבאר שבע וגו' הספיקות בפ' זו הם ידועים וגם רבים הם ואין צורך לפורטם רק אבוא מיד אל הביאור, דהנה ידוע דעצת ה' הוא תקום ואין ביד אדם לבטלה בשום אופן כי ה' יעץ ומי יפר וכל מחשבות אדם כאין נגדו ואדרבא נהפוך הוא כל מחשבות אדם ותחבולותיו אשר חשב ועשה נגד רצון ה' הם גומרין את ההלל על ידיהם מתקיים רצון הקב"ה כמו שמצינו באחי יוסף שהיו רוצין לבטל חלומותיו ומכרוהו לעבד וזה הי' הסיבה שנעשה מלך אח"כ ולפי"ז צריך להבין אחר שהקב"ה לא ברא את עולמו אלא כדי שיכירו כל יושבי תבל כי הוא אלקי אלקים ואדון כל הארץ וצוה להם שילכו בדרכי התורה אשר ציוה להם א"כ האיך יכלו הפושעים וכל עושי רשעה לבטל את רצון הקב"ה ואם שהרשות נתונה לכל אדם לעשות כבחירתו מ"מ אם עשה רע הוא נגד רצונו של מקום ב"ה אבל באמת גם ע"י רשעים לא נתבטל רצון הקב"ה כי אם עושה בהם משפט כתוב ונתגדל ונתקדש שמו של הקב"ה כמו שהי' במצרים שעשה בהם שפטים והכה אותם מכות גדולות ונאמנות וא"כ גם ע"י הרשעים נעשה רצונו של הקב"ה בעכ"ח ע"י עונש שבא עליהם לפי מעשיהם הרעים וכל העם שמעו ויראו את ה' וזה שאה"כ כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רע כלומר בעת שנגמל לרשע רע כרשעתו אז הוא וגם אחרים יודעים הי יד ה' עשתה זאת ע"ד שאמר הכתוב על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב. והנה עלה גלו קמשונים כסו פניו חרלים וגדר אבניו נהרסה ואחזה אנכי אשית צבי ראיתי ולקחתי מוסר אמר שגם מן העצל יוכל לקחת ראי' ומוסר כמו מיד חרוצים ומקרה אחד לצדיק ולרשע שזה וזה עושה מלאכות ה' אלא שהצדיקים ע"י מעשיהם הטובים ישמחו ויעלצו לפני אלקים וישישו בשמחה והרשעים יאבדו ורק לעצמם גורמים מרעין בישין אבל עצת ה' היא תקום גם על ידיהם וזה הענין נמצא גם בכלל האומות ובפרט באומה הישראלית שהקב"ה הי' רוצה שיכנסו מיד לארץ ישראל

לאחר שקבלו את התורה בהר סיני כמו שכתוב אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר והמרגלים ע"י רעתם גרמו שנתעכבו כל ישראל מ' שנה במדבר והנה לפי הנראה היו המרגלים מבטלים מחשבות ה' אבל באמת לא כן הי' כי עצת ה' הי' להביאם מהר אל הארץ כדי שיהיו שם שקטים ושלוים איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו למען יוכלו לעסוק בתורה ועבודה בלי פגע והמרגלים שביטלו ביאתם מ' שנה לא בטלו רק מה שהי' נוגע להצלחת גופם אבל מה שנוגע לכבוד עליון לא היו יכולין לבטל כי ע"י העונשין שקבלו כל עושי רשעה כמו קרח ועדתו שהצו על ה' והמרגלים ובכל פעם שניסו להקב"ה כמו שאמר וינסו אותי זה עשר פעמים היו נבחנים והיו רואים ומודים שמשה אמת ותורתו אמת עד שכמעט היו יותר פועלים לה' במדבר ממה שהיו פועלים בארץ ישראל ועל פי הדברים האלה יש להבין דברי ר' אליעזר בפ' חלק שאמר ר' עקיבא שדור המדבר אין להם חלק לעוה"ב שנאמר במדבר הזה יתמו ושם ימותו ואמר ר' אליעזר עליהם אמר הכתוב אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח, אמר שנקראו חסידים לפי שע"י מעשיהם היו גורמים שנעשו באופן שנראה כבוד ה' והיו כורתים ברית ה' ומחזקים אותו עלי זבח שהיו זובחים את עצמן אעפ"י שלא הי' כוונתם לשם שמים מ"מ רצון ה' הי' נעשה על ידם:

ובזה יש ליישב קושיא גדולה ועצומה והוא שמתחילה כאשר בחר ה' את אברהם וכל בני קדם הבטיח אותו הרבה פעמים שיתן לו ארץ כנען לנחלה לו ולזרעו אחריו וכן עשה ליצחק וליעקב אע"ה תחת אשר עבדו אותו והאמינו בו בלב שלם ונפש חפצה וכן כשהיו בני ישראל במצרים הבטיחם ע"י משה רבינו ע"ה להביאם לארצם ארץ זבת חלב ודבש וכן במדבר כמה פעמים כן עשה אבל בעוה"ר לא ארכו להם שם הזמן ונאבדו מהרה מעל הארץ הטובה ונהרגו לאלפים ורבבות והנשארים מהם גלו ונפוצו בארבע כנפות הארץ והקב"ה בעצמו השליכם ואל ארץ אחרת כיום הזה ואי' רצונו ומחשבתו של הקב"ה שהביאם לשם להיותם שם כל הימים אלא האמת כמו שאמרתי שמחשבותיו של הקב"ה נעשין עכ"פ הן בעושין רצונו ע"י שמקבלין עבודתו ואז יאמרו כל הגוים עליהם הן עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה אשר לו חקים וכו' ואם השחיתו את דרכם ועזבו את ה אלקי אבותם ואת תורתו הקדושה אז ג"כ יאמרו הגוים על מה עשה הי ככה לארץ הזאת ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלקי אבותם וישליכם מעל פניו והן הן נוראותיו רק החילוק הוא שבארץ ישראל היו יכולין לעבוד את ה' בשמחה מרוב כל ובגלות המר עובדין אותו מתוך צרה יגון ואנחה והדמיון הוא לסוחר גדול שהי' משכנו וחנותו בעיר גדולה ובאו אליו ממקומות רחוקים לקנות ממנו סחורתו כי לא מצאו כמוה בשים מקום והי' לו כמה

עבדים לשרת אצלו בחנותו והנה כל זמן שהי' עומד על משמרתו והיו עיניו פקוחים על כל מה שנעשה בחנותו הי' הולך וגדל עד למעלה אבל לאחר זמן התחיל להיות בוטח על עבדיו והוא הלך אחר תענוגים בבת' משתאות וכדומה ולא ידע מה שעשו עבדיו והם גנבו מסחורתו ומכרו אותה ולקחו הכסף לעצמם ומשם ואילך הי' יורד מנוה מנה עד כי העני מאד והנושים סגרו את חנותו ולמען החיות את נפשו ונפש בני ביתו קנה מעט סחורה אצל סוחרים אחרים והלך מבית לבית למכור, וכן היינו אנחנו כאשר ישבנו בארצינו בהשקט ובמנוחה ונתקיים בנו הכתוב ונתנך עליון על כל גויי הארץ והיו עמים רבים באים לראות חכמת ישראל כמו שעשתה מלכת שבא שבאה לשמוע חכמת שלמה המלך וראתה כבוד ויקר מלוותו ואת חכמתו הגדולה כי רבה היא ולא הי' בה עוד רוח ואז אמרה למלך שמעתי בארצי מגודל חכמתך ולא האמנתי ועתה אחרי אשר באתי ותראינה עיני והנה לא הוגד לי החצו ואז נתקדש ונתגדל שמו של הקב"ה בכל העולם וגם לנו עם בני ישראל שלום כי ישבנו ברומו של עולם על אדמתינו אבל אחרי אשר סרו מהר מן הדרך אשר נצטוו לילך בו ועזבו את ה' הגלם מעל אדמתם ופזרם בארבע כנפות הארץ ונברכו בהם כל משפחות הארץ כי ע"י הצרות הרבות שיגיעום בגלות ישובו אל ה' ומקבלין את עול התורה עליהם כמו שאמרו במגילה גדולה הסרת טבעת של אחשורוש להמן יותר ממ"ח נביאים ושמנה נביאות שנתנבאו לישראל לפי שע"י המן הרשע שהצר לישראל חזרו בתשובה והקב"ה עושה להם נסים ונפלאות ונתגדל שמו של הקב"ה כי זה הבטיחנו יוצרנו ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם ולא יעשה עמנו כלה ככל חטאתינו כמו שעשה עם שאר האומות ולשונות כי זכר לנו ברית ראשונים אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב ולפי דרך זה אנו יכולים להבין לאיזה צורך הכתיב הקב"ה בתורתינו שמות בני יפת ובני חם גם שמות בניהם ובני בניהם וגם לאלופי עשיו נקבה בשמם וגם בניהם אחריהם וכי מה איכפת לנו אם היו נקראים כך או בשם אחר מה אנו למדין מזה למאי נפקא מינה, אבל באמת תכלית גדול יש לזה כי התורה הקדושה רצתה להראות לנו כי מכל האומות הנקראים על שם אביהם הראשונים אשר נקבו בשמות כמו עמון ומואב וכן כל האומות אין עוד אחד על פני כל הארץ אשר יאמר עליו כי הוא זה רק אנחנו עם בני ישראל עוד היום אנו נקראים על שם אבותינו הראשונים עם אלקי אברהם יצחק ויעקב, וזהו לפי דעתי מראה הסולם כי מעשה אבות הוא סימן לבנים עד סוף כל הדורות והוא כי יעקב אבינו ע"ה יצא מבאר שבע ומאומה אין בידו רק מקלו ותרמילו לא כמו שיצא אבי אביו אברהם עם אשתו ועם רכוש גדול מכסף וזהב ועבדים והי' הולך הלוך וגדול עד

שאמרו לו בני חת נשיא אלקים אתה בתוכנו וגם בא אליו אבימלך מלך פלשתים לכרות עמו ברית וגם יצחק אביו אעפ"י שלא הי' גדול בהצלחה וגם בעיני העמים לפי שקנאו בי ושלחוהו ממקומם מ"מ הי' ברכת ה' עליו די כל הצורך וגם הלך אליו אבימלך עם גדולי מלכותו לעשות עמו שלום אחר ששלחוהו ולהיפך מכל זה הי' גורלו של יעקב ע"ה כי הוא הי' צריך לברוח מפני חמת עשיו אחיו שהי' רוצה להרגו והוכרח לילך אל לבן הרשע למצוא מנוס לנפשו וזה שאח"כ ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה והי' הולך בדרך יחידי וחושב על רוע מעמדו ומצבו ולא מצא טעם לזה וזה הי' המקום שפגע בו ולא יכול לזוז משם כי לא נודע לו מאיזה סיבה מסיבות הרבה אשר יוכל לתלות בו זר מעשהו שנתהפך לו מאבותיו שהם היו עולין למעלה למעלה בעושר והצלחה והוא יורד מטה מטה והם היו האבנים שהניח עליהם ראשו ועל זה הראו לו מן השמים מראה הסולם אשר מלאכי אלקים עולים ויורדים בו כלומר בין העולים למעלה בדרך ההצלחה והעושר ובין היורדים למטה לנסיון העוני צער יגון ואנחה שניהם הם מלאכי אלקים וע"י שניהם מתגדל ומתקדש שמו של הקב"ה כמו שאמרתי לעיל אלא שהראשונים נאה להם אבל האחרונים רע להם אבל והנה ה' נצב עליו כלומר על סולם זה עומד הקב"ה על מקומו ואי אפשר לשנות רצונו וזה הי' מעשה אבות סימן לבנים כי אברהם אע"ה הי' סימן לבנים אם הם ילכו בדרך ה' יהיו גם הם עולים בדרך ההצלחה וכן הי' אחר שיצאו ממצרים וקבלו את התורה נכנסו לארץ ישראל והי' איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו אבל לאחר שהרעו מעשיהם היו להם לסימן מעמדו של יעקב והיו צריכין לגלות לארבע כנפות הארץ וזה שאמר אנכי אלקי אברהם אביך ואלקי יצחק כלומר אני הוא שהייתי עם אברהם ויצחק ועל ידי הי' להם כל הברכות וההצלחות ואני אקיים מה שאמרתי להם לזרעך אתן את כל הארצות האלה אבל גם זאת אני אומר לך שאני אצטרך להגלותם משם והי' זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה דהיינו בארבע כנפות הארץ ע"י שלא קיימו רצוני מתוך הרחבה בארצם יהיו צריכים לקיים תורתי בגלות ונברכו בהם כל משפחות האדמה אבל אבטיחך והנה אנכי עמך כלומר עמו אנכי בצרה שהשכינה כביכול עמנו בגלות ושמרתיך בכל אשר תלך ואף שצרות רבות סבבוני יהי' הסוף שיבוא משיח צדקנו וישיב אותנו אל נחלתינו מה שאמר והשיבותיך אל האדמה הזאת וכו' והנה לאחר שראה יעקב במראה הסולם שני דרכים אחד על דרך עלי' והצלחה עד לשמים והשני על דרך ירידה ומהה"ד אמר כשהקיץ משנתו את נורא המקום הזה כלומר מה נורא ואיום המקום הזה והוא מדת הדין אין זה כי אם בית אלקים

דייקא שהוא משכן הדין אבל וזה כלומר הדרך השני שהוא על דרך הצלחה שהוא דרך השמעה והמנוחה הוא שער השמים:

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה פירש"י על לשון ויצא שיציאת צדיק מן העיר עושה רושם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה לכך נאמר ויצא והנה יש להבין מפני מה לא פירש רש"י ג"כ אצל יציאת אברהם מאור בשדים כשאמר לו הקב"ה לך לך מארצך וכו' וכתוב שם אח"כ ויצא אברהם וכו' ונראה ביאור נכון על זה דהנה עשיית רושם אין שייך לומר כשיצא מעיר אלא אם אנשי עירו טובים בדרכיהם ומעשיהם ורוצים ללילך בדרכיו והוא הרביץ להם תורה ומצות והצליח ועשה פרי במעשיו אזי יציאת צדיק עושה רושם וניכר פרידתו מעליהם כי עד עתה הוא הראה להם דרך ה' אשר חיים הוא להם ועתה נשארו כצאן בלא רועה אבל אם אנשי עירו הם רעים וחטאים ועשו הרע בעיני ה' ולא שמעו בקולו של אותו צדיק לקבל תוכחותיו ואיש הישר בעיניו עשה ואדרבא שמבזים אותו ואת דרכו הטוב ואז בוודאי אין יציאתו עושה רושם שהרי לא חסר עתה להם מאומה ולכך כשיצא אברהם מאור כשדים שאותו הדור היו רעים וחטאים אין יציאתו עושה רושם אבל יעקב אבינו כשיצא מבאר שבע שהוא ארץ מולדתו ושם גם אבותיו עשו פרי שהיו מגיירים כמת נפשות והיו שומעין בקולו של יעקב לכן פירש"י שיציאתו עשה רושם וק"ל:

ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמים והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו ומדייק רש"י עולים תחלה ואח"כ יורדים איפכא הוול"ל אלא שמלאכי חו"ל וכו' ע"ש ולי נראה כוונה אחרת דהנה זה ידוע ההפרש שבין אדם למלאך הוא שהמלאך נקרא עומד לפי שנברא רק מרוחניית ובלי גשמיית וכמו שנברא כך יקום לעולם אבל האדם נקרא מהלך לפי שיכול לילך ולהתגדל ממדרגה למדריגה עד מעלה העליונה דכתיב ותחסרהו מעט מאלקים והנה בכל יום ויום שהאדם מהלך בעיינו ובשכלו הוא מכיר יותר גדולת הבורא ומבין נפלאותיו אשר נמצא בברואיו ואז הוא מכיר מך ערכו וקטנותו וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל תכלית הידיעה היא שלא נדע דהאדם שהוא בער ולא ידע כלום מגבורת הבוי"ת זה אינו מכיר קטנות עצמו ולכן יתגאה כמה פעמים והנה סולם יש לו שליבות רבות שהאדם יכול לילך בו משליבה לשליבה אף דמתחלה הוא מגושם מחומר כמו עפר מן האדם ואח"כ יכול לצרף את עצמו מזוקק שבעתיים עד שמגיע למדריגה העליונה ותחסרהו מעט מאלקים ואז כשמגיע למדריגה זו אז רואה בעצמו שפלותו ומך ערכו וזה שאה"כ ויחלום והנה סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה כלומר כמו שהסלם שיכולין לילך בו משליבה לשליבה כך בני אדם יוכלו לעלות ממדרגה התחתונה

אל מדרגה העליונה והנה מלאכי אלקים פי' הצדיקים הנקראים מלאכי אלקים עולים פי' כשהם עולים במדרגתם ומכירים גדולת הבורא אז יורדים בו כלומר בעצמם ומכירים שפלותם כמה הם מרוחקים מגדולת הבורא יתברך ודוק:
חסלת פ' ויצא:

פרשת וישלח

מדרש. כשמת יעקב ועשו אמר עשו ליעקב או אתה תלך עמי לגיהנם או אני אלך עמך לגן עדן אמר יעקב לעשו אני אהבתי אותך ואתה שנאת אותי. ופליאה, ונראה דהנה בגמ' פליגי שני מ"ד חד אמר בן אדם שעושה רק מצוה אחת בשלימות הוי בן עוה"ב וחד אמר שצריך האדם לעשות כל המצוות הכתובים בתוה"ק אבל במצוה אחת אינו עוד בן עוה"ב וגם מבואר דכל ישראל עריבים זה בזה ומקבל כל אחד שכר וחלק ממצוות חבירו וגם מעבירות של חבירו והנה הא דאמרינן עריבות זה דווקא אם אוהבים זה את זה אבל אם הם שונאים זה את זה אז אין שייך ערבות כיון ששונאים זה את זה אין סברא לומר שיקבלו שכר איש ממצוות חבירו ואם אחד אוהב את חבירו וחבירו שונא אותו אז זה שאוהב את חבירו מקבל חלק מחבירו מכח ערבות אבל חבירו ששונא אותו אין מקבל חלק משכרו והנה ידוע שיעקב אע"ה הי' מקיים כל התורה כולה כמו שאמר עם לבן גרתי ופירש"י תרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים ורק מצוה אחת לא קיים בשלימות והוא כיבוד אב ואם ומשום דאותן שנים ששמש בבית עבר לא קיים כיבוד אב ואם ועשו לא קיים את התורה רק מצוה אחת קיים והוא כאו"א כדכתיב כי ציד בפיו שהביא לו כל מיני צידה ועשה בזה רצין אביו וזה כוונת המדרש שאמר עשו ליעקב ממנ"פ אי סברת כמ"ד דצריך לקיים דווקא כל התורה כולה ואם חסר אחת כבר איננו בן עוה"ב א"כ לך עמי בגיהנם כיון שגם אתה חסרת מלקיים מצוה אחת והוא כאו"א ואי סברת כמ"ד דדי במצוה אחת להיות בן עוה"ב א"כ אלך עמך בג"ע כי גם אני קיימתי מצוה אחת בשלימות והוא מצות כיבוד או"א וע"ז אמר לו יעקב וודאי אמת כמ"ד דצריך לקיים כל התורה בשלימות ואי משום דחסר לי מצות כיבוד הנה אני אהבתי אותך לכן אקח חלק ממצוותך בתורת ערבות ואתה שנאת אותי לכן לא תקח חלק ממצוות שקיימתי אני ונכון מאד ודוק:
ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלקים פנים אל פנים ותנצל נפשי ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל והוא צולע על יריכו. יש לדקדק למה כתב פנואל במו מלאפום אחר שיעקב קרא את המקום פניאל בחירק ונ"ל דהנה מצינו הרבה פעמים

שאבותינו הקדושים עשו ציון ואות וגם שינו את שם המקום עפ"י המאורע שאירע להם במקומות ההם וכן כתיב בפ' לך לך ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם וגו' וירא אליו ה' ויאמר אליו לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו ולא כתיב שהקריב עולות וזבחים רק עשה ציון במקום שנראה אליו ה' והבטיחו על הארץ לפי שזה דבר גדול ונכבד שנתגלה לו ה' וגם הבטיחו לו ולזרעו על הארץ וכן גבי יצחק חבירו שגרש אותו אבימלך וגם רבו עליו רועי גרר אודת הבארות כתיב ויעל משם באר שבע וירא אליו ה' בלילה ההוא ויאמר אנכי ה' אלקי אברהם אביך אל תירא כי אתך אנכי וגו' ויבן שם מזבח ויקרא בשם ד' וגם יעקב כשנראה אליו ה' במראה הסולם והבטיחו שיהי' עמו וישמור אותו בכל אשר ילך וגם יהי' עם בניו בגלות כמו שאמר ופרצת ימה וקדמה צפנה ונגבה עשה את האבן אשר שם מראשותיו למצבה והי' לו באמת לבנות מזבח כמו שעשו אבותיו אבל לפי שהוא הי' אז לבדו כי במקלו עבר את הירדן וגם הי' דל ולא הי' מאומה בידו לכך הי' צריך להסתפק עצמו במצבת אבן אחת ותחת המזבח אשר הי' לו לבנות עשה כפלים לתושי' ועשה מה שהי' ביכלתו לעשות ושינה את שם העיר אשר הי' שמה לוז לראשונה לשם בית אל וגם מצבת אבן עשה ובאמת כאשר שב מבית לבן לבית אביו ציוה ה' אותו ואמר לו קום עלה בית אל ושב שם ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך בברחך מפני עשו אחיך לפי שאין די במצבת אבן לדבר גדול כזה אבל צריך לבנות מזבח וכן עשה וכתיב ויביא יעקב לוזה היא בית אל וכל העם אשר אתו ויבן שם מזבח נתן טעם למה לא בנה מתחלה מזבח לפי שאז הי' לבדו ועתה הי' עם עמו אשר עזרוהו לזה וכן כאשר נפטר מעשו אחיו בשלים ובא לשכם קרא שם המקום סוכות והציב שם מזבח על שנעשה לו שם נס שהושיע לו ה' מיד עשו אחיו, וכן אבותינו במדבר קראו למקומות שנעשה להם שם נסים על שם המאורע ע"כ קרא שמה מרה לפי שהמים היו מרים וימתקו שם המים וכן במלחמת עמלק כתיב ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי וכן ויקרא שם המקום ההוא תבערה כי בערה בם אש ה', וכן ויקרא שם המקום ההוא קברות התאוה כי שם קבנו העם המתאוים. וכן שאר מקומות ואבותינו הקדושים רצו בזה לעשות סימנים וציונים לבניהם אחריהם אחרי שספרו והגידו להם איש מפי איש את כל המראות והנסים והנפלאות שנעשה להם במקומות האלה למען ידעו דור אחרון את גדולת ה' ונפלאות אשר עשה עמהם במקומות האלה וכשיבואו לשם יהי' להם למיסר ואמרו במשנה ברכות הרואה מקום שנעשה בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה וע"כ צריכין לומר כן שתכלית קריאת שמות הללו לכל המקומות האלה הי' רק לנו עם בני ישראל ובוודאי הגוים שהיו יושבים אז

שם לא קבלו שמות הללו אשר קראו אותם אבותינו ולכן גם כאן יש לומר שיעקב אבינו שאבק עם מלאך והמלאך לא יכול לו קרא שם המקום פניאל בחירק שהי' נס גדול כי השי"ת אמר למשה רבינו כי לא יראני האדם וחי וכן ישראל במתן תורה אמרו דבר אתה עמנו ואל ידבר עמנו אלקים פן כמות ומנוח ג"כ אמר מות נמות כי אלקים ראינו לכן אמר כי ראיתי אלקים פנים אל פנים והנצל נפשי וגם יש בו רמז גדול והוא כל זמן שישים האדם פניו נגד פני ה' ואומר שויתי ה' לנגדי תמיד אז הנצל נפשו אבל אם שב ממנו ופנה אליו עורף אז לא יצליחו מעשיו וזה שאמר הכתוב כי ראיתי אלקים פנים אל פנים עי"ז ותנצל נפשי אבל כאשר עבר את פנואל כלומר כאשר פנו מעם אל אז הוא צולע על יריכו:

ויאמר עשו יש לי רב אחי יהי לך אעיר לך ויאמר יעקב וכו' כי ע"כ ראיתי פניך כראות פני אלקים ותרצני ויל"ד עשיו שהי' בעל מדות רעות יאמר ליעקב יהי לך אשר לך ואינו רוצה לקבל מתנה ונראה דלהיפך הי' כוונתו, דהנה במתנה יש להבחין שתי בחינות האחד בחינת הנותן דהנותן צריך ליתן כפי ערכו אם הוא עשיר צריך ליתן מתנה חשובה ואם הוא עני די לו במתנה מועטת, והשני בחינת המקבל אם המקבל הוא אדם חשוב ועשיר ואחד רוצה ליתן לו מתנה כדי שימצא חן בעיניו אינו יכול ליתן לו מתנה מועטת כי אינה חשובה אצלו אבל אם המקבל הוא עני יכול ליתן לו גם כן מתנה קטנה, והנה בהקב"ה מצינו דעיקר הוא בחינת הנותן דעשיר אם יחטא מביא פר ועני מביא עשירית האיפה סולת ואי הוי אזלינן בתר בחינת המקבל האיך שייך להביא עשירית האיפה וכי חשוב הוא אצלו ית' ועוד הלא גם הגדולה שבמתנות אינה חשובה אצלו ית' כי ממך הכל וכו' אלא מוכח דאזלינן בתר מדרגת הנותן ולפי ערכו הוא מביא קרבן אבל עשו לא הי' רוצה לילך אחר בחינת הנותן אלא אחר בחינת המקבל וזה שאמר יש לי רב אחי כלומר אתה מכיר את ערכי וידעת כי אדם חשוב אני ואתה צריך ליתן מתנה מרובה ואין אני מקבל מתנה זאת שאתה רוצה ליתן ויהי לך אשר לך כלומר אפי' הי' כך מה שיהי' לך ולפי ערכך הוא מתנה חשובה אבל בעיני אינה חשובה לכלום ע"ז אמר לו יעקב ע"כ ראיתי פניך כראות פני אלקים אתה חשוב בעיני כראות פני אלקים ולגבי אלקים וודאי אין יכולין לילך בתר המקבל כי כל מתנות שבעולם אינם חשובים א"כ וודאי דשם בחינת הנותן עיקר ולכך ותרצני ודי מתנה זאת דלפי ערכי מתנה חשובה היא:

ויבא יעקב שלם עיר שכם וכו' כבואו מפדן ארם ויחן את פני העיר וק' ההמשך גם בבואו מפדן ארם מיותר ועיין רש"י וספורנו ונ"ל דאיתא בגמרא אוירא דארעא מחכים ועוד אמרו חד מנייהו כתרי מנן וא"כ הי' לו ליעקב למהר ביאתו לארץ ישראל מה"ט אמרם

יעקב לא שכח מתלמודו כלום בבית לבן כמ"ש רש"י על ויבא יעקב שלם היינו שלם בתורתו, ולפ"ז לא הי' צריך למהר ביאתו לארץ ישראל מה"ט, והנה עיר הראשון בגבול ארץ ישראל שהגיע לה היא עיר שכם ולפ"ז הכי פירושו ויביא יעקב שלם בתורתו עיר שכם בבואו מפדן ארם היינו אף שבא מפדן ארם שהוא ח"ל אעפי"כ בא שלם בתורתו שלא שכח כלום מתורתו בבית לבן לכן ויחן את פני העיר ולא מיהר לבוא לתוך העיר שהיא ארץ ישראל כ"א חנה את פני העיר ששם עוד חו"ל (מאמ"ר):

ויאמר שכם אל אבי' ואל אחי' אמצא חן בעיניכם ואשר תאמרו אלי אעשה ומ' ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה וידברו אשר טימא את דינה אחותם ויאמרו וגו' כבר הרגישו המפורשים במלת וידברו שהוא אך למותר אחר שכבר כתיב ויענו וגם אחר כן חזר ואמר ויאמרו וגו' גם קשה האיך העיז' בני יעקב את פניהם לענות במקום אביהם והא אסור לעשות כן עיין באוהל יעקב שתירץ חדא מגו חדא והוא לפי שהם רצו לענות במרמה מה שלא הי' עושה יעקב אביהם לכן דברו הם וזה שאמר הכתוב ויענו בני יעקב במרמה לכן וידברו ולי נראה לישב עם סיפי' דקרא לפי שדבר זה הי' צער גדול ליעקב שנטמאה בתי והרע לנפשו לדבר בזה הענין לכן דברו בניו וזה שאמר וידברו אשר טימא את דינה אחותם ודוק:

חסלת פרשת וישלח:

פרשת וישב

ויחלום עוד חלום אחר וכו' ואביו שמר וכו' וק' למה לו לכתוב עוד אחר לא הול"ל רק או ויחלום עוד או אחר ועוד ק' דהנה כאשר הלך אצל אחיו לא אמר להם רק הנה חלמתי חלום עוד ולא אמר אחר ועוד ק' למה כתיב גבי חלום שני ויקנאו ולא בראשון ונ"ל דאיתא בברכות פ' הרואה דף נ"ה ע"ב שלש חלומות מתקיימים והאחד מהם חלום שנשנה מענין אחד ב' פעמים והנה אצל האחים היו שני החלומות מענין אחד דהיינו על המלוכה שימלוך אבל גבי אביו רק החלום השני הראה לו המלוכה שאמר השמם וכו' משתחוים לי זה"ש ויחלום עוד חלום אחר כלומר לגבי אחיו שייך לשון עוד לפי שהי' מענין אחד ב' פעמים ולגבי אביו שייך לשון אחר לפי שזה לא הי' רק פעם א' ולכן אמר ויקנאו בו אחיו עכשיו שהי' החלום ב' פעמים מענין אחד והוא דבר המתקיים אבל ואביו שמר את הדבר ר"ל המתין אם יחלום עוד פעם ב' וק"ל:

ויאמר יהודה מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו. הנה מתחלה יש לדקדק מה מוסיף בטעם שימכרוהו לישמעאלים שזו רעה יותר מכל צער שבעולם שיצא ונמכר

מבית אביו לארץ רחוקה בין אכזרים ורעים ועוד למה לי' לסיים וכסינו את דמו ושמעתי לבאר כוונת הפסוק דהנה כוונת האחים ותועלתם במה שרצו להורגו הוא מבואר כמו שכתוב ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם ובזה היו להמציא לנפשם מרגוע ממלשינות האלה ובעבור זה רצו לגרשו ולהוציאו מבית אביו והנה תועלת זה לא העלתה תרופה על מכתם במה שיהרגו אותו רק אם לא יוודע הדבר ליעקב אביהם שהם הרגו אותו אבל אם יוודע ליעקב שהם שפכו את דמו היו מרעים לעצמם יותר אצל אביהם והיתה שנאתו כפולה שבעתיים אך באמת כבר עמדו בזה הרבה מן המפרשים ומבואר ג"כ ברש"י מפני מה לא גילה לו הקב"ה דבר זה אלא דמבואר בגמרא שאין השכינה שורה על אדם מתוך עצבות וצער אלא מתוך שמחה לפי שהקב"ה חפץ בטוב לב, והנה מבואר ברש"י בפסוק ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם שאין מקבלין תנחומין על החי כדרך שמקבלין על המת שהארץ מכסה אותו וכך שגור בפי אנשי עולם מה שהארץ מכסה נשכח מלב אדם אבל מה דמיגלו וקיימא אין נשכח מזכרון לבו של אדם לכן אין מועיל בזה תנחומין כלל, ונ"ל עיקר טעמו של דבר הוא דהנה הקב"ה נתן לאדם הזכרון והשכחה עיין בחובת הלבבות בשער הבחינה שאעפ"י שהשכחה אין טוב להרבה דברים מ"מ היא טובה מאד לפי שאם לא הי' שכחה לא הי' שמחה כלל בעולם מפני שאם יקרה לאדם איזה דבר רע ולא ישכחהו לעולם אז יהי' כל ימיו בצער ולא יעשה שום דבר בעולם לכן נתן השי"ת בטבע האדם שישכח כל מה שאירע לו בימים הקדמונים לטובה אבל אם באמת אינו דבר רע רק שהאדם סובר שהוא דבר רע אז לא ישכחהו שעל הטוב לא נתן השי"ת השכחה לאדם ובזה יובן מה שאמרינן בגמרא כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה לפי שבאבילות זה הוא מראה שאינו מקבל תנחומין ובוודאי מהרה יבנה אבל מי שאינו מתאבל הוא מראה שכבר מתיאש לפיכך אינו זוכה וכו' ועתה נשוב לבאר כוונת יהודה שאמר מה בצע לפי שהם רצו להורגו וע"ז אמר יהודה שאין בזה שום תועלת לנו אדרבא השנאה מאבינו תתגדל עלינו דאף אם בצנעה נתרגנו א"כ יהי' מת ונשתכח מלב ומקבל תנחומין וממילא תשרה עליו השכינה כיון שלא יהי' לבו עצב וממילא התגלה לו הדבר לכן טוב שנמכרנו ולא ישתכח מן הלב ולא יקבל תנחומין עליו ולא תשרה עליו השכינה א"כ בשום אופן לא תתגלה לו הדבר וזה שאמר מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו כלומר מה תועלת יש לנו במה שנהרגנו וכי כסינו את דמו כלומר אי איפשר שאם נהרגנו שנוכל לכסות את דמו לפי שאז יקבל עליו תנחומין ויגלה לו הקב"ה אלא לבו ונמכרנו וכו' ואז לא יקבל עליו תנחומין ולא תשרה עליו שכינה ודוק:

ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבל שאולה ויבך אותו אביו פירש"י ז"ל שלכך מאן לפי שרק על המת נגזרה הגזירה שישתכח מן הלב אבל לא על החי וסבר שמת ולי נראה על דרך הפשוט דיש לדקדק לשון ויקומו הי' לו לומר וילכו גם מה שאמר ויבך אותו אביו שאמר רש"י ז"ל שקאי על יצחק וזה דרך דרש שפשוטו משמע שקאי על יעקב ונראה דהנה יש ב' אופני תנחומין הא' הוא כשהאדם משתתף בצערו של חבירו ואומר לו עמך אנכי בצרה על שברך צערך גם צערי וחסרונך גם חסרוני והוא תנחומין של אמה כי צרת רבים הם חצי נחמה לא כן אם חבירו רוצה לנחמו ואומר לו מה לך כי נזעקת הלא נשאר לך עוד כהנה וכהנה אז באמת אין זה נחמה כי אם תוכחה לאבל וזהו שאמר הכתוב ויקומו כל בניו וכל בנותיו כלומר שהיו מקימים את עצמם בלא נפילת אפיים כל' דייקא שהיו כולם נצבים לפניו ובזה היו רוצים לנחמו במה שהיו מראין את עצמן לפניו שהן כולן בניו ובנותיו ואין לו לדאוג ולבכות על בן אחד לזה וימאן להתנחם לפי שלא שתפו עמו בצערו אדרבא היו כמוכיחים אותו וזה שאמר ויבך אותו אביו כלומר שלא הי' בוכה על יוסף שום אדם רק אביו לבדו:

ויאמר יוסף וכו' וכל אשר יש לו נתן בידי ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקים. והנה צריכין להבין דברי יוסף אלו ונראה דהנה איתא בפרקי אבות אם אין אני לי מי לי ונראה הכוונה דבכל אדם הלב טוב וטהור ורוצה לעשות רצון בוראו ולעבדו כמו שאנו אומרים רצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה מעכב הוא היצר הרע הוא המלאך המות הפונה את לב האדם מן הטוב אל הרע וכמו שאמרו ז"ל היא שילבש שחורים ויתעטף שחורים ויעשה מה שלבו חפץ והנה הלשון קשה מאד דמשמע שילך אחר תאות לבו ולפי הנ"ל ניחא דוודאי הלב טוב הוא ומי מעכב שאור שבעיסה מעכב ועי"ז שמענה את עצמו ולובש שחורים ומתעטף שחורים ילך ממנו היצר הרע ואז יעשה רק מה שלבו חפץ כלומר אז יעשה ממילא רצון אביו שבשמים, ותנה אם רוצה לחיות מושל ומלך על העם שיהיו משועבדים תחתיו וישמרו מצותיו אז וודאי מן הראוי שיהי' צדיק וירא אלקים לפי שבכל עת צריך האדם ללחום עם יצר הרע שלא יפול במצודתו ולפ"ז הרשע נקרא עבד לפי שהוא עבד ומשועבד ליצר הרע לפי שלא הי' יכול לכובשו א"כ אם הוא בעצמו אינו מושל שהוא אינו יכול לכבוש המלחמה שבגופו והאיך ימשול על אחרים וזה כוונת המשנה הוא הי' אומר אם אין אני לי מי לי כלומר אם אין אני בעצמי שלי שאין אני יכול לכבוש את תאותי ומשועבד אני ליצר הרע מי לי האיך יהיו אחרים משועבדים לי וזה שאמר יוסף וכל אשר יש לו נתן בידי כלומר נתן אותי למושל על ביתו ויך אעשה את הרעה הגדולה הזאת כלומר אם אלך מעתה אחר תאותי ולא אוכל לכבוש

את יצרי האיך אני ראוי להיות מושל על ביתו ועוד וחטאתי לאלקים כלומר שאם האמר שבשביל כך אני ראוי להיות מושל אעפ"י שאלך אחר תאותי ואהי' משועבד ליצרי הרע מ"מ איני יכול לעשות זה משום וחטאתי לאלקים ונכון הוא: וינס ויצא החוצה וכן ספרה לאנשי ביתה בלשון הזה וינס ויצא החוצה וכשספרה לבעלה אמרה וינס החוצה ולא אמרה ויצא, ונראה דהנה כל פועל און וגנב כשרואה שיוכל להתפס הוא בורח במרוצה וחפזון ומזה עצמו נודע לרואין בי הוא פועל און מדרך בחפזון אבל מי שבורח ממקום אונס ומכשול אזי כשעבר מקום הסכנה שוב אינו רץ והולך לאט כדרכו ולכן יוסף הצדיק רק נס מפניו אבל כאשר בא לחוץ לא רץ יותר כי מה לו לרוץ כיון שעברה הסכנה והנה אמר הכתוב ואין איש מאנשי הבית שם בבית משמע דחוץ לבית היו מאנשי הבית והמה ראו אותו הולך לאט ולכן אמרה להם וינס ויצא החוצה שנס מפני' ובחוץ הלך לאט כי לא יכלה לומר שקר בפניהם כי הם ראו האמת אבל לבעלה סיפרה וינס החוצה שגם בחוץ נס כדי להחזיק אצלו שרצה לפעיל בה און ולכן כשצעקה נס החוצה במרוצה:

כי אם זכרתני אתך כאשר ייטב לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתני אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה כי גונב גונבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור איתא במדרש אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף ולא פנה אל רהבים ושטי כזב זה יוסף ע"י שאמר לשר המשקים כי אם זכרתני אתך והזכרתני אל פרעה נתוספו לו שתי שנים. מקשין והא דברי המדרש נראין כסותרין זה את זה מתחלה אמר שיוסף הי' בעל בטחון ולבסוף אמר שבטח בשר המשקים ועי"ז נתוספו לו ב' שנים גם יש להבין למה חלקו להכתוב לשנים שאמר ברוך הגבר אשר שם ה' מבתו זה יוסף ולא פנה אל רהבים ושטי כזב זה יוסף הי' לו לומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' ולא פנה אל רהבים ושטי כזב זה יוסף גם צריך להבין דברי הפסוק שמה שאמר כי אם זכרתני אתך הוא מיותר שלא הי' לו רק לומר ועשית עמדי חסד כאשר ייטב לך והזכרתני אל פרעה ותוצאת מן הבית הזה, גם מה נתינת טעם הוא זה שאמר כי גנב גנבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה ועוד הי' לא הי' צריך לשום נתינת טעם שימלא שר המשקים בקשתו והלא הי' די שגם יוסף עשה לו טובה ופתר חלומו לטובה ונתקיים שכאשר פתר כן הי' אכן צריך להבין מי נתן עוז ותעצומות ליוסף לאמר לשר המשקים והאופים הלא לאלקים פתרונים ספרו נא לי וגם כשאמר פרעה שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אותו אמר בלעדי אלקים יענה את שלום פרעה וכי נביא הי' ואף הנביאים לא נתנבאו כ"א ברצון ה' מה שגילה להם סודו, ונ"ל בשנחקור על שני החלומות שכתובים בתחלת הפרשה שחלמי ליוסף מה הי' תכליתם והא וודאי לאו לסיפור מעשה בעלמא

נכתבו בתורת הקדושה וא"ת שתכליתם הי' כדי שעל ידם יתוסף השנאה של האחים כמו שאמר יוסיפו עוד שנוא אותו הא בלאו הכי הי' השנאה גדולה כ"כ עד שלא יכלו דברו לשלום, ועוד אף אם תמצא לומר כן הי' די בחלום א' ולאיזה צורך הי' החלום השני, לכן נראה לי שתכלית של ב' החלומות וצרכם הי' להראות ליוסף מן השמים שיבטח בה' בעת צרתו ואל ידאג ביותר כי ה' יהי' עמו ושני החלומות שחלם יהי' לו לדוגמא שע"י שני חלומות תבוא גדולתו והי' לו זה כמו נבואה ממש כמו שלאביו הבטיח הקב"ה ע"י חלום במראה הסולם שיהי' עמו וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף כמו שאמר המדרש וליוסף חלם שני חלומות לרמז לו שע"י חלומות תבוא ישועתו ולזה הי' יכול לאמר הלא לאלקים פתרונים לשר המשקים והאופים כי ראה שאצבע אלקים הוא זה אבל כל זה לא עלה לו כי אף אם יתקיים פתרונו אצל שר המשקים והאופים, הוא לא פטר עי"ז מחטאת אשת פוטיפר כי אם גם שהוא יודע לפטור חלומות מ"מ יוכל היות שהוא איש רע מעללים ורועה זונות ואף אם שר המשקים יתאמץ בכל מה דאפשר להעלותו מן הבור כי יספר לפני השרים את חכמתו מ"מ יהי' צריך לשוב לעבוד את אדוניו וזה יהי' רק שטי כזב אבל הוא הי' רוצה לצאת לחירות מכל וכל וגם להיות נקי מחטאת אשת פוטיפר לכן המתין עד אשר יארע שיחלום פרעה ויהי' נצרך לו ואז יהי' נפטר מכל וכל וגם יעלה לגדולה ועד הזמן ההוא היו רוצה להיות בבית האסורים וזה יורה על בטחונו הגדול בהקב"ה שבוודאי יביא התשועה וזה שאמר המדרש ברוך הגבר אשר יבטח בה' זה יוסף לפי שאמר הלא לאלקים פתרונים ולא פנה אל רהבים ושטי כזב זה נמי יוסף שהי' יכול ע"י שר המשקים לעלות מיד מבית האסורים והוא לא רצה ולא בטח על שטי כזב וע"י שאמר והזכרתני אתך ואל תספר לשום אדם ממני רק והזכרתני אל פרעה דייקא כשיהי' הוא צריך לי והי' בוטח בה' שיבוא לזה נתוספו לו שתי שנים לו דייקא לו לטובתו וזה נמי כוונת הפסוק שאמר יוסף לשר המשקים כי אם זכרתני אתך כלומר שתהי' זכירתי שמורה אצלך ואל תדבר לשום אדם ממני עד והזכרתני אל פרעה שיהי' פרעה צריך אותי רק אז תדבר ממני כי גונב גונבתי מארץ העברים שלא מחמת דבר רשע נעשיתי עבד וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור וזה נתאמת ע"י חלום פרעה כי שם ראו כי הוא אינו אומנתו לפתור חלומות רק רוח אלקים דבר בו ומלתו על לשונו כי הי' שם שמים שגור בפיו בכל דבריו אשר דבר אל פרעה בלעדי אלקים יענה וגו' את אשר אלקים עושה הגיד לפרעה את אשר אלקים עושה הראה את פרעה ועל השנות החלום אל פרעה פעמיים כי נכון הדבר מעם אלקים וממהר אלקים לעשותו ואיש כזה לא רגל על לשונו רע והוא דובר אמת אם אומר שהוא נגנב מארץ מולדתו ולא מכר את

עצמו וגם לא דבר כזב אם אומר וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור כי דובר שקרים לא יכון בעיני אלקים ומזה הטעם הרשה לעצמו להיות יועץ ואמר ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וגו' יעשה פרעה וגו' אעפ"י שלא קראוהו רק לפתור החלום ועוד הי' לו כוונה אחרת בזה כי בוודאי אם לא הי' דובר בשם ה' אלקים רק מפי עצמו ולא הי' מראה כי אם חכמתו הגדולה היו מקנאים בו החרטומים וחכמי מצרים וגם השרים ולא היו מסכימים עם פרעה לעשות אותו משנה למלך להיות מושל עליהם איש גר ועבד אבל אחר שהוא איש אלקים התרצו בגדולתו כי בזה שהוא איש אלקים לא הי' מקטין אותם בעיני פרעה כי איש כזה לא נמצא בכל יומא וזה שאמר הפסוק ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו ועתה אל יחר בעיניכם אם יעלה לגדולה וייטב הדבר בעיני פרעה ובעיני כל עבדיו:

חסלת פרשת וישב:

פרשת מקץ

וירא יוסף את אחיו ויכירם ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות ויאמר אליהם מאין באתם ויאמרו מארץ כנען לשבר אוכל ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו ויזכר יוסף את החלומות אשר חלם להם ויאמר אליהם מרגלים אתם וגו' עד ויאמרו שנים עשר עבדיך אחים אנחנו בני איש אחר בארץ כנען והנה הקטן את אבינו היום והאחד איננו ויאמר אליהם יוסף הוא הדבר אשר דברתי אליכם מרגלים אתם וגו':

הנה כל המעשים אשר עשה יוסף עם אחיו וגם כל הדברים אשר דיבר אליהם מרישא עד גמירא כולם מחוסרי ההבנה לפי פשוטי המקראות ורק אזכיר מעט מהרבה ספיקות שישנם בסיפור המעשה הלזה. האחד והוא היותר מבהיל ועצום למה לא הודיע יוסף לאביו את כל כבודו וגדלו אשר נשאו המלך מיד למען להניחו מרגזו ומעצבו הגדול, ב' למת הי' צריך להתנכר אל אחיו ולדבר אתם קשות אחר שלא הכירוהו, ג' אמר ויזכר יוסף את החלומות אשר חלם להם ויאמר אליהם מרגלים אתם מה ענין זכרון החלומות לדבר אתם כזה שהם מרגלים הי"ל ויזכור יוסף את אשר עשו לו אחיו ויאמר אליהם מרגלים אתם, ד' מה נתינת טעם הוא זה שאמר הוא הדבר אשר דברתי אליכם מרגלים אתם וכי בשביל שהם שנים עשר אחים ובני איש אחד והאחד איננו הם מרגלים, ה' מה שאמר בזאת תבחנו שכנים אתם אם תביאו את אחיכם הקטן הנה מה מבחן הוא זה, ו' מה שצוה להשיב לכל אחד את כספו ולמלאות כליהם בר בלי מדה ומשקלי ז' כשבאו שנית לשבר אוכל קרא אותם לאכל לחם על שלחנו מה שלא עשה לכל באי שער עיר לקנות בר

וגם מה שנתן להם משאות ולבנימין נתן חמש ידות ובמעשה עם הגביע לבנימין והכסף אשר נתן להם שנית בפי אמתחותם מה ראה יוסף על ככה להתנפל עליהם בעלילות האלה ומה הי' בדעתו של יוסף לעשות אם אחיו היו הולכים לביתם ובנימין הי' נשאר שם כמו שגזר עליהם ההי' מחריש לעולם ולא התוודע עצמו אל אחיו ומה יהי' בסופו, ח' מה זה כאשר התוודע אל אחיו ואמר אני יוסף העוד אבי חי למה שאל אם אביו עוד חי הלא כשבאו שנית אצלו הי' השאלה הראשונה השלום לאביכם הזקן ואמרו שלום ובתוך הזמן הזה לא היו בביתם ונ"ל ליישב כל אלו הספקות וזה כי יוסף לא הי' רשאי להודיע לאביו את כבודו במצרים על ידי שלוחים שהי' יכול לשלוח אליו מיד כאשר נעשה מושל כי אז אחיו לא היו באים אצלו כי היו יראים לנפשם ומפחדים ממנו שישיב גמולם בראשם כמו שראינו שהיו יראים ממנו אחרי מות אביהם אעפ"י שהיו עמו שבע עשרה שנה וראו את צדקתו ויושר לבבו עמהם ולא יהי' רק קטטה ומחלוקת בבית אביו, לכן המתין עד שיבאו אחיו מעצמן אליו מתוך הדחק והרעב וגם אחר שבאו אצלו לא הי' רוצה להתוודע א"ע אליהם למען לא יחשבו שרוצה לקיים את החלומות ולהנקם מהם ואדרבא התנכר אליהם ועשה תחבולות כדי שיכירוהו מעצמן וזה שאחרי שראה שלא הכירוהו לפי שאין הדרך שהקונה הבא בחנות יראה בפניו של המוכר להתבונן היטב תבניתו ומראהו, דבר עמהם קשות שעי"ז יראו בפניו לאמר מה זה ועל מה זה דבר האיש הזה עמנו קשות ואז אולי יכירו אותו אבל הכתוב אומר שאעפי"כ לא הכירוהו ואמר ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם, לכן לא רצה להתוודע עצמו שלא יחשדוהו שרוצה לקיימם לכן נסה אותם באופן אחר ואמר להם שהם מרגלים וידע מעיקרא מה שישיבו לו שהם אינם עם רב כל כך שצריכים לבקש ולסגל להם ארץ נכיי' למען יוכלו לשבת שם אחר שמספר משפחתם אינו רק אב אחד עם י"ב בניו וגם מהם א' איננו והקטן עם אביהם בארץ כנען כלומר ושם יש לנו רחבת ידים ועל זה השיב להם הוא הדבר אשר דברתי אליכם מרגלים אתם כוונתו שמפני כן אמר להם מרגלים בשביל שהם בני איש אחד והם י"ב וא' איננו והקטן עם אביהם ולולא זאת לח היו הם אחיו ולא הי' מקנטרם בדברים אלו שהם מרגלים. והנה כאשר ראה שגם דברים אלו לא עשי רושם בלבם להבין אמר שיביאו אצלו את אחיהם הקטן וסבר שזה יביאם לחשוב שהוא יוסף כי קרוב הוא אבל הם לא שתו לבם גם לזאת לכן צוה לאשר על ביתו שימלא כליהם בר ולהשיב כספיהם איש אל שקו אולי ע"י זר מעשהו זה יבואו לידי הכרה בצירוף מעשיו הקודמין אם יראו כספיהם המושב להם ואם גם זה לא יועיל אצל אחיו אבל בודאי אביו אם ישמע מהם את כל אשר נעשה עמהם בודאי ישפוט בשכלו הזך אולי זה יוסף לכן

כאשר באו שנית והביאו את בנימין וראה שלא עלה בלבם עוד מחשבה עליו שהוא יוסף אחיהם הי' שאלתו הראשונה השלום לאביכם הזקן העודנו חי כי תמה על אביו שלא הרגיש מכל אשר נעשה שיוכל להיות בנו יוסף ואח"כ קרא אותם לאכול עמו על שלחנו הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו ויתמהו האנשים איש אל רעהו וגם נתן להם מתנות ולבנימין נתן חמש ידות והי' להם ליתן אל לבם מה זה ועל מה זה הוא עושה ככה עמהם ולבא אל הדעת ולידי הכרה ולבסוף עשה מה שעשה עם הגביע שצוהו ליתן באמתחת של בנימין והעליל עליו שהוא גנבו ועי"ז הי' רוצה לעכבו אצלו ואם גם עי"ז לא יבאו לידי הכרה בודאי אם יבאו לביתם אל אביהם בלי בנימין ויספרו לו את כל אשר נעשה יאמר בלתי ספק אין זה כי אם שיוכל להיות או שהאיש הזה בעצמו היא יוסף או אחד ממשרתיו עושי רצונו אבל יוסף לא ידע שאביו אינו יכול לבא לידי דעת זו כי אחיו הביאו לו את כתנתו כתנת הפסים נטבל בדם ואם לא הי' אפשר לאביו לחשוב עליו שהוא חי. ולכן מיד אחר שראה שהי' מוכרח להתוודע עצמו אמר אני יוסף העוד אבי חי כלומר אם הוא חי אי אפשר שלא הי' בא לידי הכרה ולכן נבהלו מפניו ולא יכלו לענות אותו לפי שהיו בושים ונכלמים שלא באו לידי הרגשה והכרה מתוך כל המעשים שעשה עמהם ועל זה אמר במדרש בראשית רבה אבא כהן ברדלא אומר אוי לנו מיום הדין ואוי לנו מיום התוכחה יוסף קטנן של שבטים הי' ולא היו יכולין לעמוד בתוכחתו כשיבא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד כפי מה שהוא שנאמר אוכיחך ואערכה לעיניך עאכו"כ. לפי שגם הקב"ה עושה עם כל אחד ואחד טובות ואותות שעל ידם יוכלו בני אדם לבא לידי הרגשה והכרה שה' הוא האלקים המשגיח עליו ורק על ידו נוכל להתקיים בעולם. וזה מה שמדייק המדרש כל אחד ואחד כפי מה שהוא כלומר נסים מיוחדים ואעפי"כ לא הרגיש ואין בעל הנס מכיר בנסו כמו שלא הרגישו אחי יוסף הדברים שעשה עמהם ונכון:

חסלת פרשת מקץ:

פרשת ויגש

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני ידבר נא עבדך דבר באוני אדוני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה:

ונ"ל לבאר הטעם של באזני אדוני וגם של כמוך כפרעה דהנה ידוע המנהג אצל ערכאות ובתי דינין שיש גבוה מעל גבוה היינו אם בעל דין א' אינו מרוצה לפסק בית דין שלמטה יכול לילך אל הבי"ד שלמעלה הימנו וגם משם אל השלישי וכמו שהם גמרו את הדין

כן יקום אבל בכל זאת נשאר מקים אחד שיוכל לפחות גם את הפסק דין של הבי"ד הג' דהיינו על דרך החסד והוא שיבא לפני המלך ויתחנן לו ומבקש על נפשו ואומר אמת שאני חייב כאשר גמרו הדין אבל עשה למען אבותי הזקנים שאין להם משען ומשענה רק על ידי לכן באתי לבקש חסד ורחמים עבורם שתמחול לי, וזה הי' גם כאן בדבר יהודה עם יוסף כי הדין כבר הי' נחתך על פיהם שהן בעצמם אמרו אשר ימצא הגביע בידו ומת וגם אנחנו נהי' עבדים לאדוני, וגם ע"י האיש אשר על בית יוסף שאמר אשר נמצא אתו הגביע הוא יהי' לי עבד ואתם תהיו נקיים וגם ע"י יוסף עצמו שאמר ג"כ הכי ומעתה אין להם רק דרך החסד לפני המלך וזה שאמר יהודא אל יוסף ידבר נא דייקא דבר באזני אדוני כלומר שרק אתה לבדך יש ביכלתך לפטור אם הנדון מן הדין כי כמוך כפרעה שגם אתה הוא מלך ויש בידך לעשות חסד ורחמים והיא שאף אם הברון חייב אבל אביו הזקן שאוהב אותו בכל נפשו היא מת אם לא יראה אותו לבא עמנו ודוק:

והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם. הנה כבר עמד רש"י בזה לפרש כוונת הפסוק והנה עיניכם רואות שאמר להם אני יוסף אחיכם שהרי אני מהול ומה שמסיים ועיני אח' בנימין השוה כולם יחד ואמר כשם שאין בלבי שנאה על בנימין אחי כך אין לי שנאה עליכם כי מה' יצא הדבר להחיות עם רב ומה שאמר אח"כ כי פי המדבר אליכם כי' בלשון הקודש ודבר זה צריך ביאור האיך שייך להדדי שאמר שאין לו שנאה עליתם כעל בנימין ואח"כ מחזק הדבר בראי' כי מבין הוא בלשון הקודש מה נתינת טעם הוא:

ונראה לבאר דהנה כבר הקשה הרמב"ן דלמה המתין ואיחר יוסף כ"כ להודיע לאביו בשורה טובה כזאת להחיות את רוחו ולא גילה לו רק ע"י סיבה ונלאמו"ר זה תוכן הדבר מהמניעה שהמתין עד כה מפני שיוסף הי' גדול בצדקות ותמים בכל מעלות שהי' יודע אם יגלה אוזן אביו בעצמו יהי' צריך לספר לו ולהודיעו כל מקראותיו וסיבותיו מה שאירע לו שמכרו אותו אחיו שבענין אחר לא הי' מאמין שהוא יוסף אם לא הי' יודע בירור הדבר לכך לא רצה להיות הוא בעצמו שליח בדבר להשטין עליהם לפני אביו ולגלות לו מעשיהם ויהיו חוטאים לאביהם כל הימים וגם ראה שהקב"ה נמי לא רצה לגלות לאביו אעפ"י שקרוב לו תמיד וא"כ הדבר שלא רצה לעורר שנאת אב על בנים ע"כ המתין עד אשר יארע ע"י סיבה להתוודע להם, וזה ראי' נכונה שאמר להם יוסף שאין שום שנאה בלבו עליהם שהרי המתין מפני זה עד כה שלא לגרום שנאה להם מאביהם אך אפשר לומר שלא זה הדבר שאיחר עד הנה אך שלא הי' יכול להודיע לאביו כל הדברים מפני שלא הי' יכיל עתה לדבר בשפת לשון הקודש שהרי עברו ימים כבירים

מעת שיצא מביית אביו ושכח לשון שלהם והם לא הבינו רק בלשון הקודש שהרי הי' צריך יוסף להעמיד מליץ ביניהם לכך נתן להם בזה הוכחה גמורה שהרי הוא מבין בלשון הקודש ואם הי' רוצה לגמול להם רע הי' יכול להודיע לאביו אלא ודאי שאין שונא אותם וזה כוונת הפסוק הנה עיניכם רואות ועיני בנימין אחי כלומר שאין לי שנאה עליכם כמו שאין לי שנאה על בנימין שהרי התאחרתי עד כה מרוב אהבה שיש לי עליכם ואל תאמרו שהמניעה הי' מחמת דיבור לה"ק שהרי פי המדבר אליכם:

ויאמר פרעה אל יוסף אמור אל אחיך זאת עשו טענו את בעירכם ולכו בואו ארץ כנען וקחו את אביכם ואת בתיכם ובאו אלי ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים ואכלו את חלב הארץ ואתה צותה זאת עשו קחו לכם עגלות לטפכם ולנשיכם ונשאתם את אביכם ובאתם ועינכם אל תחום על כליכם כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא:

ויש לדקדק למה הפסיק פרעה את דבריו וחלקם לשנים אמיר אל אחיך וגו' עד ואכלו את חלב הארץ ואח"כ חזר ואמר ואתה צותה והא כל זה הי' יכול לומר בדיבור אחד, ב' למה בתחלה אמר בלשון אמירה ואח"כ בלשון ציווי, ג' מה תסיים ואמר כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא נראה כנתינת טעם לדבר ועל מה נבנה טעם זה, ונ"ל לבאר דהנה אם עני אחד אשר יש לו אש ובנים ואין בידו מאומה להחיות את נפשו ונפשות ביתו ובא רעהו מכירו ואמר לו אל תדאג מאומה כי עלי בל מחסורך ומחסור אנשי ביתך כל זמן שאינך יכול לפרנס את עצמך בודאי ישמח מאד על דבריו אבל בכל זאת לא ייטב לבו אם יזכור שהוא וכל אנשי ביתו צריכין לאכול נהמא דכסיפא, לא כן הדבר אם העני הזה הי' הגורם ורק על ידו בא לו כל עשרו וכבודו של העשיר הזה המטיב עמו עתה ולולא העני הזה הי' גם הוא עני ודל ובפרט אם העשיר מכיר טוב ויש לו שמחה גדולה במה שיכול להטיב עם העני ויכול לשלם לו מקצת מה שנהנה על ידו אז העני הזה אינו עצב וכדמיון הזה הי' גבי פרעה שלולא הי' יוסף פותר חלומו הי' גם ארץ מצרים דל וריק מכל כמו שאר ארצות ועתה הי' עושר גדול בארץ מצרים לפי שכל אנשי הארצות האחרות הביאו כספם וזהבם למצרים לשבור בר וזה שאמר פרעה אל יוסף מתחלה אמר לו שיאמר אל אחיו שיבאו אליו והוא יתן להם די מחסורם ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים וכו' ושלא יעצבו ויאמרו שבכל זאת הוא נהמא דכסופא אמר ואתה צויתה כלומר אני מצוה לך שתאמר להם שיקחו עגלות ממצרים לטפכם ולנשיכם וגם וכשאתם את אביכם וגם אינכם צריכים לחוס על כליכם והטעם כי כל טוב ארץ מצרים לכם הוא כלומר שלכם הוא כי אתם גרמתם שיש למצרים כל טוב לכן יש לכם ליטול חלק בראש ודוק היטב ונכון:

חסלת פרשת ויגש:

פרשת ויחי

ויחי יעקב פירש"י למה פי זו סתומה שכשמת יעקב נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השיעבוד. וצריך ביאור דהא לא התחיל השעבוד עד אחר מיתת יוסף?:
ונראה דהנה איתא בגמ' כל הסומך על שולחן אחרים עילם חשך בערו וזה מפני שצריך להיות נכנע ושפל ומשועבד תחתיו ליתן לו הודי' ושבח כמו שאמרו ז"ל עבד לוה לאיש מלוה ומכ"ש במתנה. והנה גם יעקב ובניו כשבאו לארץ מצרים ואחזו וישבו בארץ גושן אף שהי' להם כל טוב ע"י יוסף שהי' מושל בכל ארץ מצרים בכל זאת לא שוה להם ולא הי' מקבלין כל זאת בשמחה לפי שעי"ז היו צריכים להיות מוכנעים להם בעבור הגמול שבא להם מידם לכך לא הגיע להם בשלימות נכון. אמנם בעוד שהי' יעקב אביהם חי לא חסר להם מאומה אף בדבר זה שהרי אמרו בגמרא מי כשבא יעקב למצרים פסק הרעב בזכותו שהי' מגין עליהם ועיני מצרים תחזינה מישרים שעל ידי זכותם באה להם הברכה בארצם והי' לכבוד להם כשבא איש אלקים כזה בארצם לכן מתחלה היו מקבלים אותם בשמחה ולא היו צריכים להיות מוכנע תחתיהם אבל מיד כשמת יעקב הלך מהם הכביד וערבה להם השמחה שלא הי' לאנשי מצרים שום טובה מהם וכבר נודע לכל מדת אכזריות שהי' למצרים ולכך היו צריכים להיות נכנעים ומשועבדים לפניהם כעבד לה לאיש מלוה וזה הי' הסיבה שעולם חשך בעדם מגודל הכנעה שהי' צריך להיות להם, וזה כוונת המדרש משמת יעקב ולא הי' למצרים שום טובה מישראל עוד נסתמו עיניהם ולבם מצרת השיעבוד כלומר ע"י ההכנעה ואין כוונתו על ענין עבודה: והנה זה שרמז הכתוב לנו בפ' סתומה בין פסיק ויחי יעקב ובין פסוק למעלה שאדרבא האי ויחי יעקב בארץ מצרים מורה שהיו להם נחת יקר וגדולה בישיבה זו ולמה מרמז זה דווקא כאן וכי הי' זה סיבה לצרת השיעבוד ונלאמ"ו להוסיף על זה שזה הי' שפיר הגורם לצרת השיעבוד מתוך שהי' להם ששון ושמחה בחיי יעקב אביהם דהנה איתא במדרש על מה שנאמר זכור ה' מה הי' לנו הביטה וראה את חרפתינו השכחה מצוי' בנו ואין השכחה מצוי' בך:
הנה כוונת המדרש בזה נסתרה מהבין, ונראה דהנה ידוע הוא ונוכל לכל האיך גדלו הצרות לעינוי נפש ישראל משגלו מתוך שהיו מתחלה ברומו של עולם בארץ זבת חלב ודבש לא חסר בה כלום ועתה כשגלו מארצם ונחלתם נהפכה לזרים נפלה לארץ נזרם אז הי' ניכר שברם הגדול אך עתה בעוה"ר אין אנו מרגישים שאנו יושבים תחת הגלות

ומוכים ונהרגים וזה לפי שעינינו לא ראו כל טוב שהי' להם בעת הרמת קרנם של ישראל ואנו מלומדים עתה לסבול מכות לכן אין אנו מרגישים הצער ולא ניכר ונראה לנו השבר הגדול שהשברנו והיגון והאנחה שנפלו עלינו וכבר נעשה לנו לטבע אבל אבותינו שהי' להם ששון ושמחה הם הרגישו את תוקף הגלות בכל עוזו והכירו שפלותם והעדר כבודם אבל ממנו כבר נשכחו ימי שמחתינו והצלחתינו לכן אין אנו מכירים את תוקף גלותינו כי כן הוא טבע האדם אבל הנביא ביקש מהשי"ת שירחם עלינו ויראה בשברנו ולא כדי הלחץ שאנו מרגישים בו עתה כ"א כפי השבר הגדול שהרגישו בו אבותינו בעוד שלא נשתכח מלבם עת הצלחתם וכפי זה תנקום נקמת דם עבדיך השפוך ותשוב גמולם להם וזה שאמר זכור ה' יקר וגדולה שהי' לנו מתחלה ועתה הביטה וראה את חרפתינו ואלו השנים יחד יזכור לנו הקב"ה ואז בודאי ירחם עלינו וזה שאמר אין השכחה מציי' בך ועתה מכיר גודל שברינו וזה שהתפלל דהמע"ה שמחינו כימות עניתנו שנות ראינו רעה שתשאחנו מעגמת נפשינו כפי הענין שעיניתנו מתחלה כלומר שהי' ניכר לנו גודל שברינו וזה שנות ראינו רעה וכפי ערך זה תשלח לנו ישועה והנה גם יעקב שחלפו ועברו עליו צרות רבות עד מאד כמו שאיתא במדרש לא שלותי מעשיו ולא שקטתי מלבן ולא נחתי מדינה ויבא רוגז של יוסף וכמה שנים ישב בצער על אודת יוסף בנו להתנחם ולכך כש לקח את אביו ואת אחיו למצרים ונתן להם כל חפץ לבבם נתהפכו כל ימיו וימי בניו לטובה ועי"ז נכפלה להם הצרה אחר מיתת יעקב שהיו צריכים להיות נכנעים ומושפלים תחת מצרים ובשעה נתהפך להם הששין והשמחה ליגון ואנחה ולכן רב טיב שהיו להם בעוד שיעקב חי זה הי' סיבה להגדיל צערם אח"כ כי בהעדר הדבר ניכר ערך הדבר וזה שמרמז לנו הכת ב בסתימת פסוק ויחי שע"י שחי יעקב בארץ מצרים ברב טוב עי"ז כשמת יעקב נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השיעבוד וההכנעה א כי עי"ז נתגדל צערם ושבים:

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה וגו' כתב רש"י ז"ל בשם מדרש רבה למה פרשה זו סתומה לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרות השיעבוד ולכאורה ק' הא אדרבא הפרשה התחלה בויחי יעקב י"ז שנה, ועוד הא לפי האמת לא היו בשיעבוד וגלות כל זמן שא' מבני יעקב הי' חי כמו שאמרו חכז"ל שהפסוק בפ' שמות מעיד על זה שאמר וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא ובני ישראל פרו וגו' ואח"כ ויקם מלך חדש וגו' ונ"ל לבאר דברי המדרש דהנה על פי רוב אומות העולם אינם שונאים את ישראל רק מחמת קנאה והוא מפני שבני ישראל הם חכמים ונבונים ויודעים את התורה ועי"ז יודעים לכלכל את עניניהם וצרכם על אופנים שונים במשא

ומתן במלאכה ושאר חכמות אבל אומות העולם רובם עסקם ופרנסתם מן הקרקע שהיא המלאכה היותר גרועה וכבידה והתועלת מעוטה כמו שאמר רבא ביבמות דף ס"ג מאה זוזי בעסקא כל יומא בשרא וחמרא מאה זוזי בארעא מלחא וחפורה וגם שאר האמוראים מביאים משלים על דרך זה שם והנה האיש החכם מסתיר הינו ועשרו מעיני העכו"ם שלא יקנא לבו ולא יבוא לשנאתו לא ילך עמו לבתי משתאות ולבתי תרטיאות כמו שאמר יעקב לבניו למה תתראו הלא ראינו שאמרו פלשתים ליצחק אבינו לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד ויקנאו אותו פלשתים שאם היהודים מראים עצמם לעכו"ם שהם מוצלחים ע"י שמראים להם הונם ורכושם אז הגוים מקנאים אותם ושונאים אותם ומרבה הגלות על ישראל ולפי"ז יובנו דברי המדרש כי לסוף הפרשה של ויגש כתיב וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן ויאחז בה ויפרו וירבו מאד, הנה זה הלשון כתיב גם בפ' שמות ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם וכתיב אחריו ויקם מלך חדש והי' קשה להמדרש למה התחיל שם הגלות המר ופה בפ' ויגש לא כתיב אחריו שהי' גלות וע"ז אמר שהתירה הקדושה עצמה מישבת זאת הקושיא שלכך נסתמה פי ויחי אל סוף פ' ויגש לומר לך כל זמן שיעקב אבינו הי' חי הי' מצום ומוכיחם שלא יראו את עצמם למצרים בטובם הונם ועשרם שלא יעוררו קנאה ושנאה אבל אחר שמת יעקב אבינו ע"ה ולא הי' מי שיוכיחם ויזהירם על זה והם עצמו מאד מאד ותמלא הארץ אותם כלומר כל אנשי הארץ היו יודעים ורואים את הצלחתם וטובם כמו שאמר המדרש שהיו הולכים מרב טוב לבתי טרטיאות ולבתי קרקסאות בגאוה והי' עיניהם סתומים מצרות השיעבוד כלומר שלא הביטו ולא נתנו אל לבם להבין שזה יביא להם את צרות השיעבוד ולכן באמת ויקם מלך חדש וגו':

ויקרבו ימי ישראל למות וכו' ועשית עמדי חסר ואמת ופירש"י חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת וק' לפי"ז הויו של ואמת הוא מיותר דהול"ל ועשית עמדי חסד אמת ועו"ק אמאי שנה ושילש דבריו באמרו אל כא תקברני במצרים ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם ונ"ל דאיתא במדרש רבה על פסוק אל נא תקברני במצרים שאמר יעקב ליוסף בשבילך ירדתי למצרים לכך נאה לך להעלותי ממצרים אמנם עפ"י טענה זו אין מוטל על יוסף רק להוליכו ממצרים אל המקום אשר משם הלך יעקב בשבילו למצרים אבל אינו מחויב להוליכו אל מערת המכפילה לקבור שם את יעקב כאשר ציוהו וע"כ ביקש זאת ממנו בתורת חסד וזהו שאמר חסד ואמת תעשה עמדי והיינו מצד האמת מחייב אתה להוציאני ממצרים כי רק בשבילך ירדתי למצרים ועז"א תחלה אל

נא תקברני במצרים ואח"כ מבקש ממנו בתורת חסד ואמר ושכבתי עם אבותי וקברתני בקבורתם במערת המכפלה ודוק:

ועשית עמדי חסר ואמת אל נא תקברני במצרים. ופירש"י ז"ל חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול:

הנה דבר זה צריך ביאור אם זה חסד מובדל משאר חסדים שהוא אמת מפני שאין שייך בו תשלומין א"כ למה צריך ליעקב לפרטו בשם שהרי בעצמו נודע שהוא חסד של אמת ועוד יש להבין הרי גם כאן שייך תשלום גמול שהרי הקב"ה נותן שכר מצוה וכמ"ש בתהילים לך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו כלומר באדם אין שייך חסד באמת שעושה בחנם שהרי הקב"ה נותן לו שכרו אבל הקב"ה עושה חסד עם האדם ששייך בו אמת כי אין לו שום תשלום גמול כי אם תצדק מה תפעל לו ורק בתורת חסד הוא נותן לאדם שכר וזה שאמר לך ד' החסד כלומר רק אצלך שייך חסד שאתה עושה חסד עם האדם ואין לך ע"ז שום תשלום גמול מן האדם אבל באדם אין שייך לומר חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ולא בחנם הוא עושה ונ"ל לבאר כוונת הפסוק שצוה יעקב שיעשה עמו חסד של אמת דהנה כתיב במעשה הצדקה נתן תתן לו ואל ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך הנה הבטיחנו הקב"ה בפי' שכר מצוה כמאמרם ז"ל עשר בשביל שתתעשר והנה צריך להבין הרי עינינו רואות שהרבה אנשים עוסקים במצות צדקה ולא יועיל להם אך הענין הוא בנתינת הצדקה אין הנתינה בעצמה די לקיים מצית צדקה כי אם בתתו הצדקה בשמחה ובטוב לב ולא יבוש העני בתתו לו ואל יתן לו מפני ההכרח שהוא בוש לשלחו ריקם מלפניו או מחמת אחרים שנותנים נותן גם הוא כי אם שיתן בשמחת לב לעשות רצון קונו כי זהו עיקר בעשיית המצוות לעשותם באהבה ושמחה כמש"ה תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה וכו' ועל הנתינה בעצמה באמת אינו מגיע לו שום שכר שהרי הכל של השי"ת כמאמרם ז"ל תן לו משלו שאתה ושלך שלו ותשלום השכר אינו כ"א הרצון הטוב ושמחת לבו וזה שאמר בתהילים אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה' היינו שיתן לדל בסבר פנים יפות שלא יבוש העני אזי מעשה הצדקה שלם ושכרו יבא לו ויעמוד לעזרתו וכבר אמרו ז"ל השתדל במצות צדקה ששקולה נגד כל מצות שבתורה וזה הזהירנו השי"ת נתן תתן לו ואל ירע לבבך בתתך לו כ"א בשמחה וטוב לב לעשות רצון הבורא כי בגלל הדבר הזה פי' בשביל שאתה עושה המצוה בשמחה יברכך ה' והנה ידע יעקב שיוסף בתם לבבו יעשה רצונו וחפצו רק התירא פן ירע בעיניו הדבר להוליכו מארצו ונחלתו לפי שפרעה ירצה שיקבר במצרים להביא ברכת ה' בארצו ונתירא יעקב פן לא תהי' כוונת יוסף רצוי'

ולא יעשה בחפץ לבבו לכך הזהירו שאל ירע הדבר בעיניו אלא יעשה בטוב לבב ואז יקבל עליו שכר שנקרא חסד של אמת: וזאת אשר אמרתי באסיפת וסעודת הח"ק דפה עירנו ער"ח:

אדר תרס"ג לפ"ק:

ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים וכתב רש"י ז"ל חסד ואמת חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מפצה לתשלום גמול והקשו המפורשים הא אמרינן במס' נדרים דף פ"ג ע"ב הי' ר' מאיר אומר מאי דכתיב והחי יתן אל לבו דיספד יספדוני' דדלוי' ידלוני' דיקבר יקברוני' א"כ גם החסד שעושין עם המתים גומלים לי' ומתרצים שמן המת עצמו אינו מקבל גמול אלא מאחרים ולי נראה ליישב בשאקדים למצוא טעם נכון על המנהג בכל תפוצות ישראל לעשות משתה בכל שנה אי בכל ג' שנים ביום קבוע אצל הח"ק וגם נכתבה ונחתמה תקנה ההיא בתוך שאר תקנות החברה לחוק ולא יעבור מקדמת דנא מאבותינו הקדושים אשר בארץ המה ובודאי הי' להם טעם הגון ונכון לעשות תקנה זו ומאחר שבדור הזה רבים מעמי הארץ מתפרצים נגד תקנה זו בטענה ומענה שאינו נכון לפזר ולחלל ממון של הקדש על אכילה ושתוי' וכיוצא בו ושיש לכסף זה מוצא לדבר מצוה לצדקה עם עניים וכו' ואם כל מה שתקנו הראשונים ז"ל בודאי הוטבעו על אדני פז ואין צריכין חזיק מ"מ יגעתי ומצאתי להביא עליהם ראי' מן השכל ומן הכתיב ומן הקבלה, והיא, שאעפ"י שמיתת האדם הוא מוכרח ומחויב מן הטבע ואין מנוס מפניו ובעל כרחך אתה מת בכל זאת האדם ירא ממנו וחרד מפניו וחיל ורעדה יאחזימו כשיזכור אותו ולכן שמו חכז"ל זה לתקנה ברוקה ומנוסה למי שפגע בו מנוול זה שיזכור לו יום המיתה לפי שאז ילך בוודאי ממנו כל תאות לבו ולא יחטא אי לזאת ימנע האדם את עצמו מלבא אל אסיפת הח"ק כי שם יתיעצו ויתועדו יחדיו על מצית ביקור חולים ושמירתם כשהם סמוך למיתה וגם אח"כ על צרכי קבורה והלוי' ושאר הענינים הנצרכים לב"מ לכן לבל ימנע האדם את עצמו מן המצוה הגדולה הזאת שאין למעלה הימנה לכן תקנו שיאכלו וישתו וועד הזה ועי"ז יבואו שם כי טוב לב משתה תמיד וזה שאמר קהלת טוב ללכת אל בית אבל מללכת אל בית משתה כלומר שטוב לעשות תקין שילכו בני אדם לבית האבל וזה יהי' אם יודעים שבהליכה זאת ילכו גם אל בית המשתה ומ"ם מלכת היא מ"ם הסיבה ונותן טעם לדבריו באשר הוא סוף כל אדם והחי יתן אל לבו ולא ילך לשם כי די' לצרה בשעתה לכן יעשו משתה ואז ילכו שם, וגם מן הקב"ה דאיתא בבא בתרא דף י' ע"א הוא הי' אומר עשרה דברים קשים נבראו

בעולם הר קשה ברזל מחתכו ברזל קשה אש מעפעפו אש קשה מים מכבין אותו מים קשים עבים סובלים אותי עבים קשים רוח מפזרתן רוח קשה גוף סובלו גוף קשה פחד שוברו פחד קשה יין מפיגו יין קשה שינה מפכחתו ומיתה קשה מכולם וצדקה מצלת מן המיתה שנאמר וצדקה תציל ממות על כן הנה אמר התנא בפירוש שאעפ"י שגופו של אדם קשה וחזק שיכול לסבול כן הני דברים קשים שאמר קודם לכן מ"מ פחד שיברו ורק תרופה אחת יש לו והוא היין וזה שאמר פחד קשה ויין מפיגו הרי שיפה עשו חכז"ל בתקנתם לעשות חברה סעודה ולשתות כי התכלית גדול שיתיודעי אנשי בני החברה ולא ימנע אותם הפחד מלבוא כדאמרן וכמו שאמר הכתוב תנו שכר לאובד ויין למרי נפש והנה א' מן הג' דברים שהעולם עומד עליהם הוא הגמילות חסדים ובו נכלל גם הצדקה רק שהצדקה רק לעניים וגמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים והנה החסד והצדקה שאדם עושה עם העני אעפ"י שיכול לבוא עת וזמן שגם הוא יהי' נצרך לבריות ואז ייטיבו גם עמו כי הוא גלגל החוזר בעולם וכמו שאמר קהלת שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו מ"מ אינו מצפה שיבוא אותו הזמן אבל הגמילות חסד שאדם עושה עם רעהו העשיר הוא מצפה שאם גם הוא יהי' צריך איזה דבר גדול או קטן שגם חבירו יעשה לו טובה לפי"ז מתורצת הקושיא שהקשו המפרשים על רש"י ז"ל שכתב חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול שאעפ"י שכל אדם יודע שבוודאי ימות גם הוא וגם הוא יהי' צריך לגמיללות חסד שעושין עם המתים אבל אינו עומד ומצפה על אותו זמן וזה שדייק רש"י ז"ל בלשונו הזהב חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה דייקא על תשלום גמול ודו"ק:

מאמו"ר הגאון מו' י"א נ"י אבדק"ק ס"ה:

במס' תענית דף וי"ו ע"ב ר"נ ור"י הוו יתבי בסעודתא א"ל ר"ג לר"י לימא מר מלתא א"ל הכי אמ" ררי אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט וכו בתר דסעיד א"ל הכי אר"י יעקב אבינו לא מת א"ל וכי בכדי ספדי ספדיא וחנטו חנטיא א"ל מקרא אני דורש שנאמר ואתה אל תירא וכו' מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים וכו' והרגיש מהרש"א ורי"ף בח"א איך אמר דבר זה הא דאין משיחין גופא ולא חש שמא יקדים וכו' ועוד קשה מ"ש שאמר לו אגדה זו דווקא בתר דסעיד ועוד ק"ל מ"ש שהמתין עד שהקשה לו וכי ספדו וכו' הול"ל כראשונה תיכף מלתא בטעמא יעקב אבינו לא מת שנאמר ועתה ונ"ל חדא מתורץ באידך דהנה קיי"ל שלוחי מצוה אינן ניזוקין ואפילו מצוה דרבנן נמי כמ"ש ריש פסחים וקיי"ל מצוה לשמוע דברי חכמים ואין מסרבין לגדול וא"כ כיון דר"נ א"ל לימא מר מלתא הי"ל ר"נ שלוח מצוה ולא ירא לנפשו מחשש סכנה אבל כיון דר"נ אמר

רק לימא מר מלתא דבר אחד במשמע וכבר קיים דברו בזה שאמר לו אין משיחין וכו' ותו לא הוי שליח מצוה לומר יותר וא"כ יש חשש סכנה אמנם עדיין לא הי' צריך לומר לו הא מלתא בטעמא דשמא יקדים לו וכו' דהא ר"נ לימא מר מלתא א"ל ולא ביקש ממנו לומר מלתא בטעמא וא"כ במה שאמר שמא יקדים וכו' הו"ל לחוש על עצמו שמא יקדים וכו' כיון דלא הוי שליח מצוה בזה לכך נ"ל לתרץ עיקר הקושיא דב"פ חיי שרה כתיב ותכל להשקותו ותאמר אליו גם לגמליך אש וכו' ופי' הספורנו וז"ל המתינה לדבר עד שיכלה לשתות כאמרם ז"ל אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט עכ"ל וצריך להבין הא רבקה היא לא היתה שותה ולא שייך טעם הנ"ל ונ"ל כיון דהנוכח אוכל ושותה פן ואולי ישיב לשואלו דבר לכן אין משיחין עמו והנה כאן קשה דמשמע כיון דהוי יתבי בסעודתא א"ל לימא מר מלתא וכו' אבל לולא דהוי יתבי בסעודתא לא הוי תובעו לדברי תורה וה"ט לקיים זה השולחן אשר לפני ה' לומר ד"ת בשעת אכילה וא"כ למה ביקש ר"נ מר"י לומר ד"ת הו"ל לקיים בעצמו ולומר ד"ת ועוד קשה לשון הש"ס בתר דסעיד יחידי משמע הול"ל בתר דסעדו לכך נ"ל שהרי לפנינו שני פירושים על אין משיחין בסעודה או דהמשיח הוא הסועד או דהנוכח הוא הסועד ולא המשיח ומשום שמא ישיב לו דבר וא"כ נ"ל דר"נ ידע מהא דאין משיחין בסעודה אבל הי' סבור הפי' דווקא אם המשיח הוא הסועד ולכן כל זמן ששניהם סעדו לא אמרו דבר אבל עובדא הוי דר"י כבר משך מלסעוד עוד ור"נ עדיין סעיד ולכן אמר לי' ר"נ לר"י לימא מר מלתא כיון שאינך סועד א"ל הכי אר"י אין משיחין בסעודה שמא יקדים וכו' דייקא ולא יוקדם אלא פועל יוצא לאחרים אפילו המשיח כבר אינו סועד רק הנוכח סועד שמא ישיב לו דבר וזהו שדייק ואמר הכי אר"י וכו' הכי דייקא שמא יקדים ולא כמו שאתה סובר שמא יוקדם וכו' אצל המשיח ומדבר בדוקא בתר דסעיד דייקא ר"ל גם ר"כ פסק מלאכול עוד א"ל הכי אר"י יעקב אבינו לא מת והמתין כדי שיקשה ר"נ וכי בכדי ספדי וכו' להראות לו ראי' לדבריו הראשונים שאילו א"ל דבר זה כשהי' עדיין סועד לא הי' יכול ר"נ להתאפק לשאול וכי בכדי וכו' וכמו שהקשה גם עתה תיכף ומיד ושייך שמא יקדים וכו' כנ"ל ודוק:

פרשת שמות

ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף, הנה כבר נחלק אמוראים בגמרא מאי אשר לא ידע ושמעתי בשם חכם אחד לבאר כוונת הפסוק על דרך זה דהנה איתא דראו באצטגנינות שלהם שעתיד לעמוד מושיען של ישראל להצילן מידם לכן השתדלו והרבו תחבולות כנגדו להתחכם לבטל ישועתו אבל הוא לא ידע מעשה מושיען של

ישראל שאי איפשר להתחכם כנגדו בשום תחבולה כמו שיכול האדם ליקח ראי' לדבר מהמעשה שנעשה עם יוסף ומזה נראה וניכר גדולים מעשה ה' אשר אם אדם רוצה למלט נפשו מדבר רע באיזה תחבולה בלתי שם ה' מבטחו זה בעצמו נתהפך וגורם לו להיות סיבה להרע לו בדבר זה בעצמו שרצה לתקן בו ונתבונן היטב במעשה שאירע עם יוסף אצל אחיו מזה נוכל ליקח מוסר גדול אשר מי יוכל להתחכם נגד ה' דהנה ידוע כוונת האחים ומפורש בפסוק מפני שראו מתוך חלומותיו שסיפר להם למשול ולמלוך עליהם לכך רצו לבטל הדבר ע"י מכירה לעבד ואז וודאי אי אפשר שיבוא לתכלית גדולה ויתבטלו ע"י חלומותיו אמנם נהפך זה עצמו לקיום חלומותיו ולהביא עליו גדולה, והנה גם פרעה הרבה תחבולות רבות לבטל ישועת ישראל שראה באצטגנינות שלו ומתחלה הטיל עליהם חומר השיעבוד כדי שלא ירבו ויפרצו לרוב ועוני העבודה היא מניעה לפרי ורבי' וזה בעצמו הפר עצתם וגרם לקרב ישועתם של ישראל כי כבר עמדו המפורשים לבאר ענין הגאולה שקרבה ה' ממה שאמר לאברהם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה ובאמת לא היו כ"א רד"ו שנה ומה הי' זכותם ותורצו קושי' השיעבוד השלים ואיתא ג"כ בגמרא ישראל אינם ראוים לקבל התורה בחוסר מנין שישלים עליהם העבודה והוא הסיבה שרבו ויפרצו יותר ממה שראוי להיות כדי שיהיו ראוים לקבל התורה הנה נראה כי מתוך כבדות העבודה היו צריכים יותר להפרות ולהרבות ולפי"ז הם עצמם גרמו שקרבה ישועתם וזה שאמר הכתוב ויקם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף כלומר לא ידע מעשה שנעשה עם יוסף במכירתו ואם הי' יודע דבר זה איך נהפכה מחשבת האחים הי' לו לידע שלא יועיל להתחכם כי אין עצה ואין תבונה לנגד ה':

ויהי כי יראו המילדות את האלקים ויעש להם בתים נראה לפרש טעם של ויעש להם בתים שאחר שיראו המילדות את ה' ולא הרגו את הילדים הזכרים כאשר צוה להן מלך הנה נהיו מחוסרי פרנסה כי נפסקו מאומנתם לכן אמר שהקב"ה עשה להם בתים שמשם קבלו די מחייתם והחזיקו אותן ע"י שראו צדקתן כמו שקבלו הכהנים והלוים את חקם מאת בני ישראל תרומת ומעשר ומתנות וזה שאמר רש"י ז"ל בתי כהונה ולוי' וכמו שאמר יעקב ע"ה מתי אעשה גם אנכי לביתי ודו"ק מאדמו"ר הגאון:

ותרא אותו כי טוב הוא ואז"ל שנתמלא הכית אורה וק' א"כ למה כתב ותרא דמשמע שרק היא ראתה והלא כולם ראו זה ונראה לפי דעת רז"ל ותהר ותלד מה הורתה שלא בצער אף לידתה שנשים צדקניות לא היו בפתקה של חוה ולולא דברי חז"ל הי' מקום לומר שזכות משה גרם זאת שלא הי' לאמו צער לידה והריון והנה מסתמא היא לא החזיקה עצמה לצדקת ותלתה בדבר בזכות משה וז"ש ותהר ותלד בלי צער ותרא אותו

כי טוב הוא ר"ל שנתמלא הבית אורה והסכימה בדעתה שזכותו גרם לה שלא הי' לה צער לידה:

ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה וישמע אלקים את נאקתם וגו' הנה כבר דקדקו המפורשים על לשון הכתוב שאמר ויהי בימים הרבים וימת הא אין אדם מת בימים רבים ולאיזה צורך כתיב כלשון הזה וגם קשה מה שאמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו וכתיב על מלת ויזעקו ועם אתנחתה דמשמע שלא זעקו אל הקב"ה וגם לשון ותעל שועתם אל האלקים מוכיח כן ששועתם עלה מעצמם אל האלקים וצריך ישוב, ונראה עפ"י מה שאמר האלשיך הקדוש על פסוק אלמנה ויתום לא תענון אם ענה תענה אותו כי אם צעק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו דהדרך אם איש גבר אלם הוא עושק את האלמנה או את היתום היא מקוננות על בעלה ואומרת אילו הי' בעלה חי לא הי' יכול לעשוק אותי כי הוא הי' מציל אותי וכן היתום אומר אילו הי' אבי חי הי' האיש הזה ירא לעשות עמי רע והנה לפי זה שניהם מתמרמרים על צערם זו על בעלה וזה על אביו שנלקחו מהם ואעפ"י שצעקתם לא הי' אל ה' ממש מ"מ הקב"ה שידע שהוא לקח מהאשה את בעלה ומהיתום את אביו לכן צריך הוא לנקום נקמתם וזהו שאמר כי אם צעק אעפ"י שאינו צועק אלי מ"מ יצעק אלי לפי שאני הוא הגורם לכן שמוע אשמע צעקתו ועל דרך זה יש לומר גם כאן כי פרעה הרשע תחת שהי' לו לעשות עם בני ישראל כל טוב הוא לא ידע את יוסף ועשה עמהם רע כל מה דאפשר והימר את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבינים והם לא יכלו להושיע ולהציל את עצמן ולא נשאר להם רק הבטחון בה' שבמהרה יבוא אידו ופתאום יבוא עליו שברו ועי"ז ישיב אל לבו ויחזור ממעשיו הרעים אבל אחר שראו שימים רבים לחצם ודחקם ולא באו עליו צרות וגם שמת בדרך כל הארץ ולא במיתה משונה מעתה זעקו לית דין ולית דיין ולא זעקו אל ה' כי ראו שאינו משגיח עליהם ולזה אמר ותעל שועתם אל האלקים כלומר שבזעקתם פגעו כביכול בכבודו של הקב"ה לכן שמע את צעקתם ויזכור להם את ברית אבותיהם אברהם יצחק ויעקב ודוק:

ומשה הי' רועה את צאן יתרו וגו' וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל ויאמר משה אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה וירא ה' כי סר לראות ויאמר אליו אלקים מתוך הסנה ויאמר משה משה ויאמר הנני ויאמר אל תקרב הלום של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה

עומד עליו אדמת קודש הוא ויאמר אנכי אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלקים:

הנה זה הי' המראה הראשונה שהראה הקב"ה למשה והדיבור הראשון שדיבר עמו וצריך להבין לאיזה תכלית היתה המראה בסנה בוער באש ולא הי' כן לפניו אצל אבותינו אברהם יצחק ויעקב כשהי' הקב"ה נראה אליהם בפעם הראשון וגם למה ציוה לו הקב"ה שישלוף נעלו מעל רגליו וגם מה אדמת קודש הי' שם במדבר, ונראה לי לבאר ולישב רק בתחלה נלך אל מקום אחר ששם מצינו ג"כ כהחזיון הזה בצלמו ותבניתו והוא ביהושע קפיטל ה' ושם נאמר ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה אם לצרנו ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי ויפול יהושע על פניו ארצה וישתחו ויאמר לו מה אדוני מדבר אל עבדו ויאמר שר צבא ה' אל יהושע של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא ויעש יהושע כן ויריחו סוגרת ומסוגרת מפני בני ישראל אין יוצא ואין בא ויאמר ה' אל יהושע ראה נתתי בידך את יריחו ואת מלכה גבורי החיל וסכותם את העיר ששת ימים וכיום השביעי תתקעו בשופר ונפלה חומת העיר וגו' הנה גם הפסוקים האלה מחוסרי הבנה מתחלה ועד סוף א', שאמר ויהי בהיות יהושע ביריחו הא כתיב אחר זה ויריחו סוגרת ומסוגרת א"כ לא הי' יכול להיות ביריחו ועל זה מביא רש"י ז"ל הגמרא מכאן שעיבורה של עיר כעיר עצמה, ב', לאיזה צורך הי' למלאך ה' חרבו שלופה בידו, ג', מה זה שאמר המלאך עתה באתי ודברי הגמרא ידועים ד', אחר ששאלו יהושע מה אדוני מדבר אל עבדו אמר לו המלאך של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו קודש הוא מה תוכן וכונת הציווי הזה ומה קדושה הי' על אדמת יריחו ה'. מה, שאמר הקב"ה אל יהושע ראה נתתי בידך את יריחו ואת מלכה מה המשך יש לאמירה זו לשלפניו, ונ"ל, הנה יריחו היתה העיר הראשונה שהי' יהושע צריך ללכדה והיא היתה מבצר חזק מאד כמו שאמר סוגרת ומסוגרת אין יוצא ואין בא שהיו כל מחשבותיו נכונים על יריחו ועיניו ולבו הי' שם על איזה אופן יכול ללכדה וללחום עליו ולא מצא מנוס בדרך הטבע וזה שאמר ויהי בהיות יהושע ביריחו כלומר שכל תחבולותיו ועזיעותיו היו ביריחו כאילו היו כולו ביריחו ולזה נגלה אליו שר צבא ה' וחרבו שלופה בידו ואמר עתה באתי כלומר כל מחשבותיך ותחבולותיך הם הבל כי בדרך הטבע אין אתה יכול ללכדה רק על ידי דהיינו בישועתי וזה עתה באתי אנכי אכבוש את העיר ואת מלכה גבורי החיל ואני אצוה לך של נעליך מעל רגלך זה דוגמא ומשל למי שאין בכחו לעשות דבר אומרים לו שב במקומך ואל תזוז משם וזהו

שליפת הנעל ונתן טעם לדבר כי המקום אשר ארה עומד עליו הוא אדמת קודש כלומר אתה בכחך אין אתה יכול לכבוש את העיר הזאת ורק עמקים קדוש יהלכון לעזרך וזהו המקום אשר אתה עומד עליו במחשבותיך ובתחבולותיך הוא אדמת קודש דהיינו מן השמים ילחמו לך להושיעך וזה שאמר מיד ה' אל יהושע ראה נתתי בידך את יריחו ואת מלכה גבורי החיל כלומר אחר שאני הוא הבעל מלחמה כבר ניתן הכל בידך, ועתה נבוא אל הביאור במקומינו והוא דלפי הנראה מן הפרשה לא הי' משה רבינו ע"ה יודע מהשגחת הבורא ב"ה מאומה וגם מגדולת יכלתו הרבה כי לולא זאת הי' בוודאי קורא אל ה' ומתפלל אליו שיושיע לאחיו בני ישראל מיד מציקיהם וגם יש להביא ראי' לזה ממה שקרא משה לבנו הבכור גרשם כי גר הייתי בארץ נכרי' ולשני קרא אליעזר על שם כי אלקי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה עיין עקדה לפ' זו שדקדק הלא ההצלה מחרב פרעה הי' קידם שבא ליתרו והי' לו להקדים ולקרות לראשון אליעזר אבל הענין הוא כמו שאמרתי שקודם שהראה ה' למשה בסנה לא הי' יודע שהקב"ה הצילו לפי שלא הכיר אז את ה' בכל תוקף השגחתו וגבורתו ואין חידוש בדבר כי נתגדל אצל בת פרעה אבל אחר שנגלה עליו הקב"ה בסנה ודיבר עמו אז ידע כי הקב"ה הצילו ולזה קרא לבנו השני אליעזר ע"ש כי אלקי אבי בעזרי ומה שבחר הקב"ה במשה יותר משאר בני ישראל הי' בעבור מדותיו הטובות והיקרות שהי' רחמן ואוהב את אחיו בני ישראל בכל נפשו כמו שמסר נפשו והרג את המצרי על שהכה אחד מאחיו וגם הי' שופט צדק ואמת כמו שנראה ממה שאמר לרשע למה תכה רעך וגם ממה שהושיע לבנות יתרו מיד הרועים אעפ"י שהי' בארץ נכרי' וגם הי' לו מדת ענוה יותר מכל האדם אשר על פני האדמה ולפי שהיו לו מדות הרמות והנשגבות האלה בחר בו ה' לפי שרק ע"י מדות האלה הי' ראוי להיות רועה נאמן לישראל והנה כשהי' נוהג ורועה את צאן יתרו חותנו היו כל מחשבותיו ועשתונותיו לבקש מזור ותרופה לאחיו בני ישראל למעמדם הרע לזה נגלה אליו הקב"ה בסנה בלבת אש והנה ידוע כי האש עד אבדון תאכל כל הדברים אפילו היותר חזקים וקשים כמו האבנים כי גם את המים לחכה והי' הפלא כאן שאפילו את הסנה שהוא רק קוצים לא הי' יכול האש לכלותם והפסוק אומר כי תצא אש ומצאה קוצים כלומר שהקוצים בקל יכולין להשרף ובזה הראה למשה שני דברים הא' שיש ביכלתו לשנות את הטבע שהטבע ביד הקב"ה לעשות עמה כפי רצונו והב' נתן לו בזה סימן שגם פרעה אעפ"י שכחו חזק וגדול להרוס כל מה שרוצה כמו האש ובני ישראל בידו כמו סנה אעפי"כ אם הקב"ה אינו רוצה הוא אינו יכול לעשות מאומה ובזה הנס הודיע למשה כי הוא כל יכול וכי הוא מושל בכל ואחר שהודיע זאת למשה יכול לשלחו

אל פרעה שישלח את ישראל, וזה שאמר הקב"ה גם כאן למשה כמו שאמר ליהושע שהי' רוצה למצוא מנוס ותרופה עפ"י דרך השכל אל תקרב הלום כי המקום אשר אתה עומד עליו כלומר כל מה שאתה חושב תחבולות הוא ריק והבל אבל המקום הוא אדמת קודש כלומר רק על דרך נס שהוא דרך הקודש נובל להושיע לישראל אבל אתה של נעלך מעל רגלך כי אין אתה יכול להושיע כלום ואחר שהראה למשה נס גדול כזה אז אמר לו אנכי אלקי אברהם וגו' כי אני הוא שהייתי עם אבותיך כן אהי' עם ישראל ועתה לך ואשלחך ודוק ולולא דמסתפינא הייתי אומר שזה נמי הטעם של חליצה שאמרה התורה שהיבמה תחלוץ מנעלו של היבם אחר שאמר לא חפצתי ליבמה שאין ביכולתו לבנות את בית אחיו ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל וכן ברות כתיב ויאמר הגואל לא אוכל לגאול פן אשחית את נחלתי וגו' וישלוף נעלו עי"ש וזה נכון:

ויאמר משה אל האלקים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואומר להם אלקי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם ויאמר אלקים אל משה אהי' אשר אהי' ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהי' שלחני אליכם ויאמר עוד אלקים אל משה כה תאמר אל בני ישראל ה' אבותיכם אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעלם וזה זכרי לדר ודור, דרך בני אדם אם יצוה לשלוחו ויאמר אליו כה תדבר בשמי אל מי ששלחו אליו רגע ידבר ובתוך כדי דיבורו הוא מתחרט על לשונו ואומר לא כן תדבר כי אם בזה האופן כי בן אדם הוא ויתנחם אבל אצל הקב"ה לא שייך זה א"כ למה אמר בתחלה שיאמר אהי' אשר אהי' ואח"כ אמר כה תאמר אל בני ישראל אהי' שלחני אליכם ואח"כ חזר עוד ואמר כה תאמר לבני ישראל ה' אלקי אבותיכם אברהם אברהם יצחק ויעקב וגו' זה שמי לעולם וגי'. ונלע"ד ואקדים תחלה הקושיא הגדולה מביאה העקדה בפ' וארא וז"ל יש לשאול ולומר על מה ולמה גזרה צדקתו על אבותינו הגלות המר והעכור של מצרים כי לא נמצא שקדם להם שום עון אשר חטאו יחייבם בו כשאר הגליות ואין טעם למה שכתב הרמב"ן ז"ל שבעון אברהם עם אשתו הצדקת שהפקירה במצרים כי א"כ הי' עונש כבד ועצום על חטא קל כזה וכש"כ שביררנו שנהג כהוגן ואף כי אין מהצדק אלקי להמית בנים על אבות וקרוב לשמוע דברי האומר שבת דף י' שהי' בעון השבטים במכירתו של יוסף כי הוא מה שיראה מתייחס לפי חומר הנושא אלא שגם יכחישהו הדעת מכמה צדדים האחד שהי' ראוי ששבט יוסף בכללו שהם רבבות אפרים והם אלפי מנשה יוכר להם יתרון וחירות וגם לשבט בנימין על כל שאר השבטים כי הם לא חטאו במכירת יוסף ואדרבא נמצא ששבט לוי האיש אשר כלהו

ואשר דמהו כפי קבלת חכז"ל מהוראת הכתובים הי' נקי וחפשי מן העבודה ההיא וזה לא יתכן מהצדק אלק בשום פנים עיי"ש שהאריך מאד בענין הזה:

ונראה לי ליישב קושיא זו בהבחינה שאמר החוקר שהיא כותב שטוב לאדם לסבול הפסד מועט אם על ידו ירויח הון רב וכן נכון לחיות חיי צער אם על ידו יגיע לבסוף לתענוג גדול שאין לו הפסק וא"כ נוכל לומר שבאמת לא הי' שום חטא ועון שקדם שע"י הי' הגלות מצרים אלא הי' לפי שעל ידו נצמח להם טובות גדולות האחד שעל ידו נתוודע להם שהקב"ה ברא את העולם מאחר שהוא יכול לשדד הטבע ולעשות כרצונו וזה נראה ע"י האותות והמופתים והמכות הגדולות אשר עשה במצרים ובקריעת ים סוף וגם ראוי השגחתו שהוא משגיח בעולם ולא זו אף זו שעי"ז היו מחויבין לקבל את התורה הקדושה מה שהוא טוב שאין למעלה הימנו כמו שאמר בדיבור הראשון מעשרת הדברות אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים טובה גדולה יעלה ויבא ויצמיח ויגע לכלל ישראל מגלות וגאולת מצרים לפי שעל ידם ברא הקב"ה רפואה לדור ודור על סוף כל הדורות לפי שהוא צופה ומביט עד סוף כל הדורות שיביא לנו משיח צדקנו ולולא הי' גאולת מצרים ששם ראינו גודל יכלתו והשגחתו עלינו היינו מתיאשים ח"ו ולא היינו מאמינים בביאת גואל צדק ב"ב בגלות הארוך הזה שהוא כמעט ב' אלפים שנה והי' גלות וגאולת מצרים רק לדוגמא לגלות הארוך הזה כמו שאמר הכתוב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות ומפני טעם זה אנו צריכים להזכיר תמיד בכל יום ערב ובוקר וצהריים וגם בקידוש שבת ויו"ט אנו אומרים זכר ליציאת מצרים לפי שע"י זכירה זו אנו מצפים ובוטחים בהקב"ה שיגאלנו גם עתה ב"ב, ובזה יש להבין הפסוק בפ' בא ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה לה' שמורים הוא לכל בני ישראל לדורותם, כלומר עשה לעצמו משמרת מן הלילה הזה במה שהראה לנו את יכלתו להטיב עמנו להוציאנו מארץ מצרים אבל הוא הלילה הזה לה' כלומר שהי"ת עשה לו משמרת מן הלילה הזה לעצמו כן שמורים הוא לכל בני ישראל לדורותם כן עם ב"י עושים להם לילה הזה למשמרת לדורותם דהייינו בכל דור ודור גלות וגלות הם יכולים לצפות על חסדי השי"ת שיגאלם כמו שגאלם בלילה הזה:

ועתה נשוב לפסוקים שהתחלנו כי משה רבינו ע"ה שאל להקב"ה מה ישיב לבני ישראל אם יאמרו לו מה שמו של האלקים השולחו אליהם ע"כ כונתו בזה מה גדולות ונפלאות יכול לספר להם שעשה אלוק הזה שיאמינו לו שיש בכחו להוציאם ממצרים כי בלא זה מה נפקא להו אם שמו כך או כך כי שמו של הקב"ה אינו ניכר רק ממעשיו כמו שאמרו המפורסים על פסוק ורא"ת את אחור ופני לא יראו ועל זה השיב לו הקב"ה

למשה דייקא כלומר רק למשה אמר אהי' אשר אהי' כלומר עתה אתחיל להראות את שמי במה שאהי' עתה עמהם ואעשה נפלאות ומופתים ואוציאם ממצרים וזה יהי' להם לדוגמא אשר אהי' עמהם לדורות עולם שגם שם תגאלם גאולת עולם וזה אני אומר לך אבל להם אינך צריך לומר רק אהי' שלחני אליכם כלומר שאני אגאלם עתה ואם יאמרו מה ערב לנו שהיא יכול להוציאנו ואף אם יכול מי ערב לנו שהוא רוצה על זה אמר ויאמר עוד אלקים אל משה כה תאמר אל בני ישראל ה' אלקי אבותיכם אלקי אברהם כלומר מי שענה לאברהם והגדילו ונשאו עד שאמרו לו נשיא אלקים אתה בתוכנו וכן ליצחק שבאו אליו אבימלך ושריו לכרות עמו ברית וגם מי שענה ליעקב והצילו מיד עשו ומיד לבן הרשע שהם אבותיכם ומעשה אבות סימן לבנים בזה אודיע לכם את שמי כי זה שמי לעלם וזה זכרי לדור ודור בין תהי' בהצלחה או חלילה בצרה אנכי אהי' עמכם וק"ל:

ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו אלי כי יאמרו לא נראה אליך ה'. הנה כבר עמדו בזה על כפלות הלשון ונלאמו"ר לבאר קצת דמפני זה הכפיל לשונו דהנה ראה משה מעשה ישראל שלא ידעו ולא יבינו כלל בדרכי ה' שהיו במ"ט שערי טומאה א"כ בקל שלא יאמינו לו רק עכ"פ יהיו מסופקים בדבר רק חישב משה שידמו בלבם אם רוצה הקב"ה לפדות אותם הי' בוחר ובורר לו איש ראוי נביא וחכם ובעל דברים שילך ויבא לפניהם וגם שיוכל לבא לפני פרעה לדבר בלשון צח ונקי ולא כבד פה וערל שפה וע"כ יאמרו זה איפשר שיהי' שליח ה' מי הוא זה שיאמין לו דבר זה לכך שאל אות ומופת כדי להראות להם שהיא זכה לכך וזה שאמר הן לא יאמינו לי מפני שלא ישמעו לי כלומר לא יבינו אותי מחמת שאני ערל שפתים מכח זה יאמרו לא נראה אליך ה', ודו"ק:

ויאמר משה בי ה' לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשום וכו' כי כבד פה וכבד לשון אנכי, הנה יש לדקדק למה סיפר את כל זאת שהוא אינו יכול לדבר צחות מתמול שלשום והי' די אם הי' אומר רק כבד פה וכבד לשין אנכי ונ"ל לבאר זה על נכון דהנה יש שני גווני בעלי מדברים יש שמדברים בלשון זך ונקי יש להם לשון למודים לדבר נכוחות כחרב חדה מפני שנולד במעלה זו ומיום הולדו יש לו לשין צח ובכל עת שגור בפיו לדבר דברים נאים ונחמדים למבין, וישנן הרבה אשר אין להם מדה זו שאין יכולין לדבר מיד בתוך כדי דיבור דברים נאים ונחמדים וצריכין להרהר אחריהם וללקוט שושני מליצה ולסדר דבריו אז יש לאל ידו לדבר לפני שרים והנה יש עוד מדרגה באנשים שהם כבד פה שאינם יכולין להוציא מתוך שפתותיהם דיבור זך ונקי בלי לעג לשון מפני שהם

מתולדותם ערלי שפתים הנה לזה אין שום תקנה מועיל לסדר דברים נכוחים כי אף אם מכין לעצמו הרבה דברים ערבים לשונו בל עמו אבל מדרגה שני' יש לה תקנה ע"י הכנה יום או ימים וזה שאמר משה לפני הקב"ה בי אדוני לא איש דברים אנכי כי מעולם לא דברתי בתפארת הלשין כי כבד פה וכנגד לשון אנכי גם מתמול גם משלשום כלומר גם אם אני מכין את עצמי מתמול שלשום, ודו"ק:

מאמ"ו הגאון מהרי"א נ"י אבדק"ק סערדאהעלי:

ותקח צפורה צור וכו' חתן דמים אתה לי וכו' חתן דמים למולות ופירש"י והראב"ע הורג אישי אתה לי, ותמוה על השנות כפל אמרי' דגם בראשונה ע"כ על המילה אמרה כן ולמה כפלה דבריה וגם שינוי הלשין תחלה אתה לי ואח"כ למולות, ועוד ותגע לרגליו משמע מתוך הכעס עשתה כן שהשליכה אותו לפני רגליו של משה ואם ללא תועלת עשתה כן במקרה למה הודיע תורה פועל ר"ק ועוד הלשון ותגע לרגליו תמוה דהל"ל ותשליכהו לרגליו או ותניחהו. וגם אם אומר ותגע הול"ל ותגע אותו וכו' או ותגעהו וכו' לכן נ"ל דאיתא במסכתא ע"ז דף כ"ו למ"ד מילה פסולה באשה והכתיב ותקח צפורה צור ותכרות וכו' וק"ל הרי לפי משמעות הענין עשתה צפירה כן כדי להציל בעלה משה שהי' בסכנה כמ"ש ויבקש המיתו ע"י שנתרשל במילה לא נתנה לו מלא שעה וכמו שבאמת הצילתו כמ"ש וירף ממנו ואין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ומאי ראי' מהתם ובפשוט נ"ל דהכי קשיא לי' אי המילה פסולה מדאורייתא ע"י אשה א"כ איך הצילתו ע"י המילה שעשתה היא וע"כ חזינא דאהני מעשי' והמילה כשרה מדאורייתא, אבל י"ל עוד ע"פ מה שכתב המקנה לתרץ קושית המפורשים על אאע"ה שקיים כל התורה כולה עד שלא נתנה למה לא קיים ג"כ מצות מילה טרם שנצטוה עלי' ותירץ משום דאמרינן בפ' החובל אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש שחובל בעצמו אסור ובני נח אזהרתן זו הוא מיתתן א"כ קודם שנצטוה על המילה הי' אסור למול לחבל בעצמו שעלי' נצטוה וכו' ע"ש וא"כ פריך הש"ס שפיר אם מילה פסולה ע"י אשה א"כ אסורה היתה למול משום איסור חבורה ולמה מלה צפורה ואי משום ספק סכנות נפשות הרי קודם מתן תורה הי' אזהרת בן נח זו היא מיתתן א"כ השתא נמי שמלה את בנה הרי סיכנה א"ע בספק נפשות כנ"ל, אבל קשה א"כ למ"ד נמי מילה כשרה ע"י אשה הא כיון דפטורה היא למול כאשר כתוב כאשר צוה אותו ולא אותה ממילא אסורה היא למול משום איסור חבורה ובני נח אזהרתן זו היא מיתתו ולמה א"כ מלה צפורה את בנה וסיכנה בעצמה וצ"ל ה"ט משום דאין ספק סכנה דידה מוציא מידי וודאי סכנה דידי' שכבר הי' משה בסכנה לכן הכניסה א"ע בספק סכנה כדי להצילו מידי וודאי סכנה כיון דהמילה

כשרה מיהת על ידה וכשניצול משה שוב ידעה צפורה שיפה עשתה וכדין דאל"ה לא הי' כדאי להציל את משה מסכנה שלו דלא עביד הקב"ה ניסא לשיקרא וא"כ הן הן דברי התורה וה"פ ותקח צפורה צור ותכרות את ערלת בנה אף שאשה פטורה ממצות מילה וממילא אסורה לעשות חבורה וב"נ אזהרתן זו היא מיתתן מ"מ רצתה בכך להכניס א"ע בספק סכנה כדי להצילו מוודאי סכנה וזהו שאמר ותגע לרגליו רציני ותגע עשתה א"ע נוגעת במעשה זו שכרתה ערלת בנה סיכנה א"ע בספק מיתה באופן שנגע הדבר אל לבה ועשתה כן לרגליו פי' בשבילו כדי להצילו או את בנה למ"ד ויבקש המיתו לילד מוודאי סכנה ותאמר ר"ל וכן אמרה בפיה בשעת מעשה חתן דמים אתה לי דייקא ר"ל עד עתה היתה חתן דמים ר"ל המלאך שביקש המיתו היית רוצה המית חתני הוא אישי מעתה אותן דמים אתה לי שאני מכניס א"ע בספק סכנות נפשות תחתיו ואמר וירף ממנו אז אמרה אז דייקא הבינה שכדין עשתה ואיננה בספק סכנה על מעשה החבורה לפי שבמקום מילה היתה החבורה ולא עבדה איסור אז אמרה חתן דמים למילות רק בשביל מניעת מצות מילה הי' סכנה לבעלה ולא חתן דמים אתה לי אף אני מפשע ויודע אני בוודאי שאין אני בספק סכנה כנ"ל, ודוק:

חסלת פרשת שמות:

פרשת וארא

וישב משה אל ה' ויאמר אדני למה הרעותה לעם הוה למה זה שלחתני ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הוה והצל לא הצלת את עמך ויאמר ה' אל משה אתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה' וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שרי ושמי ה' לא נודעתי להם וגם הקימותי את בריתי אתם וגו' עד לכן אמור לבני ישראל אני ה' וגו':

הנה הקשה משה להקב"ה ג' קושיות חדא למה הרעותה, ב', למה זה שלחתני ג', ומאז באתי אל פרעה הרע לעם הזה וצריך א"כ להבין מה כוונת של למה הרעותה ומה ההמשך לזה למה זה שלחתני והלא הי' די אם הי' אומר למה זה שלחתני אחר שע"י שליחות זה הרע לעם הזה, וגם צריך להבין שנראה שהקב"ה לא השיב לו רק על קושיא האחרונה ועל ב' הראשונות לא השיב לו כלום ועוד קשה למה הפסיק כותב הפרשיות ומחלקם תוך דיבורו ותשובתו של הקב"ה והתחיל פ' וארא תוך כדי דיבורו של הקב"ה וגם יש לדקדק מה זה שאמר אלקים אל משה אני ה' והלא כבר אמר לו זאת פעמיים ושלש כה תאמר אל בני ישראל ה' אלקי אבותיכם שלחני אליכם זה שמי וגו' לך ואספת את זקני

ישראל ואמרת אליהם ה' אלקי אבותיכם נראה אלי וכן כאשר באו אל פרעה כה אמר ה' אלקי ישראל גם מה טעם של וארא אל אברהם יצחק ויעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם ונ"ל לבאר דהנה אם אנו רואים שאיש יקר ונכבד מושלם בכל מדות טובות מכה אדם אחד ברחובות קרי' לא יהמה רחמינו על המוכה כי אנו דנין את המכה לכף זכות מאחר שאנו יודעין את האיש ואת שיחו אבל אם אנו רואין לאחר שעה או שתים שהאיש המכה הזה קרא למוכה לאכול אתו לחם או לישב עמו במרכבתו אז קשה לנו למה הכה אותו מקודם לכן וביותר קשה לנו הדבר אם אני רואין שלאחר שאכל עמו ביחד ורכב עמו במרכבתו עוד שלח ידו פעם שנית והכה אותו מכות גדולות וחזקות מפעם הראשון וכן הי' הענין אצל שליחות משה רע"ה כי מתחלה כשנגלה הקב"ה למשה בסנה לא שאל מהקב"ה למה הרעות לעם הזה לפי שידע שהצור תמים פעלו וכל דרכיו משפט צדק ובודאי היו חייב גלות אבל ששלחו להוציאם ממצרים וקראם עמי וצוה לאמר לפרעה שלח עמי ויעבדוני הוקשה לו למה הרעותה לעם הזה מתחלה וביותר קשה לי ומאז באתי לפרעה הרע לעם הזה תחת שהי' צריך להיות להם הנחה לכה"פ ובודאי גם זה הוא רצונם וע"ז השיב לו הקב"ה על אחרון ראשון ואמר שאמת שגם זאת מידי הי' להם אבל לתכלית גדול והוא שעי"ז יודע להם שאני הוא המוציא אותם מתחת סבלות מצרים שאם יי' פרעה שומע למשה מיד כשבא אליו לא הי' הקב"ה יכול להראות להם נפלאותיו הגדולים וזה שאמר עתה תראה את אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו תחת אשר הי' מתחלה מסרב נגד ה' ואמר לא ידעתי את ה' והכביד עליהם את העבודה ועול הגלות אבל להבין תשובת הקב"ה למשה על שני קושיות הראשונות צריכין תחלה לחקור על מה שאנו אומרים בי"ג מדות שהקב"ה הוא אל רחום וחנון והאיך שייך אצלו רחמים מאחר שהוא אמת וחותמו אמת וכל דרכיו משפט חי הרחמנות לא שייך רק במי שמקבל מתנת חנם והא אמרינן מאן דאמר שהקב"ה וותרן יוותרון מעוה"י ואצל מי שעבד עבודתו ופעילתו ונותנים לו שכרו זה לא נקרא רחמים אלא אמת וצדק שנותנים לו שכר עבודתי לכן נראה לי באמת שאין שייך לומר אצל הקב"ה שהוא רחים כמו שאנו אומרים בכל יום גומל לאיש חסד כמפעלו ונותן לרשע רע כרשעתו ומה שאנו משבחים אותי ית' במדת הרחמים לפי שאצל עם בני ישראל שייך אצלו מדת הרחמים והחסד לפי שאצלנו גם החסד והרחמים שלו הוא אמת ויושר לפי שיש לנו אצלו חיב והוא בזכות אבות הנשאר אצלו ית' ואנו יורשיהם ועל זה אנו סומכים בכל עת ועונה וזה כי אבותינו הקדושים ע"ה אשר הראשון הי' אברהם הוא הי' אב הי' אב המון גוים והודיעם כי יש אלקים קנה שמים וארץ ועמד בעשרה נסיונות

אשר על ידם ראו כל עוני הארץ כי שם ה' נקרא עליו וקראו לו נשיא אלקים וגם כרתו עמו ברית ובודאי אין לשער ואין להעריך את שכרו הגדול אשר יאות לו מאת השי"ת על זה כמו שאמר לו הקב"ה בשובו מהכות את כדרלעומר שכרך הרבה מאד והיא השיב ה' אלקים מה תתן לי הן לי לא נתת זרע כלומר למה לי שכר גדול ממה שיש לי עתה ואני הילך ערירי וע"ז הבטיח לו הקב"ה שיהי' לו זרע ככוכבי השמים והם יהיו צריכים להשכר הגדול אשר אתה אינך רוצה לקבל לעצמך וכמו כן יצחק שעקד עצמו על גב המזבח וכן יעקב ע"ה וזה שמזכיר משה רבינו ע"ה בתפלתו על ישראל כשחטאו במעשה העגל זכר לאברהם ליצחק וליעקב עבדיך אשר נשבעתה להם בך ותדבר אליהם ארבה את זרעכם כככבי השמים וגו' לפי זה רק אפלהו עם בני ישראל שייך מדת הרחמים של הקב"ה לפי שיש לנו אצלו זכות אבות שלא קבלו לעצמם והניחו אותו בבית גנזיו של הקב"ה לזרעם אחריהם וזה שאנו אומרים בי"ג מדות ה' ה' אל רחום וחנון ורב חסד ואמת וא"ת האיך יכול להיות רחום ורב חסד ואפילו הכי הוא אמת לפי שנוצר חסד לאלפים לאוהביו ולשומרי מצותיו אבל שאר אמות העולם שאין להם זכות אבות לא שייך אצלם מדת הרחמים רק דין ומשפט, ולכן לא נקרא אליהם שם ה' רק שם אלקים אלקי הגוים לפי ששם ה' הוא רחמים וזה לא שייך רק אצל עמו ישראל וזה שאנו אמרים פעמיים בכל יום שמע ישראל ה' אלקינו ולא לעם אחר, וכן אמר ה' אלקי ישראל, וכן בראש השנה אנו מתפללים ואומרים ה' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה מכל זה ראינו ששם ה' לא שייך רק אצל ישראל לפי שהוא מדת הרחמים ורק אנו עם בני ישראל יכולין לבקש רחמים מאת הקב"ה לפי שנאמר אצלו שכר הרבה משכר אבותינו מה שלא קבלו, והנה גם זה ידוע ששם שדי הוא שאמר לעולמו די דהיינו כשברא הקב"ה את עולמו נתן גבול לכל נברא עד היכן יתפשט לפי זה גם לשכר שהי' רוצה ליתן לאברהם ליצחק וליעקב הי' צריך לומר די ולכבוש לעצמו עד שיהי' צריך לתנו לבניהם אחריהם ובזה השיב הקב"ה למשה על ב' קושיות הראשונות שהקשה למה הרעותה כלומר מה פשעם וחטאתם שהבאתם בגלות ואם אמת שחטאו א"כ למה זה ותנו על זה אני אומר לך שזה ודאי אמת שהם מחויבים להיות בגלות אבל מה ששלחתיך הוא מפני שאני ה' וצריך אני לרחם עליהם וזה הרחמנות אני חייב להם מפני וארא אל אברהם יצחק ויעקב באל שדי שלא יכולתי לתת להם כל שכרם ושמי ה' שהוא מדת הרחמים לא נודעתי להם כי אם מה שבא להם מן הדין לא קבלו כש"כ שלא נכרתי להם בשם מדת הרחמים וגם הקימותי את בריתי אתם וגו' לכן אמור לבני ישראל דייקא אני ה' לפי שרק אצלם שייך מדת הרחמים, ולפי שזה כלל גדול וחבה יתירה לנו על כל העמים לכן הפסיק

מסדר הפרשיות בתשובתו של הקב"ה והתחיל הפרסה בההודעה הנפלאה הלזו למען יעשה רושם גדול בלבנו ויראו עינינו וישמח לבנו כי נפלינו אנחנו עם בני ישראל מכל העם אשר על פני האדמה ונכון, ובזה יש גם כן להבין מה שפירש"י על מלת וארא אל האבות מה בא רש"י ז"ל ללמדנו אבל לפי זה נכון לפי שרק ע"י שהיו אי"ו אבותינו דיבר אלקים אל משה אני ה' לפי שהם היו אבותינו ולא קבלו שכרם משלם ואנו יורשיהם לכן שייך רחמים אצלנו:

הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן:

ויש לדקדק מתחלה הפסוק מקדים אהרן למשה ובסופו מקדים משה לאהרן, ונראה דהנה את זה השכל מחייב שאז באותו זמן הי' אהרן יותר מקורב אצל ישראל ממשה שהי' אהרן מעורב בין הבריות ואוהב שלום ורודף שלום וגם הי' במצרים בכל עת ובודאי דלדברי אהרן האמינו יותר מלדברי משה ע"ה שלא הי' לו מדה זו א"כ עכשיו שבאו לישראל לבשר מענין הגאולה ודאי מן הראוי שיהי' אהרן ראש המדבר ומטעם שאמרנו אבל אצל פרעה ודאי משה הי' יותר מקורב כי הוא הי' מגודל בביתו של מלכות א"כ ודאי לא נשא עול השיעבוד והשכל מחייב שאם הוא יבא לפרעה בשליחות המקום יותר מאמין לו מלאהרן כי באהרן יש לחשוב שאומר כן להתיר עצמו מאאסרו כ' גם הוא הי' בארץ מצרים תחת המשועבדים וזה שאמר הכתוב הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם להוציא את בני ישראל היינו כשדיברו לישראל הי' אהרן ראש המדבר כי הוא הי' יותר מעורב עם ישראל ממשה הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא וכו' הוא משה ואהרן דלגבי פרעה הי' משה ראש המדבר וק"ל: חסלת פרשת וארא:

פרשת בא

ויאמר ה' אל משה כא את פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אותתי אלה בקרבו מדרש הה"ד (משלי כ"ז) כובד אבן ונטל החול וכעס אויר כבד משניהם הנה מהראוי להבין מה ראו חז"ל להביא כתוב זה לכאן ונ"ל עפ"י משל אם אדם אחד חייב לחבירו ממון והוא אינו רוצה לשלם הנה הנושה מזמינו לבית דין ושם עושין לו פסק שישלם עד זמן ידוע את חובו ואם בכל זאת איני משלם הבית דין שולח שליחים לבית הלוה לעבוט עבוטו כדי החוב ע"י שיכתבו את כל כלי הבית של לוה והגבילו לו עוד זמן ידוע שאם לא ישלם ער הזמן הזה יבואו למכור את החפיצים שכתבו והנה הוא עוד לא שלם ובאו שלוחי בי"ד למכור והלוה פייס את שלוחי הבי"ד בדמים וגם שלם את

ההוצאות והתחנן לבי"ד שיקבעו לו זמן אחר ואז ישלם וכן עשה פעמיים ושלש והנה באו עוד שלוחי הבי"ד אליו ותחת לפייסם גער בהם בנזיפה וגרשם מביתו בחרי אף, והנה הי' חטאו בכפליים א' על שלא שלם את חובו והב' מה שהטיח דברי עזות נגד הבי"ד ושלוחיו וגם גרש אותם מביתו וכדמיון הזה הי' אצל פרעה כי הקב"ה צוה לו שישלח בנו בכורו מעבודתו והוא אמר לא ידעתי את ה' אבל הקב"ה הוא הבעל דין וגם הדיין שלח את שליח הבי"ד והיא מרע"ה לזרזו ולעבוט עבוטו ע"י המכות אבל פרעה השמיט א"ע כפעם בפעם ע"י שביקש מנשה שיסור המכה והבטיח אותו שאחרי כן ישלח את ישראל ומה שקיבל מהמכה שלם בהוצאות וכן עשה בכל מכה ומכה שבאה עליו עד מכת הארבה ובזו המכה חרה אפו על משה ואהרן ויגרשם ומעל פניו, ועתה נבוא לבאר דברי המדרש בשנקדים החילוק שיש בין אבן לחול שדומין למלך ושריו ועבדיו כי הנה דבר המלך שלטון ואת כל אשר חפץ עשה ואין ביד אחד מעבדיו לעשות דבר כנגדו, אך אם כל ועבדיו יחדיו ידברו נגד המלך אז גם המלך צריך לשמוע דבריהם אם יש בהם ממש כי דברי כלם שוקלים וכבידים כמו דבריו והנה הי' קשה להמדרש מה זה שאמר הקב"ה כאן כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו מה שלא אמר בכל המכות אשר עברו עד הנה וגם לא מצינו עד עתה שהי' פרעה מתיעץ עם עבדיו בענין השליחות וגם הם לא דברו אליו דבר ועבדים מאן דכר שמייהו רק במכה זו שאמר הקב"ה ואת לב עבדיו וגם העבדים עצמם אמרו אל פרעה עד מתי יהי' זה לנו למוקש ופרעה שמע לעצתם ויושב את משה ואהרן וכאשר אמר משה בזקנינו ובנעורינו נלך וגם מקננו ילך עמנו אז הכביד לב המלך וגם לב עבדיו ויגרשום לזה הביא המדרש הפסוק כובד אבן הוא פרעה ונטל החול הם עבדיו וכעס אויל שגרשם זה החטא הי' כבד משניהם מכובד לב של פרעה ועבדיו והבן:

ויקרא פרעה אל משה ויאמר לכו עבדו את ה' כדברכם רק צאנכם ובקרכם יוצג וגם טפכם ילך עמכם ויאמר משה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות ועשינו לה' אלקינו לא תשאר פרשה יש לדקדק מפני מה הסכים בתחלה שילכו עמהם הצאן והבקר ולא הטף כמו שאמר יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ועכשיו לא רצה לשלוח רק הטף ולא הצאן והבקר ולמה שינה מבתחילה ונ"ל דכבר מבואר לעיל שמשה לא גילה לפרעה מיד שרוצה הקב"ה להוציא ישראל מידו רק ביקש לשלח אותם לשלשת ימים לזבוח וזה נתקשה לפרעה שאם באמת לא ביקשו רק לילך לזבוח שלשת ימים למה להם ליקח עמהם גם הטף די להם בצאן ובקר לחוד לקרבנות ומזה הוכיח שלא כדבריהם כן הוא אלא הם רוצים לברוח לכן לא רצה לשלח עמהם הטף כדי שלא יוכלו

לברוח ולזבוח הלא די להם בקרבנות לחוד, אמנם כוונת הקרבנות יכול להיות על שני אופנים האחד צאן ובקר כדרך כל הקרבנות והשני שחפץ ה' בקרבנות נפש אדם ולא בהמה כמו אצל יצחק שצוה הקב"ה להעלותו לפניו לעולה כדי לנסותו אם ירא את ה' וגם למצרים הי' דרך זה לזבוח בניהם ובנותיהם לשדים לכן כשלא נתרצת משה בצאן ובקר והטף ישאר במצרים דימה פרעה בלבו שמא רוצים בקרבנות אדם ולא בקרבנות צאן ובקר לכן אחר מכת חשך היפך דבריו ונתן להם רשות ליקח הטף וא"כ הצאן ובקר יוצג אבל משה השיבו בטוב טעם ודעת כדי להטעותו בדבריו ואמר ואנחנו לא נדע במה לעבוד את ה' עד בואינו שמה כלומר עדיין לא גילה לנו ה' מסיד הקרבנות במה חפץ אם בקרבן בהמה או בקרבן אדם עד בואינו שמה וצריכין אנו ליקח שניהם בידינו אבל פרעה הי' מתירא שמא בערמה באו אליו ולא ישובו עוד לכך לא נתן להם רשות:

ויאמר משה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות ועשינו לה' אלקינו וקשה דהיכן מצינו שנתן פרעה להם קרבנות לזבוח לה' הלא לא מצינו שנתנו להם רק כסף וזהב ושמלות לא בקר וצאן ועמד בזה הרמב"ם ונלאמ"ו הגאון בביאור הדבר דהנה ביאר העקדה בפסוק אדם כי יקריב מכם קרבן מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם דהנה מצינו שני מיני קרבנות אצל הקב"ה דעיקר הקרבן הוא של צאן ובקר שמביא לכפרה וסליחה על עון שלו וצריך הוא לחשוב בשעת קריבתו שהוא בעצמו הי' ראוי לעשות לו הדבר הזה שעושין עם הקרבן רק השי"ת בחמלתו ורחמיו מקבל קרבן זה לכפרה נפש תחת נפש ועיקר התועלת הוא הווידוי והחרטה והתשובה וגם יש מין קרבן שחשוב ומקובל לפני הקב"ה כקרבן והוא התשובה והתרנוה שמבקש מה' סליחה ומחילה על חטא זה בלב נשבר ונדכה וזה שנאמר ונבחר לה' מזבח עשה משפט וצדקה והנה אמרו בגמרא יכול גם משה נצטוה על הקרבנות לכך כתיב דבר אל בני ישראל ומסיים שם בא וראה כמה גדילים נמיכי רוח לפני הקב"ה שאדם מביא מנחה שכר מנחה בידו אבל כל מי שרוחו שפלה אין צריך לקרבן כמו שאמר דהמע"ה זבחי אלקים רוח נשברה לב נשבר ונדכא וכו' והנה כבר אמרו ז"ל ופרעה הקריב שהקריב את לב ישראל לה' ע"י תשובה ותפלה כיון שראו הצרה הגדולה אשר לפניהם המצריים השיגום מאחריהם והים לפניהם התחילו בצעקה ותפלה לפני הקב"ה ונתחרטו על העבירות שעשו ואת כל זה גרם להם פרעה וזה שהשיב לו משה על שאמר רק צאנכם ובקרכם יוצג גם אתה תתן בידינו עולה וזבחים כלומר שאתה תגרום לנו תשובה וחרטה אשר מקובלת ומרוצה לפני הקב"ה יותר מעולה וזבחים:

חסלת פרשת בא:

פרשת בשלח

ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלקים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה:

אם אמנם הפסוק הנ"ל פשוטו שלא נחם אלקים בדרך היותר קרוב מ"מ הלא תורתינו הקדושה מכתב אלקים היא יובן בה ענינים יותר פנימיים דלפי פשוטו קשה הלא גם עתה שהוליכם דרך המדבר ים סוף אמרו ג"כ נתנה ראש ונשובה מצרימה רק שהקב"ה עיכב על ידם וא"כ יכול הי' להוליכם דרך ישר ולעכב בידם משוב מצרים ונראה לבאר הנה אנו אומרים בסדר התפלה ברוך אלקינו שבראנו לכבודו וכו' עד סופו וי"ל כפל אמרו תורת אמת וחיי עולם ועוד דלפי המובן הפשוט חיי עולם הוא חיי עולם הבא היל"ל חיי' העולם בהא הידיעה ועיין פלוגתא בזה בש"ע א"ח סימן ק"מ סעיף י' במג"א שם ואם הוא חיי העולם הזה היל"ל להקדים חיי עולם קודם תורת אמר בהדרגה מלמטה למעלה אבל נ"ל לחתם סופר ואביו לפי מה שאנו מתמיהם על מה שאמרו חכז"ל במס' שבת ס"ג ע"א אמר רב כהנה כד הוינא בר תמני עסרי שנה והוה גמירנא לכולא ש"ס ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא מאי קמ"ל דליגמר אינש והדר ליסבר ונראה מזה שחכז"ל הפכו הענין ללמד בניהם גמרא כולה והמקראות דרך דרשותיהם מבלי הודיעו פי' הפשוט שאין המקרא יוצא מידי פשוטו ונראה לכאורה רוע הסדר ח"ו וא' וזפק שכך קבלו מאבותיהם איש מפי איש ועוד מצינו בפ' תפלת השחר כ' ע"ב מנעו בניכם מן ההגיון פירש"י אל תרגילו אותם במקרא יותר מדאי עיי"ש י"מ הגיון שאר חכמות ומ"מ משמע מנעו בניכם ולא עצמכם כי כל החכמות המה יקרות וטובות לתורה הקדושה והמה פתחים ושערים לה ומי שאינו יודע בנתוח אבר לא ידע בהלכות טרפות על בורי' וחכמות שיעור וגמטריאות לסוכה ועירובין וכדומה וא"כ מאי טעמא מנעו בניכם הלא טוב ללמדם מקרא בקטנותם או בשאר חכמות ומזה יורגל לאט לאט שיהי' יותר גדול בחכמות התורה והנה אנחנו רואים אבי הפלסופים מורה נבוכים הרמב"ם בעצמו כתב בספרו בהלכות יסודי תורה אני אומר שאין לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא בטנו בש"ס לידע האיסור והמותר וכיוצא בהם משאר מצוות שראוים הם להקדימן שהם מישרים דעתו של אדם תחלה ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה לישר העולם הזה כדי להגיע לחיי העולם הבא ע"כ והנה כתב כן לפי דעתו שהפלסיפיא הוא הפרדס והוא מעשה מרכבה מעשה בראשית מ"ו הרי קמן שגם הוא כתב שראוי להקדים מילא כרסו בש"ס ופוסקים אלא שבתחלה ילמוד אדם תורת אנשים ואח"כ למוד הטובה הגדולה ומעלין בקודש ואין מורידין והרשב"א בתשובה ולא החרים שלא לעסוק בשאר מיני

חכמות עד שיהי' בן כ"ה שנה וכן האריך בריב"ל ורמז עליהם רמ"א בי"ד סימן רמ"ו סעיף ד' וע"כ תקשה כנ"ל:

ואמנם כלם יש להם ממי ללמוד דהיינו ממתן תורה הנה ישראל בעת יצאו ממצרים היו עם לא לומד לא בחכמה ולא בדרך ארץ ולא בטכסיס עם רודפי תאות הלב ועושים תועבות וכבר אמרו ז"ל ביומא ע"ז מתחלה היו ישראל כתרנגולים מנקרין באשפה עד שבא משה וקבע להם זמן סעודה הרי שאף זמן סעודה לא הי' להם כך היו ירודים מאד בכל ענין אנושי ודרך ארץ והנה עפ"י הסברא הי' ראו לנהלם תחלה ולהרגילם בדרך ארץ להביאם למדרגה שיתכן לקרוא אותם עכ"פ בשם עם נמוסי ואח"כ להעלותם למדרגה היותר גבוה והוא קבלת התורה אבל ראה וקב"ה כי א"א להבדיל עם בני ישראל משאר אומות כי אם בהפרידו אותם מהם ומדרכיהם לגמרי כי חיש קל מהרה יהפוך לב האדם לשוב להמונם אם לא ירחיק מהם בתכלית הריחוק ואלו הנהיג הקב"ה את ישראל במנהג דרך ארץ תחלה לא היו זוכים לתכלית אמיתות התורה והאמונה כי טרם הגיעו לזה כבר היו נזירים אחור כי סדר לימודם הי' קרוב לדעת הגוים האלה ואף כי הי' מבינים ישראל כי אלקי העמים מעשה תעתועים הם מ"מ יפרקו עול לגמרי ולא יאמינו לא זה ולא זה וכן אנחנו אם בנינו וזרעינו ילמדו תחלה פשוטי המקראות וחכמות החצוניות אז טרם יגדלו ויגיעו לחלק הדרושים ותורה שבע"פ שהוא עיקר כבר בחרו בהפקרות וכפרו בה' ובתורתו כאשר עינינו רואות בדור הרע הזה בכמה מדינות שהפכו הסדר שקבעו הראשונים ונכשלים ורבים יוצאים מהדת ר"ל ומיעוטא דמיעוטא מהם החפצים בלימוד הש"ס ועלינו לשבח לאדון הכל שלא שם חלקנו מהם והפך הסדר וקרבנו לפני הר סיני קודם שלימד אותנו עניני העוה"ז ואח"כ לימד לנו גם אורחת העוה"ז וזה וזה נתקיים בידינו וזה שאנו מברכים בריך אלקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת תחלה ואח"כ חיי עולם נטע בתוכנו חיי העוה"ז כדי שלא ניגע לריק, והנה ידוע שעם פלשתים היו יותר מתוקנים במנהגיהם ומעשיהם ממצרים והקב"ה מנע את יצחק מרדת מצרימה ולא מנעהו מהתגורר בפלשתים והי' מהראוי שהקב"ה ירגילם לאט לאט בתחלה במנהגי דרך ארץ ועניני העוה"ז כפלשתים ואח"כ לתורה ולא עשה כן מטעם הנ"ל וזה מרומז בפסיק ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים ללמדם דרך ארץ כמנהג הפלשתים אעפ"י שהיא דרך מתוקן מ"מ לא אבה לנהלם כן כי אינם רחוקים כ"כ מדרכיהם הראשונים ופן ינחם העם בראותם מלחמה קצת תאות היצר מלחמה הפנימית בין שני היצרים ושבו מצרימה כלומר יחזרו לעשות מעשיהם הראשונים ומזה יקחו מוסר השכל לבלתי שמוע לחדשים מקרוב באו לרחק

מעם ה' ותורתו ורוצים להפך הסדר על דרך ההגיון להשכיל למען שלא יהי' שארית לתלמוד ולגמרא ח"ו:

ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו:

צריך להבין מה ענין כי ברח העם והלא ביד חזקה שלחום וביד חזקה גרשום מארצם ומאין ברחו והלא לא הי' בדעת פרעה ועבדיו שישובו לאחר שלשת ימים כי אם היו מאמינים לישראל שרוצים לשוב אחר שלשה ימים היו שולחים אותם תיכף אחר המכה הראשונה ולא היו סובלים את המכות הגדולות ב' קשה שאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו והלא היו לשלוח מוכרחין ע"י מכות בכורות גם מה טעם של לשון מעבדינו הלא הי' די לומר מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל גם אומרו ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם ע"י מה נתהפך. ונ"ל ליישב דלכאורה צריך להבין לאיזה צריך הי' עוד התחזקות לב פרעה מאחר שעשה רצונו של הקב"ה ושלח את ישראל מארצו למה חיזק עוד את לבבו לרדוף אחרי בני ישראל אל הים ולקרוע את הים מאחר שעשה כל מה שביקש ממנו לכן נ"ל שבאמת הנס של קריעת י"ס לא הי' בשביל פרעה ומצרים אלא בשביל שאר גויי הארץ כדי שיראו כל עמ' הארץ כי שם ה' נקרא על ישראל ויראו מהם כי אחר שיצאו ממצרים הי' תכליתם לבוא אל ארצם ארץ כנען ושם היו ערים גדולים ובצורות עד השמים וגם העם עז מאד וגם ילידי הענק היו שם וכדי שיפול עליהם אימתה ופחד הי' הנס הגדול של קי"ס כי ע"י הנס הזה נבהלו אלופי אדום אלי מואב יאחזימו רעד נמוגו כל יושבי כנען וגם רחב הזונה אמרה אל המרגלים ידעתי כי ה' נתן לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניכם כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי י"ס מפניכם בצאתכם ממצרים רק ע"י שהתחיל הקב"ה להראות ע"י פרעה את ידו הגדולה גמר על ידו גם זה שהי' צריך להקדים רפואה למכה בענין שאר העמים, ובזה יש לפרש מה שאמרו חכז"ל וישמע יתרו מה שמוע שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק כי ע"י הנסים והנפלאות שעשה במצרים לא הי' בא כי יוכל להיות שגדול ה' רק מאלקי מצרים אבל כאשר שמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק אז בא ואמר עתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלקים, והנה מתחלה לא האמין פרעה במה שאמר לו משה רבינו ע"ה דרך שלשת ימים נלך במדבר כי אז באמת הי' שולחם מיד אבל אחר שבאו עליו כל המכות הי' מוכרח לשלחם אעפ"י שלא ישובו עוד אבל כאשר הוגד לו כי ברח העם ואינם יודעים להכין ילכו כמו בורח אז חשב שזה אמת מה שאמר לי משה רבינו ע"ה שילכו רק דרך ג' ימים לעבוד את ה' וישובו למצרים רק העם מעצמם אינם רוצים לשוב

כי עבדיו בהפקירא ניחא לי' אבל אין זה רצין ה' ולכן הם נבוכים במדבר וה' עזב אותם וז"ש ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם דייקא וזה הי' החיזוק לב וגם מזה הטעם אמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדינו כלומר לא הי' לנו לשלוח אותם רק לזבוח ולעבוד את ה' אלקיהם ולא מעבדינו ודו"ק: ויבא מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם על כן קרא שמה מרה וילונו העם על משה לאמר מה נשתה ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו. וכתב רש"י ז"ל שם שם לו חוק ומשפט במרה ניתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה ודינין ע"כ הנה צריך להבין א"כ למה סמכם וכתבם בפסוק אחד עם וימתקו המים כי היה כדאי לכל הפחות להתחיל פרשה אחרת או פסוק אחר עמהם כי הלא המצות האלה המרומזים פה הם הם גופי התירה ונ"ל לבאר עפ"י מה שאמרו חכז"ל אין אדם מת וחצי תאותו בידו יש לו מנה רוצה מאתים וכוי ועי"ז יגע להעשיר כדי שיוכל למלאות תאותו ואין לו פנאי ללמוד תורה ולעסוק במצוות כי הוא מבקש תמיד להגיע את מה שאין לו ואינו שמח עם מה שהשיג כבר ורק אם יפגעהו פגע במה שיש לו אז יאנח ודוה לו על מה שאבד ממנו ואז יכיר את הטוב שהי' לו מלפנים וזה לפי דעתי טעם הפסוק כי אמרו בגמרא על וירהו ה' עץ שהוא הרדופני שהוא מר מאד וכתבו המפורשים שהי' נס בתוך נס שע"י עץ מר נמתקו המים ולדברי אין צריך לזה רק לפי שהיו המים מרים מאד ע"י הרדופני אז נמתקו להם המים הראשונים שלא היו כ"כ מרים כמו המים שהשליך בהם את הרדופני לפי שהקב"ה רצה שיהיו לישראל מדת ההסתפקות כי רק אז ילמדו התורה ויעסקו במצוות לכן לא ספקם אלא לחם צר ומים לחץ במדבר כמו שאמרו חכז"ל כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכלו מים בעשירה תשתה ועל הארץ תישן ואז בתירה אתה עמל לכן המשיך הפסוק ואמר שם שם לו חוק ומשפט כלומר בזה שהראה להם הקב"ה שיש עוד יותר מר ממה שהם חשבו קודם בזה למדם חוק ומשפט מדת ההסתפקות ושם נסהו כי זה הוא באמת נסיון גדול וזה שכתב נמי הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו כלומר דלי טירחא למען אנסנו הילך בתורתי אם לא והבן וגם זה שאמרו לא נתנה תורה אלא לאוכלי מן שהיו מסתפקים בכל יום במה שנפל להם מן השמים בלי דאגה וטירחא והיו יכולין ללמוד תורה בעיון רב הלכות שבת שהן כהררים התליון בשערה ופרה אדומה שהוא האב לכל החוקים ודינין שהם כל המצוות בין אדם לחבירו והבן:

ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלקים בידי ויעש יהושע כאשר אמר לו משה

להלחם בעמלק ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה והי' כאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל וכאשר יניח משה את ידו וגבר עמלק ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים ויכן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר. להבין פרשה זו אקדים תחלה הספיקות שהם כאן ואבוא אל הביאור כיד ה' הטובה עלי והם, א' איך יכול עמלק להעיז ולהרהיב בנפשו עוז לבוא ולהלחם עם ישראל אחר שראה מה שנעשה לפרעה ולמצרים שהוכו שלא כדרך הטבע וגם קריעת ים סוף שהפיל אימה ופחד על כל יושבי האדמה ועל כל מלכי הארץ הלא אין שגעון גדול מזה, ב' כמה אמר משה ליהושע בחר לנו אנשים וכו' למה לא המתין עד שיצוה ה' אותו מה לעשות, ג' למה זה הי' צריך לפרוש כפיו ולהתפלל עד בא השמש ואהרן וחור היו צריכין לתמוך ידיו מה שלא מצינו בשום מקום התאמצות בתפלה על אופן זה והפלא כי ברגע שהניח ידו מיד יגבר עמלק, ד' מה שאמר ויחלוש יהושע את עמלק למה הי' יכול רק להחליש אותו ולא הכה אותו עד חרמה וגם מה טעם של לפי חרב שנראה כמיותר, ה' מה כוונת הפסוק ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בספר ושם באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים, ו' מה זאת נתינת טעם שאמר משה כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור, ונראה לבאר דהנה ידוע שברכת הצדיקים הקדושים לא תשוב ריקם ובפרט ברכת האבות אברהם יצחק ויעקב שהיו מרכבה לשכינה והי' ברכתם כאלו יצאה מפי הגבורה עצמה כמו שכתב רש"י ז"ל בפ' לך גבי ויעל מעליו אלקים מלמד שהצדיקים הם מרכבתו של מקום והנה יצחק אבינו ע"ה ברך את יעקב ויתן לך אלקים מטל השמים ומשמני הארץ וכו' יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים הוי גביר לאחיך וכו' הנה זאת הברכה היא נסיית שלא בדרך הטבע כמו שהיו כל הצלחות ישראל חוץ לדרך הטבע אבל זה הוא דווקא אם אנו עושים רצונו של מקום כמו שכתוב בכמה מקומות בתורה והי' אם שמוע תשמע, אם בחקותי תלכי, הנה היתה הברכה של יעקב רק בתנאי ובזה מיושב מה שקשה לכל המפרשים הויו של ויתן לך שהי' צריך להתחיל רק יתן לך אבל הויו מודיע לנו שצריכין מקודם להיות מוכשר והגון לכך ואז אם תעשה את שלך ויתן לך אלקים דייקא ע"ד נסי' וזה אין לו שיעור וערך, והנה יצחק אבינו בירך גם את עשיו ועל חרבך תחי' וזאת הברכה היא בדרך הטבע שיהי' חזק בחרבו מכל העמים אעפ"י שיש גם להם חרב וזה"ש דהע"ה אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם אלקינו נזכיר וגו' הנה הי' עשיו סמוך ובטוח על חרבו שברכו אביו וזה שהשיב מלך אדום למשה כששלח מלאכים אליו שיניחהו לעבור

בארצו אל תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך וברכת עשיו הי' בלי תנאי לפי שהוא תמיד עומד ברשעתו כי גם בשעה שקבל עשיו הברכה הי' עשו הרשע, והנה עמלק שהוא זרעו של עשיו זכר את ברכת אביו ובטח עלי' ע"כ לא ירא להלחם עם ישראל כי חשב כמו שנתקיימה ברכת יעקב שלא נתנה רק בתנאי אם יהיו שומרים התורה כמ"ש והי' כאשר תריד ופרקת עולו מעל צואריך ומאחר שלא היו שומרים כ"כ את התנאי שניסו את המקום ואמרו היש ה' בקרבנו אם אין לכן הרהיב בנפשו עוז לעשות מלחמה עם ישראל ועל כן הי' צריך משה רע"ה למצוא כפלים לתובי' החרב וגם התפלה ולפי שחרב ישראל אינה מבורכת הי' צריך משה להתאמץ גם בתפלה ומה שהי' צריך להלחם בחרב הוא כדי שיסבור עמלק שגם חרבינו הוא חזק משלו וכמו שכתב הח"ס זצ"ל על הפסיק אשריך ישראל מי כמוכה עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותיך כלומר אעפ"י שעם בני ישראל תשועתם רק בה' וא"כ למה להם החרב וע"ז אמר ואשר חרב גאותיך שיסברו האויבים שגם בחרב אתה חזק מהם ויכחשו לך אויבך שאתה על במותימו תדרוך וזה יהי' גאותך ומאחר שחרב עשיו היתה ברוכה לכן כאשר יניח משה את ידו מעט באותו שעה גבר עמלק לכן לא הי' יכול יהושע להחרים את עמלק רק להחלישו וזה שאמר ויחלוש יהושע את עמלק והטעם שרק החלישו ולא החרימו לפי חרב לפי שחרבו של עמלק היי בתוכה, ונוסיף קמחא וגם נוסיף מיא רק שבתחלה נשים לב להבין מה כוונת הפסוק פה בפ' בשלח וגם במשנה תורה שכתב כי מחה אמחה את זכר עמלק תמחה את זכר עמלק הלא הי' די לכתוב כי מחה אמחה את עמלק ותמחה את עמלק ואין לומר שכוונתו שימחה את שמו וזכרו מלהזכירו זה אינו שהרי התורה הקדושה היא נצחיית ואנו מחוייבים לקרות בה תמיד ובה כתיב שמו של עמלק כמה פעמים וגם למה לא נזכיר אותו אחר שע"י אנו מזכירין חסדי ה' שהציל אותנו מידו כמו שאנו מחוייבין להזכיר תמיד יציאת מצרים. ע"כ לבי אומר לי שכוונת התורה למחות את זכר עמלק כלומר מעמלק עצמי שזוכר וסומך עצמו על ברכתו שנתן לו יצחק אבינו ע"ה זאת הזכירה צריכין אנו למחות ממנו שהיא לא ניתנה לו נגד ישראל שאם אנו עושין רצונו של מקום אז תחלש כח החרב של עשיו וזו מצוות זכירת עמלק שע"י אנו מקיימין את התורה ואז אין אנו צריכין לירא מחרב של עשיו, וזה שאמר הכתוב ויאמר ה' כתוב זאת זכרון בספר כלומר שתכתוב זה הזכרון שיש לו לעמלק בספר וזה יהי' תועלת גדול לישראל שיעבדו את ה' וגם יאמר ליהושע שאל יצער עצמו שלא יכול רק להחליש את עמלק כי מחה אמחה את זכר עמלק מה שהוא זוכר וסומך עצמו על ברכתו ואמר משה הטעם ויאמר כי יד על כס יה דהיינו שעמלק סמך עצמו במה שיש לו יד במרכבה הקדושה אבל היא

סמיכת שקר כי מלחמה לה' בעמלק מדר דר ואז יראה כי ברכתו הבל כי ברכת ישראל גברה ממנו כי ישראל עם נושע בה' וזה נכון לפע"ד:
חסלת פרשת בשלח:

פרשת יתרו

וישמע יתרו וכו' את כל אשר עשה ה' למשה ולישראל עמו כי הוציא ה' את ישראל ממצרים. ופירש"י מה שמועה שמע ובא קי"ס ומלחמת עמלק ע"כ ומקשים מה ראה רש"י לפרש קי"ס ומלחמת עמלק דווקא וכ"ת משום שהי' הנס של קי"ס הגדול שבנסים א"כ לאיזהו צורך כתב ג"כ ומלחמת עמלק והלא הי' די בקריעת ים סוף לחוד ונראה לבאר דלכאורה יש ג"כ לדקדק על הפסוק דבקיצור הול"ל וישמע יתרו כי הוציא ה' את ישראל ממצרים, ונראה דהנה ידוע שהגדול שבנסים הי' קי"ס כמו שכתוב בשירה שמעו עמים ירגזון וכו' אבל הנס של מלחמת עמלק לא הי' מפורסם כ"כ לכל יושבי תבל כי הוא בדרך הטבע ששני אומות עושין מלחמה האחד מנצח את חבירו אעפ"י שבאמת הי' נס גדול כי בני ישראל היו מועטים וגם אינם מלומדים מלחמה אבל בכל זאת לא הי' הפרסום גדול כ"כ אם לא היו יודעים כל יושבי הארץ מהנס הגדול של קי"ס כי רק אז ראו כי ה' נלחם להם כי הי' הכל חוץ לדרך הטבע לפ"ז הי' הנס של קי"ס מחזק ג"כ הנס של מלחמת עמלק כי כמו שקי"ס הי' חוץ לדרך הטבע כמו כן מלחמת עמלקי ולהיפך ג"כ אנו יכולין לומר שהנס של מלחמת עמלק הי' מחזק את הנס של קי"ס כי ניחא לי' לאדם יותר אם צריך שהקב"ה יעשה לו נס שיהי' באופן שגם האדם יסבב ויעשה איזה דבר אל הנס כדי שיהי' גם לו לתפארת ולתהלה, ובזאת ההנחה הי' מפרש הגאון מהרמ"ס ז"ל הפסוק מי כמוכה עם נושע בה' מגן עזרך ואשל חרב גאותיך ויכחשו אויבך לך ואתה על במתימו תדרוך כי הנה אנחנו עם בני ישראל אם אנו יוצאים למלחמה אין אנו צריכין לחרב ולכידון כי אלה ברכב וכו' ואנחנו בשם ה' אלקינו נזכיר וכו' אבל מה שאנו לוקחין חרב בידינו הוא רק למען שיהי' גם לנו לשם ולתפארת שיכולנו לכבוש חיל גדול וזהו גאוה לישראל אעפ"י שכל הנצחון בא מהשי"ת מ"מ כדי שיסברו אוה"ע שלישראל ג"כ הכח והגבורה לזה לוקחין חרב בידם וזשה"כ מי כמוכה עם נושע בה' פי' שכל הישועה הבאה לישראל היא רק מאת ה' ואשר חרב פי' וזה שאנו לוקחין חרב כשאנו הולכין למלחמה היא רק גאותינו פי' שיהי' ג"כ תפארת לישראל ויכחשו אויביך לך כלומר שיתעו האומות ויסברו כי אתה על במתימו תדרוך ע"כ וא"כ מהנס של קי"ס לא הי' פאר רק להקב"ה כי האמינו כי ה' נלחם לישראל אבל לישראל לא הי' שום הוד

והדר אבל במלחמת עמלק שגם ישראל לקחו החרב בידם הי' גם להם הוד ותפארת לפ"ז הי' הנס של מלחמת עמלק מחזק הנס של קי"ס כלומר שגם הנס של קי"ס נעשה בזכותם וזשה"כ וישמע יתרו וכו' את כל אשר עשה ה' למשה ולישראל כלומר שהרים ה' עוזם ותפארתם של משה וישראל וזה הי' רק ע"י נס של מלחמת עמלק וג"כ כי הוציא ה' את ישראל ממצרים וזהו קי"ס שהי' התפארת להקב"ה לכן פירש"י מה שמועה שמע ובא קי"ס ומלחמת עמלק ומובן:

שם האחד אליעזר כי אלקי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה. יל"ד דשם אליעזר אין בו רמז על זכות אבות שאמר אלקי אבי בעזרי ונראה דהנה נעשו למשה שני נסים האחד אצל פרעה שנעשה צוואר כשיש שלא שלטה בו החרב והב' כשברח מלפני פרעה והלך תועה בדרך כצאן בלי רועה ריחם עליו יתרו ואספו אל ביתו ונתן לו בתו לאשה והרי זה וודאי ישועה מיוחדת והנה אין הקב"ה עושה לאדם נסים בחנם ואם אין זכות בידו מחפשין אחר זכות אבות ומשה בענוותנותו לא תלה את הנס בזכותו כ"א בזכות אבותיו אך מצינו במס' שבת שגם זכות אבות אינו מתקיים לעולם ולכן בנס הראשון תלה בזכות אבות והשני לא תלה עוד בזכות אבות וזה שאמר כי אלקי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה זה הנס הראשון הי' בזכות אבות אבל לא השני לזה קראו אליעזר ע"ש הנס השני שאיננו עוד בזכות אבות:

ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם ויעמוד העם על משה מן הבוקר עד הערב וירא חותן משה את כל אשר הוא עושה לעם ויאמר מה הדבר הזה אשר אתה עושה לעם מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן הבוקר עד הערב ויאמר משה כי יבוא אלי העם לדרוש אלקים כי יהי' להם דבר בא אלי ושפטתי כין איש ובין רעהו והודעתי להם את חוקי אלקים ואת תורותיו ויאמר חתן משה אליו לא טוב הדבר אשר אתה עושה נבל תבול גם אתה גם העם הזה אשר עמך וגו' עתה שמע בקולי איעצך ויהי אלקים עמך הי' אתה לעם וגו' ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל וגי' עד סוף הפרשה וישמע משה לקול הותנו ויעש כל אשר אמר ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל וגו' הנה צריך לחקור ולהבין כאן מה זו עצה גדולה כל כך שנשתבחה בתורה שבשבילה נקראת פרשה זו על שם יתרו וכי המבלי אין תבונה במשה רבינו ע"ה ובהזקנים שהיו עמו למנות שופטים רבים להקל מעליהם והלא זהו דבר פשוט בכל העמים מקדם ומאז שהיו שופטים ושוטרים בכל מדינה ומדינה ולמה הי' צריך מרע"ה לעצת יתרו, ועוד קשה למה באמת לא צוה אותו אלקים על זה וגם לא מצינו שהמלך בגבורה כאשר אמר יתרו אליו שמע בקולי איעצך ויהי אלקים עמך וכתב רש"י ז"ל בשם המכילתא

צא והמלך בגבורה רק אמר וישמע משה לחותנו, וגם אינו מובן ונראה כמיותר מלת לקול כי הי' די אם הי' כתוב וישמע משה לחותנו ונראה לישב דהנה אנחנו עם בני ישראל מצווין ללמוד תורה וללמדה לשמור ולעשות ולקיים בכל עת ובכל שעה כמו שאמר הכתוב ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך וממילא כל איש ואיש מישראל צריך שידע כל מצות עשה ולא תעשה ובתוכם גם כל המצוות שבין אדם לחבירו המשפטים והדינים ולכן מן הסברא שאינם צריכים לא מלך ולא שר ושופט לא כן אומות העולם שאינם יודעים דת ודין צריך להיות להם שרים ושופטים ומנהיגים כמו שאמר הכתוב מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום וגם אם נמצא בתוכם הוא א' בעיר או שנים במדינה מה שאין כן בישראל כל א' ואחד יודע דת ודין כמו שאמר המשורר אזכיר רהב ובבל פלשת עם יושבי צור זה יולד שם כלומר אם נמצא במדינות אלו איש יקר וחשוב הולך בתמימות היא ניכר בשם אבל ולציון יאמר איש איש יולד בה כל א' א' מבני ישראל הוא ירא את ה' והולך בדרכיו דרכי התורה וזה הי' טענתו של קרח כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה' מאחר שכולם יודעים את התורה אינם צריכים לשר ושופט ומלך שימלוך עליהם ומפני זה חרה לשמואל הנביא ע"ה על שביקשו ממנו שימנה עליהם מלך עד שאמר הקב"ה לשמואל שמע בקול העם וגו' כי לא אותך מאסו כי אם אותי מאסו ממלוך עליהם ופי' שאינם רוצים לסבול עול תורתו לכן אמרו שימה עלינו מלך ככל הגוים לשפטנו כי הירא את ה' לא צריך לא מלך ולא שופט כי ה' היא שופטנו היא מלכנו ה' וחוקקנו היא יושיענו וגם מצות שימת מלך לא בא אלא באופן אם ישראל מבקשים עליהם מלך כמו שכתוב בתורה כי תבא אל הארץ וגו' ואמרת שימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי אבל באמת אין רוח המקום נוחה הימנו וגם איננו כפי דעת התורה והיראה רק רוח אחרת של גוים שאינם רוצים לחיות על היושר והמשפט אבל עם בני ישראל שכל אחד ואחד מחויב לחיות על פי דרכי התורה אינם צריכים לראשים ואם א' נוטה מדרכי התורה חבירו מצווה עליו להוכיחו כמו שכתוב הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא וע"כ לא בא משה רבינו ע"ה מעצמו וגם הקב"ה לא צוהו על זה ע"ד לא יקדים אינש פורענות לנפשי' וגם אל יפתח פה לשטן לפי שאינו דעת ורוח יהודית למנות שרים ושופטים אלא דעת הגיים לכן כתבה התורה עצה זו על שם יתרו שהי' כהן מדין ונקראת פרשה זו על שמו ובאמת לא מיד שמע מרע"ה את עצתו רק כשהיו בני ישראל נוטים מדרכי ה' כמו שה"כ שהי' מקונן איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם ורבכם ופירש"י ז"ל טרחכם מלמד שהיו ישראל טרחנין ומשאכם מלמד שהיו

אפקורסין וריבכם מלמד שהיו רוגנים ומאחר שלא הלכו בדרכי ה' הי' מוכרח לעשות ולשמוע בקול יתרו חותנו אבל לבו בל עמו ולא הי' חפץ בדבר ואמר להם הבו לכם אנשים וגו' ואתן עליכם שרי אלפים וגו' ודוק: כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל וכתב רש"י ז"ל לא פחות ולא יותר:

ויבא משה ויקרא לזקני ישראל וגו' ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה וישב משה את דברי העם אל ה' ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם ויגד משה את דברי העם אל ה' ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם היום ומחר והיו נכונים ליום השלשי כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני וגו' הדקדוקים שצריכים הי' בפסוקים האלה הם, א' מה שאמר כה תאמר לבית יעקב מה כוונתו בזה הא בוודאי שמרע"ה לא יאמר ולא ידבר רק מה שצוה אותו ה', ב' מה שאמר שידבר אל ישראל בלשון מדבר בעדו אשר עשיתי ואשא אתכם וגו' הי"ל אשר עשה ה' ונשא אתכם והביא אתכם אליו ועתה אם שמוע תשמעו בקולו ושמרתם את בריתו והייתם לו סגולה וגו' כי לו כל הארץ תהיו לו ממלכת כהנים הכל בלשון נסתר גם מה כוונת רש"י ז"ל במה שאמר אלה הדברים לא פחות ולא יותר, ג' מה שפירש"י ז"ל על כל אשר דבר ה' נעשה שרצונם לשמוע מפי הקב"ה וגם רצוננו לראות את מלכנו מה הכריחו לכך הלא אחר שדבר אליהם הקב"ה בעצמו גם כן לא ראו שום תמונה כמו שאמר בפ' ואתחנן ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה וגו', ד' מה שאמר הקב"ה שנית אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם הלא עיקר הענין הי' פה שיקבלו את התורה ולא שיאמינו במשה, ה' מה שאמר ויגד עשה את דברי העם אל ה' ולא מצינו שהלך עליהם להגיד להם מצות ה' וגם לא כתיב מה שהשיבו לו, ו' מה שאמר הקב"ה למשה במאמר מיוחד לך אל העם וקדשתם וגו' הלא במאמר אחד הי' יכול לומר זאת ולמה לו ג' מאמרים. ונלע"ד דהנה ידוע שהוא פלא גדול שידבר אלקים את האדם קרוץ מחומר ואין חידוש גדול יותר מזה רק אם רוצה להודיע לבני אדם את רצונו או להכיחם על מעשיהם הרעים אז יבחר את המובחר בבני האדם ומודיע לו את רצונו וגם זה נעשה בחלום או במראה ובמחזה כמו שאמרה התורה אם יהי' נביאכם במראת אליו אתודע בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה פה אל פה אדבר בו לפי זה נראה שהוא מן

הנמנע שה' בעצמו ידבר עם עם גדול של שש מאות אלף איש כמו שכתוב במשנה תורה הנהי' כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו השמע עם קול אלקים מדבר כאשר שמעת אתה ויחי אבל יען שקבלת התורה הקדושה הוא דבר דבר גדול כ"כ שהעולם כלו עומד עליו צוה הקב"ה למשה שידבר לישראל בלשון המדבר בעדו והשכינה תדבר מגרונו של משה וזה שאמר כה תאמר וגו' אתם ראיתם אשר עשיתי וגו' עד ואתם תהיו לי ממלכת כהנים הכל בלשון מדבר בעדו ולכן פירש"י ז"ל לא פחות ולא יותר לפי שאם הי' מדבר בלשון נסתר הי' פעם פחות ופעם יותר וע"ז השיבו ישראל כל אשר דיבר ה' נעשה אילו היו מרוצים שידבר משה עליהם לא הי' תו צריך לאמירה השנית הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי אליך ומתוך אמירה זו השנית מוכח שלא היו מרוצים בזה שמשה ידבר אליהם בשם ה' אלא שהקב"ה בעצמו ידבר אליהם לזה פירש"י על כל אשר דבר ה' רצוננו לראות מלכנו ומשמע שלא היו מאמינים במשה מה שאמר להם מפי הגבורה והיו חושדים אותו שהם דברי עצמו רק שאמרם בשם ה' ועל זה אמר לו הקב"ה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך ואז גם בך יאמינו לעולם אבל מרע"ה לא נתישב דעתו בזה לפי שהוא ראה עצמו כנוגע בדבר לכן לא אמר לבני ישראל כלל אמירה זו השנית אלא השיב להקב"ה דברי העם הראשונים כל אשר דבר ה' נעשה וזה פירוש של ויגד משה את דברי העם אל ה' כלומר דבריהם הראשונים ועל זה אמר לו הקב"ה אמירה שלישית ואמר א"כ שאני מוכרח לדבר אליהם פה אל פה לכן צריכים להתקדש עצמם בכל מה דאפשר וזה נראה לי נכון להבנת הכתובים:

ויענו כל העם יחדיו את כל אשר דיבר ה' נעשה וכו', והנה מדקדקים על מלת יחדיו שהוא ללא צורך כיון שכבר אמר כל העם ועוד יש לדקדק האיך מלאו לבו של ישראל לומר נעשה קודם לנשמע אתמהה ונל"ב ונקדים לזה עוד דברי המדרש בפ' ויחי על פסוק הקבצו ושמעו וכו' אמר יעקב לבניו שמא יש מחלוקת בלבבכם נגד ה' השיבוהו כשם שאין בלבך מחלוקת כך אין בלבנו מחלוקת שנאמר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד והוא פלא מאד למה חשדם כיון שראה שבניו הלכו בדרכי ה' ועשו הטוב כל ימי חייו וגם וגם התשובה שהשיבו לו כשם שאין בלבך מחלוקת כך אין בלבנו שנאמר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד מה ראי' היא זאת. ונראה דהנה כבר ידוע ומבואר שיש שני מיני עובדי ה' האחד הוא שעובד ה' מאהבה מפני שמבין גדולות הבורא ב"ה שהוא הבורא עולם וכמו שכתוב בחיבת הלבבות שער הבחינה וכמו שאמר דהע"ה כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וכו' וראוי לאהוב אותו ולעבוד אותו בלב שלם בלי שום פני', אך יש עוד בעלי מדרגה גרועה מזאת שהזהירוני ממנה חכז"ל אל תהי כעבדים המשמשין את הרב

ע"מ לקבל פרס וכו' והם שמאמינים באחדות הבורא ב"ה וגם מאמינים בשבר ועונש רק עובדים את ה' כדי לקיים להם שם ושארית ולהיות חלקם בשכר הטוב הצפון לצדיקים וגם בעולם הזה. והנה אנשי המדרגה הזאת נחלקו לכמה מינים יש שרוצים להשיג חיי עד בעוה"ב ויש שבכוונתם לחיי עוה"ז ולמלאות בטנם בתענוגות ויש מי שרוצה להשיג כבוד המדומה שיהיו בני אדם נושאים לו פנים ע"י שיראו שהוא צדיק ועובד את ה' אבל אלו שזכו לעבוד את ה' מאהבה אפי' אלפי אלפים ורבי רבבות מהם כוונת לבם על דרך אחד לאהבה את ה' בכל לבבם ונפשם כבן לאביו בלי שום פני' לתשלום איזה גמול והנה יעקב אבינו ע"ה אעפ"י שראה לבניו שהם מחזיקים בדרך ה' אעפי"כ ירא שמא לא מאהבה היא כ"א לכוונת תשלום גמול א"כ אין דיעותיהם שוות כי זה עובד בשביל שכר זה וזה בשביל שכר אחר וזה שחקר ודרש אצלם קודם מותו לדעם תכלית כוונת עבודתם את ה' אם היא מאהבת ה' בלי תקוות שכר או ע"מ לקבל פרס וממילא דעתן חלוקה וזה שהשיבו כשם שאין בלבך מחלוקת כי אצל אדם אחד לא שייך לומר שכוונתו חלוקה אפילו אם הוא עובד לקבל פרס כך אין בלבנו שום חלוקה רק לשם שמים וזה שסיימו שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ובזה יבואר ג"כ כוונת הפסוק בתרי עשר בן יכבד אב ועבד אדוניו אם אב אני אי' כבודי ואם אדונים אני אי' מוראי שמדקדקים על לשון אדונים בלשון רבים ולא אמר אדון בלשון יחיד כמו שאמר אם אב בלשון יחיד ולפי הנ"ל ניחא כי העובדים ע"מ לקבל פרס דעתם נחלקות וכאלו יש להם אדונים רבים לכל אחר אדון ומושל על ענין אחר, וזה ג"כ כוונת הגמרא הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו כלומר שקובע תפלתו על כוונה אחת רק מאהבת ה' כי המתפלל ע"מ לקבל פרס אינו מתפלל תמיד על כוונה אחת כי היום רוצה בענין זה ומחר בענין אחר אבל אם כוונתו רק מאהבת ה' אזי תפלתו תמיד על כיונה אחת. והנה עוד חילוק יש בין שני העובדים האלה כי זה שעובד ע"מ לקבל פרס לא יתכן שיקבל עליו העבודה קודם שיודע על עיזה אופן תהי' העבודה ועד כמה תכבד העבודה ואם יהי' השכר כפי ערך העבודה אבל אם עובד מאהבה דשמחה כמו בן לאביו אינו שואל על ערך המלאכה ויגיעתה רק עומד הכן לעשות רצונו, ומפני שהיו ישראל בשעת קרבת הר סיני במדרגה זו שרצו לקבל עליהם עול מלכות שמים מאהבה לפי שראו הנסים הגדולים אשר עשה להם השי"ת בהוציאם ממצרים לכן הקדימו נעשה לנשמע ולא המתינו לשמוע מה העבודה אם לא תכבד עליהם כי היו נכונים לקבל עליהם עול העבודה אף אם תכבד עליהם לפי שהיתה כוונתם רק לש"ש וזה שמדייק במלת יחדיו שלא הי' דעתם נחלקת לכמה כוונות כי אם

כוונה אחת לאהבת שמו יתברך ולכן הקדימו נעשה לנשמע ולא בקשו מקודם לשמוע מה העבודה הזאת:

ואשר לא שדה והאלקים אינה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה. במדרש אמר משה עתה עלי לשמוח שברחתי מפני פרעה ופלא ונלאמ"ו דהנה כבר אמרו בגמרא דאין סומכין על הנס לילך במקום סכנה ולבטוח בה' כלומר שיאמר האדם אם ראוי אני להצלה יצילני ה' אף במקום סכנה ואם אני ח"ו למיתה עומד אזי קפצה עלי בכל מקום אף אם אני אציל את עצמי, אמנם לא כן הדבר לאו בכל יומא מתרחש ניסא ולא עביד הקב"ה ניסא למגנא בחנם וכן כ' בעל חובת הלבבות בשער הבטחון שאל ישב האדם בביתו ויסמוך לומר שיזמין לו השי"ת די פרנסתו אף אם לא יטריח ויכין טרף לביתו ביגיע כפיו רק צריך האדם לעסוק בסיבות ולעשות בדרך ארץ ולהשתדל ולהכין צרכי ביתו מפני שכבר ברא הקב"ה עולמו באופן זה שנאמר בזיעת אפך תאכל לחם וכו' ואם אין קמח אין תורה רק יקבע האדם עת לתורה ואחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך וכבר אמרו בגמרא מה שאמר שמואל אל ה ושמע שאול והרגני אף שהי' בשליחות ה' ושלוחי מצוה אינן ניזוקין אפ"ה אין סומכין על הנס לבוא במקום סכנה והנה דבר זה הודיענו הקב"ה במה שצוה לעשות ערי מקלט לנוס שמה כל רוצח אשר ירצח את רעהו בשגגה רק ה' אנה לידו שנאמר פן ירדוף איתי גואל הדם כי יחם לבבו ובל ישפוך דם נקי אעפ"י שאם הקב"ה רוצה להציל אותו אינו צריך ערי מקלט אפ"ה אמר השי"ת שיעשה לו ערי מקלט משום דלאו בכל יומא מתרחש ניסא ולא עביד וכו' לפי שרוצה הקב"ה שיציל האדם את עצמו על דרך הטבע מכל צרה וצוקה כמו שנאמר ושמרתם את נפשותיכם וזה כוונת המדרש שמתחלה ירא משה שמא הוא חטא ועבירה בידו שברח מפני פרעה ולא שם בה' מבטחו שיציל אותו אף בלי שינוס מפני פרעה אבל עכשיו שאמר לו השי"ת שיעשה ערי מקלט אמר עתה עלי לשמוח שברחתי מפני פרעה ודוק:

לא תקח שוחר כי השוחד יעור וכו' וגר לא תלחץ כי אתם ידעתם וכו' ויל"ד איך שייכי הני שני פסוקים להדדי ועוד הלא כבר הזהיר על הגר בפ' שלמעלה באומרו וגר לא תלחץ כי גרים הייתם בארץ מצרים ושמעתי בשם הגאון חתם סופר זצ"ל על זה דאיתא בגמרא שאל האי מינא לר"י הלא כתיב בתורה לא תטה משפט דהיינו מדין הראוי להיות ולמה הוא אם באים ישראל ונכרי למשפט אל השר והשופט של נכרי נותן הישראל לו שוחד שיטה דינו של נכרי לטובת הישראל והרי עובר על לא תטה משפט, והשיבו שאין כוונת הנותן כדי להצדיקו שלא כדין כ"א מפני שדעת השופט נוטה אל הנכרי שהוא מבני עמו לכן נותן השוחד כדי להשוות מאזני פלס דעתו של השופט שיהיו הנכרי

והישראל שווין אצלו, ולפ"ז הי' אפשר לומר שאם באים הגר וישראל למשפט לפני ב"ד מישראל שיהי' מותר לגר ליתן שוחד כי הב"ד מישראל נוטים יותר אל ישראל מבטן ומלידה ואשר מעשיו יותר טובים ממעשה הגר וכאשר אמרו ז"ל קשים גרים לישראל כספחת וכדי שישוה הגר עם הישראל אצל הב"ד מותר שוחד הגר לזה אמרה תורה וגר לא תלחץ שלא ילחצו אותו בדין וממילא אסור ליקח שיחד ממנו וע"ז סמכה התורה אזהרת לחיצת גר לאזהרת לא תקח שוחד:

חסלת פרשת משפטים:

פרשת תרומה

ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי יל"ד דהיל"ל ויתנו לי תרומה כל איש אשר ידבנו לבו ואי קאי על משה שהוא יקח התרומה מבני ישראל א"כ היל"ל קח לי תרומה בלשון יחיד ונלאמ"ו דהנה יש בנותני צדקה שני מדרגות יש אשר יתנו צדקה ברצון גמור ובנפש חפצה ויש אשר אין נפשם חפצה לתת צדקה אבל אם בא אליהם איש נכבד לקבץ נדבה עבור אזה עני או איזה דבר טוב הוא מתבייש מהנכבד הזה ונותן חלקו לדבר הטוב אבל הוא בעל כרחו מפני הבושה והנה בנדבת המשכן רצה הקב"ה שיהי' כל התרומה מנדבת לב ורצון טוב ולא יהי' שום הכרח בדבר לשום נותן וידע הקב"ה אשר אם משה רבינו ע"ה ילך לאסוף התרומה אזי יהיו גם נותנים כאלה אשר יתנו רק מפני הבושה בפני משה לכן אמר הקב"ה בלשון ויקחו היינו שיקחו אחד מחבירו את התרומה באופן שלא יצטרכו ליתן כל אחד למשה בעצמו ולא יתביישו מלתת אלו שאינם רוצים ליתן ויהי' כל הכסף רק מנדבת לב ברצון גמור וזש"ה ויקחו לי תרומה כלומר בינם לבין עצמם וממילא יהי' שמאת כל איש אשר ידבנו לבו ממנו תקחו ומי אשר לא ידבנו לבו לא יתן:

ויקחו לי תרומה מאת כל איש וגו' מדרש תנחומא אמר ריב"ל שני פרקמטיטין (פי' סוחרים) עומדים זה עם זה אחד בידו מטכסא (פי' משי מובחרת) ואחד בידו פלפלין אמרו זה לזה בוא ונחליף ביני וביניך נטל זה הפלפלין וזה מטכסא מה שביד זה אין ביד זה ומה שביד זה אין ביד זה אבל התורה אינה כן זה שונה סדר זרעים וזה שונה סדר מועד השנו זה לזה נמצא ביד זה שנים וביד זה שנים היש פרקמטיא יפה מזו הוי כי לקח טוב נתתי לכם ע"כ:

איתא בסוף מסכת עוקצין שהוא סיום הש"ס אמר ריב"ל עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא אמר ר"ש כן חלפתא

לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. הנה דברי ריב"ל אינם מובנים לפי הפשוט מתחלה ועד סוף, א' מה שאמר לכל צדיק וצדיק כי הי' די אם הי' אומר לכל צדיק, ב' הלא באמת אין הצדיקים שוים בצדקתם וראוי' למי שגדול מחבירו ליתן לו נחלה יותר גדולה ממי שאינו גדול כ"כ, ג' צריך לשום לב מה זה שנתן קצבה בש"י עולמות מה יעשה אדם אחד בש"י עולמות וכי לאכול מפרים הוא צריך או לעשות הון ועושר ועוד מה יעשה אדם א' בלי עובדים ובלי חברותא בש"י עולמות שאם החברותא הם צדיקים גם להם יש ש"י עולמות ואם אינן צדיקים אינם יכולין לבוא שמה, ד' מה זה שנתן מספר לעולמות ההן היל"ל שינחיל לכל צדיק וצדיק עולם גדול כ"כ שיהי' ש"י פעמים גדול מהעולם הזה, ה' צריך להבין דברי הפסוק שאמר ואוצרותיהם מה שייך להם אוצרות או בתי מסכנת שימלא להם השי"ת בתבואה או יין וכדומה לזה מה יעשה בהם הצדיק לעתיד לבוא, ונלע"ד לבאר דהנה כל החוקרים הראשונים בקשו למצוא ולתת טעם על מה שלא מצינו בפירוש כתוב בתורה בשום מקום שכר העולם הבא על קיום התורה ומצותי' אבל מצינו שהאריך בכל מקום ביעודי שכר ועונש בעולם הזה מה שהי' ראוי להיות להיפך כיון שהתורה והמצות הם בלתי בעל תכלית והקב"ה הוא ג"כ בלתי בעל תכלית הי' ראוי להיות שכר המצות וענשן ג"כ בלתי בעל תכלית וזה לא יכול להיות רק בעוה"ב שהוא קים לנצח ותירצו שבאמת הוא כן אבל התוה"ק לא כתבה בפירוש מפני שאנו קרוצי חומר כל זמן שאנו בגוף עכור אין אנו יכולים להשיג ולהבין ענין תענוג של עוה"ב כמו העור שלא ראה אור מעולם אינו יכול לצייר לעצמו שום צייר ודמות או גון אף אם אנו אומרים לו שזהו כך או כך וכן אנו בענין עוה"ב כמאמר הכתוב כי לא יראני האדם וחי אבל באמת נרמז בכמה מקומות בתורה ובנביאים עיין בחובת הלבבות בשער עבודת אלקים שדיבר מזה הענין והאריך בו ובבחינה זו מיישב בעל העקדה ז"ל בפ' תולדות ספק גדול שהקשה למה בירך יצחק אע"ה את יעקב בברכה גשמיית של עולם הזה כמו שאמר ויתן לך אלקים מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש הי' לו לברכו בברכה רוחניית של עוה"ב עוד הקשה ששם כתוב ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' ויתן לך וגו' מה זה שאמר ויתן בויו לא הי' לו לומר רק יתן כי שם מתחיל הברכה גם מה שהפסיק ואמר ויאמר ראה ריח בני וגו' הי' לו לומר ויברכהו יתן לך אלקים וגו' למה עשה הפסק גדול כ"כ בין הדביקים על זה מבאר בעל העקדה ואמר שבאמת ברכה גשמיית של עוה"ז בפני עצמו אינו נחשב לברכה כלל כי הוא הבל ורעות רוח ועיקר הברכה היא ברכה רוחניית של עוה"ב ובאמת בירך יצחק את יעקב

בנו בברכה רוחניית של עוה"ב וזה שאמר הכתוב ויגש וישק לו וירח וגו' ויברכהו זה הי' ברכה רוחניית רק שלא כתבה התורה מה היא לפי שאין אנו יכולים להבין מה היא ולפי שברכה זו לא נוכל להשיג רק ע"י קיום המצוות ולקיום המצוות אנו צריכים ברכת עוה"ז כי מי שאין לו ממון אינו יכול לקנות לעצמו תפילין וציצית ואתרוג וכדומה לכן ברכתו גם בברכות גשמיות אבל ברכה זו לא הוי רק טפל לברכה הרוחניית לזה הפסיק בין ויברכהו לויתן לך וגם כתבה בויו כלומר לברכה הרוחניית יתן לך גם ברכה גשמיית כי אם אין קמח אין תורה אבל אם אין תורה בוודאי אין קמח כלומר אם אין תורה אף אם יהי' לו קמח אינו נחשב לכלום וזה גם הפשט בגמרא שאמרו אין הברכה מצוי' לא בדבר השקול ולא בדבר הספור ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר ישלח ה' לך את הברכה באסמיך היינו לפי שדברים שיכולים להספר ולהשקל ולהענות הם דברים גשמיים ובהם לא שייך ברכה על דרך האמת אבל הברכה מצוי' דווקא ורק בעוה"ב שהוא סמוי מן העין כמאה"כ עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לו לפי שבעוה"ז אין דבר של קימא ואין בו דבר ששייך לומר עליו שהוא יש לפי שהוא כלה ואבד אבל לעוה"ב הכל קיים לנצח נצחים ובזה אנו מבינים דברי ר' מאיר שאמר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא אמר מה הן הדברים לפי שהן ענייני עוה"ב ולא הי' יכול לומר מה הן:

אמנם כן אעפ"י שאין אנו יכולים להשיג מהות ועצמיית של העוה"ב ותענוגיו הוא רק מפני קוצר שכלנו והשגחינו להבין דברים יקרים גדולים רוחנים אלקיים כל זמן שאנו בעולם הגופני אבל בכל זאת הצדיקים ותלמידי חכמים המיגעים א"ע בתורה בחכמות ובמדעים וישיגו חלק גדול מהם כבר הרגישו מהם תענוגי של עוה"ב רק שאינן יכולים לירד עד תכלית מפני קוצר השגתם בעוה"ז ולעתיד לבא יראו בעין רוחניית ושכלית את כל מה שלא השיגו עד בואם שמה יום שהצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה יום שכולו ארוך ואין סוף וערך להתענוג ההוא כי שם ידעו ויבינו טעמי התורה הקדושה וסידותי' וטעם ותכלית של העולם העליון והתחתון וטעמי חיקות הטבע וכל הברואים אשר אין להם תכלית ומספר לאלפים ולרבבות וזו שאמרו בגמרא כל הנביאים לא נתנבאו אלא למי שמשיא בתו ולעושה פרגמטיא לת"ח אבל ת"ח עצמן עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לו דהיינו למי שמחכה שהקב"ה ימלא לע"ל שם חסרונו מה שאינו יכול להשיג בעוה"ז כמו שמצינו בגמרא בבא בתרא דף קל"ד וסוכה דף כ"ח תנו רבנן שמנים תלמידים הי' לו להלל הזקן שלשים מהם ראוין שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו שלשים מהן ראוין שתעמוד להן חמה כיהושע בן נון עשרי'

בינונים גדול שבכלן יונתן בן עוזיאל קטן שבכלם ר' יוחנן בן זכאי אמרו עליו על ר' יוחנן בן זכאי שלא תניח מקרא ומשנה גמרא הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלין וחמורין וגזרות שוות ותקופות וגמטריאות ומשלות כובסין ומשלות שועלים שיחת שדים ושיחת דקלים ושיחתן של מלאכי השרת ודבר גדול ודבר קטן דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הוויות דאביי ורבא לקיים מה שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא וכו' הנה אמרו בפירוש שהקב"ה ינחיל לאוהביו יש כלומר דבר שיש בו ממש וקיום לנצח והוא במה שטרחו בערב שבת דהיינו בעוה"ז בתורה ועבודה וחכמה ודעת רק שלא יכלו להגיע בעוה"ז עד עמקו ותכלית החכמה אותן האוצרות ימלא לע"ל ביום השבת כי אז יהי' שבת ממעשה גופניות וינפש שיהי' רק נפש דיכול להשיג את כל הנעלם ממנו עד עתה והנה מלת ש"י מצינו בתהילים וגם בספר ישעי' טעמו הוא מתנה גדולה וקימת במו יובילו שי למורא וכן בעת ההיא יביאו שי לה' אלקי צבאות עם ממושך וממורט ולפ"ז יובנו דברי התנא ריב"ל שהביאו חכז"ל לכאן לסיום הש"ס ואמרו שכל צדיק וצדיק שטרח ועמל בלימוד הש"ס וזכה לסיימו שעתיד הקב"ה להנחילו בשי כלומר במתנה גדולה ומעולה ואותו הש"י יהי' עולמית וקימת שנאמר להנחיל אוהבי יש כלומר דבר שיש בו ממש ומהו הדבר והמתנה הזאת ואוצרותיהם אמלא כלומר מה שלא יכלו להשיג בעוה"ז ימלא להם הקב"ה לע"ל אמן:

ומעתה אבוא לביאור דברי ר' שמעון בן חלפתא שאמר לא מצא הקב"ה כלי מחזיק טיבה לישראל אלא השלום שצריך לשום לב להבין דבריו מה שאמר לא מצא הקב"ה כלי מחזיק טובה הי"ל בקיצור לא נתן הקב"ה טיבה גדולה לישראל מהשלום שנאמר וכו' גם צריך להבין למה השלום הוא רק טובה לישראל דווקא הלא אף לאוה"ע השלום הוא טובה ונ"ל דהנה העקדה לס' אלה הדברים האריך מאד בענין וטעם של שלום שהוא אינו כמו שחושבין העולם שהוא רק אם יקדמוהו מחלוקה או מלחמה ואם פסקו אז יבוא השלום אחריהן אבל ענינו וטעמו שהוא שלם שלא יחסר ממנו כלום אעפ"י שהויתו וקיומו מחלקים שונים שטבעם מתנגדים זה לזה ואדרבא רק ע"י שהוא מחובר מטבעים שונים הוא יכול להתקיים ואם נפרד אחד מהם ונתפרדה החבילה נפסד ואינו מתקיים עוד וע"ד זה נברא העולם מאש רוח מים ועפר ואדם מגוף ונשמה וכל זמן שהם יחדיו הם קימין וכמו שאמר יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכל כלומר כמו שהאור והחשך מתנגדים כן ברא את הכל ולהיפך אמר שלח ידיו בשלומיו חלל בריתו וגם פרנסת העולם הוא ג"כ ע"ד זה אחד הוא חייט ואחד סנדלר ואחד סוחר יין והאחר בשאר דברים הנצרכים לקיום העולם וגם תורתינו הקדושה בכללה אינה מתקיימת אלא

באופן זה שישראל ערבין זה בזה לפי שאין ביכולת כל אחד ואחד מישראל לקיים כל התורה כולה האחד יש לו בן ויכול לקיים בו מצוות מילה ולימוד תורה וא' יש לו בית ומקיים בו מצוות מעקה וכל אחד מקבל שכר ממצווה שעשה חבירו וגם מהעברות ע"י ערבות ולפי זה יש להבין מה שהביאה הגמרא בסיום הש"ס דברי ר' שמעין בן חלפתא אעפ"י שהדרך לסיים המסכתות בדבר טוב מ"מ כאן לא הי' צריך אחרי שכבר הביא דברי ר' יהושע בן לוי אלא לפי שמדברי ריב"ל שאמר עתיד הקב"ה להנחיל וכו' הוה אמינא דווקא אם אדם אחד סיים כל הש"ס אז מקבל ש"י עולמות אבל אם צדיקים רבים לומדי תורה מחלקים ביניהם ש"ס וכל אחד אינו לומד רק מסכתא אחת לא: לזה הביא גם דברי ר"ש בן חלפתא שאף אם כל אחד ואחד לומד רק מסכתא אחת כמונו היום ועושין סיום ביחד שכל אחד ואחד נוטל חלק ממסכתת חבירו והוי כאלו כל אחד ואחד למד כל הש"ס וזה שאמר רשב"ח לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלים כמו שביארתי שהשלום טעמו שלום אעפ"י שבכלי מניחין דברים מחולפין ומתנגדים שלא קרב זה אל זה כמו מסכתא בבא קמא וכו' למס' עוקצין אעפי"כ כשהם נאספין בכלי אחד נעשו שלם שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום ואין עוז אלא תורה שכל אחד נוטל חלק מלימוד חבירו ולפי"ז יובנו דברי המדרש שהתחלנו לפי שאמר הפסיק דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחושת וגו' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כלומר אחר שכל אחד נתן חלקו ויטול חלק גם ממה שנתן חבירו זה נתן זהב וזה נתן ארגמן ותכלת וממתנת כלם נעשה המקדש ע"ז אמר המדרש הה"ד כי לקח טוב נתתי לכם תורתי על תעזובו כי דרך העולם אחד מוכר ואחד לוקח ואז ביד האחד המעות וביד האחד הפרקמטיא אבל בהתורה אינו כן אעפ"י שאחד למד סדר זרעים ואחד למד סדר נשים כל אחד יש לו חלק בזכות חבירו והבן:

פרשת תצוה

ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך מתוך בני ישראל לקדשו לכהנו לי יל"ד על אומרו אליך שהי' די באומרו ואתה הקרב את אהרן אחיך וגם מהו כוונתו באומרו מתוך בני ישראל וכלאמו"ר הנה אחז"ל על מאמר קהלת בקש קהלת למצוא דברי חפץ וכתב יושר דברי אמת פי' חז"ל בקש שלמה להיות כמשה יצאתה בת קול ואמרה לא קם כמשה עוד נביא וקשה וכי לא ידע שלמה מה שכתוב בתורה ולא קם כמשה עוד נביא ואיתא ג"כ בגמרא על פסוק זה לא קם כמשה עוד נביא מלאכי השרת אמרו צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל וצריך ביאור דמה הוסיפו בזה על השבח שאמר המקום על משה

ולא קם עוד נביא כמשה אדרבא נראה כממעט בשבחו נגד שבח שאמר עליו המקום ונל"ב הנה כבר כתבו המפורשים שהוא מן הנמנע שיהי' איש אחד נביא ומלך גם יחד וכמו שמצינו שגם המלכים שהיו ראוים לנבואה לא היו הם הנביאים כי אם היו להם נביא מיוחד כמו שאול ושמואל שאול הי' המלך ושמואל הנביא דוד המלך ונתן הנביא והטעם לזה כי המלוכה והנבואה הס ב' דברים מתנגדים זה לזה כי הנביא צריך להיות פרוש מן העולם ונבדל מכל חפצי עוה"ז ויהיו כל מחשבותיו לטהר ולקדש עצמו שיהי' ראוי להשראת השכינה ולכן היא צריך להתבודד עצמו מן הבריות אבל המלך אדרבא צריך להיות מעורב בין הבריות כדי להדריכם וללמדם ולשפוט בין איש ובין רעהו וליסר הרשעה כדכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ ואלמלא מוראו איש את רעהו חיים בלעו ולכן צריך ליתן עין השגחתו על עמו ועל מדינתו לכן לא יתכן שיהיו שני דברים אלה באדם אחד, אמנם משה רבינו ע"ה זכה לשתי גדולות אלה לכתר מלוכה וגם לנבואה וזה הי' חפצו של שלמה המלך ע"ה לא שהי' רוצה להיות גדול בנביאות כמו משה כי ידע שזה אי אפשר כמ"ש ולא קם וכו' אלא שרצה להיות מלך ונביא ביחד כמו משה וע"ז יצא בת קול ואמרה שגם זה אי אפשר לאדם אחר חוץ ממשה להיות מלך ונביא כאחד וכאשר פירשו המפורשים מה שאמר יהושע על אלדד ומידד אדוני משה כלאם ופירש"י ז"ל הטל עליהם צרכי ציבור והם כלים מאליהם היינו שע"י טרדתם בצרכי צבור תסתלק מהם הנבואה, וזה שהוסיפו מלאכי השרת צדקת ה' מעשה ומשפטיו עם ישראל היינו לא בלבד שלא קם נביא כמשה ע"י זה שעשה צדקת ה' אלא אף גם זאת שמשפטיו עם ישראל ששפט את ישראל והי' מעורב ביניהם ואעפ"כ לא קם כמוהו בנבואה זהו שבח שאין למעלה ממנו, והנה ידוע שהכהן הגדול העומד בקודש הקדשים לעבוד ולשרת לפני אלקיו הי' צריך פרישות וטהרה גדולה וידוע שאהרן הי' אהוב מאד לישראל עוד יותר ממשה כי הי' אוהב שלום ורודף שלום בין איש לאשתו ובין איש לחבירו וכמו שפירש"י על ויבכו אותו כל בית ישראל, ועכשיו שצוה הקב"ה לקרבו ולקדשו לעבודה בבית המקדש וא"כ צריך להיות פרוש ומתבודד מבני ישראל ויכול להיות זה לגרעון ולמחסור לבני ישראל מה שנתקרב לעבודת הכהונה הגדולה לזה אמר הקב"ה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך היינו שיהא דומה לך בשני מעלות אלו וזהו מתיך בני ישראל שאף שיהי' בתוכם אעפי"כ לקדשו לכהנו לי ודוק כי נכון הוא מאד:

פרשת כי תשא

וידבר ה' אל משה לאמר כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו לה' ולא יהי' בהם נגף בפקוד אותם זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בשקל הקודש תרומה לה' וגו' העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל וגו' לכפר על נפשותיכם, צריך להבין ולתת טעם למה אסור, לספור את בני ישראל לגלגלותם וגם למה יהי' נגף בפקוד אותם לגלגלותם ולמה לא יהי' ג"כ נגף בפקוד אותם ע"י איזה דבר ומה טעם של מחצית השקל ולא שקל שלם ולמה לא ירבה העשיר ולא ימעיט הדל ומה ע ינו של לכפר על נפשותיכם מה חטא יש במנין זה שצריך לכפרה:

ונ"ל לבאר דהנה האדם מחובר מגוף ונפש ולענין הגוף כל בני האדם שוין ואין חילוק ביניהם רק שאחד קצת גדול בקומה מחבירו ומשונה בתואר פניו אשו על ידו ניכר ונקרא בשם לא כן הנפש בה יש הבדל גדול בין אדם א' לחבירו כגבוה שמים מן הארץ ועל ידה אדם א' מישראל שקול כנגד כמה אלפים וכן אמרו חכז"ל שמשה רבינו ע"ה הי' שקול כנגד כל ישראל וזה לא הי' רק מחמת נפשו הרמתה וכמעט לא נמצא שיהי' שני צדיקים שוים בנפשותם ולכן אם ימנה את הצדיקים ומופלגי תורה עם עמי הארץ במספר אחד כבר יהי' מגפה וחסרון גדול בישראל למשל אם יש לאדם חמשה באנקנאטען אחד של חמשה זהובים והב' של עשרה והג' של חמשים והד' של מאה והה' של אלף זוז והנה אם ימנה רק מספר הבאנקנאטען ולא מספר שווין מה שכתוב עליהן אז יהי' מספרן מעט מזעיר לכן צוה הקב"ה למנות את ישראל במחצית השקל לרמז שרק הגופות יכולין להמנות ולא הנפשות ואם היו מונים בשקל שלם הי' מורה שמונים את האדם גוף ונפש והיו חוטאים בנפשותם אבל אם נותנים רק חצי שקל אז הנפש לא ימנה וזה שאמר לכפר על נפשותיכם וממילא מובן שא' העשיר ואחד העני לא ירבה ולא ימעיט ממחצית השקל שיהא ניכר שרק פלג גופאי יכול להמנות ודוק:

וירא העם כי בשש משה לרדת מן ההר ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלקים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה הי' לו ויאמר אליהם אהרן פרקו נזמי הזהב וגו' ויקח מידם ויצר אותו בחרט ויעשהו עגל מסכה ויאמר אלה אלקיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים. ע"כ הקושיות חזקות מאד מאד, א' אם הי' העם סוברים שמת משה כמו שפירש"י ז"ל בשם הגמרא והמדרש למה לא בכו וסיפדו עליו, ב' מה זה שאמרו לאהרן קום עשה לנו אלקים וכי יכול אהרן לעשות אלקים ועוד הלא לא היו צריכים לאלקים אלא לאיש שיכול למלא מקום משה רע"ה, ג' מה שאמרו כי זה משה האיש אשר העלנו ממצרים וכי לא ידע אהרן את משה

מי הוא עד שהיו צריכין ליחדו אשר העלנו ממצרים וגם קשה לשון מה הי' לו היו צריכין לומר מה נעשה עמו ד' אחר שלקח אהרן מידם הזהב ועשה ממנו עגל מסכה מיד אמרו אלה אלקיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים זה נראה לשגעון שיאמרו על עגל זהב שהי' שעה אחת קודם באזני נשיהם שהוא העלה אותם ממצרים ומה שהוא תמוה ביותר הוא על אהרן קדוש ה' שיתרצה להם בלי טענה ותוכחה עמהם לבקשתם ואמר מיד למי זהב ועוד שאמר ויצר אותו בחרט ויעשהו עגל מסכה, ונראה שעשה אותו בכוונה על אותו הצורה ונראה לי לבאר דהנה ידוע במה מצינו שבכל הממלכות בארץ על פי הרוב אנשי המדינה הם בעלי אמונה אחת כמו שמצינו אלקי מצרים אלקי פלשתים וגם המלכות ושריו הם מאמינים באמונה הזאת ואם ימצא שיש במדינה עוד כת מאמונה אחרת המה מועטים והם נרדפים ואינם חפשים כמו הראשונים יען כי הכמרים והגלחים תמיד מלשינים עליהם ורוצים להכחידם מן הארץ כי ייראו שאלו בעלי אמונה האחרת ישחיתו את אמונתם כמו שאמר המן הרשע ישנו עם אחד וגו' ודתיהם שונות מכל העמים לכן למלך אין שוה להניחם אבל המלכות דעת אחרת עמו אינו רוצה להכחידם וגם אינו רוצה לגרשם לפי שבא תועלת הרבה למדינתו ולמלכותו על ידיהם שעושין מסחר וקנין ופורעין מסים ונותנין בניהם לצבא וכו' כמו אנחנו עם בני ישראל בגולה בעוה"ר והנה מרע"ה בא אל פרעה בשם אלקי העברים שישלח את בני ישראל מארצו ועשה אותות ומופתים לעיני פרעה ועבדיו עד שגרשום משם אבל בכל זאת לא היתה האמונה חזקה בכל בית ישראל הדור ההוא כמו שכתוב שבכל פעם ופעם שחסר להם דבר מצרכם ולא מצאו מיד היו פוקרין והיו רוצים לשוב למצרים ולא האמינו בה' שהוא הי' מוציאם ממצרים ואף שהקב"ה נתן להם לחמם ומימם ע"ד ניסי כמו שאמר הכתוב עד מתי ינאצונו העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי וכו' ולפי זה יש לומר שעוון העגל נעשה ע"י מחשבתם הרעה שלא האמינו שמרע"ה הוציאם בשליחות הקב"ה אלא בשליחות אלקי מצרים ועשה נסים ונפלאות בלהטיהם ובחרטומיהם וזה שאמרו אל אהרן אחר שראו כי בושש משה לבוא עשה לנו אלקים כלומר אחר שלא שב משה אליהם אמרו שלא הי' כוונתו אלא שלא יהי' במצרים ולא בשליחות הקב"ה ועתה עזב אותם במדבר והוא שב למצרים מעתה אנו צריכים לאלקים אשר יהי' עמנו ויעשה צרכינו אבל לא אמרו בפירוש את כוונתם ולבא לפומא לא גליא אבל אהרן ע"ה הבין כוונתם הרעה והי' רוצה להראות להם כוונתם ולזה אמר להם למי זהב וכו' ויצר בחרט ויעשהו בכוונה עגל מסכה ואז אמרו בפירוש שתמונה זו כלומר שאלקי מצרים הוא תמונת עגל אלה אלקיך ישראל אשר הוציאוך ממצרים כי זה משה האיש לא ידענו

מה הי' לו כלומר מה הי' כוונתו כשהוציאנו אחר שהלך מעמנו ויכול להיות שהי' שליח לאלקי מצרים ולזה אמר אהרן חג לה' מחר כשיבוא מרע"ה אז יהי' חג לה' כי יראו וידעו את מחשבתם הרעה וכי שוא והבל דברו את כל זה אמרתי לפי חומר הנושא:

ויאמר משה אל אהרן מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה ויאמר וכו' הן ידעת את העם הזה כי ברע הוא ויאמר אלי עשה לנו אלקים כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה הי' לו, והנה יש כאן הרבה לדקדק על המשך הענינים שיהי' דבר דבור על אפניו ונלאמ"ו דהנה כבר ביאר הרמב"ן ענין תלונות ישראל על משה מפני שהיו פוסחים על שתי הסעיפים אם כוונת משה הי' לטובתם להדריך אותם וללמדם תורה ומצוות בשליחות השי"ת או אולי איננו כלל שליח מהשי"ת כ"א רצה לנחול כבוד עולמים ומפני שתמיד במזימות זו חשבו לכן כאשר בושש משה בהר זמן רב רצו לפרוק עול ולהפר ברית מלוכתו וממשלתו ורצו לחדש אמונתם באלהות אחר שיתן להם ראש אחר שיהי' ידו מושלת להם, והנה ברדת משה מן ההר וראה את העגל אשר עשו התפלא מאד למא לא קם אהרן להשתדל לעמוד תחת משה ולעסוק בצרכי צבור ועי"ז חשב שבוודאי מרדו באהרן והדיחוהו מהיות שבט הנהגתו עליהם בידו וזה ששאל אותו מה עשה לך העם הזה כלומר מה היתה הסיבה שגרמה שלא קבלת על עצמך משא עבודת הקודש תחתי וע"ז אמר לו הן ידעת את העם הזה כי ברע הוא כלומר סיבת הדבר הוא מפני שהעם הזה תמיד חושב מחשבה רעה היינו שאינך שליח מה' ללמדם תורה ומצוות ואמרו אלי כי זה משה האיש לא ידענו מה הי' לו אם נשלח מה' אלינו או אולי עשה הכל לכבוד עצמו ועי"ז לא יכולתי לקחת שבט ההנהגה בידי: ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא. וצריך ביאור מה נתינת טעם הוא זה וכי מפני שעם קשה עורף הוא ראוי הוא למחילה וילך ה' בקרבם אדרבא מתוך כך אינם ראוים לזה ונראה דהנה אמרו בגמרא ג' עזין הן ישראל עזין שבאומות היינו ששום אומה לא היתה יכולה להתקיים באמונה זו אשר על ידה הם נבזים ושפלים באומות וכצאן לטבח יובלו ובכל זאת לא נסוגו אחור ולא ימירו דתם ורק ישראל מתקיימים בדתם ע"י טבעם העזה וערפם הקשה וכמו שאמר דהע"ה כל זאת באתנו ולא שכחנוך ולא שקרנו בבריתך ולפי"ז אף שהמידה הזאת חסרון מצד הוא מצד אחר יתרון ומעלה גדולה וזה שביקש משה ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא היינו לפי שזה הוא סיבה שתתקיים התורה והאמונה בידם:

פרשת ויקרא

ויקרא אל משה וכו' דבר אל בני ישראל לאמר אדם כי יקריב מכם קרבן לה' איתא במדרש ילקוט יכול אף משה נצטווה על הקרבנות ת"ל דבר אל בני ישראל. ונראה לאדמו"ר לבאר כוונת המדרש מפני מה לא נזדקק משה לקרבנות, כי כבר פירשו המפרשים כי ענין הקרבן שמכפר על העוון הוא ע"י שישפיל ויכניע האדם את א"ע ע"י הבאת הקרבן ויחשוב כי כל מה שעושים עם הקרבן ראוי הוא האדם שיעשו כן עמו בשביל עוונו רק שהקב"ה ברחמיו נוטל נפש הבהמה תחת נפש האדם וע"י ההכנעה הגדולה מתכפר לו מה שחטא:

והנה אמרו בגמרא בא וראה כמה גדולים נמוכי רוח לפני הקב"ה שמי שרוחו שפלה אינו צריך לקרבן שנאמר זבחי אלקים רוח נשברה, הנה לא אמר בלשון הכתוב מי שרוחו נשברה כ"א מי שרוחו שפלה יבואר עפ"י המדרש והאיש משה עניו מאד יכול עניו בגופו ת"ל והאיש משה הוי אומר עניו בדעתו ולא עניו בגופו היינו כי יש מי שנולד בטבע להיות ענוותן ונכנע בפני כל אדם ואם כי מדה טובה היא אינו כ"כ ראוי לתהלה כיון שהוא בטבע ומזג גופו אמנם יש מי שמטבעו הוא גאוותן וגבה רוח והוא משפיל רוחו ונכנע נגד טבעו זהו האיש אשר ראוי לשבח ולתהלה ושכרו גדול וזהו שאמרו יכול עניו בגופו היינו שהי' עניו מצד טבע גופו ומזגו ת"ל והאיש משה ולשון איש מורה על גדולות והרמת הנפש היינו שמצד טבעו הי' מתגאה רק מצדקתו ויראתו את ה' הי' עניו וזהו עניו בדעתו:

והנה תועלת הקרבן הוא שמביא את האדם לידי הכנעה ושפלות מצד יראת ה' ובושתו ממנו נגד טבעו ומזגו וזהו שאמרו כמה גדולים נמוכי רוח לפני הקב"ה וכו' אבל מי שדעתו שפלה לא שנשברה מצד הטבע כ"א שפלה מצד יראת ה' זהו אינו צריך לקרבן וזה כוונת המדרש יכול אף משה היי צריך לקרבן מפני שענותנותו היתה מצד טבעו ומזג גופו וממילא אין הכרעה כזאת חשובה כקרבן ונזקק הוא להבאת קרבנות ת"ל דבר אל בני ישראל אבל משה אינו צריך לקרבן כי ענותנותו היתה מצד יראת ה' ובושתו מפניו ולכן אינו צריך קרבן:

יקריב אותו לרצונו לפני ה' רש"י הביא דרשת חכז"ל יקריב מלמד שכופין אותו יכול בע"כ ת"ל לרצונו ר כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ונראה לבאר כוונת הכתוב לפי דרשת חז"ל דהנה ביאר הרמב"ם ענין כופין אותו עד שיאמר רוצה אני דלכאורה מאי מהני אומרו רוצה אני כיון שאין לבו שלם בדבר ועושה הדבר בע"כ אמנם חזקת ישראל כשרים הם רק יצרו מסיתו ומונעו מלעשות רצון קונו וע"י הכפי' והמכות נשבר

יצרו ונתבטל בקרבו וממילא רוצה הוא באמת לעשות המצוה אך לפעמים יש גם אחר הכפי' אינו רוצה בלבבו לעשות המצוה ואינו עושה רק משום הכפי' לזה אמר הכתוב קריב מלמד שכופין אותו וממילא יהיה זה אח"כ לרצונו שיעשה זה ברצון שלם אמנם אם באמת לא עשה הדבר ברצון רק משום הכפי' לא יקובל קרבנו לה' וזה אומרו לפני ה' דקמיא שמיא גליא אם עושה ברצון או רק ע"י הכפי':

פרשת שמיני

ותצא אש מלפני ה' וכו' איתא בגמרא למה מתו שני בני אהרן מפני שהורו הלכה בפני רבם עוד אמרו שתויי יין נכנסו למשכן מדהזהיר אח"כ יין ושכר אל תשת:
והנה על טעם שהורו הלכה בפני רבן יש לשאול ממה שאמרו בגמרא חולדה נביאה הווה ומקשי באתרא דירמי' היכא מתנבאה ומשני קריבה דירמי' הוות ולא קפיד עלה וא"כ ק' למה נענשו בני אהרן הא היו בני אחיו של משה ובוודאי לא קפיד עליהו והלא גם על נבואת אלדד ומידד אמר מי יתן והיו כל עם ה' נביאים, וגם על טעם השני שנכנסו שתויי יין למשכן הקשו המפרשים למה נענשו במיתה הא לא הוזהרו על זה מקודם ואין עונש בלא אזהרה, ונלאמ"ו דשני דברים הללו שייכים להדדי דבאמת אם היו מורים כהלכה הי' משה מוחל להם אבל הם הורו שלא כהלכה מפני זה לא מחל להם ואף שעדיין לא הוזהרו על זה אבל הדעת נותן שאין זה כבוד ודרך ארץ לבוא לפני ממה"מ בשתיית יין שבדין הוא לבוא במורא ובהכנעה ולהתהדר לפניו כאמרם ז"ל בגדים שבישל בהם קדירה לרבו לא ימזוג בהן כוס לרבו ומה גם לבוא בשכרות יין לפניו יתברך והם הורו בזה בפני רבם להיתר שלא כהלכה לכן לא מחל להם ונענשו:
עוד אמרו במדרש למה מתו בני אהרן מפני שלא לקחו עצה ממשה ולא חלקו כבוד לאהרן, יש לפרש דהנה אז"ל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול ופירשו המפרשים שזה דווקא במלך שבאה לו המלוכה בירושה מאבותינו והוא עצמו אינו ראוי לזה ע"י חכמתו הגדולה וגבורתו וגדלו מלך כזה אינו יכול למחול על כבודו כי אין הכבוד שלו אבל מלך שיאתה לו המלוכה בדין מחמת חכמתו הגדולה מכל שאר בני אדם וקנה לעצמו שם זה כמו ת"ח שקנה לעצמו תורה וחכמה וודאי יכול למחול, והם שהורו הלכה בפני משה סברו שאין איש חכם ונבון כמוהו וראוי לו בדין ומשפט המלוכה ויכול למחול, אבל בזה פיחתו כבוד של אהרן שהלא הוקשו זה לזה ומפני זה לא מחל להם מפני שביזו את אהרן כהנ"ל וזה כוונת המדרש שאמר מפני שלא לקחו עצה ממשה

וחשבוהו לגדול מכל שאר בני אדם ויכול למחול להם אבל בזה עצמו פחתו כבודו של אהרן וזהו ולא חלקו כבוד לאהרן לחשבו כמשה:

ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העולה וכו' וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם ויקחו בני אהרן נו"א איש מחתתו ויתנו בהן אש וישימו עליה קטורת ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו לפני ה' ויאמר משה אל אהרן הוא אשה דיבר ה' לאמור בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד וידם אהרן:

הנה צריך להבין מה היתה כוונתם של נו"א במה שעשו שלא כדת להקריב אש זרה וחז"ל בגמרא ובמדרשים בקשו ומצאו כמה דברים במה שחטאו על נפשם אמרו במדרש תנחומא פרשת שמיני רב מני השואב בשם רבי לוי אומר בשביל ד' דברים מתו בניו של אהרן ובכלהו כתיב בהו מיתה ע"י שנכנסו כשהם שתויי יין דכתיב בי' מיתה יין ושכר אל תשת וגו' ולא תמותו וע"י וכו' עיין שם וכן חז"ל היו שואלין ודורשין למה מתו מה עשו ואמרו טעמים רבים זה אמר בכה וזה אמר בכה וכולן נסמכין בכתובים בדרכים דחוקים עיין בספר עקדה שער תשעה וחמשים וכולן מצאו טעם שהיו ראוים לעונש מיתה בשביל מעשיהם וא"כ קשה מה זה שאמר משה לאהרן הוא אשר דבר ה' בקרובי אקדש האיך קורא אותם קרובי ה' אחר שמצאו להם חטאים רבים וגם א"כ למה נאמר שכל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה' ואני בער ולא אדע אבל נראה לעניית דעתי לפי פשוטי הפסוקים שכוונתם שהביאו אש זרה הי' לשם שמים אעפ"י שהיו יודעים שימותו ע"י כך לברר ולאמת שמה שכתיב בפסוק הקודם ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים וכו' וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם ועי"ז נתקיים וירא כבוד ה' אל כל העם שלא יוכל לפקפק שום אדם מעולם ועד עולם שלא הי' האש מן השמים לכן מסרו את נפשם ואמר וימותו לפני ה' כלומר לשם שמים להראות ונבהתוודע שאם הי' האש שיצא ע"ג המזבח ע"י אדם הי' מת כמותם, והי' די אם הי' רק אחד מהם מוסר נפשו למות אבל הוא כמו שאמר המדרש תנחומא ויקחו איש מחתתו איש מעצמו שלא לקחו עצה זה מזה ולא היו יודעין אחד מחבירו מה שבלבו לעשות ובזה נתגדל ונתקדש שמו של הקב"ה ודוגמא לזה מצינו אצל אלי' הנביא בהר הכרמל שקידש שמו של הקב"ה אעפ"י שחטא שהקריב בחוץ שגדולה עבירה לשמה בהוראת שעה ממצוה שלא לשמה ושם נאמר שהתאספו אחאב וכל בני ישראל ואמר להם אלי' ז"ל עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים אם ה' האלקים לכו אחריו וכו' ולא ענו העם דבר וגו' עד שלבסוף שראה כל העם שבא אש מן השמים ותאכל את

העולה והעצים והאבנים והעפר והמים לחכה אז נפלו כל העם על פניהם ויאמרו ה' הוא האלקים וכאן ג"כ כתיב וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם והחזיקו נו"א את המראה הגדול הזה שהיא השראת השכינה בתוך בני ישראל במסירת נפשם ולזה אמר משה רע"ה לאהרן הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש:

ויאמר משה אל אהרן הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד וידום אהרן פירש"י אמר משה יודע הייתי שיתקדש שמו של הקב"ה ביודעיו כסבור הייתי בי או בך אבל עכשיו אני רואה שהם גדולים ממנו ורבים עמדו בזה מהיכן נשמע שהם גדולים ממשה ומאהרן דלמא שווים היו ונראה דהנה אמרו ז"ל מפני הרעה נאסף הצדיק שלא יראה ברעה אם עתיד לבוא ח"ו פורענות לעולם מחמת קלקול מעשיהם ואין הקב"ה רוצה לצער אותו נאסף מן העולם, ויש עוד פי' אחר מפני הרעה לכפר על עוון הדור כמו שאמרו ז"ל ששאל אברהם אבינו אם אין ביהמ"ק קיים במה יתכפרו בני אמר הקב"ה הנני נוטל צדיק אחד מביניהם ויהי' במקום קרבן וכמו שנאמר זבחי אלקים רוח נשברה וכו' והחילוק שיש בין חלו השני פירושים הוא אם אסיפת צדיק הוא מפני שלא יראה ברע א"כ אם יש כמה צדיקים בגדר זה ג"כ נאספים אכן אם מיתת צדיק הוא לכפר על עוון הדור א"כ די לפעמים בצדיק אחד וזה שאמר הקב"ה הנני נוטל צדיק והנה מה שמתו שני בני אהרן מכח זה מוכח דבשביל שלא יראו ברעה נאספו א"כ מזה הוכיח משה שהם גדולים ממנו ואהרן מפני שמשה ואהרן נשארו ואין זה כי אם שאינם צדיקים וחשובים כ"כ כמו נו"א:

פרשת אחרי

וכפר על הקודש מטומאת בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם וכן יעשה לאהל מועד השוכן אתם בתוך טומאותם וכל אדם לא יהי' כאהל מועד בבואו לכפר בקודש עד צאתו וגו' ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו וגו' וכלה מכפר את הקודש ואת אוהל מועד ואת המזבח וגו' צריך להבין לשון הכתוב וכפר על הקודש מטומאות בני ישראל וכו' וכן יעשה לאהל מועד וכן על המזבח כי לפי הפשוט להיפך הי' לו לומר וכפר על בני ישראל מטמאת הקדש ומפשעיהם לכל חטאתם כי אם ישראל חטא המקדש והאהל מועד והמזבח מה חטאו שיכפר עליהם ונ"ל לבאר לענ"ד דידוע בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ בשביל ישראל ובשביל התורה שנקראו ראשית ודא ודא אחת היא שכל זמן שישראל עושים רצונו של מקום שמים וארץ עושים תפקידם ונברכו בם כל משפחות האדמה, ואם ח"ו אינם עושים רצונו של מקום אז כתיב ונתתי שמיכם

כברזל וארצכם כנחושה וכן ראינו לאחר שחטא אדם בעץ הדעת כתיב ארורה האדמה בעבורך וגבי קין כתיב כי תעבוד את האדמה לא תוסיף תת כחה לך וכן בסוף פרשתינו ותטמא הארץ וגו' ותקיא את יושבי' כי קדושת ארץ ישראל אינה יכולה לסבול אנשים טמאים וחטאים ומכש"כ ועאכו"כ מקום המקדש ואהל מועד ומזבח שקדושתן גבוה מעל גבוה ונטמאו בכל השנה שהניחו לילך לשם אנשים טמאים ופושעים לזה צריך הכה"ג בתחלה לכפר על המקדש ועל אוהל מועד השוכן אתם בתוך טומאתם וגם על המזבח יכפר ואח"כ יכפר בעדו ובעד ביתו ואמר וכל אדם לא יהי' באהל מועד בבואו לכפר על הקדש כי אין קטגור נעשה סנגור כי האדם גרם להם הטומאה ודוק:

ליוה"כ:

מגילה פרק בני העיר דף ל"א איתא שביום הכפורים למנחה קורין בפ' עריות באחרי מות. וכתבו רש"י ותוס' וגם בטו"ז או"ח סי' תרכ"א טעם לזה:

ולי נראה לתת טעם נכון לזה שלכאורה צריך להבין שמאחר שהאדם סיגף א"ע בחמשה עינוים קשים ביוה"כ וכש"כ לעת מנחת ערב כבר חלף והלך לו היצר הרע של עריות ובפרט מאותן עריות שכתובין באותה הפרשה ערות אביו ואמו ואחותו וגו' שבלאו הכי אין אדם מתאוה להם כ"כ, ועוד צריך להבין למה מתחילין ג' פסוקים קודם הפרשה ונ"ל לבאר דאנו אומרים בסליחות דערב ר"ה אל תבוא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל חי וכו' והוא ישפוט תבל בצדק ידין לאומים במשרים מלפניך משפטנו יצא עיניך תחזינה משרים ולכאורה קשה רישא לסיפא בתחלה אמר אל תבוא במשפט עמנו ולבסוף אמר מלפניך משפטנו יצא ונ"ל לישב דהנה אם אנו באין לדון ולומר על אדם אם הוא רע או טוב אין אנו יכולין לומר עליו שהוא צדיק וישר בהחלטה ובאמת רק בערך שאר בני אדם שאינם צדיקים כמוהו אבל על דרך האמת אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ואמר הכתיב הן שמים לא זכו בעיניו ואף כי שוכני בתי חומר וכן הן בקדושיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה ואף כי אנוש רימה וזה שאנו אומרים אל תבוא במשפט עמנו כלומר עמנו לבד כי אז בוודאי תמצא אותנו בעלי מומין רעים וחטאים כי לא יצדק לפניך כל חי לכן אנו מבקשים מהש"י הוא ישפוט תבל בצדק ידין לאומים במשרים כלומר אם הוא ידין אותנו עם שאר יושבי תבל ואומות העולם אז מלפניך משפטנו יצא ועיניך תחזינה משרים כי לערך שאר אומות העולם אנו צדיקים וישרים:

ושמעתי על החסיד ובעל מקובל מו"ה משה טייטעלבוים ז"ל שהלך עם עכו"ם אחד בעיוה"כ לבית היין וציוה שיתנו לו לשתות כל זמן שהוא רוצה לשתות והוא ישלם עבורו והעכו"ם עשה את שלו ולמחרת ביוה"כ נטל אותו משם והביאו עמו לביהכנ"ס

ולא יכול הגוי לעמוד על רגליו מתוך שכרות ונפל לארץ אז אמר הצדיק א"ל רבש"ע ראה גם ראה החילוק הגדול שיש בין עמך ישראל שעומדים לבושים בקיטל ומעוטפים בטלית ומבקשים רחמים מלפניך שתמחול ותסלח להם וזה הערל הטמא מושכב לארץ בשכרותו ואינו יכול לזוז ידיו ורגליו, וכהחזיון הזה יש לומר גם כאן דהנה כל חודש אלול וי' ימי תשובה באנו לבקש רחמים וחסד מלפני הקב"ה בתשובה ותפלה וצדקה דהיינו צום קול ממין ובזכות אבותינו והצדיקים הקדושים אשר מסרו נפשם על קדושת שמו הגדול ומה יש לנו עוד לזעוק לפני המלך ומפחד לפני יושב תהלות שמא כל זה לא שוה לנו למחול לנו כי רבו פשענו מלמנות לא נשאר לנו רק אחד והוא לזכר לפניי רשעת ותועבת של אומות אחרים ולערכם אנו חשובים צדיקים ומעתה יוציא לאור משפטנו ולכן קורין לפניו דייקא כמעט בתפלה אחרונה של יוה"כ בתפלת מנחה פרשת עריות ולא לנו שהקב"ה בעצמו העיד על האומות גודל רשעתם והודאת בעל דין כמאה עדים דמי ומתחיל ג' פסוקים קודם הפרשה ששי וידבר ה' אל משה וגו' כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארך כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחוקותיהם לא תלכו את משפטי תעשו וגו' איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה וגו' והזכיר משכב זכור ומעביר בנו ובתו למולך מסיים אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם וגו' ותקיא הארץ אותם ולא תעשו מכל התועבות האלה אשר עשו אנשי הארץ ותטמא הארץ ומעתה מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ כי הריקנים שבהם מלאים מצוות כרמון ומעתה תסלח ותמחול לכל חטאתינו ופשענו ומזה הטעם נראה לי שאנו קוראים פרשה זו ביוה"כ במנחה והוא טעם נכון:

פרשת קדושים

קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם במדרש יכול כמוני ת"ל כי קדוש אני ה' אלקיכם והמדרש הוא תמוה ונראה לבאר קצת דהנה אמרו חז"ל אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי ומה אעשה שאבי שבשמים גזר עלי וכן בכל המצוות לא יאמר האדם שבלא ציווי הקב"ה הי' עושה דבר זה כגון כיבוד אב ואם או לפרוש משאר איסורים שבלא ציווי הקב"ה הי' קץ מלאכול הדברים הנתעבים מ"מ לא יאמר שהוא פורש מהן מחמת טבעו רק מחמת ציוויו של מקום וכמו שאמר דהע"ה לעשות רצונך אלקי חפצתי והנה גם אצל מצות קדושים תהיו לשמור מדבר רע ומטומאת הנפש יש מקום לומר שבלא אזהרת התורה הי' נשמר מהדברים המטמאים הנפש והבשר והי' מתרחק מן

העריות אעפי"כ לא יעלה על לבו לומר כן רק שיקיימם ויזהר בהם מחמת אזהרת התורה אמנם אצל השי"ת לא שייך לומר זה כי השי"ת באמת שונא רע וטומאה ואין עליו שום ציווי ואזהרה וזה שאמר הכתוב קדושים תהיו יכול כמוני שתהיו קדושים ונזהרים מטומאה ורע מצד טבעיכם כמוני ת"ל כי קדוש אני ה' אלקיכם אתם תתקדשו עצמיכם מחמת שאני ה' אלקיכם וציויתי והזהרתי אתכם בדבר אבל לא כמוני מפני טעם שלי:

איש אמו ואביו תראו ואת שבתותי תשמרו אני ה' אלקיכם. צריך לבאר המשך שני אלו הדברים ונ"ל דהנה אזיל אהבה שהיא הלוי' בדבר בטל דבר בטלה אהבה כגון מי שאוהב את חבירו מפני שעשה לו טובה הנה יכולה האהבה להבטל אם יעשה לו איזה רעה אזי יתהפך לשנוא אותו, אבל אהבה שאינה תלוי' בדבר כ"א בטבע כגון אהבת בן לאביו אף אם אביו יעשה לו רעה מחמת איזה סיבה אעפי"כ לא יתהפך הבן להיות שונא לאביו ויקבל ממנו באהבה גם את הרע, וכן צריכה האהבה של איש ישראל להשי"ת שלא יהי' ע"מ לקבל פרס דווקא אלא אף אם יבוא עליו ח"ו פורענות יקבל באהבה, והנה איתא בספרים ששבת הוא הכינוי לכל התורה עפ"י מאמרם ז"ל שכל השומר שבת כהלכתו כאלו מקיים כל התורה כולה וזה כוונת הפסוק כשם שאיש אמו ואביו תראו בלי פני' כ"א מצד הטבע יאהב וירא הבן לאביו כן יהי' ואת שבתותי תשמורו שכל התורה תשמרו באופן זה מצד האהבה ונטייתכם לעשות רצון הבוי"ת:

עוד נראה לומר דהנה מבואר בחולין שמה שאמרה תורה למען יאריכון ימיך גבי כבוד אב ואם וגבי שלוח הקן זה קאי על עוה"ב דהרי שאמר לו אביו עלה לגג והבא לי את הבנים ואת האם תשלח ונפל ומת היכן אריכות ימיו של זה אלא וודאי לעולם הבא ומבואר בספרים דעולם הבא נקרא שבת דכמו דגבי שבת האדם מתיגע כל השבוע שיביא לו פרנסתו וכאשר בא שבת בא מנוחה ונהנה ממה שהרהין לעצמו כל ימי השבוע כן האדם מתיגע כל ימי חייו לקנות תורה ומצוות כדי שיהי' לו מוכן ומתוקן לעוה"ב כימי שאז"ל התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין והנה גבי כיבוד אב ואם כתיב למען יאריכין ימיך וגבי מורא לא כתיב אבל הכתוב רמזו במה שאמר ואת שבתותי תשמורו דרש"י פי' ואביו שמר את הדבר המתין ומצפה וזה שאמר כאשר איש אביו ואמו תראו ואת שבתותי תשמורו שתוכלו להמתין ולצפות על עוה"ב:

פרשת אמור

אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו, ועמד רש"י ז"ל על לשין אמור ואמרת וגם על בני אהרן שהוא מיותר אחר שכבר אמר הכהנים, ובמדרש

איתא הכי אמור להם פרשה של מעלה אם יהי' בהם אוב או ידעוני שירגמוהו בא וכל פרטי דינים של מעלה כגון מי שבא על הערוות או הרג נפש שחייב מיתה בב"ד מפני שהכהנים גדולים ומנהיגים בישראל ויושבי על מדין בשער הסנהדרין כמו שנאמר כי יפלא ממך דבר בין דם לדם בין דין לדין וכו' וקמת ועלית אל הכהנים וכו' והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן וכו' ובידם מסר כל דין ומשפט לכך צוה שלא לישראל לבד יאמר דינים הללו אלא שאף לכהנים שהם עיקר בדבר ואמרת להם כפשוטו לנפש לא יטמא בעמיו ומדרש הזה אינו מובן דמה שייכות יש לדינים של מעלה עם דינים של פרשה זו שכללם יחד, ונלאמו"ר דהנה רש"י פי' בפ' פנחס פנחס כן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל. לפי שהיו השבטים מבזין אותו ואמרו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז והרג נשיא שבט מישראל לכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן וקשה ובי הם לא ידעו שבא מאהרן מצד אביו רק שהם ביזוהו ביחוס יתרו מצד אמו ומה הוסיף הכתוב ביחסו אותו אחר אהרן וביאר אמו"ר ז"ל דהנה ידוע דישראל מצויינים במדת רחמנות ובעלי נדיבות הלב כמו שאז"ל רחמנים בני רחמנים גומלי חסדים בני גומלי חסרים ולא כמו אוה"ע שהם אכזרים ובעלי לב רע, ומכש"כ הכהנים שהיו בעלי רחמנות ביותר כי היו מזרע אהרן אוהב שלום ורודף שלום, אמנם לפי שהיו הכהנים מופלגי התורה בישראל וכל ריב ומשפט ודין היו בידם ועליהם היו לעשות משפט בעוברי העבירה כפי העונש המגיע להם אם במלקות או בארבע מיתות בי"ד ועליהם להלקות לשרוף ולסקול להרוג בסיף ולחנוק וזהו נגד טבעם וטוב לבבם אמנם צריך להפוך טבעו ולנקום נקמת ה' צבאות בעוברי עבירה ולא לחוס עליהם כמו שנאמר ולא תחוס עינך עליו, והנה השבטים לא ידעו ולא הבינו זה שהוא הרג את זמרי נגד טבעו רק לנקום נקמת ה' צבאות וחשבו שהיא ממדת אכזריות שבו מפני שבא מזרע אומות העולם לכן ירש טבעם להיות אכזרי ושופך דם וע"ז בא הכתוב ויחסו אחר אהרן לומר שלא ממדת אכזריות שבו הרג את זמרי כי מצד טבעו לב רחמן לו כ"א לנקום נקמת ה' לבש חמה ועוז להרוג את זמרי וזהו בקנאו את קנאתי רק מצד זה הרגו ולא מצד טבעו הרע, והנה פירש"י ועשית עמדי חסד ואמת חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול, והנה הכהנים בעלי החסד קשה להם למנוע א"ע מחסד גדול כזה לזה צוה להם הכתוב שיעשו נגד טבעם וימנעו מעשות החסד הזה עם המתים כי כן צוה להם המלך מלכו של עולם ולפ"ז יש שייכות להני שני פרשיות אהדדי כי טעם אחד לשניהם שיעשו נגד טבעם ויענשו לעוברי עברה כפי משפט התורה וילבשו עוז להפוך טבעם מפני ציווי השי"ת וכן יעשו נגד טבעם וימנעו מעשות החסד של אמת

עם המתים וזהו אמור להם פרשה של מעלה וגם ואמרת להם פרשה זו לנפש לא יטמא בעמיו ומתורץ ג"כ מה שאמר בני אהרן לומר שאף שהם מזרע אהרן אוהבי שלום ורודפי שלום ומרחמין על הבריות יהפכו את טבעם ויעשו כפי מה שציותה להם התורה:

פרשת בהר

בהר סיני פירש"י מה ענין שמיטה אצל הר סיני אלא לומר לך מה שמיטה נאמרו כללותי' ופרטותי' מסיני אף כל המצוות נאמרו כללותיהן ופרטותיהן מסיני וקשה למה נאמר דבר זה דווקא אצל שמיטה ולמה לא נאמר זה אצל שאר מצוה שידעינן בה שנאמרה בסיני, ונלאמו"ר לבאר כוונת רש"י ז"ל דהנה יש הרבה כופרים שחקרו בענין האמונה ושבשו עצמם בה והם מאמינים שיש בורא עולם כי אי אפשר לעולם שיברא א"ע רק שכופרים בהשגחת הבוי"ת ואומרים שהקב"ה מסר עולמו ליד הטבע והמשיל את האדם על כל הברואים לעשות בהם כרצונו וליהנות מהם כחפץ לבבו ולא נתן שום פקידה וציווי לאדם מה לעשות ומה למנוע מעשות ומצוות התירה כולם בדאם משה מלבו והקולות וברקים שנעשו בהר סיני היו מעשה ידי משה שהי' חכם גדול ועשה אותם הקולות וברקים ואש מתלקחת באופן שעושים היום ע"י פולוועך קאננאנען וישראל עם עני ושפל לא הבינו זאת וחשבו את כל הדברים למעשה אלקים וכמו שהביא בס' הברית מחשבת הטועים ודברי תעתועיהם אמנם הבל יפצה פיהם וישנם ראיות חזקות ובריאות כי התורה ניתנה מפי השי"ת ואחד מהן היא מצוות שמיטה אשר התורה הבטיחה לנו וכי תאמרו מה נאכל בשנה השבועות וכו' וציויתי את ברכתי וכו' ועשת את התבואה לשלש השנים ומי יכול להבטיח כזה אם לא השי"ת בעצמו הרי שמצות השמיטה בוודאי נתנה בהר סיני מפי הקב"ה וממנה נלמוד לשאר המצוות שגם הם נתנו בסיני וזה כוונת רש"י מה שמיטה נאמרה בסיני שזה ידוע לנו מכח הוכחה שכתבנו כך תדע מזה שכל המצוות נאמרו בסיני ומתורץ שפיר למה לא כתבה התורה זאת בשאר מצוה שנאמרה בסיני כי כל ההוכחה היא רק ממצות שמיטה:

פרשת בחקותי

אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם. פירש"י יכול זהו קיום מצות כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו הרי קיום מצות אמור ומה אני מקיים אם בחקותי תלכו שתהי' עמלים בתורה. ובמדרש הה"ד חשבתי דרכי ואשיכה רגלי אל עדותיך אדהע"ה בכל יום ויום אני אומר למקום פלוני אני הולך לבית דירה פלוני אני הולך והיו

רגלי מושיבות אותי לבתי מדרשות, והמדרש מחוסר הבנה, גם מה קישור יש לו לפסוק אם בחקותי. ונלאמו"ר דהנה להלן כתיב ונתתי שלום בארץ ופירש"י שמא תאמרו הרי מאכל והרי משקה אם אין שלום אין כלום לזה אמר ונתתי שלום בארץ וכ' הרמב"ן דזה אינו קאי על השלום מן האויבים החצונים דכבר נאמר וחרב לא תעבור בארצכם אלא זה שלום בין איש לרעהו ע"כ, וק' דכיון דהבטיחם השי"ת על שפע וברכה ממילא יהי' שלום בין איש לרעהו דרוב המחלוקת הם באין רק ע"י צוק העתים שעין ברי' צרה בחברתה לכן נראה דשלום זה הנאמר בקרא הכוונה עפ"י מה שאחז"ל אין אדם מת וחצי תאותו בידו יש לו מנה רוצה מאתים וא"כ כל ימי האדם רעים ומלא מכאובים ויש עושר שמור לבעליו לרעתו כי בהיותו עני לא ביקש רק מעט וזה הי' בידו להשיג אבל כשיש לו מה שביקש מבקש כפלים מה שאין בידו עוד להשיג ועי"כ יחיו חיי צער ואין שלום לו בפנימיית נפשו ולבבו לא כן האדם אשר ברכת ה' תבוא עליו ישמח בחלקו ומסתפק במה שנתן לו השי"ת עליו נאמר וידעת כי שלום אהלך וזה כוונת הכ' ועבדתם את ה' אלקיכם ובירך את לחמך ואת מימך והסרותי מחלה מקרבך דלכאורה נראה כאומר לחבירו אם תעבוד אותי חנם איני מעניש אותך ולפי הנ"ל יכוון הכ' לומר שיברך כל אשר לך ויסר גם המחלה אשר בקרבך בקרב לבך אשר תמיד תכסיף לאסוף יותר ויותר ואינך מסתפק במה שיש לך את המחלה הזאת אסיר מקרבך וזה הכוונה בדברי הגמ' שמא תאמר הרי מאכל והרי משתה ואם אין שלום פנימי אין זה שוה כלום כי העושר גורם לו תאוה יותר גדולה לאשר אין ידו משגת עוד לזה הבטיח הכ' ונתתי שלום בארץ היינו שלום פנימי בתוך הלב מדת ההסתפקות אך כל זה הוא במילי דעלמא אבל במילי דשמיא לא יסתפק האדם במיעוט כ"א יהי' כל מה שעשה מצוות ומע"ט ולמד תורה מעט בעיניו וכדמצינו בר' יוחנן בן זכאי שקודם פטירתו בכה ואמר איני יודע באיזה דרך מוליכין אותי והיו מעט בעיניו כל תורתו ועבודתו וזהו שאמר הכתוב אם בחקותי תלכו שתשתדלו תמיד לילך למדרגה יותר גבוה ממה שאתם בה, וזהו ג"כ הכוונה במה שאמר דוד בכל יום אני אומר לבית פלוני ולמקום פלוני אני הולך אין אני מחפש לי מקומות ובתים אחרים רק אני מסתפק במקומות ובתים שהלכתי בהם כבר לע ין מילי מעלמא אבל במילי דשמיא אשיבה רגלי אל עדותיך אני שב תמיד מחדש אל עדותיך ואיני מסתפק במה שיש לי כבר כי אני משתדל תמיד להוסיף בתורה ובמצוות:

עוד יבואר דהנה העולם מתנהג בב' דרכים האחד הוא דרך הטבע והיינו ע"י עבודה רבה וקשה ותחבולות מסחר ועוברי ימים ונהרות כי קשה מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף והדרך הב' הוא דרך הנסיי שהקב"ה מפרנס לאוהביו ולשומרי מצוותיו על דרך נס

כמו שעשה לאבותינו במדבר שנתן להם מן והבטיח השי"ת אותנו על העתיד בתורתו הקדושה שאם נלך במצוותיו יקיים אותנו על הדרך הזה וזה שאמר אם בחקותי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם וגו' וישמור אותנו מאויבנו כמו שכתוב ורדפתם את אויבכם ונפלו לפניכם לחרב וגו' ומאה מכם רבבה ירדופו ולזה הביא המדרש דברי דהע"ה שאמר בכל יום הייתי מחשב לבית פלוני ולמקום פלוני הולד ועשיתי תחבולות מאין יבוא עזרי ופרנסתי אבל אחר שראיתי כתוב בתורה אם בחקותי תלכו וגו' וכל ההבטחות הכתובים שם אז ואשיבה רגלי אל עדותיך ואין אני צריך להטריח את עצמי כ"כ אך אלך לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועד"ז יובנו דברי דהע"ה במקום אחר שאמר אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי וכו' דמתחלה אמר אחת שאלתי בלשון עבר ואח"כ אמר אותה אבקש לשון הווה הכוונה שאמר שמתחלה הי' שואל מאת ה' שיצליח במעשיו בדרך הטבע אבל עתה הוא מבקש ע"ד נסיי דהיינו שבתי בבית ה' כל ימי חיי ואז יהי' לי הכל בלי טרחה ושמירה מאויבים שהייתי שואל בתחלה כי יצפננו בסוכה ביום רעה יסתירני ועתה לא כן היה רק להיפך ועתה ירום ראשי על אויבי והמה צריכים להסתיר עצמם ממני ודוק:

פרשת נשא

ואיש את קדשיו לו יהיו איש אשר יתן לכהן לא יהי' וצריך ביאר מה לו יהי' וגם רש"י עמד בזה ונראה דהנה כל מה שיש לאדם בעוה"ז עושר ונכסים אינו בטוח בהם אף רגע שלא יאבדו ממנו ולבסוף גם הוא ימות ואין לו מכל אשר לו מאומה וכמאה"כ יצבר ולא ידע מי אוספם. ועוד אמר אל תירא כי יעשיר איש כי ירבה כבוד ביתו כי לא במותו יקח הכל לא ירד אחריו כבודו אך הצדקה והחסד שהאדם עושה עם עניים ותשובה ומע"ט זהו העושר המתקיים ביד האדם ואין מי שיכול לגזלם ממנו וזהו שאמר ה"כ ואיש אשר יתן לכהן לו יהי' זהו באמת שלו שאי אפשר לאדם לקחת אותם ממנו:

איש איש כי תשטה אשתו וכו' איתא בגמרא כד מטי ר"ל ל"פ סוטה אמר אין מזווגין לו לאדם אלא לפי מעשיו. וצריך להבין האיך הוכיח מכאן דבר זה ועוד מה לשון כד מטי הל"ל על פ' סוטה אמר ר"ל אין מזווגין וכו' ובלאמו"ר דהנה אחז"ל ונקה האיש מעין אזי המים בודקין את אשתו אין האיש מנוקה מעוון אין המים בודקין את אשתו שאם הוא בעל מעולם בעילת איסור אין בודקין. גם איתא בספרים שבדבר אשר האדם לא חטא בה מעולם לא יבוא בו מכשול לעולם על ידו שנאמר לא יניח שבט הרשע על גורל הצדיקים פי' על חלק וגורל זה שהוא צדיק בדבר זה לא יבוא מכשול לפניו וא"כ אין

להקשות שום סוטה שאם הוא לא נכשל בדבר זה הלא לא יבוא לו מכשול בזה שתזנה אשתו ואם הוא נכשל בזה הלא אז אין המים בודקין את אשתו. אך רש"י פי' כאן מה כתיב למעלה ואיש את קדשיו לו יהי' שיתן תרומה לכהן ואם לא יתן סוף שיצטרך לכהן להביא לפניו אשתו סוטה ולפי זה יתכן שתשטה אשתו ע"י שהוא לא נתן מתנותיו לכהן אף שהוא לא עבר עבירה זו של עריות מעולם ומבואר בזה דברי הגמרא דלר"ל הי' קשה קושיות רש"י דמה שייכות יש לפ' סוטה למה שכתוב למעלה ואיש את קדשיו לו יהי' וכו' ותירוץ כתירוץ רש"י שאם יעכב לעצמו מתנות הכהן סוף שיצרך להביא לפניו את אשתו סוטה וע"ז אמר בגמרא ר"ל כי מטי לפ' סוטה היינו שקרא פרשה שלפני' וראה אח"כ פ' סוטה וקשה לו כנ"ל וגם תירוץ כנ"ל ולכן הוכיח מכאן שאין מזווגין לאדם אלא לפי מעשיו שמפני מעשה של האדם שלא נתן מתנות לכהן זיווגו לו מן השמים אשה כזאת שתשטה ויצטרך להביאה לכהן:

יברכך ה' וישמרך. פירש"י יברכך בממון וישמרך מן המזיקין נראה לבאר המשך שני ברכות הללו דאיתא בספרים מה שנמצאו אנשים בעלי הון רב ועינם רעה ליתן לעניים וסוגרים דלתותיהם בפניהם ומעלימים עין מן הצדקה היא שמפני רוע מעלליו נכנס תחת רשות המזיקין והם שולטים על כל אשר לו לכן אין לו שליטה על ממונו לתת ממנו לעניים כי אינו יכול להוציא כספו מיד המזיקין השולטים עליו וזהו שברך לישראל יברכך בממון שיהי' לך עשירות וגם ישמרך מן המזיקין שלא שהא תחת ממשלתם ויהי' כשפך בידך ורשותך לעשות בו צדקה וחסד:

פרשת בהעלותך

וישמע משה את העם בכה למשפחותיו איש לפתח אהלו ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכילנו בשר זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם וגו' ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו וכו' ויאמר משה אל ה' למה הרעותה לעבדך ולמה לא מצאתי דן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק על האדמה אשר נשבעת לאבותיו מאין לי בשר לתת לכל העם הוה כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר ונאכלה וגו' אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתי ויאמר ה' אל משה אספה לי וגו' ואל העם תאמר התקדשו למחר ואכלתם בשר כי בכיתם באזני ה' לאמר מי יאכילנו בשר ונתן ה' לכם בשר ואכלתם לא יום א' תאכלון ולא יומים וגו' עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם יען

כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם לאמר למה זה יצאנו ממצרים, ויאמר משה שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו ואתה אמרת כשר אתן להם ואכלו חדש ימים הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם וגו' ויאמר ה' אל משה היד ה' תקצר עתה תראה היקרך דברי אם לא וגו' ויקם העם כל היום ההוא וכל הלילה וכל היום המחרת ויאספו את השלו הממעיט אסף עשרה חמרים וישטחו להם שטוח סביבות המחנה הכשר עודנו בין שניהם טרם יכרת ואף ה' חרה בעם וגו' ויקרא את שם המקום וגו'. להבין דברי הפרשה הזאת שכלה מוקשה, א' לאיזה צורך בקשו לאכול בשר אחר שהי' להם המן שטעמו בו מה שהיו רוצים לפי דברי חז"ל וגם הפסוקים מעידין עליו שהי' כצפחית בדבש ולשד השמן ב' למה לא הלכו אל משה לבקש ממנו בשר כמו שעשו כמה פעמים רק בכו למשפחותם איש לפתח אהלו ולמה לא המתין משה עד שיבואו אצלו והוא מיהר לקטרג עליהם אצל הקב"ה וכמו שאמר בספרי בכל מקום הקב"ה מנמיך ומשה מגביה וכאן משה מעיך וגו' ג' מה שאמר מאין לי בשר וגו' כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר ונאכלה הלא עדיין לא בקשו ממנו ולמה אמר כי יבכו לשון עתיך, ד' מה שאמר הקב"ה לא יום א' וגומר עד חדש ימים והלא באמת לא הי' כן כי אמר בפירוש הבשר עודנו בין שניהם טרם יכרת ואף ה' וגו', ה' והיא הגדולה שבכלן שמרע"ה אמר שש מאות אלף רגלי וגו' הצאן ובקר ישחט להם הלא הוא הוציאם ממצרים בנסים ונפלאות וקרע את הים ואמר דבר כזה ולא מצינו שנחשב לו לשום חטא, ו' מה שהשיב לו הקב"ה עתה תראה היקרך דברי הי' לו לומר היקרה או היקרם מהו היקרך:

ונלע"ד דהנה ראינו מכל הפרשיות שלפנינו מיום שיצאו בני ישראל ממצרים ועד הנה שעם קשה עורף היו ולא האמינו שהנסים והנפלאות שנעשו להם ע"י מרע"ה שמיד ה' היתה זאת להם ולא בטחו בה' והרהרו בלבם הרהורים ומחשבות רעות וגם כאן חשבו מחשבות פגול ואמרו אם המן הוא מזון עפ"י נס וחוץ לדרך הטבע לפי שבמדבר אין זרע יהי' הנס שיהי' במדבר זרע ובשר כמו שהי' להם במצרים וזה שזכרו את הקשואים הבצלים ושומים ואמרו מי יאכילנו בשר כלומר אחר שגם המן הוא ע"ד הנס יהי' הנס בדברים שהם בארץ נושבת על דרך הטבע, וזה שאמר בתהלים וינסו אל בלבבם לשאל אוכל לנפשם אוכל דייקא וידברו באלקים אמר היוכל אל לערוך שלחן במדבר וגו' הגם לחם יוכל תת אם יכין שאר לעמו לכן שמע ה' ויתעבר ואש נשקה וגו' כי לא האמינו באלקים ולא בטחו בישועתו ולזה לא באו אל משה בתלונתם כי לא היו יכולים לדבר עזות לפניו לאמר שאינם מאמינים בה' רק רגנו באהליהם איש לפתח אהלו ואפילו איש לרעהו בכנופיא היו יראים להעיז כ"כ אבל הפסוק אמר וישמע משה את העם בכה

למשפחותיו ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע כלומר מחרון אף של הקב"ה הי' על שלא האמינו בו ולא הסתכלו בגודל הנס והטוב שעשה עמהם הקב"ה בנתינת המן שלא הי' צריך להם שום מלאכה להכינו למאכל רק שטו העם כמו שפירש"י ז"ל לשין טיול ולקטו בלי עמל וטחנו ברחיים או דכו במדוכה ובשלו בפרור ועשו אותו עגות שכל זה הי' יכול להעשות ע"י נשים והי' טעמו כטעם לשד השמן וכצפיחת בדבש ולהאנשים הי' פנאי ללמוד התורה הקדושה מפי משה רבן ע"ה ואם הי' הקב"ה נותן להם לחמם בדרך נס שהיו חורשים וזורעים במדבר והי' צומח להם במדבר תבואה כמו בארץ נושבת היו צריכים לעבודות ומלאכות ולא הי' להם זמן ללמוד תורה כמו שאמר ז"ל אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה תורה מה תהא עלי', וזה שאחז"ל לא נתנה תורה אלא לאוכלי מן שלא היו צריכים לעסוק ולטרוד בפרנסתם ובזה כפלה הקושיא שהקשו לאיזה צורך נכתב כאן מעשה המן והכנתו וטעמו, ואה"כ ובעיני משה רע לפי שמתוך ענותנותו הגדולה תלה הסרחון בעצמו שהוא אינו גדול וחשוב כ"כ שיכול למלאות את בקשתם ועי"ז לא באו אל המדרגה שיאמינו בהקב"ה וכמו שאמר מי אנכי כי אלך אל פרעה, ולזה אמר למה הרעות לעבדך וגו' לשום את כל משא העם הזה עלי וגו' מאין לי בשר לתת לכל העם הזה כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר ונאכלה כלומר אף שעדיין לא באו אלי אלא בכו לפתח אהליהם אבל אם יבכו עלי מה אשיב להם ואני לא אוכל למלאות בקשתם ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל וגו' ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם וגו' כלומר אעפ"י שאני אקח מן הרוח אשר עליך ואתן אותו על השבעים איש אעפי"כ עוד ישאר לך רוח כ"כ שתוכל לומר אל העם התקדשו למחר ואכלתם בשר ולא יום אחד וגו' עד חרש ימים וע"ז אמר מרע"ה שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו ואתה אמרת בשר אתן להם כלומר אני אתן להם מכחי דבר זה אין ביכלתי וע"ז השיב לו הקב"ה אל תירא עשה כאשר ציויתיך ואתה תראה היקרך דברי אם לא כלומר תוכל לומר להם שתתן להם בשר ואני אמלא את דבריך ובכל זאת לא האמינו מכל וכל כי כאשר בא השליו דרך יום כה ודרך יום כה סביב למחנה כתיב ויקם העם כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת ואספו את השלו הממעיט אסף עשרה חמרים ולא האמינו למשה שאמר להם שיאכלו עד חדש אלא אספו חמרים חמרים כדי שיהיו בטוחים לזה בא להם העונש שהבשר עודנו בין שניהם טרם יכרת ואף ה' וגו' כי אחר שראו שה' הגיז להם שלו כ"כ בשפע עד שהי' שטות דרך שני ימים סביב המחנה כבר ראו יכולת ה' בכל זאת מהרו לאסוף חמרים חמרים ובזה מיושבים

כל הספיקות שהקשו המפורשים בפרשותינו ומרע"ה לא חטא שום חטא במה שאמר הצאן ובקר וגו' כמו שאמרנו ונכון:

הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר וגו' והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה. ויש להבין המשך ב' פסוקים אלו, ו"ב דמנה איתא במדרש על אודת האשה הכשית אשר לקח כי חשה כושית לקח שהיו מדברים במשה על שפירש מאשתו שהיא משום שהיא כשית פי' שחורה ולא חפץ בה מפני כעורה וקשה למה חשדוהו שפי' ממנה מפני שהיא שחורה למה לא דנו אותו שפירש ממנה משום פרישות נבואה, אלא שהם הביאו ראי' ממה ששאר זקנים לא פירשו מנשותיהם והוא פורש בוודאי היא רק משום כיעורותה של הכושית אלא דעדיין יש לבעל דין לחלוק שמא פירש הוא יותר משאר זקנים מפני שהוא חושב עצמו לגדול מכולם לכן צריך הוא פרישות יתירה, אלא דידוע שמשה עניו מכל אדם ואינו חושב עצמו לגדול מהזקנים ואעפי"כ פירש אלא וודאי משום גנותה של הכושית פירש ממנה וזהו המשך הפסוקים שאמרו הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר וליכא למימר דמשום פרישות עשה זה כי למה לא עשה שום אחד מאתנו כדבר הזה וכי תימא שהוא פירש מאשתו משום שחושב עצמו לגדול מכלנו ע"ז אמר והאיש משה עניו מאד אלא וודאי משום גנותה פירש ממנה ולכן דברו בו:

פרשת שלח

שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען וגו' וישלח אותם משה לתור את ארץ כנען ויאמר אליהם עלו זה בנגב וגו' וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עלי' החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב ומה הארץ אשר הוא יושב בה הטובה הא אם רעה ומה הערים אשר הוא יושב בהנה הבמחנים אם במבצרים ומה הארץ השמנה היא אם רזה היש בה עץ אם אין וגו' ויקרא משה להושע כן נון יהושע ע"כ. וקשה מאיזה טעם שנה הקב"ה כאן במצות שליחת מרגלים ותלאה ברצונו של משה כמו שכתב רש"י ז"ל שלח לך לדעתך אני איני מצוה לך אם תרצה שלח, וביותר צריך להבין אחר שראה מרע"ה שע"י שליחת הרגלים באה צרה גדולה על ישראל למה חזר ושלח פעם אחר מרגלים כמה שכתוב וישלח משה לרגל את יעזר וגם ביהושע כתיב וישלח שנים אנשים מרגלים חרש לאמר לכו וראו את הארץ ואת יריחו והיותר תמוה שצוה מרע"ה למרגלים ודקדק עמהם בכל פרטי דברים החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב הטובה אם רעה הבמחנים אם במבצרים השמנה אם רזה היש בה עץ אם אין שנראה שלא האמין משה ח"ו לדברי הקב"ה שהבטיח את אבותינו אברהם יצחק ויעקב וגם על ידו שיביא אותנו אל ארץ

זבת חלב ודבש ויתן אותה לנו לנחלה עוד קשה מה שקרא להושע בן נון יהושע קודם שהלכו המרגלים בשליחותם הא לא ידע אז שיוציאו דבה על הארץ שיהי' צריך לומר לו יה יושיעך מעצת מרגלים ואם ידע זאת בנבואה למה שלחם:

ונ"ל דידוע שהתורה הקדושה היא עני' במקום זה ועשירה במקום אחד, והנה במשנה תורה מצינו הטעם מה שהביאו למרע"ה לשליח מרגלים ושם נאמר ראה נתתי לפניך את הארץ עלה רש כאשר דבר ה' אלקי אבותיך לך אל תירא ואל תחת ותקרבון אלי כולכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וישיבו אותנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבוא אליהן ופירש"י ז"ל אין דרך שאין בו עקמומיות ואת הערים אשר נבא אליהן תחלה, הנה מפסיק ראשון נראה ממה שאמר הקב"ה ראה נתן ה' אלקיך לך את הארץ עלה רש שאין צריך למרגלים שכבר הארץ נתונה בידיהם אבל הם לא האמינו בה' ולזה קרבו כולם לפני משה ופירש"י בערבוביא זקנים דוחפים את הילדים וילדים דוחפין את הזקינים ואמרו נשלחה אנשים לפננו ולא זו הדרך לשלוח מרגלים שכל העם מקטן ועד גדול ידעו הדבר רק השר והמושל דרכם לשלוח מרגלים בסתר כמו ששלח יהושע שני אנשים חרש אבל לדבריהם נתנו פני הראות שאינם רוצים במרגלים רק להכין להם הדרך ולראות איזה מקומות שיבואו שמה תחלה ובדבריהם הכחישו את מעשיהם שבאו כולם בערבוביא, והבוחן כל עשתומת הי' יודע את רוע מחשבתם אלא שלמשה הי' ספק ולכן אמר הקב"ה שלח לך אני איני מצוה לך אבל אתה שאינך יודע מה בסתר לבם שלח לך ולמען דעת כונתם בחן אותם במה שציום לראות הארץ מה ביא הטובה או רעה החזק או הרפת וכל פרטי הדברים ככתוב והיו צריכים לאמר הלא הקב"ה הבטיח את אבותינו וגם לנו שהיא ארץ זבת חלב ודבש וגם שהוא יביא אותנו שם בכחו הגדול האינך מאמין בדבריו והאיך נאמין אנחנו שמפיך אנו חיים ואם כן כולנו אבדנו אבל הם שתקו ולא אמרו דבר אלא קבלו השליחות בסבר פנים יפות מזה ידע משה שבלבם להוציא דבה רעה על הארץ ולהתעות את לב העם לכן התפלל על הושע וקרא אותו יהושע שהשי"ת יושיעו מעצת מרגלים וגם כלב הי' משתיק את העם אל משה ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם והלא גדולה מזו עשה לנו שקרע לנו את הים והגיז לנו את השלו והוציאנו ממצרים אם חפץ בנו ה' והביא אותנו והאיך אתם אומרים אפס כי עז העם ודוק:

ושמעו מצרים כי העלית בכחך העש הוה מקרבו ואמרו אל יושבי הארץ וכו' מבלתי יכולת ה' להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם וישחטם במדבר, יל"ד מהיכן ידע משה בבירור גמיר שאומות העולם כך יטעו ויאמרו שרק זה הי' הסיבה שלא באו

לארץ ישראל מבלתי יכולת ה' ולא יאמרו האוה"ע שלא היו ישראל ראוים ליכנס לארץ מרעתם ושמעתי ביאור נכון על זה דהנה ידוע מש"ס ומדרשים שישראל היו גרועים מאד במצרים כאז"ל על פסיק משכו וקחו לכם צאן שאמר הקב"ה משכו ידיכם ונ"ז ועוד אז"ל שאם היו מתאחרים עוד במצרים היו משתקעים בנון שערי טומאה ועוד אז"ל שקטרגו המלאכים בים ואמרו מה נשתנו אלו מאלו הללו עוע"ז והללו עע"ז ולא הי' ראוים מצד עצמם לגאולה ולכל הנסים והנפלאות שעשה עמהם הקב"ה רק כי גבר עליהם חסדו והפליא לעשות עמהם ומצד הבטחת האבות והוציאם ממצרים ביד חזקה היינו שלא היו ראוים ועשה עמהם לפנים משורת הדין וכל זאת ידעי מצרים וכן כל האומות ולכן כשישחטם במדבר יטעו אוה"ע לומר שאין זה מסיבת רעתם כי הלא גם במצרים היו רעים ואעפי"כ הוציאם ה' אלא שזה מבלתי יכולת וכו' ויאמרו זאת המצרים לשאר העמים מפני שהמצריים היו מכירים היטב את מעשה בני ישראל במצרים:

פרשת קרח

באבות (פרק חמישי משנה י"ז) כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ואינה לשם שמים אין סופה להתקיים איזהו מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח ועדתו, יש להבין במה מתקיים זה יותר מזה הלא כמו שבמחלוקת שמאי והלל הללו אוסרין והללו מתירין מתקיימים דברי האחד ודברי השני אינם מתקיימים כי אם הלכה כדברי המתיר אין הלכה כדברי האוסר וכן להיפך, כן הוא במחלוקת קרת ועדתו נתבטלו דברי האחד ונתקיימו דברי השני היינו דבריו של משה רבינו ע"ה ומה בין שני המחלוקות, ונלאמו"ר הנה במחלוקת שמאי והלל שנחלקו בדין לש"ש לא חלקו זה על זה משנאה או קנאה כ"א מחמת שנראה לכל אחר שהדין הוא באמת כפי דעתו וחושב שאם יוודע לחבירו בירור סברתו יורה חבירו לדעתו וא"כ עיקר כוונתם רק שיצא האמת לאור ויתקיימו דברי אחד מהם אבל מי שחולק על חבירו שלא לש"ש רק מחמת שנאה ותרעומת אין כוונתו להוציא האמת לאור במה שיתקיימו דבריו כי אפילו אם יודע בעצמו שדבריו לא יתקיימו כי אין האמת אתו אעפי"כ חולק על חבירו לקנטר חבירו ולקרר דעתו וזה הי' גבי קרח ועדתו כי קרח בעצמו ידע האמת שמשה ואהרן ראוים לגדולתם יותר משום אחד מישראל כי הלא הם הוציאו את ישראל ממצרים והם המדברים אל פרעה ועל ידיהם נעשו לישראל נסים ונפלאות ואיך יסכימו ישראל שקרח יהי' מלך ישראל ונשיאם ומשה ואהרן יהיו הדיוטות וחוץ מכל אלה הלא ידועים הם משה ואהרן לכל ישראל בצדקתם וישרתם אשר לא

קם כמוהם וא"כ בוודאי ידע והבין שדבריו לא יתקיימו רק שבאמת לא חשב שיתקיימו דבריו רק לקנטר את משה ואהרן ולהפחית כבודם אצל ישראל וזה כוונת המשנה כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים היינו שכוונת החולקים במחלוקתם כדי שיתקיים הענין שהם חולקים עליו ע"י שיתברר אמתת הענין וא"כ תכלית וסוף כוונתם הוא שיתקיים הדבר כמו במחלוקת שמאי והלל שהיו כוונתם שיתקיים ויתברר אמתת הדין וההלכה אבל מחלוקת שהיא שלא לש"ש אין כוונתם שיתקיים הדבר שהם חולקין עליו ואודותיו ושיתברר הענין לאמתתו כ"א אפילו יודע בוודאי שהאמת אינו כדבריו ולא יתקיימו דבריו כי האמת כדברי השני אעפי"כ הוא חולק לקנטר ולהכעיס חבירו כמו במחלוקת קרח ועדתו שידע בוודאי שמשה ואהרן נבחרו מאת ה' ושהם ראוין לגדולתם ואעפי"כ חלק עליהם כדי לקנטרם ולא כדי שיתקיימו דבריו:

ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם וגו' ויקהלו על משה ואהרן ויאמרו אליהם רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה', וישמע משה ויפול על פניו וידבר אל קרח ואל כל עדתו לאמר בוקר ויודע ה' את אשר לו ואת הקדוש הקריב אליו ואת אשר יבחר בו יקריב אלו. צריך להבין ולחקור בדברים התמוהים האלה בפרט שנאמרו מפי אנשים אשר הכתוב מעיד עליהם שהם נשיאי העדה קריאי מיעד אנשי שם מה הי' כוונתם במה שאמרו רב לכם כי כל העדה כלם קדושים וכי באמת כלם קדושים היו הלא כמה פעמים חרה אף ה' בהם לכלותם במעשה העגל בקברות התאוה במרגלים ולולא מרע"ה הי' עומד בפרץ לפניהם מהשחית היו תמו ונכרתו מן העולם, ומה טעם של ומדוע התנשאו וגומר הלא הכתוב מעיד על מרע"ה שהי' עניו מאד מכל אדם בי צריך לפרש כוונת מרע"ה מה שאמר בוקר ויודע ה' את אשר לו ואת הקדיש הקריב אליו ואת אשר יבחר בו יקריב אליו כפי הנראה הי' די אם הי' כתוב ויודע ה' את אשר יבחר לו מה טעם לאריכת הדברים האלה ובפרט שטענתם הי' שאינם צריכים כלל לשום מנהיג וראש אשר ינהיגם, ונ"ל לבאר דהנה אחד מן הדברים שכתב הרמב"ם ז"ל שיש לבחון את האדם אם הוא איש ישר ונאמן רוח למשל אם בא איש חכם ורצה ללמוד אותנו חכמה ודעת הוא אם אנו רואים שלא בא לבצע כסף וגם איני מבקש שום גמול כי לא לכבוד עצמו הוא דורש אז דבריו נשמעים ויכנסו דבריו בלב השומעים כמו שאמר הכתוב מי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא ואמרו בגמרא אם הרב דומה למלאך ה' כלומר שאינו מבקש שים תועלת ותכליתו רק לש"ש אז תורה יבקשו מפיהו ואם לאו אל יבקשו, וכן יתרו יעץ למרע"ה ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל ירא אלקים אנשי אמת שונאי בצע וגו' ושפטו את העם

וגו', והנה מתוך תשובתו של מרע"ה וגם מן הפרשה שאחר בליעת קרח ואחר פריחת מטה אהרן נכתבה פרשה של תרומה ומעשר הקדש וחרם וכל מתנות כהונה מזה נראה בעליל שטענת קרח ועדתו על משה הי' בשביל שצוה להם שיתנו תרומות ומתנות לכהן ודברי המדרש תנחומא בפרשה זו מסכימים לזה שהפליגו ובדו מלבם עניני לצבות במא שאמר אלמנה אחת היתה בשכונתו ולה שתי נערות יתומות והי' לה שדה ושור וחמור באת לחרוש אמר לה משה לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו באת לזרוע אמר לה שדך לא תזרע כלאים באת לקצור א"ל הניחי לקט שכחה ופאה באת לעשות גורן א"ל תני תרומה מעשר ראשון ומעשר עני הצדיקה עלי' את הדין מה עשתה מכרה את השדה ולקחה שתי כבשות ללבוש מגיזותיהן וליהנות מפירותיהן כיון שילדו בא אהרן ואמר תני לי את הבכורות הגיע זמן גיזה אמר תני לי ראשית הגז אמרה אין בי כח לעמוד בפני איש הזה הריני שוחט אותם ואוכלם כיון ששחטה אותם אמר תני לי הזרוע והלחיים והקיבה אמרה אפילו ששחטתי אותם לא נצלתי ממנו הרי הם עלי חרם אמר תני לי שנאמר כל חרם בישראל לך יהי' נטלם והלך לו והניחה בוכה היא ושתי בנותי' אריך כדי הא בזתא עלובתא כל כך היו עושין ותולין בהקב"ה, מזה בראה שכוונו חז"ל לגלות מה שבלבם של קרח ועדתו שבאו לחלוק ולדבר דופי על הקב"ה ועל התורה שהרי בזמן ההיא לא הי' חריש וקציר וגם עדיין לא נתבארו כ"ד מתנות כהונה, אבל שמו דבריהם לעורר על התורה כלה בדברים כאלו ולהסית את העם על משה לאמר שלא מפי הגבורה דבר אליהם ולזה אמרו אל משה ואהרן רב לכם כי כל העדה כולם קדושים כלומר אם הי' האמת אתכם במה שתלמדו אותנו תורה ומצות הי' די לכם אם זכיתם להשיג שכל העדה כולם קרושים שמקבלים דבריכם אבל מדוע תתנשאו את עצמכם ותגביהו אתכם לעשות לכם מן התורה ועל ידי' פרנסה ועל זה השיב לו מרע"ה בוקר כלומר אחר שתקבל ענשך על מה שחלקת אתה וכל עדתך על ה' ויודע ה' את אשר לו דהיינו בפרשה שאחרי זה פרשה של מתנות כהנים ולוים יודיע ה' כי התרומות והמעשרות הם שלו וכהנים משולחן גבוה קא זכו כי הוא האדון ולו הארץ ובני ישראל רק כאריסים אצלו וזה שכתב שם ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי שגם כל חלב תרוש ויצהר אשר יתנו לה' וביניהם בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו לי לך יהיו וגם את הקדוש כלומר גם מה שהקדישו וגם כל חרם אשר יחרימו לה' לך יהי' ואת אשר יבחר בו ה' יקריב אליו כלומר ה' יקריב כל הדברים האלו למי שיבחר בו ולא כמו שאמרת שמיד ישראל יקבל הכהן את המתנות האלו, וגם במעשר של לוים כתיב כי את כל מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' נתתי ללוים לזה אמר מרע"ה לא חמור אחד מהם נשאתי וגו' ואולי קבעו

חכז"ל ההפטרה לפ' זו קפיטל י"א בשמואל ששם אמר גם הוא כשהיו ישראל מבקשים להמליך עליהם מלך כתיב שם אני התהלכתי לפניכם מנעורי עד היום הזה הננו ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי את מי עשקתי את מי רצותי ומיד מי לקחתי כופר וגו' ואפשר שזה כוונת המדרש במה שאמר מה ראה קרח לחלוק עם משה ראה שיצא ממנו שמואל דהיינו שדברי שמואל לקח לו לאמתלא לטעון נגד משה ואהרן (היינו שצריך כל מנהיג ישראל להיות כשמואל לבלי להנות מאומה מצאן מרעיתו ומשה אמר לו שהנאתו אינה מישראל רק משולחן גבוה קא זכי:

פרשת חוקת

וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר זאת חוקת התורה אשר צוה ה' לאמר וגו' ויקחו אליך פרה אדומה תמימה. במדרש תמימה הא אם יש בה שתי שערות שחורות פסולה וכו' במדרש רבה פ' י"ט תמן תנינן כל העוסקים עם הפרה מתחלה ועד סוף מטמאין בגדים והיא עצמה מטהרת אלא כך אמר הקב"ה גזירה גזרתי חקה חקקתי אין אתה רשאי להרהר אחר מדותי, הנה אם כפי הנראה מפשטי דברי המדרש משמע שאין רשות לאדם לחקור על טעם מצות פרה אדומה כי חוק לישראל היא מ"מ אחר שראינו שגדולי החוקרים והמפרשים היו מיגעים עצמם למצוא טוב נועם ודעת להבנתה, וגם על שלמה המלך ע"ה אמרו שכוונתו במה שאמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני זו פרה אדומה משמע שגם הוא טרח לדעת טעמה וסודה וכן אמרו בגמרא שאמר ר' יוחנן בן זכאי לתלמידיו חייכם לא המת מטמא ולא הפרה מטהרת אלא החטא מטמא וכן אמר ג"כ ר' חנינא בן דוסא לתלמידיו ראו בני שאין הערוד ממית אלא החטא ממית (סוכה ל"ג) , הנה מזה נראה שר' יוחנן בן זכאי ידע טעם הפרה שאם לא ידע לא הי' יכול לומר חייכם אין המת מטמא ולא הפרה מטהרת אחר שלא ידע טעמה וסודה, ולכן הרשיתי גם אני לעצמי לחוות דעתי בטעם פרה אדומה ופרטי ואען ואומר כיד ה' הטובה עלי כי בוודאי לא הי' כוונתו יתברך להסתיר ולהעלים טעם המצוה מבעלי שכל והאנשים אשר כל מגמתם לדרוש בתורת ה' תמימה:

איתא במדרש ילקוט יחזקאל שאלו לחכמה חוטא מה ענשו אמרה חטאים תרדף רעה (משלי י"ג) שאלו לנבואה חוטא מה ענשו אשרה נפש החוטאת היא תמות (יחזקאל י"ח) שאלו לתורה וכו' אמרה יביא קרבן ויתכפר שאלו להקב"ה וכו' אמר יעשה תשובה ויתודה ויתכפר לו דכתיב קחו עמכם דברים ושובו אל ה' (הושע י"ד) הדא הוא דכתיב טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך ע"כ, הנה מדברי המדרש הנ"ל ראינו שאין תרופה

לחטא רק ע"י תשובה כי מה שהתורה אומרת יביא קרבן הוא רק אם חטא בשוגג אבל על מזיד אין מועיל לו קרבן והנבואה והשכל אומרים שאחר שהאדם העיז פניו לחטוא נגד ממ"ה הקב"ה אין לו כפרה רק במיתה ואבדון רק הקב"ה בחסדו הגדול סולח ומוחל אם ישוב והנה אחר שהחכם מכל אדם גזר ואמר אין אדם צדיק בארץ אשר לא יחטא לפי זה אם לא הי' התשובה הי' כל העולם כולו פגרים מתים והתשובה לבדה היא סמא דחיא ולכך קדמה לבריאת עולם כמו שאנו אומרים אז מאז קדמת תשובה וכו' ואם כן קשה למה לא כתבה התורה מצות תשובה בכל תוקף ועוז ולהזהיר עליו בראש שאר מצות עשה אחר שבלעדה העולם והתורה שהיא תכלית העולם אין יכולה להתקיים, ובבחינה זאת מבאר בעקידה פסוק בי עמך הסליחה למען תורא כלומר אחר שהאדם מועד לחטוא ואין אדם בארץ אשר לא יחטא א"כ כשחטא פעם אחת הוא גברא קטילא ואין לו תרופה א"כ מאז והלאה יעשה מה שלבו חפץ כי שלום יהי' לו מעתה אחר שכבר הוא הולך לינות אבל אם יש תרופה ע"י תשובה יתאמץ בכח עוזו לעשות תשובה ויתחרט ולא יחטא עוד, וזה שאמר כי עמך הסליחה צריכה להיות על כרחך למען תורא מכאן ולהבא ולא יחטא עוד מפני היראה וא"כ הדרא קושיא לדוכתא למה לא נכתבה התשובה למצות עשה ואף שהרמב"ם ז"ל מנה באמת אותה בתוך מצות עשה והיא בנה שאמרה התורה והי' כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה ושבת עד ה' אלקיך וגו' ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך וגו' אבל שאר הקדמונים ז"ל לא קבלו דעה זאת כי אמרו שהתם לא נאמר רק בלשון תנאי אם שבת, לפיכך נראה לי שבאמת כאן ע"י מצות פרה אדומה נכתבה מצות תשובה כללי' ופרטי' רק שבתחלה נקדים הספיקות שהם קשים כגידין בפרשה זאת, א' אם שמצות פרה היא חק למה קראה הפסוק חק התורה ולא אמר זאת חקת הפרה כמו שאמר זאת חוקת הפסח וכדומה בשאר מצוות, ב' למה הקפיד הקב"ה על פרה אדומה דווקא וביותר מה שדקדק שתהי' תמימה באדמימות ששתי שערות שחורות או לבנות פוסלות בה, ג' מה שצריך להוציאה מחוץ למחנה, ד' שצריך לשורפה ואת עורה ובשרה ודמה ופירשה, ה' מה שעפרה מטהר טמאים ומטמא טהורים, ונ"ל לישב דבמצות פרה אדומה בכתבה מצות תשובה ולפי שבלעדה אין התורה יכולה להתקיים כמו שאמרנו לכך נקראת חקת התורה כלה, וגם לפי שהחטא היא האם לכל מות ואבדון בעו"ה ובעוה"ב לכן היתה הפרה לדוגמא כמו שאמר במדרש תבוא אמו ותקנח צואת בנה, וצריכה להיות אדומה לפי שהחטא נקרא אדום שנאמר אם יאדימו כתולע כצמר יהיו, וכן מצינו בשעיר המשתלח שהי' לשון של זהורית קשורה בין קרניו שנתלבן אחר

הכפרה, והנה בענין התשובה כתיב בספר חובת הלבבות שער התשובה פרק ג' וז"ל אבל במה תהא התשובה מהאדם הראשון שידע גנות מעשהו ידיעה ברורה כי אם לא יתברר לו זה ויבקש ליתן אמתלא למעשהו להקטין העבירה אז לא יעשה תשובה גמורה ואינה מתקבלת לפי שאז לא יכנע את לבבו כמו שיאות לו ולכן אמר גם מרע"ה בתפלתו אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ולכך אם נמצא לפרה שתי שערות שחורות או לבנות פסולה כלומר שאין החטא אדומה תמימה שחושב שלא חטא בשלימות אין תשובתו שלמה ורק מי שמודה ועוזב ירוחם ומציל את נפשו, ומדרגה הב' מן התשובה היא עזיבת החטא עזיבה גמורה באופן שלא יבוא אלי' עוד עד שאם יבקש אותה לא ימצאה, לכן צריך להוציא את הפרה אדומה שהיא דוגמת העבירה מחוץ למחנה ולשרוף אותה בשרה עורה דמה גם פרשה עד שתהי' לאפר דבר שאין בו ממש כי כל הדברים שבעולם אם נפסדו ממהותן עוד יצמחו מחדש אבל אפר הוא דבר שלא יצמיח עוד, ואם יעשה כן שיכיר גודל חטאו ותהא אדומה בתמימות לפניו ויעזוב אותה שישרפנה לאפר אז יקבל תשובתו אחר שהתודה עלי' בשברון לב ובחרטה גמורה ונמחה חטאתו אשר חטא כמו שנאמר ושב ורפא לו, אמנם כן אם יאמר האומר אחר שיש רפואה בדוקה לחוטא והיא התשובה אהי' חוטא ושב לזה אמר כל המתעסקים עם הפרה ואפרה וחושבים לעשות עבירות על דעת לשוב אח"כ הם מטמאין את עצמן כי האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, ורק למי שחטא בלי דעת זה שישוב לזה נתכפר וזהו שהפרה מטהרת טמאין ומטמאה טהורין, ולפי שהחוטא נחשב כמת כמו שאמרו החכמה והנבואה, ואינו יכול להרפא רק ע"י תשובה וזה נרמז בפרה ואפרה לכן לא היו מזין רק על טמאי מתים ולכך נמי אמר תכתוב חטאת היא (להורות ע"ז שהיא מרמזת על התשובה לכפרת העונות והחטאים:

פרשת בלק

ולכה נא ארה לי את העם הזה כי עצום הוא ממני אולי אוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ וכו' ויוסף עוד בלק שלוח שרים וכו' כי כבד אכבדך מאד לכה קכה לי את העם הזה עיין רש"י החילוק שבין ארה לקבה שארה היא רק להחליש את חבירו ולהמעיט הצלחתו וגבורתו וירד מטה מטה, וקבה היא קשה להאביד זכרו ולהעבירו מן העולם מכל וכל, ולפ"ז יש להבין שבתחלה שלח בלק לבלעם בלשון ארה שהוא קל וכשלא רצה בלעם לבוא לקלל את ישראל שלח לו בלק שיבוא לקללם בלשון קבה שהוא קשה יותר הלא אם לא רצה לקללם אף קללה קלה בלתי רצון ה' איך ישמע לבלק לקללם קללה קשה נגד רצון

ה', ושמעתי בשם ח"ס זצ"ל לפרש הענין באופן זה דהנה אם הי' בלעם מקלל את ישראל בלשון ארה שהוא רק להחליש כחם והי' בלק מוכרח עוד ללחום עם ישראל לנצחם הי' הכבוד לבלק שלא היו העולם יודעין כלל שע"י בלעם נחלש כח ישראל רק שהיו אומרים שע"י גבורתו של בלק נצח את ישראל והי' הדבר לבלק לשם ותפארת ולבלעם לא הי' בזה שם ותפארת כי לא היו תולים כלל הדבר בקללת בלעם רק בגבורת בלק אבל אם הי' מקלל בלשון קבה שהוא ח"ו לאבד שם ושארית אזי לא הי' בלק צריך ללחום כלל והי' כל העולם יודעין שקללת בלעם חלה ר"ל והי' לבלעם כבוד וגדולה גדולה עי"ז ולבלק לא הי' בזה שום תפארת ושבח, לכן מתחלה שלח בלק בלשון ארה כדי שיצטרך ללחום עם ישראל ויגיע לו מזה כבוד הנצחון וכאשר לא רצה בלעם לקללם שלח לו פעם שנית שיקללם בלשון קבה שיאבדו ח"ו לגמרי ויגיע הכבוד לבלעם וזה ששלח בלק לבלעם בפעם שנית כי כבד אכבדך מאד כלומר אתן לך הכבוד ויהי' תפארתך בכל הארץ כי הוא אין כוונתו לקנות שם ותהלה רק להנצל מידם, ובזה מבואר נמי ששינה בלעם גם בפעם א' ואמר להקב"ה בלשון קבה לפי שהי' בעל גאוה ורצה שיגיע לו השם והכבוד מזה הענין ולא לבלק ודוק:

פרשת דברים

ולבן וחצרות ודי זהב פירש"י חצרות זו מחלוקתו של קרח ודי זהב זה העגל שהוכיחם על מעשה העגל. ויש לדקדק למה הקדים להוכיחם על מחלוקת קרח קודם לחטא העגל הלא חטא העגל קדם הרבה למחלוקת קרח, ושמעתי ביאור נכון על זה דאיתא במדרש מה ראה קרח לחלוק על משה פרשת פרה אדומה ראה ופירשו המפרשים דברי המדרש באופן זה דאמרו חז"ל שלכן כתיב אנכי ה' אלקיך בלשון יחיד ולא אלקיכם בלשון רבים כדי שיהי' פתחון פה למשה לומר לי צוית ולא להם ולא יענשו כ"כ בחטא העגל. והנה מה שאמר קרח כי כל העדה כולם קדושים פירש"י כלם שמעו מפי הקב"ה אנכי ולא יהי' לך. וקשה דלפי זה שלכל ישראל נאמר אנכי ולא יהי' לך במה אפשר להתנצל על חטא העגל אלא ש"ר משה הדרשן דרש על הפרה תבוא אמה ותקנח צואת בנה היינו שע"י הפרה יתכפר עוון העגל ושפיר נוכל לומר שלכל ישראל נאמר אנכי ולא יהי' לך ואעפי"כ לא יענשו ע"י פרה אדמה שתכפר על עוון העגל ולא עוד אלא שמזה הוכיח קרח שנאמר אנכי ולא יהי' לך לכל ישראל דאל"כ למה באה הפרה אדומה לכפרת העגל הלא לא חטאו כלל בעגל שלא כאמר ולא יהי' לך רק למשה ומדנתחייבו בפרה אדומה מוכח שלכל ישראל נאמר אנכי וזה כוונת המדרש מה ראה קרח לחלוק על משה ולומר לו כי

כל העדה כולם קדושים כולם שמעו מפי הקב"ה אנכי הלא מדכתיב בלשון יחיד משמע שרק משה נצטוה ולא ישראל לזה אמר פרה אדומה ראה שהיא לכפרת העגל ומוכח מזה שבכל ישראל נאמר אנכי ולפ"ז שפיר הקדים משה מחלוקת קרח לחטא העגל שלולא מחלוקת קרח לא הי' יכול משה להוכיחם על חטא העגל שאפשר לומר כהתנצלותו של משה לי ציית ולא להם ולא חטאו כלל בעגל אבל ממחלוקת קרח שאמר כי כל העדה כולם קדושים כולם שמעו מפי הקב"ה אנכי וחביבים הם לצוות להם על אחדות הבורא כמשה מוכח שחטאו בעגל וראוים הם מעתה להוכיחם על מעשה העגל ודו"ק:

פרשת ואתחנן

ואתחנן אל ה' פירש"י ז"ל אין חנין בכל מקים אלא מתנת חנם אעפ"י שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם. הנה מה שכתב רש"י שיש להם לתלות במע"ט אינו מדוקדק שהי' לו לומר שיש להם לבקש ונלאמ"ו לבאר כוונת רש"י הזה דהנה כראה ונתבונן הדבר אצל מלך בשר ודם שיש לו עבד נאמן ועובד אותו בכל נפשו ומאודו ויש לו למלך נחת גדול ממנו. הנה אם אמנם מן הראוי שהמלך יעניק לו מטובו ויתן לו גמול טוב עבור עבודתו הנאמנה והעונג שקבל על ידו אעפי"כ אין העבד יכול לתבוע שכר מאת המלך על עבודתו, כי הי' מחויב בדבר לעבוד את המלך ולשמשו בכל כחו כראוי מעבד למלכו. אמנם אם המלך נתן לו שכר עבודתו וחננו במתנות והעניקו מטובו יכול העבד לתלות שנתן לו המלך מתנה חלף עבודתו אשר עבדו ולא שנתן לו שכר כי שכר אינו מגיע לו כלל רק שנתן לו מתנה על שעבד אותו באמונה ובמסירות לב ונפש אמנם הצדיקים אינם תולים כלל במעשיהם הטובים וחושבים שאין להם שום מעשים טובים והמתנה שהקב"ה נותן להם היא מתנה של חנם שאינם כדאים כלל להמתנה ע"י מעשיהם וזה שאמר רש"י אעפ"י שיש להם עכ"פ לתלות המתנה של הקב"ה במעשיהם הטובים ולא שיבקשו שיתן להם הקב"ה רק שאם נתן להם שיתלו המתנה במעשיהם הטובים גם זה אין חושבים הצדיקים אלא מבקשים מתנה של חנם:

ויצונו ה' אלקינו לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלקינו לטוב לנו כל הימים ולהחיותנו כיום הזה. וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלקינו כאשר צונו. יש לבאר אלו שני הפסוקים על דרך זה, דהנה עבד אשר השכיר עצמו אל אדוניו כדי לקבל שכר בשביל העבודה, עיקר כוונת העבד בעבודתו לאדוניו הוא קבלת השכר לא העבודה עצמה כי מה תועלת לו מהעבודה עצמה לולא השכר

שמקבל עלי'. אבל אצל האדון היא להיפך שעיקר מחשבתו במה שנותן שכר להעבד היא כדי שיעבוד לו ואין כוונתו טובת העבד כלל רק טובת עצמו שתושלם עבודתו ואם היתה עבודתו נעשית בלתי העבד שצריך ליתן לו שכר לא הי' שוכר את העבד ליתן לו שכר, אבל גבי הקב"ה היא להיפך שכל עיקר כוונתו במה שנתן לנו תורה ומצוות, הוא כדי ליתן לנו שכר כמו שאמרה הברייתא רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות כי אצלו יתברך אין שייך לומר שלצורך עצמו הוא נותן לנו שכר כדי שנעשה מציותו כי אם תצדק מה תפעל לו אך אצל האדם צריך להיות הכוונה בקיומו מצוות ה' להיפך מכוונת השי"ת היינו שלא תהי' כוונת האדם במה שמקיים מצוות השי"ת כדי שהי"ת יתן לו שכר כי כבר אחז"ל אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו וכו' וצריך האדם לחשוב בלבו שמה שזכה לקיים מצוות בוראו זהו השכר היותר גדול שבעולם. וגם שהוא משלים את נפשו בקיום המצוות וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל לפרש מה שאמרה המשנה ששכר מצוה מצוה היינו שהמצוה בעצמה שזכה לעשות יהי' לו השכר. וזה שאמר הכתוב ויצונו וכו' לעשות את כל החוקים וכו' לטוב לנו כל הימים וכו' היינו שעיקר כוונתו יתברך הי' לטובתינו שנקבל שכר, וצדקה תהי' לנו כלומר שיהי' נחשב לנו לצדקה כי נשמר כו' כאשר ציונו פי' שעיקר כוונתינו יהי' רק לעשות נחת רוח ליוצרנו ולא על מנת לקבל פרס:

פרשת עקב

במסורה ארבע פעמים מה דוד המלך אמר ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ משה ואהרן אמרו ואנחנו מה לא עלינו תלונותיכם וכו' עוד בתהלים מה אנוש כי תזכרנו ובפרשה זו ועתה ישראל מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה וכו' לטוב לנו כל הימים, הכוונה עפ"י הנ"ל ה' אדוננו מה אדיר שמך שאתה גדול ואדיר מאד ולעומת זה ואנחנו מה שאנחנו שפלים מאד וקשה א"כ מה אנוש כי תזכרנו ונתת לו תורה ומצוות הלא אם יצדק מה יפעל לך אלא ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך וכו' הוא רק לטוב לנו כל הימים כי להשי"ת אין תועלת במעשנו רק כוונתו יתברך להטיב לנו ע"ז:

פרשת תבא

והי' כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה וירשת וישבתה בה ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך וכו' ובאת אל הכהן וכו' הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו יל"ד א' מה צריך לומר וירשתה וישבת

בה הלא פשיטא דקודם ירושה לא יביאו ביכורים מה זה שאמר הגדתי היום כי באתי למה צריך להודיע זאת הלא הכל רואים זאת בעיניהם ושמעתי ביאור נכון על זה הנה כתבו המפרשים טעם מצוות ביכורים למען לא יטעו דורות הבאים לחשוב כי בחרבם ירשו אבותם את הארץ וגרשו יושביהם כדרך מלחמות עם ועם לכן יביאו הביכורים להודיע בזה שהקב"ה גירש מפניהם העמים אשר ישבו בארץ וזרועם לא הושיעה למו ונתן להם את הארץ בעבור ישמרו חוקיו ותורתיו ינצורו ולא ילכו אחר תועבת הגויים. ולכן הוצרך להזכיר זאת בעת הבאת הביכורים להתעורר בזה על טעם המצוה ושהמצוה תפעול בו להזכירהו את אשר התחייב להקב"ה ושעל מנת כן נתן לו השי"ת את הארץ וזה שאמר הכתוב והי' כי תבוא אל הארץ אשר באמת ה' אלקיך נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה ועי"ז תוכל לשכוח כי הארץ ניתנה לך מ"ה לזה צויתך ולקחת מראשית כל פרי האדמה ותביא ביכורים ותודיע בעת הבאתך הבכורים שאתה מכיר טובת ה' שנתן לך הארץ וזהו שאשר הגדתי היום היינו בהבאתי הבכורים הנני מגיד כי באתי אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לנו ולא בכח אדם לקחנו את הארץ:

ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וכו' הנה סידר כמה ארורים ומסיים בסוף ארור אשר לא יקום את דברי התורה הזאת לעשות וכו' וקשה שמתחלה כתב ארורים על עבירות מיוחדות שמשמע מזה שרק על אלה העבירות המפורשות יש ארורים ולא על עבירות אחרות ואח"כ כלל כל התורה כולה בעונש ארור, וכבר עמד בזה הרמב"ן ז"ל ושמעתי מפי אמ"ו לפרש זה בטוב טעם ודעת ובצירוף כמה מדרשים בלתי מובנים:

אז"ל בגמרא לא חרבה ירושלם אלא שלא ברכו בתורה תחלה. וקשה הלא מפורש בכמה מקומות בתנ"ך כמה עבירות חמורות שעשו מרדו ב"ה והפרו מצוותו ועזבו תורתו וגם חז"ל הביאו בדבריהם עונות ישראל הגדולים שעשו, ופה תלו בישראל עוון אשר נראה לעוון קל נגד העוונות אשר נזכרים עליהם בדברי הנביאים ותלו בו חורבן ירושלם והוא לא נזכר בשום מקום בתנ"ך. עוד אחז"ל מה דכתיב על מה אבדה הארץ וכו' ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם דבר זה שאלו לנביאים ולחכמים ולא פירשוה עד שפירשה הקב"ה בעצמה שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם, וקשה הלא ידעו הזמנים והנביאים מפשע ישראל הגדולים והנוראים ולמה לא תלו אבדת הארץ בעוונותם ופשעיהם הרבים, ועוד הלא מפורש בתורה ואמרו הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ומה חרי האף הגדול הזה ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלקי אבותם וכו' עוד אז"ל חטאו בכפליים ולקו בכפליים קשה להבין ענין חטא בכפליים ועונש בכפליים, ובלאמ"ו לפרש הכל עפ"י ביאור הכורם שעמד לפרש מאחז"ל שאין

הקב"ה מצרף מחשבה רעה למעשה חוץ ממחשבת ע"ז שמצטרפת למעשה דהנה כתבו הספרים שהעבירה מצוי' על שני דרכים או מחמת תאוה שמתאוה מאד להנות מהאיסור ההוא ואי אפשר לו לכבוש יצרו שבוער בו כשלהבת אש אבל יודע הוא ומכיר חסרונו ואף מתחרט אח"כ על מעשהו אבל יש שעושה העבירה מזדון לבו וזה לא יתחרט בשום פעם כי הוא מחמת כפירה ר"ל עושה העבירה וזה כוונת הגמרא שבכל העבירות שאין בהם דררא דע"ז כי הם רק מחמת התאוה אין מחשבתו מצטרפת למעשה היינו כל זמן שלא עשה העבירה אף שהתאוה לה במחשבתו לא נחשב לו לעבירה אדרבא יש לו מקום בזה לקבל שכר כיון שהוא מתגבר על יצרו חוץ מע"ז היינו כשיש עם העבירה גם דררא דע"ז שהעבירה נעשתה ע"י כפירה ר"ל אזי אפילו המחשבה בעצמה נחשבת לעוון אם חושב לעשות עבירה מאפקירותא נחשב לו כבר כאלו עשאה, וזהו הכוונה חטאו בכפליים היינו שהי' החטא מזדון הלב לא מחמת התאוה ונחשבה גם המחשבה לעבירה בפני עצמה ולכן נענשו בכפליים על המעשה לבד ועל המחשבה לבד וזהו כוונתם ג"כ באמרם לא חרבה ירושלים אלא על שלא ברכו בתורה תחלה היינו שהעבירות שעשו היו מחמת שהתורה ומציותי' לא נחשבו אצלם כלל לכן הי' עונשם גדול כ"כ אבל אם היו העבירות מחמת תאוה והי' מתחרטים על עוונותם אחרי עשותם אותם לא הי' ירושלם נחרב וזהו ג"כ הכוונה במה שאז"ל שאלו לנביאים ולחכמים על מה אבדה הארץ ולא פירשוהו כי הם לא ידעו מחשבות בני דורם בעת עשותם המזמתה עד שהקב"ה פירשה בעצמו על עזבם את תורתי ולא שמעו בקולי שעוונותיהם אינם מחמת תאוה רק מחמת שאינם רוצים בתורתי ולא לשמוע בקולי, ובזה מבואר מה שדקדקנו במקראות שלפנינו שבתחלה כתב הפסוק ארורים על עוונות מיוחדים היינו כשהם מחמת תאוה ואח"כ כתבה התורה סתם ארור אשר לא יקים היינו מי שיעשה איזה עבירה שתהי' ויעשה אותה מחמת שאינו רוצה לקיים דברי התורה אזי הוא בארור אפילו תהי' עבירה קלה שבקלות:

פרשת נצבים

אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם וכו' כל איש ישראל. יל"ד כיון שאמר כלכם למה פרט ראשיכם שבטיכם וכו' ועוד למה אמר עוד כל איש ישראל הלא כבר הזכירם בכלל ובפרט, ושמעתי ביאור נכון ע"ז, כתיב והי' מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר והקשו בגמרא רישא דקרא לסיפא תחלה אמר והי' מספר ואח"כ אמר אשר לא ימד ולא יספר ומשני כאן בעושין רצונו של מקום וכאן באין

עושין רצונו של מקום היינו בעושין אין מספר ובאין עושין יש מספר וקשה איך אפשר שלא יהי' מספר לבני אדם אך ביאור הדבר הוא כן דבפסוק ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש פירש"י ואצל עשיו לא היו רק ששה וכתוב נפשות ביתו לומר לך שכל ישראל נחשבים כנפש אחד, הכוונה בזה דהנה הקב"ה נתן לנו תרי"ג מצוות וידוע שאי אפשר לכל אחד מישראל לקיים כל התרי"ג מצוות כי יש מצות הרבה אשר לא כאמרו רק בכהנים או בלוים ויש מצוות נאמרו למלך לשופטים וגם המצוות שנאמרו לכלל ישראל אי אפשר לכולם לקיימם כגון מצוות מילה ופדיון הבן למי שאין לו בן זכר תרומות ומעשרות למי שדר בחו"ל וכן הרבה כיוצא בהן שאי אפשר לקיימם רק בתנאים מיוחדים וא"כ איך יתכן שכל ישראל יקיימו תרי"ג מצוות אלא שמתקיימים התרי"ג מצוות ע"י כלל ישראל וע"י שהמה מתאחדים באחדות ועוזרים זה לזה שיהי' ביד כל אחד יכולת לקיים המצוה שנפלה בחלקו עי"ז נחשב לכל אחד ואחד כאלו קיים הוא בעצמו כל המצוות שנתקיימו ע"י כלל ישראל וכאופן יששכר וזבולן ולכן נקראו ישראל נפש אחד כי רק ע"י התחברותם והתאחדם כאיש אחד המה בבחינת ישראל שמקיימים כל התורה וקיום התורה מחשיבם לנפש אחד לא כן באוה"ע אין דבר שיחברם ויחשיבם לנפש אחד לכן נקראו נפשות בלשון רבים, ובזה יתבאר מה שאמר הקב"ה לאברהם הבט נא השמימה וספור הככבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהי' זרעך דהנה כתבו המפרשים שלכל אחד מהככבים יש טבע מיוחד ומשפיע בטבעו על הארץ נמצא שכל ריבוי הככבים נחשבים כאחד מפני שבהתאחדות השפעתם יחד הארץ מתקיימת ואמר הקב"ה לאברהם שגם בניו יהיו באופן זה שמעשיהם הטובים יצטרפו ויתאחדו עד שכל ישראל יהיו נחשבים כאיש אחד ע"י שיצטרפו חלקי המצוות של כל אחד ואחד כאלו עשה אותם איש אחד, וזהו שאמרו ז"ל שאם עושין רצונו של מקום אי אפשר לספור אותם לאנשים נפרדים כי אז נחשבים כאיש אחד כנ"ל רק באם ח"ו אין עושין רצונו של מקום אזי הם נחשבים לאנשים פרטיים כל אחד לעצמו ואז יש להם מספר, וזה שאמר גם כאן אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם היינו בעת שאתם נצבים לפני ה' לעשות רצונו אזי ראשיכם שבטיכם וכו' כל אלו הם איש אחד מישראל מפני שע"י מעשיהם הטובים מתקשרים ומתאחדים כולם להתחשב כאלו איש אחד קיים את כל התרי"ג מצוות ודו"ק:

נשלם ספר דברים שבח לאל בורא עולם:

דרשה על הצדקה

ביום ש"ק וארא כ"ז טבת תרט"ז לפ"ק בביהכנ"ס פה ק"ק ס"ה מאת אמו הרב הגאון הגדול אביר הרועים מהו' יהודא אסאד נ"י אב"ד דפה:

בפ' ראה כי יהי' בך אביון מאחד אחיך וכו' לא תאמץ וכו' ולא תקפוץ וכו' כי פתוח תפתח וכו' נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך וכו' ויש לדקדק תחלת מקדים הל"ת ואח"כ המ"ע מתחלה לא תאמץ וכו' כי פתוח תפתח ושוב היפך והקדים המ"ע נתון תתן ואח"כ הל"ת ולא ירע לבבך וכו' וצריך טעם לשינוי הסדר בזה ונ"ל דאיתא פ"ק דבתרא דף ט' ע"ב א"ר יצחק כל הנותן פרוטה לעני מתברך בויו ברכות והמפייסו וכו' מתברך בי"א דכתיב (ישעי' נ"ח) הלא פרוס לרע לחמך וכו' מוסדות דור ודור תקומם וכו'. וראוי לשום לב למבינים הללו מ"ט מספר זה דווקא, ועוד הרי קרא בתורה סתמא כתיב בגלל הדבר הזה על עסקי דיבור יברכך ה' אלקיך וכו' ברכה אחת משמע, ונ"ל כי ברכת עוה"ז יש לו קצבה וכמו שכתבו המחקרים אבל שכר העוה"ב הוא נצחי עולם שכולו ארוך וכולו טוב וליכא קצבה, גם ידוע כי עוה"ז מכונה באות וי"ו היותו כולל ששה קצוות ד' רוחות ומעלה ומטה ועוה"ב שכר נצחיי בלא קצבה הוא מיוחס לשמו של הקב"ה שהוא נצחי ואין קצבה לברכתו כמ"ש רש"י ר"פ דברים שאמרו ישראל למשה קצבה אתה נותן לברכתינו א"ל ד' א' יברך אתכם וכו' ע"ש ואז"ל בשבת פ' הבונה א' ב' ג' ד' פירושן אלף בינה גמול דלים ה' ו' זהו שמו של הקב"ה א"כ מבואר כוונתם הנותן פרוטה לעני דבר מועט פרוטה דייקא רק כדי חיות. בצמצום לפי שטה מתברך גם הוא בששה ברכות הוא שכר עוה"ז שכולל ששה קצוות ויש קצבה לשכרו וברכתו מדה במדה אבל המפייס שנותן לו הרבה וגם בדברים שלא יקוץ בתוכחה ומוסר ה' באופן שלא יעביר אותו דקדוקי עניו ע"ד קונו מתברך בי"א ברכות היינו ו' ה' בשמו של הקב"ה בשכר עוה"ב נצחיי בלא קצבה ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה מדה במדה כמו שהוא פייסו לעני והשביע גופו ונפשו וזה כוונו ז"ל אלף בינה לדלים שיחזיקו באמונתם וגם גמול דלים במתנה מרובה לפייסם ולהחיותם בגוף ובנפש אז ו' ה' זוכה לשמו של הקב"ה כלומר לברכה שאין לה קצבה והכי מפורש בקרא דמייתי (בישעי' נ"ח) הלא פרוס לרעב לחמך וכו' לחם עוני ועניים מרודים תביא בית וכו' כי תראה ערום וכסיתו היינו רק חיי שעה לבד מתברך בשכר עוה"ז. ששה ברכות אז יבקע כשחר וכו' כבוד ה' יאספך אז תקרא וכו' אבל ותפק לרעב נפשך לא לחמך לחם צר בלבד אלא תפק לו רצונך ע"ד משביע לכל חי רצון להשביעו מרעבונו בריבוי מתנה בנפש חפצה ולא בצמצום תחייהו בגופו וגם בנפשו וגם נפש

נענה תשביע בדברי רצוי ופיוס להחזיקו באמונה נפשו דייקא אז תזכה ובחך ה' תמיד דייקא נצחי בלי קצבה והשביע בצחצחות נפשך וכו' אשר לא יכזבו מימיו וכו' היינו בשכר עוה"ב מדה במדה א"כ בתורה כתיב קרא נתן תתן לו נתינות הרבה אפילו מאה פעמים כפירש"י ולא ירע לבבך וכו' אבל בריצוי ופיוס דברים ג"כ שפיר סיים כי בגלל הדבר הזה דיבור כזה יברכך ה' א' הוא בעצמו יתן ברכתו בלי קצבה בכל מעשיך וכו' מתברך בי"א ו' ה' שמו של הקב"ה כנ"ל:

ובס' תב"ש בחידושי בכור שור מס' ב"ב כתב וז"ל ונראה לענ"ד דמספר ויו ברכות הוא נגד לאוים שנאמרו במתנות עניים כמו שחשבם הרמב"ם ז"ל בה"ל מ"ע ואע"ג דלאו דנאמר במתנה זו לא נאמר בזו מ"מ כולהו שייכי בהדדי דשם מ"ע אחד הוא וכה"ג משנינן בב"מ קי"א וכו', ואין להקשות הא כמה עשה נמי יש בה כמ"ש הרמב"ם ואמאי אינו מתברך כנגדם, נ"ל דשכר עשה בהאי עלמא ליכא כי היכי דעונשה ליכא בהאי עלמא והא דמכין אותו עד שתצא נפשו היינו לעשות העשה אבל כשכבר בטלה אין ב"ד מענשין עלי' אבל לא תעשה דמלקין עלי' ה"נ שכרה בעוה"ז איתי' וכו' עכ"ל ודפח"ח, ולפי דבריו נ"ל ה"ט דבקרא קמא לא כתיב ברכה ושכר הקדים תחלה הל"ת ואח"כ המ"ע ובבתרא שהופך והקדים המ"ע כדי להסמיך שוב הברכה לל"ת וזה"ש נתין תתן לו ולא ירב לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה דייקא על הל"ת בכוונת הלב תליא יברכך ד' אלקיך הבוחן לבבות בכל מעשיך וכו': אמנם לפי ענ"ד נראה דתוס' דף ח' ע"א בב"ב שם פליגי על זה דהתב"ש דהא דרבא אכפיי' לר' נתן בר אמי ושקיל מני' ד' מאות זוזי לצדקה' הקשו תוס' מחולין ק' דאמרינן כל מ"ע שמתן שכרה בתורה בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרין עלי' וגבי צדקה כתיב כי פתוח תפתח וכו' וכתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך וכו' ולר"י נראה דבצדקה כופין משום דאית בי' לאו דכתיב בה לא תאמץ וכו' ולא תקפוץ וכו', ולריצבא נראה דהא דאין ב"ד מוזהרין על מ"ע שמתן שכרה בצדה היינו דאין נענשין, ונ"מ בירושלמי דהמוכר את הספינה וכו' עכ"ל התוס' פי' נהי דמוזהרים עלי' להוכיח ולהעניש עלי' אבל אם לא הזהירו אינן נענשין כמו בשאר מצוות דאם יעלימו עיניהם נענשים דכל שבידו למחות ואינו מוחה נתפס על העושה וכו' ושם פרק הספינה בירושלמי כתב בחידושי כבוד חכמים וז"ל כל מצוה שמתן שכרה בצדה אין ב"ד מוזהרין עלי' והטעם משום שלא נעשו כלל ערבים אחד בעד חבירו במה שיש שכר בעוה"ז רק בכל המצוות שאין שכר בעוה"ז משום שבזה צריך שמירה ואזהרה מרובה שיעשה מצוה שלא לקבל פרס מיד לכן נתנו מצות אלה דווקא עפ"י ערבות, ולכן ב"ד מוזהרין מחמת קבלת הערבות ומתן שכרה בצדה דהיינו במה שמקבלים שכר

מיד בעוה"ז כמו במשקלות וכו' עכ"ל ולפ"ז אם כדברי הבכור שור הנ"ל דבצדקה מתן שכרה בצדה יברכך ה' בכל מעשיך על הלאווים קאי דאלו המ"ע ליכא שכר בהאי עלמא א"כ ליתא דתוס' הנ"ל דוודאי גם מצות ל"ת שמתן שכרה בצדה היינו מיד בעוה"ז אין ב"ד מוזהרין עלי' דליכא ערבות בזה לטעם כבוד חכמים הנ"ל וצ"ע, אם לא נאמר א"כ ממ"נ מוזהרים הב"ד על מ"ע דצדקה כיון דאין מתן שכרה בצדה על המ"ע ועיין יומא (ע"ב) לקט שכחה ופאה א"ב אי לקי עליו: עוד יובן אז"ל כל הנותן פרוטה לעני מתברך בויו ברכות וכו' דתיבת לעני יתיר הוא דהול"ל לצדקה ופשיטא דלא לעשיר קאמר עיין שבועות כ"ה ע"א, ונקדים לדקדק בקרא הנ"ל ולא ירע לבבך בתתך לו תיבת לו הוא מיותר ואיתא במדרש רשב"י בזוהר שמות ויקם מלך חדש וכו' הה"ד אשריכם זורעי על כל מים וכו' וצריך ביאור, אמנם יובן לפע"ד עפ"י מחז"ל סופ"ק דבב"ק ארי"ו משום רשב"י מ"ד אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור וכו' כל העוסק בתורה ובגמ"ח זוכה לנחלת שני שבטים אין זריעה אלא צדקה דכתיב זרעו לכם לצדקה וכו' שהעושה צדקה אותה פרוטה שנותן לעני מביאה לו ברכה מרובה כאלו זרע אותה כאז"ל לא הגלה הקב"ה את ישראל לבבל אלא כדי שיתוספו עליהם גרים שנאמר וזרעתי' לי כלום אדם זורע סאה אלא להוציא ממנה כורים הרבה כך הנותן צדקה זורע אותה וכו' ובב"ב דף ט' א"ר אליעזר בזמן שבהמ"ק קיים אדם נותן שקלו ומתכפר לו ועכשיו שאין בהמ"ק קיים זכה הלא פרוס לרעב לחמך וכו' לא זכה באין עכו"ם ונוטלין אותה בזרוע שנאמר ועניים מרודים תביא בית אמר מר עוקבא אעפי"כ נחשב לו לצדקה שנאמר ונוגשיך צדקה, ואולי לזה כוון דהע"ה באומרו עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי ר"ל דכתיב ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו המשל אומר מרגלא בפומי דאנשי אם אין נותנים הצדקה ליעקב מוכרחים ליתנה לעשו וע"ד הלצה מהרב דק"ק ריין זצ"ל (המשל לא נכתב בכתב אמ"ו ואני מעתיק אותו מלשון סלאוויש אל לשון הקרוש, כי דרך הגזלנים לומר יהודי תן מעות ויש לדקדק לאיזה צורך אומר יהודי תן מעות הלא די לומר תן מעות אבל לפ"ז ניחא שהוא אומר כך יהודי תן מעות כלומר ליהודי תן מעות ואז אין צורך ליתן לי) וא"כ מבואר כוונת רשב"י במדרש הנ"ל ויקם מלך חדש נתחדשו גזרותיו וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם וכו' נטלו ממונם תחלה, הה"ד אשריכם זורעי על כל מים לחלק ביעקב צדקה ולא יעלים אוה"ע, וגם רשב"י לטעמו משלחי רגל השור והחמור דריש לי' העוסק בתורה ובגמ"ח זורעי על כל מים וכו', ובברכות דף וי"ו אמרינן כאלו פדאני וכו' מבין אוה"ע שנאמר פדה בשלום נפשי מקרב לי ע"ש ואילו עשו מן ישראל אז היו נצולים מהגלות וזה"ש נתן תתן לו כי באופן זה לא ירע לבבך בתתך לו

דייקא שאתה הנותן מדעתך אבל אם לא תתן לו ירע לבבך בתתך בע"כ לאוה"ע ונוגשיך צדקה כנ"ל:

עוד יובן פי' הפסוק כילו וטעם ג' פעמים נתינה נתון תתן לו וכו' בתתך וכו' דאיתא ברבה פ' תשא ויתן אל משה ככלותו וכו' כך פתח ר' תנחומא לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים מהו כן א"ר נחמי' אפילו בשעה שאנו עושין את הצדקה מביטים אנו במעשים שלנו ויש לנו בושת הפנים ופי' בו בס' אוהל יעקב פ' תשא עפימ"ש שאם האדם מכיר שכל רכושו והונו בא לו מאת הקב"ה בחסד ובנדבה, וא"כ אינו מחליט עליו שהוא שלו אבל ישפוט בעצמו שאינו רק כשליח מאת השי"ת לתת לעני ממנו וכו', אבל אם יחשוב האדם מתנת הקב"ה אליו למשפט ומחויב מצד הרגלו בטובת הקב"ה עליו בתמידות אז מה שיתן אל האדם בצדקה יחשוב כי משל עצמו הוא נותן אל העני, וכן בהיפוך אם תחשוב מתן הקב"ה לך צדקה וחסד אזי מה שתתן אל העני תחשוב למשפט כמחז"ל תן לו משלו וגו' וזהו כוונת הגמרא לך ה' הצדקה ר"ל אתה הוא העושה עמנו צדקה בדרך חסד וא"כ לנו בושת הפנים ומבאר המדרש מהו כן א"ר נחמיא אפילו בשעה שאנו עושים הצדקה מביטים אנו במעשים שלנו ויש לנו בושת הפנים כי הלא כל הנתינה שלך היא ואין בה מושל עצמנו מאומה, והנה אם חושב האדם שאינו ניתן כלום משלו כ"א משל הקב"ה אינו עולה על הדעת כלל שירע לבו בתתו לעני אחר שאינו נותן משלו והנה נתון בחולם הוא מקור אבל בספר תורה אין נקודות ויכולים לקרות נתין במלאפים ופירושו כמו הכסף נתון לך במגילת אסתר דפי' נתון במתנה וה"פ נתון תתן לו כל מה שהוא נתון אצלך במתנה הוא וחסד מהקב"ה ולא במשפט הוא הואיל ולא מקיר מזה תתן לו אבל לא ירע לבבך בתתך לו ר"ל באופן זה שתחשוב שאתה היא הנותן לו מתנה אולי ירע לבבך, אבל נתן תתן לו כי אינו שלך רק תן לו משלו ואתה רק שליח מתנה כי בגלל הדבר הזה דייקא יברכך ה' א' בכל מעשיך וכו' כנ"ל ר"ל על גוף הנתינה ועל טיב כוונתך. ועתה היום הנה צעקת ענייי עמנו ב"י הנה באה אני באמרם רבי פרנסנו ולמה נגרע תה עירנו מענייי שאר ערי ישראל הקרובים והרחוקים שמקבלים מעות לפרנסתם להיות היוקר גדול, וגם שמעתי יש מתרעמים עלי שלא דרשתי ברבים לזרז ע"ז ושמח אני בזה ע"ד שאמרו ז"ל למנצח זמרו וכו' הקב"ה שמח ואומר נצחוני בני כי התנצלותי על זה ומניעתי עד הנה מלזרז כי חשבתי שיעשו כן מעצמם אם יכולת בידם וגם חשבתי כי לא יועיל עד עתה אזהרתינו להיות הצבור סובלים היו בעול תשלומי מס הערכה מאק"ו יהי' להם התנצלות דמאן וגם בנקל להם להתרעם עלי כולנו על בקשת המעות תמיד יתנו והדר יתנו ועתה זה ימים עוררני ע"ז אקרו"ט עצמם שהם רוצים להיות מצווים

ועושים שמח אני כי על זאת הייתי מתאוה שיתעלה רצונכם הטוב וגם שיהי' יכולת בידכם ואין תלוי' הדבר אלא בי להזכירכם ולעורר אתכם כי הורעה מעשות דבר טוב מי שרגיל להטיב היא לאחת משלשה סיבות, או איני יכול או אינו רוצה או יכול ורוצה אבל שוכח ומאחר שיש כאן יכולת ורצון הנני בשמחה להזכירהם מצות הצדקה גדולה היא יותר מכל הקרבנות שכן חיי נפשות תלוים בה, נתן תתן וכו' אפילו מאה פעמים כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך וכו' הנה העקרים בפ' כ"ב משני דייק בקרא תהלים סי' ק"ו וז"ל ולפי שעיקר הנדבות מבלי תקות גמול הוא עשיית הצדקה נקרא ד' ית"ש עושה צדקות שהיא הפועל היותר נכבד המגיע מול הכרעית ולא נקרא כן על מה שעשה בעת הבריאה אבל על מה שהוא מתמיד לקיים הנמצאים ולהשפיע מאתו תמיד שפע לקיים מציאותם שהוא הנדיבות האמתי ר"ל התודת הטוב וזה"ש הכתוב הודו לה' כי טוב וכו' וסיים שעיקר הטובות הוא כי לעולם חסרו ר"ל התמדת החסד ועל זה נקרא השי"ת עושה צדקה בכל עת אמר הכתוב אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת, הנה אחר שכתיב עושה בלשון יחיד ולא אמר עושי ביו"ד בלשון רבים כמו שומרי נראה כי עושה גם על השם פי' כי מלת עושה חוזר אל מלת ה' הנזכר בפסוק שלפני זה והוא הודו לה' כי טוב ור"ל כי ה' הנזכר הוא העושה צדקה בכל עת ואומר אשריהם השומרים המשפט של העושה צדקה בכל עת ויעשו כמוהו כאמרם ז"ל והלכת בדרכיו מה הוא רחים אף אתה רחום וכו' עכ"ל סי' העקרים ודפח"ח. ולי נראה לפרש על סגנון שלו בתוס' ביאור עפמ"ש בס' תומר דבורה שמה"ש מתארים להקב"ה בשם מלך עלוב שגם בשעת החטא שהאדם מורד נגדו היא מטיב לו ומשפיע לו שפעתיו וחיותו ובטובה זו עצמה חוטא האדם ועכ"ז אין מונע השי"ת הטוב מלהשפיע עליו וכמ"ש בנחוני' ט' ולחם משמים נתת להם וכו' והם הזידו ולא שמעו וכו' ואתה וכו' חנון ורחום א"א ורב חסד ולא עזבתם אף כי עשו להם עגל מסכה וכו' ומנך לא מנעת מפיהם וכו' ועל שם כך קוראים אותו בשם מלך עלוב, ועפי"ז פירשתי במקום אחר שזהו הכוונה בפ' הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו ר"ל אף שבטובה שמטיב השי"ת לאדם הוא חוטא ומורד בו, מדת חסדו ית' הוא שלא למנוע הטוב מהחוטא ג"כ כנ"ל זה"ש כי לעולם חסדו גם אינם כדאים וענך לא מנעת מפיהם זהו שאמר הכתוב אח"ז שומרי משפט ה' בזה העושה צדקה בכל עת דייקא גם בשעת החטא שאדם משתמש בטובתו של הקב"ה לחטוא במו כן והלכת בדרכיו בנימוסיו גם אתה ככה תעשה צדקה בכל עת דייקא גם בזמן שאין המשא ומתן בסחורה מצלחת כ"כ והפרנסה בקושי אל תמנע טוב מהעניים לפזר להם צדקה ונ"ל גם תוה"ק כוונת לזה בפי' הנ"ל במלת הכפל נתון תתן לו מ"מ ונתון הוא

מקור משמש בכל זמן ר"ל בין בשעת הרווחה בין בשעת דוחק ומיעוט פרנסה מ"מ תתן לו והנה בשעת הרווחה וריבו' שפע ופרנסה בעולם הטבע מחייב ומכריח את האדם שיתן לעניים הצריכים רחמים ופשיטא וודאי אחר שיש לו שפע יהי' מהנה לזולתו בלב טוב אבל בשעת צמצום פרנסה ומיעוט שפע אז בטבע מי שנותן בקושי ועל צד ההכרח הוא נותן ולבו בל עמו וזהו שסיים קרא נתון תתן לו מ"מ כנ"ל ומפרש סיפא לפרושא טעם כפל הנתינה אתי לרבות גם בזמן שצריך למזהר ולא ירע לבבך בתתך לו היינו בשעת הדחק ויוקרא שאז בטבע אם גם הנותן אינו נותן בטוב לב מ"מ תתן ולא ירע לבבך וכו' כי בגלל הדבר הזה דייקא יברכך ד' א' בכל מעשיך על פעולת מעשה הנתינה ובכל משלח ידיך שאתה חושב לעסוק באיזה עסק יברכך ג"כ על טוב כוונתך שלא ירע לבבך וכו':

עוד יובן טעם נכון על ג"פ נתינה בקרא נתון תתן וכו' בתתך לו וכו' וטעם ולא ירע לבבך וכו' וכן מצינו בתורה בכ"מ בצדקה ומתנת עניים לשונות כפולים עשר תעשר, פתוח תפתח, נתון תתן וכו' עיין כלי יקר פ' ראה עמד על זה אבל העבט תעביטנו היינו הלוואה לא מתנה כנ"ל וטעמא נראה עפמ"ש העוללות אפרים דף ק"ד ע"ג ביאור שהצדקה באה בג' דרכים, א' הזן בניו ובנותיו הקטנים כאז"ל העושה צדקה בכל עת וכי אפשר לו לאדם לעשות צדקה בכל עת אלא זה הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים וכו'. ב' הנותן צדקה ללומדי תורה כמו שלמדו מפסיק אשריכם זרעי על כל מים וכו'. ג' הנותן צדקה לסתם עניים כההוא דאמר לרבי פרנסני ככלב וכעורב וכו'. וכנגד ג' מעלות צדקה אלו כתיב קרא במשלי רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד וחשב שלשה מיני שכר וראשון אמר רודף צדקה וחסד הנותן ללומדי תורה ראשונה ימצא חיים כדכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה ללומדי' לא נאמר וכו' וזה"ש בקהלת שלח לחמך על פני המים אין מים אלא תורה ור"ל ליתן צדקה לפרנס הת"ח כמ"ש ספ"ק דב"ק הכי קרא אשריכם זורעי על כל מים וסיים כי ברוב הימים תמצאנו ר"ל תמצא שכרך בחיים ארוכים ורבוי ימים ושנים:

שנית אמר רודף צדקה וחסד הזן בניו וקרוביו ימצא צדקה היינו כדדריש ר' יצחק ב"ב ט' ע"ב הקב"ה ממציא לו מעות ועושה בהן צדקה לעשות צדקה בכל עת לבני אדם מהוגנים כדי לקבל עליהם שכרו היינו זוכה לבנים ועושר:

שלישית אמר רודף צדקה וחסר הנותן לשאר עניים דעלמא ימצא כבוד צדקה וכבוד ימציא לו הקב"ה בני אדם מהוגנים ויהי' לו כבוד ותפארת, והנה לפרנס בניו וקרוביו א"צ זירוז כ"כ כי גם הנובע מחייבו שאהבה ביניהם, וגם הת"ח יש קצת סיבה מכרחת

לפרנסם מצר יראה כאז"ל את ה' א' תירא לרבות ת"ח, אבל לפרנס שארי עניים דעלמא שאין כאן אהבה ואין כאן יראה הגורמת, בזה צריך זירוז ביותר ולפ"ז נ"ל דעל ג' סוגי מקבלי צדקה הנ"ל רמזה תוה"ק בשלשה לשונות נתינה. נתון הוא מקור משמע בבל זמן היינו לזון בניו וקרוביו הוא עושה צדקה בכל עת ואינו לשון ציווי כי וודאי תעשה כן מעצמך מפאת אהבת קרובים שנית תתן לו היינו לפרנס הת"ח שאין כאן אהבה כ"כ לעשות מעצמו ע"כ אמר לשון ציווי תתן לו ובשני אלו המקבלים אינו עולה על דעת כלל שירע לב הנותן להם כי לבניו יש אהבה וקריבה, וגבי ת"ח יש מורא וגם יודע שנגד זה שהוא מפרנס לת"ח ישיג גם הוא שכרו בחלק תורה של הת"ח כישששכר וזבולון וכשמעון אחי נחרי' וודאי נותן להם בשמחה ובטוב לבב, אבל לשלישית לפרנס שאר עניים יש מקום לומר מה לי ולהם ואם עכ"פ יתן להם לקיום מצוות ה' אבל ירע לבבו בנתינתו דמה הנחה יש לו ומה שכר יגיע לו לכן סמכו הכ' ולא ירע לבבך בתתך לו גם לשאר עני תתן כי בגלל הדבר הזה דייקא יברכך ד' א' בכל מעשיך וכו' ע"ד מאז"ל לפום צערא אגרא תשוב ברכה - וזהו שרמזה תוה"ק בשלשה לשונות הכפולים הנ"ל עשר תעשר וכו' ואז"ל אף מעשר כספים ופרגמטיא לעמלי תורה וכן המעשרות לכהנים ולוים תופשי התורה אח"כ נתון תתן כבניו וקרוביו עושה צדקה בכל עת אח"כ פתוח תפתח את ידך לענייך בחרצך שאר עניים דעלמא כנ"ל - וזה נ"ל שכוונו ז"ל כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות עני בעלמא משמע כי לבניו וקרוביו ות"ח אין נותנים להם פרוטה מתנה מועטת כ"א בדרך כבוד מתנה הגונה בטוב לב אבל אפילו הנותן פרוטה חל עני דעלמא עני סתם שאין כאן אהבה ולא יראה עכ"ז מתברך בוי"ו ברכות וכו' כנ"ל:

ומה הן אלו השש ברבות נ"ל שהן הן ג' פסוקים של ברכת כהנים שבכל פסוק מהן ב' ברכות יברכך ה' וישמרך, יאר וכו' ויחונך, ישא ה' וכו' וישם לך שלום, ונ"ל רמוזים בהם ג' מיני צדקה הנ"ל יברכך הי וישמרך רומז על המפרנס בניו וכו' מדאחז"ל יברכך ה' בבנים וישמרך בבנות כי הבנות צריכים שמירה, וכן דברי חז"ל ידוע יברכך ה' בממון וכו' וכבר ביארנו שזהו השכר על עושה צדקה בכל עת זהו המפרנס בניו וקרוביו וכי רודף צדקה וחסד ימצא צדקה היינו זוכה לבנים ולעושר שהקב"ה ממציא מעות ליתן צדקה כנ"ל יברכך בממון וישמרך ממזיקין שתעשה ממנו מצוותי ב"ה במ' רבה נשא יברכך בבנים ובנות כנ"ל יאר ה' פניו אליך ויחונך, רמוז על כת המקבלים הנותן ומפרנס הת"ח שכן דרשו חז"ל יאר ה' פניו אליך אלו טעמי תורה ודקדוקי' וכן הכ' אומר כי נר מצוה ותורה אור ויחונך ימשוך עליך חוט של חסד וכה"א וראו כל עמי הארץ וכו' כ"ה בסיף ספר ראשית חכמה חלק אור עולם פרק כ' ובמדרש רבה נשא ד"א יאר ה' וגומר

זה מאור התורה שיאיר עיניך ולבך בתורה וכו' עיי"ש והיינו כמו שאחז"ל בשבת פ"ב דמוקיר רבנן וכו' איהו גופי' הווי צורבא מרבנן וכו' מדה במדה וכבר ביארנו לעיל שזהו השכר על המפרנס ת"ח רודף צדקה וחסד ימצא חיים זהו המחזיק ללומדי תורה עץ חיים היא למחזיקים בה וכן שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו כן יאר ה' פניו אליך וכתיב באור פני מלך חיים ויחונך בדעת ובבינה וכו' בתלמוד תורה עיין ברבה נשא ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום רומז על כת שלישית העניים דעלמא המפרנס אותם עליו נאמר או יחזיק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי, כי העני קורא תגר לפני הקב"ה על רוע מזלו, וגם יש מריבה לו בביתו כאז"ל כד משלם שערי מכדא תיגרא אתי ונקיש אדשא שנאמר השם גבולך שלום וכו' ולכן בארנו במקום אחר בזה פי' הכתוב והי' מאשה הצדקה שלום וכו' תרי שלומים למעלה ולמטה, והנה כבר בארנו לעיל דהשכר על המפרנס עניים סתם רודף צדקה וחסד ימצא כבוד זהש"א ישא ה' פניו אליך זה יהי' לך לכבוד ולתפארת שהקב"ה ישא לך פנים לכבודך וגם וישם לך שלום מדה במדה כמו שאתה גרמת שלום לעני בצדקה וכנ"ל והנה לפי מה שביארתי כל אחד משלשה נותני צדקה לשלשה סיגני עניים הנ"ל מגיע עליו שכרו ברכה אתת שהיא שתיים א' ימצא חיים יאר ה' וכו' ויחונך ב' ימצא צדקה יברכך ה' וישמרך ג' ימצא כבוד ישא ד' וכו' וישם לך שלום אבל באמת קרא כתיב ימצא חיים צדקה וכבוד בוי"ו שמשמע שכל אחד מאלו נותני הצדקה זוכה לכולם, וכן כל אחד מהם זיכה לברכת כהנים כולה והם ששה ברכות, וזהו שרמז ר' יצחק באמרו כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות פי' לא מבעיא נותן לת"ח או לבנין וגו' דע"כ יותר מפרוטה נותן להם וודאי שמתברך בכל הששה ברכות של ברכת כהנים אלא אף הנותן לעני דייקא עני סתם והוא רק פרוטה נמי מתברך הוא בכולם ולכן לא אמר סתם הנותן פרוטה לצדקה כנ"ל ובפשיט הפסוק במשלי רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד נ"ל פשוט שכבר הקדים שם במשלי אורך ימים בימינה העוסקים בתורה לשמה וכש"כ עושר וכבוד בשמאלה שבא לשמה עכ"פ עושר וכבוד וזהו שאמר רודף דייקא צדקה וחסד א"כ לשמה הוא ימצא חיים גם כש"כ עושר וכבוד היינו צדקה וכבוד שהקב"ה ממציא כו מעות כנ"ל ודוק:

דרוש לשבועות

דרשה בחג השבועות תרט"ז לפ"ק מאמ"ו הגאון פאר הדור כקש"ת מהו' יודא אסאד נ"י אב"ד דפה ס"ה יע"א:

בפ' ואתחנן כתיב ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם שמע ישראל את החקים ואת המשפטים וכו' ויש לדקדק דהל"ל אל כל בני ישראל וכמו שהקדים לעיל וזאת התורה וכו' לפני בני ישראל אלה העדות והחקים והמשפטים וכו' אל בני ישראל וכו':

ונ"ל כתיב במשלי שפתי צדיק ידעון רצון וכו' הכוונה לדעתי כי הורונו חז"ל דרך צדיקים לאחוז במדותיו של אהרן דכתיב בי' תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי וכו' המשך שבחים נ"ל ע"ד שפי' האלשך אל תוכח לץ וכו' הוכח לחכם וכו' ר"ל שלא ריב עם החוטא לזלזל אותו כשבא להוכיחו שקרוב הדבר שלא ישמע לו אבל יחשיבהו להחוטא ויאמר לו חכם אתה ולא יאות לך לעשות כן עש"ה ונ"ל לפירושו ניחא מה ששינה סיפא דקרא מרישא מלשון אל תוכח לץ וכו' הוכח וכו' הל"ל ג"כ תוכיח לחכם וכו' בתיבת הציווי אמנם כיון שאם יוכיחנו בדברי ריבות וחרפות ישנאהו להמוכיח ושוב לא יוכל להוכיחו פעם אחרת אבל אם מוכיחו בדרך אהבה וכבוד יאהבהו וגם פעם אחר יוכל להוכיחו לז"א הוכח לחכם וכו' בלשון המקור שמשמש בכל זמן וזהו כוונת התורה הקדושה הוכח תוכיח את עמיתך וכו' ודרחז"ל אפי' ק' פעמים ר"ל דהמקור עם הפעולה הוכיח תוכיח היינו תוכיח אותו באופן שתוכל לחזיר ולהוכיחו גם בפעם אחר דהיינו את עמיתך שתחשבתו עמיתך לך ובוש אתה על חטאו אבל לא תשא עליו חטא ר"ל לא שתטול משא החטא עליו לבד לקראו לץ וחיטא וכיו"ב דברי גנאי אבל תשתתף את עצמך עמו לאמור לו שהוא עמיתך ואין זה כבודו ויאהבך ותוכל לחזור ולהוכיחו פעמים הרבה, וכן נהג אהרן ע"ה עולה לא נמצא בשפתיו להוכיח בדברי ריבות אבל בשלום ובמישור הלך אתו בדברים רכים באופן זה רבים השיב מעוון כי שמעו לו שהי' נח לבריות לרצותם ולקרבן לתורה משך לבם בנחת וברצון, וזהש"א שפתי צדיק ידעון רצין פי' מחבבים ידעון לשין חיבה כמו כי ידעתיו וכמו בועז מודעתנו וכו' וגם פי' לפעמים לשון עונש וצער כמו ויודע את אנשי סכות וכו', ואמר שפתי צדיק ידעון רצין הצדיק מחבב להוכיח לחוטא מומו ועונשו בדרך ריצוי וחבה בשפתיו כמו שעשה אהרן כנ"ל וידוע אז"ל כי שם יעקב מורה על מדרגה הפחותה אם אין עושין רצינו של מקום ושם ישראל מכונה אם עושין רצינו של מקום כמו ישראל אשר בך אתפאר וזה נ"ל כוונת הפסוק בישעי' (סימן מ"ג) ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל ותמוה להבין אמנם פי' הפסוק דשני חלוקות הן דבר והיפיכו ולא כפל ענין בטלית שונות והכי פירושו בזמן כי לא אותי קראת שאין אתה פונה אלי ואין אתה עושה רצונו של מקום אזי שמך יעקב, אבל בזמן כי יגעת בי פי' בזמן שכל יגיעתך ומגמתך רק בי הוא עושין רצונו של מקים אזי שמך ישראל, והנה ר"פ ויקרא א

עשה אז"ל ויקרא לשון חבה לשון שמשתמשים בו מה"ש שנאמר וקרא זה אל זה וכו' ע"ש וא"כ וודאי גם משה טוב עין הוא כן עשה לישראל כשבא להזהירם ולכרות עמהם ברית על קיום התורה שפתי צדיק ידעון רצון בדברי ריצוי וחבה קראם וכמו שבא בענין פנים בפנים דבר ה' עמכם וכו' וגם במחלוקת קרח נהג א"ע כן שאמר להם המעט מכם כי הבדיל ה' וכו' ולפ"ז נ"ל דה"ה כאן ויקרא משה בקריאה של חבה אל כל ישראל ר"ל אל כל אחד מהם קראם בשם ישראל המורה על חשיבותם וגדולתם ויאמר אליהם באמירה רכה שמע ישראל וכו' כולכם כאיש אחד חביבין אתם ערש"מ היום כן ושמרתם לעשותם תמיד:

איתא במס' שבת דף ל"א מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי א"ל גירני על מנת שתלמדני כל התורה כשאני עומד על רגל אחד דחפו וכו' בא לפני הלל גיירי' א"ל דעלך סני לחברך לא תעביד זו הוא כל התורה ואידך פירושא היא זיל גמור עיין פי' רש"י, וז"ל עין יעקב שם כשאני עמד על רגל אחד ע"ד דאמרינן ר"פ הקורא עומד דקשות יש ללמוד בישיבה ורבית בעמידה דהיינו על ב' רגליו ובשעה שעומד על רגל אחד אי אפשר ללמוד רק דבר מועט רך שברכות, דעלך סני לחברך לח תעבד ולא רצה ללמוד עמו כדכתיב ואהבת לרעך כמוך שזהו שורש של גמילות חסדים ואמרינן שלשה סימנים יש באומה זו בישנים רחמנים וגומלי חסדים והם אינם גומלי חסדים וימנע מלגייר בשביל זה לכן למד עמו רק השוא"ת מאי דסני לך לחברך לא תעבד והוא קל יותר עכ"ל, וז"ל רש"י דעלך סני וכו' ריעך וריע אביך אל תעזוב זה הקב"ה אל תעבור על דבריו שהרי עליך שנוא אם יעבור חבירך על דבריך ל"א חבירך ממש כגון גזילה וגנבה וניאוף ורוב המצות וכו' עכ"ל ובחומש פ' קדושים פי' רש"י ואהבת לרעך כמוך אר"ע זה כלל גדול בתורה, והנה בזה"ז כמעט כן דעת הרבה מבני עמינו בלימוד התורה כולה על רגל אחד חיש מהר וכמו כן בשמיעת דרשה הוא עליהם לטורח כאילו עומדים על מחטים, ע"כ יהיו דברינו מועטים, הנה הכלי יקר פ' קדושים פי' להיות מצוות התורה על ב' סיגים הא' בין אדם למקום הב' בין אדם לחבירו ויסוד לכולם האמונה בה' כאז"ל בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחי' וכן ואהבת לרעך כמוך ולכן היו הכרובים פורשים כנפיהם למעלה מחוי כלפי מעלה מצות שבין אדם למקום ופניהם איש אל אחיו נגד מצות שבין אדם לחבירו וכוונת הגר הי' על רגל אחד היינו יסוד אחד לכל סוג ואמר לו ואהבת לרעך כמוך כולל שבין אדם לחבירו וסוף אני ה' כולל שבין אדם למקום כמו חבקוק האמונה בה' וכן דיבור ראשון אנכי כולל ה' ראשונה שבין אדם למקום ודבור לא תחמוד כולל ה' אחרונות בסוף כנגד ואהבת לרעך כמוך כמ"ש במדרש שם יעו"ש,

וזה נ"ל כוונת הפ' וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק וכו' ר"ל במצות שבין אדם לחבירו וארשתיך לי באמונה וכו' בין אדם למקום, עוד נראה לישב אמאי א"ל הלל לגר השלילה השוא"ת והל"ל קום ועשה טוב כפשטא דקרא ובחידושי שם ביארתי בהקדם לפרש כוונת המשנה באבות חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה חבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם, ותמוה הכפל, ומאי לשון נודעת להם וגם מאי לשון שניתן להם הל"ל שנתן להם או שקבלו כי הלשון ניתן היא נפעל, ומאי שבו נברא העולם ונראה דתוס' בשבת דף פ"ט הקשו כיון שאמרו ישראל בעשה וכו' למה כפה עליהם ההר וכו' ותירץ הגאון בהקדמת ספר הפלאה וז"ל ואפשר לומר ע"ד הפשוט כי ענין אהבה וחמלה לשני פנים האחד אהבת איש את רעהו לעשות רצונו למלאות אשר בקש ממנו וככל היוצא מפיו יעשה זה נקרא אהבת רצון לבד ולא אהבה עצמיית ואמיתית, והב' הוא אהבת אב לבנו אהבה עצמיית כי הוא עצם מעצמיו ויחוש בכל נפשו לטובת הבן לפי הבנתו באמתות ואף אם הוא נגד רצון הבן אשר מחמת חסרון הכרתו בטובת עצמו ימיר רע בטוב והאב האוהב את בני יכפהו ויסרהו עד שיעמידו לבחור בטוב עצמו האמתי ולמאוס ברע אשר נטה אליו מחמת רצינו ותאותו הרעה, והנה השי"ת באהבתו אותנו אין כל פה אשר יכול לספר רוב טובתו אמנם הטובה הגדולה שבכלם היא נתינת תורתו שהיא חיינו ואורך ימינו ורצה השי"ת לגלות ולהודיע שאהב אותנו אהבה עצמיית ולא אהבת רצין ע"כ כפה עלינו ההר כגיגית להודיע שלא מחמת אהבת השלמת חפצנו ורצונינו נתון לנו התורה כ"א באהבתו האמתיית לרוממנו ולגדלנו לעולם וכו' ע"ש דשח"ח, ובזה פרשתי כוונת סיום ברכת התורה באהבה רבה סמוך לק"ש הבוחר בעמו ישראל באהבה היינו במתן תורה כניסח אשר בחר בנו וכו' ונתן לנו את תורתו וכו', באהבה ר"ל ע"י כפיית ההר מוכח אהבה עצמיית והוא זר לטובתינו אעפ"י שאמרו מעצמם נעשה, לכן בדין הוא שגם אנחנו עמו נאהוב את ה' אהבה עצמיית למסור גם נפשנו על קדושת שמו ית', ולכן אנו סומכין מיד ואומרים שמע ישראל וכו' ואהבת את ה' אלקיך וכו' בכל לבבך ובכל נפשך, ומהרש"א בחידושי אגדה פ"ק דע"ז הקשה למה כפה ההר כגיגית הא כבר התנה הקב"ה עם מעשה בראשית שיחזיר העולם לתוהו וכו' ותי' דהיא היא כפיית ההר כדי לקיים התנאי דמ"ב שיחזיר העולם לתוהו ובוהו וזהו שאמר התנא חביבין ישראל וכו' ועדיין חביבין תרתי משמע אהבה עצמיית ואהבת רצון לז"א חבה יתירה דייקא ר"ל החבה היותר גדולה היא אהבה עצמיית נודעת להם דייקא ר"ל בע"כ ע"י כפי' ההר וכלי חמדה דייקא שהם עצמם חמדו לה והקדימו נעשה וכמ"ש בצלו חמדתי וכו' ועכ"ז נותן להם בע"כ ע"י כפי' ובטענה שבו נברא העולם

דייקא ר"ל כדי לקיים התנאי דמעשי בראשית כתירץ המהרש"א הנ"ל, וע"כ הטעם כדי להודיע להם חיבה יתירה שאוהב אותנו אהבה עצמיית, וא"כ רצון ה' הוא שגם אהבת ריעים בינינו יהי' אהבה עצמיית לא אהבת רצון לבד וזה"ש ואהבת לרעך כמוך דייקא ופירוש מאי דסני לך מה שאתה רואה בעיני שכלך שהוא רע לחבירך לא תעביד אפי הוא רוצה בכך לחסרון הבנתו והכרתו לא תעבד רצינו כי הוא זה אהבה עצמיית כמוך דייקא וסיים ע"ז אני ה' ר"ל גם אני ה' אהבתי אתכם אהבה עצמיית כנ"ל וממני תראו וכן תעשו מק"ו בן בנו של ק"ו וזה כלל גדול בתורה. אמ"ו נ"י הרחיב עוד לפרש פסוקים ומדרשים בדרשה הלז אבל יען כי הוכיח בהם קצת אנשי הקהלה לא רציתי לכתוב אותם]:

דרוש ער"ח אדר

דרשה ער"ח אדר פה ס"ה תרט"ז לפ"ק מאמו"ר הגאון מוהרי"א נ"י: בר"פ השוכר את הפועלים במס' ב"מ דף פ"ג אמר ר"ל פועל בכניסתו משלו ביציאתו משל ב"ה שנאמר תזרח השמש יאספון ואל מעונותם ירבצון יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב. ופירש"י ותוס' בשם המדרש בכניסתו לביתו מן המלאכה משלו בשעה שהיא שלו היינו אחר צאת הככבים וביציאתו למלאכה משל בעה"ב דזמן המלאכה היא מהנץ החמה עד צ"ה ולא מעמוד השחר ויליף לה במדרש רבה פ' ויצא הוצאה משל בעה"ב שנאמר תזרח השמש יאספון ואח"כ יצא אדם לפעלו וכו' הכנסה משל פועל דכתיב ולעבודתו עדי ערב, וקשה הי"ל איפכא תחלה היציאה למלאכה ותי' התוס' שכן דרך הגמרא דחוק דהא מייתי קרא דכתיב כסדר תזרח השמש וכו' עדי ערב והכי הו"ל לר"ל למנקט סידורי וכמ"ש במדרש רבה:

ונ"ל עפ"י דאיתא תו התם בסמוך דרש ר"ז וא"ל תני ר' יוסף מיד תשת חשך ויהי לילה וכו' זה העוה"ז שדומה ללילה בו תרמוש כל חיתו וכו' אלו רשעים שבו שדומין וכו' תזרח השמש לצדיקים ויאספו רשעים חיתו היער לגיהנם ואל מעונותם ירבצון אין לך כל צדיק וצדיק שאין לו מדור לפי כבודו ויצא אדם לפעלו יצאו צדיקים לקבל שכרן ולעבודתו ערי ערב במי שהשלים עבודתו עדי ערב והנה אז"ל בסוכה יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עזרו לא הי' יכול לו שנאמר צופה רשע וכו', ולפ"ז מן הדין אין מקום לתבוע שכר על קיום התורה ומצות רק בתורת חסד משלם ה' השכר והוא נהמא דכסיפא אמנם כוונת הבריאה הי' רצון הקב"ה שהאדם בבחירתו בלבד יכבוש בעצמו ליצה"ר בלתי עזר באופן שיקבל שכרו מן הדין ושנינו בפ' אבות החנות פתוחה ופועלים עצלים ובעה"ב דוחק וכו' הרי כינוהו להקב"ה בשם בעה"ב,

ולאדם בשם פיעל, א"כ רמז לך ר"ל בדבריו מוסר השכל וה"ק פועל זה האדם בכניסתו לעבודת ה' הוא הבעה"ב, היינו שנולד עיקר ביאתו לעוה"ז היא הכוונה משלו שיהנה משל עצמו שיגיע לו שכר פעולתו מן הדין משלו ממש יטול שכרו אבל באמת לא כן הוא אלא ביציאתו מן העוה"ז לקבל שכרו בעוה"ב הוא מקבל שכר על צד החסד לפי שהקב"ה עזרו וכמו שפירש"י הפ' ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו דייקא פי' כאלו הי' הוא העושה ומייתי שפיר ראי' מקרא שנאמר תזרח השמש היינו בעת שנולד ובא לעולם הנה הכוונה הוא יאספון שהאדם לבד הוא יהי' המאסף ואוגר בקיץ לחמו כדי שבהגיע העת ואל מעינותם ירבצון ר"ל בשובם למקורם ושורשם לקבל שכרם וברצון בהשקט ובנחת יושבים ועטרותיהם בראשיהם לא יהי' נהמא דכסיפא והיינו ע"י שיצא אדם לפעלו ולעבודתו, עדי ערב, דייקא שיתחיל בעצמו וגם יגמור מלאכתו לבדו ואז יטול מן הדין, אבל באמת לא כן הוא אלא עדי ערב דייקא מה רבו מעשיך ה' ר"ל לולא עזר ה' לא הי' יכול לכבוש ליצה"ר כל ימיו אם הי' יגע יערוב שמשו עדי ערב דייקא עשה הכל בעזר ה' עליו ומקבל עפ"י חסדי ורחמי ה' המרובים מה רבו מעשיך ה' היינו משל בעה"ב:

עוד נ"ל לישב כוונת ר"ל בסדורו הנ"ל עפ"י שחקר העקרים מאמר ד' פ' ל"ו ל"ז ל"ח השכר והעונש המגיע להעובד אם הדין נותן שיהיו שניהם זמני או שניהם נצחיי אם נערך כמו שהוא נוהג בין האנשים לשער השכר כפי הנעבד היינו כפי ערך מי שהעבודה אליו מי שעובד שר גדול הנה שכרו יותר גדול מהעובד לאדם אחר והעובד למלך שכרו יותר גדול מהעובד שר אחד וכן כאשר תגדל מעלת הנעבד תגדל מעלת השכר ויתחייב מזה שכר בלתי תכלית בעבודת ה' ית' לפי שגם הוא יתברך בלתי בעל תכלית במעלה, אבל באמת יש הבדל ביניהם כי הנהוג בין אנשים כנ"ל נערך השכר כפי התחלפות מעלות הנעבד היינו כפי מדרגת התועלת המקובל מהעבודה, ואחר שתועלת שקבל המלך הוא יותר נערך מהתועלת שיקבל אדם אחר בעבודת אחר ראוי שיהי' השכר יותר גדול, אבל השי"ת אחר שאינו מחבל שום תועלת בעבודה כלל כמאמר אליהו אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח (איוב ל"ה) א"כ אין ראוי שיהי' השכר נערך אל הנעבד אלא אל העבודה וכפי שטרח וסבל העובד בעבודה ההיא ואחר שהעבודה נעשית בזמן ראוי שיהי' השכר זמני וכו' אבל העונש אף שכתוב אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו, מ"מ אחר שכוונת החוטא לעשות היפך מצית השם שהיא בלתי בעל תכלית במעלה ולמרות עיני כבודו ראוי שיחשוב אל החוטא לערוך עונשו כפי ערך הנעבד מי שהמרה את רוחו כפי כוונתו שהרי חלקה תורה בין שוגג למזיד שאם החטא הולך אחר כוונת

החוטא א"כ ראוי העונש לרשע נצחיי כמי שהשי"ת נצחי ובלתי בעל תכלית, והשכר זמניי כפי ערך העובד והעבודה, כן הוא שורת הדין נותן השכר יהי' זמני והעונש נצחיי, אבל על צד החסר נהפוך הוא השכר ישוב נצחיי והעונש זמניי כאמרם ז"ל עונש רשעים בגיהנם י"ב חודש וכתיב לעולם ירשו ארץ (ישעי' ס') עש"ה בארוכה, ואיתא במדרש כר מה שישראל אוכלין בעוה"ז אין אוכלין אלא בשביל אמונה, וי"ל כוונתו עפ"י שאז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא וזהו החסד מה' לטוב לנו בשכר מצוה נצחיי כולו טוב משא"כ בעוה"ז הוא זמציי ויש בו תערובת רע קצת, ולפי שבטבע האדם זו סיבה למונעו מלקיים המצוות כיון שאינו רואה שום שכר בעוה"ז, ומה"ט טעו צדיק ובייתוס במשנה אל תהיו כעבדים המשמשין את וכו' אלא וכו' ע"מ שלא לקבל פרס אמרו לית דין ולית דיין כפרו בשכר ועונש אבל אנחנו מאמינים בני מאמינים עובדים באמונה שאין הקב"ה מקפח שכר כל ברי' ואז"ל ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתיך, א"כ על אמונה זו גופא משלם ה' שכר בעוה"ז היינו כל מה שישראל אוכלין בעוה"ז אין אוכלין בשכר קיום איזה מצוה המצוות דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא אלא בשביל אמונה זו שמאמינים על שכר ועונש, [ואין הכוונה במלת אמונה לפי שמאמינים במציאות ה' שהוא ג"כ מצוה אנכי ה' אלקיך] לפ"ז על אמונה זו שכרו בעוה"ז היא זמניי כפי ערך העובד אבל שכר מצוות גופם כערך כפי הנעבד בלתי בעל תכלית, א"כ זהו שרמז לן ר"ל פועל בכניסתו בשביל שנכנס לעבודת ה' ע"י שמאמין בשכר ועונש ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם ובי' משלו היינו מקבל שכרו בעוה"ז כערך העובד אבל ביציאתו בגמר מלאכתו פעולת המצוות משל בעה"ב מקבל שכרו בעוה"ב נצחיי בערך הנאבד הבעה"ב שהוא יתברך בלתי בעל תכלית שנאמר תזרח השמש וכו' דקאי אשכר עיה"ז כמ"ש מקודם שואגים לטרף וכו', אכלם תזרח השמש וכו' ירבצון והוא רק בשביל אמונה היינו יצא אדם לפעלו על שנכנס לעבודת ה' ומאמין בשכר ועונש עיה"ב אבל ולעבודתו עדי ערב דייקא ר"ל על עיקר העבודה שכר מצוה בהאי עלמא ליכא אלא צריך להמתין עדי ערב ביציאתו מעיה"ז לעוה"ב:

ועוד נ"ל באופן שלישי לישב עפ"י המד"ר קהלת מה יתרון לאדם בכל וכו' השמש, דיין שאני מזריח עליהם אורה ועיין דרשות מהר"י מינץ דף ב' נעלם ממנו מדרש זה ומפרש שאין לו לשום אדם לתבוע שכר מהקב"ה מן הדין, כי כל עמלו שיעמול האדם הוא מקבל שכרו במה שהקב"ה מחייתו בכל יום מחזיר לו נשמתו ומזריח לו השמש היינו תחת השמש פי' במקום השמש וזהו שאמר ר"ל פועל בכניסתו משלו פי' כל שכר עמלו שמגיע לו משלו הנה שכרו אתו מיד בכניסתו בזריחת השמש עליו כל היום ושמירת

תכונת כל אבריו על מחכונתם בחכמה נפלאה נשתלם כל שכר פעולתו וביציאתו מה שמקבל שכר עוה"ב הוא כילו רק משל בעה"ב הוא הקב"ה על צד החסד שנאמר תזרח השמש יאספון ואל מעונותם ירבצון הוא השכר עלי יצא אדם לפעלו וכו' משלו ומה שמקבל שכר בעוה"ב מה רבו מעשיך ה' דייקא הוא חסד ורחמים כנ"ל:

ובזה מובן כוונתם ז"ל (ברכות י"ז) כי הוו מפטרי רבנן מבי ר' אמי וכו' א"ל הכי עולמך תראה בחייך אחריתך לחיי העוה"ב וכו' נ"ל עולמך תראה בחייך פי' תחשוב שכבר קבלת עולמך שכר פעולתך בחייך היינו במה שמחי' אותך ומזריח לך השמש כל יום, ועי"ז תהי' עובד שלא ע"מ לקבל פרס ועל טוב כוונתך בזה אחריתך לחיי עוה"ב, וזה נ"ל כמי כוונת ר' אבהו כד דמיך אחיו לי' י"ג נהרי אפרסמון אמר כל אלין לאביה ואני אמרתי לריק יגעתי וכו' אכן משפטי וכו' ר"ל שחשב בדעתו שכבר קבל שכרו בזריחת השמש עליו יום יום שהחיהו הקב"ה בעוה"ז שהוא ריק והבל ורימה אכן אחריתו לחיי עוה"ב כנ"ל:

עוד יובן באופן רביעי בפשוט טפי עפ"י שפירשו קדמוננו ע"פ מפי עליון לא תצא הרעות והטוב דפירש הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה הכוונה שהבחירה חפשית ביד אדם כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ועל כל מאורעות גזר הקב"ה על הטיפה מתחלה ואילו צדיק ורשע לא קאמר, אבל עכ"ז אחז"ל הבא לטהר מסייעין לו, והבא לטמא פותחין לו ולכן אמר מפי עליון לא תצא הרעות לשון רבים לא ההתחלה ולא הגמר והטוב לשון יחיד היינו התחלה לא אבל הגמר אחר שהתחיל האדם ובא לטהר מסייעין לו מן השמים ופי' בזה הקול יעקב הפסוק באיוב האניש מאלקי יצדק, ירצה ע"י עזר אלקי לבד יהי' צדיק אתמהה אם הוא לפעמים כן מעושהו שמסייע לו הקב"ה ע"כ יטהר גבר מקודם בא לטהר תחלה מסייעין לו, לפ"ז ה"פ פועל בכניסתו פי' על התחלתו בעבודת ה' שהוא בא מעצמו בבחינתו משלו היא בדין היא שיטול שכרו אבל ביציאתו ר"ל על גמר פעולתו סוף מצותו משל בעה"ב שהי' מסייע לו לגמרי שנאמר תזרח השמש וכו' יצא אדם לפעלו התחלה משלו אבל ולעבודתו עדי ערב גמר פעולתו מסייעין לו מה רבו מעשיך ה' כנ"ל:

גם יובן מאז"ל לר' אמי (ברכות י"ז) הנ"ל עולמך תראה בחייך וכו' ודקדק האלגזי בספרו אהבת עולם אחריתך וכו' בלא וי"ו העטוף משמע דבר אחד היא, ונ"ל דפירשתי המדרש תנחומא פ' תבוא ושמחת בכל הטוב אין טוב אלא תורה וכו' לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר בשביל שתתעשר, עפ"י דמי שלומד תורה ע"י אחרים המחזיקים אותו כישששכר וזבולון ושמעון אחי עזריא, ע"כ גם הת"ח מחלק משכר תורתו לאותן המחזיקים אותו א"כ אינו שמח בכל חלק התירה מה שלמד בעצמו וזה"ש ושמחת בכל

הטוב התורה שנאמר כי לקח טוב וכו' ואיך אפשר לשמוח בכל מה שלמד והא בע"כ מגיע חלק ממנו גם להמחזיקים לכן משה מזהיר וכו' עשר בשביל שתתעשר ר"ל ולא תהי' צריך לאחרים להחזיק אותך לתורה שתהי' עשיר בעצמך ותחזיק לעצמך כל הטוב של התורה שלמדת ושמחת בכל הטוב דייקא, ובזה פירשתי מאמרם ז"ל (ברכות ח) גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מי"ש שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך ואילו גבי יר"ש וטוב לך לא כתיב ותמוה האי נהנה ע"כ יר"ש הוא, אבל כוונתם דסתם י"ש ת"ח תורתו אומנתו צריך להנות מאחרים להחזיקו לתורה, ובע"כ אחרים נוטלים חלק בתורתו לא כתיב בי' וטוב לך לבדך ושמחת בכל הטוב אבל הנהנה מיגיע כפו כתיב בי' תרתי אשריך בעוה"ז בלא נהמא דכסופא וגם וטוב לך כל הטוב שלך בעוה"ב ושמחת בכל הטוב יהי' לך לבדך ואין לזרים אתך שאינך צריך לחלק לזולתך מתורתך כנ"ל וזה שא"ל לר' אמי עולמך תראה בחייך שתהי' נהנה מיגיעך תמצא כל צרכך כפירש"י תמצא דייקא ולא ע"י אחרים זולתך ממילא אחריתך לעוה"ב:

הספד

הספד מר על פטירת הגאון מוה"ד יחזקאל בנעט אבדק"ק נייטרא זצ"ל תרט"ו לפ"ק פה ס"ה מאמ"ו הגאון מוהר"י אסאד נ"י:

גמרא בס"פ חלק דף קי"א הניא ד"א ב"ר יוסי אומר פעם א' נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים ומצאתי זקן א' וא"ל בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך מהם טבעו בים מהם הרגו בחרב מהם מעכו בבנין ועל דבר זה נענש משה רבינו שנאמר ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה א"ל הקב"ה על דאבדין ולא משתכחין הרבה פעמים נגליתי לאברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הרהרו על מדותי ולא אמרו לי מה שמך אמרתי לאברהם קום התהלך בארץ וכו' ביקש מקום לקבור וכו' אמרתי ליצחק גור בארץ הזאת וכו' ביקשו עבדיו מים לשתות וכו' אמרתי ליעקב הארץ אשר אתה שוכב עלי' וכו' ביקש מקום לנטות אהלו וכו' ולא הרהרו וכו', ופי' רש"י א"ל חבל על דאבדין ולא משתכחין הפסד גדול יש על חסידים שאבדו ואיני יכול למצוא אחרים חסידים כמותם, שאין אתה כאברהם ויצחק וכו' עכ"ל ולפירושו יש לדקדק דהכי הול"ל בהדיא ולא משתכחין דכוותיהו היינו אחרים כמותם אבל ולא משתכחין סתם משמע על הני דאבדין עצמן קאמר ולא משתכחין לכן נ"ל כוונת חז"ל עפ"י אמרם ז"ל על פסוק וימאן להתנחם יעקב אבינו על בנו יוסף לפי שהי' חי ואין מקבלין תנחומין על החי דגזירה הוא על המת שישתכח מן הלב לאחר י"ב חידש, אבל החי לא משתכח מן הלב, ואם הצדיקים גם

במיתתן קרוים חיים עכ"ז אחר שכבר אינו בעוה"ז בגופו משתכח הוא מן הלב לטובת האדם שלא יצטער תמיד, אבל אצל הקב"ה אין שכחה לפני כסא כבודו לזכר עילם יהי' צדיק כי תמיד הוא ית' זוכר חסדי אבות לצדיקים וכמ"ש בת זכור לנו ברית ראשונים וכו' וברית אבות לבנים תזכור ואף דשכחה ממקרי הגוף לא שייך כלפי מעלה ותמיד מעשה האבות גלוים לפניו בזכרונו יתעלה אבל לעת מצוא חיי חי יזכור הוא יתב' זוכר בפה הקב"ה בפרטות מעשה האבות לזכות הרבים, ולכן גם באן אחר שהרהר משה רבינו בשאלתו למה הרעותה וכו' הזכיר הקב"ה לפניו מעשה אבות ותמימותם שלא הרהרו אחר מדותיו כמוהו, ולפ"ז ולא משתבחין תרתי משמע לא נמצאים בעוה"ז ולא נשכחים מלפני מעשיהם, וזהו שאמר חבל על דאבדין שעי"ז ולא משתכחין אחרים כמותם, ולא משתכחין בשכחה כי אני מזכירם לשבח וגם הקמותי בריתי אתם:

ובזה מובן כוונת מקראי קידש בפ' השבוע, וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה' וארא וכו' וגם הקמותי את בריתי אתם וכו' ואזכור את בריתי, כי להיות מפי עליון לא תצא הרעות וכו' ע"כ תכלית הרעות טובות הנה לכן אף שהקב"ה אמר כן למשה חבל על דאבדין בלשון קובלנא ר"ל יש לי להתאונן על מיתת האבות שהיו טובים יותר בענין זה, עכ"ז תכלית דיבור של הקב"ה בזה ר"ל סיום דבריו בזה ולא משתכחין הוא טובה שהרי לא הוצרך כלל לסיום דבריו בזה כי הי' די באומרו חבל על דאבדין לבד וממילא שמעינן דלא משתכחין, אבל כוונתו לטובה ר"ל ולא משתכחין אבל אני זוכרם לטובת בניהם גם עתה שעי"ז שלא הרהרו אחר מדותי ושמו בטחונם בי כדאי זכותם זה להושיע לבניהם גם עתה וזהו שאמר הכתוב זכר צדיק לברכה הקב"ה זוכר את הצדיק הנעדר כבר הוא לברכה להטיב בזכותו להנשארים פה חי יזכור, וזהו שאמר הכתוב ג"כ ברוגז רחם תזכור, ר"ל זכירת האבות שהזכירם הקב"ה למשה ברוגז לשון קשה ודין להאשימו כי לא הרהרו הם אחר מדותיו תכלית זכירה זו היא רחם תזכור לטובת ישראל וכנ"ל, וזה"ש וידבר אלקים חל משה פי' אף שדיבר אתו משפט על שהקשה לדבר עכ"ז ויאמר אליו אני ה' בעל הרחמים ברוגז רחם תזכור, וארא אל אברהם וכו' ושמי ה' וכו' וגם הקמותי את בריתי אתם לתת להם וכו' ולא הרהרו וכו' ואתה אמרת למה הרעות וכו' חבל על דאבדין היינו דיבור קשה למשה ברוגז אבל רחם תזכור זכר צדיק לברכה זכירה זו דאבות לא משתכחין זכותם לבניהם לז"א וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל וכו' ואזכיר את בריתי דייקא לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם וכו', והנה רש"י הקשה לפי הדרש אין מתישב אחר המקרא דהאיך הסמיכה נמשכת בדברים שהוא סמוך לכאן וגם אני שמעתי וכו' לכן אמור לבני ישראל וכו' עכ"ל, ולענ"ד מתישב כמין חומר נכון היטב,

דהנה כתיב בפ' שמות וילך משה ואהרן ויאספו את כל זקני ישראל וידבר אהרן את כל הדברים אשר דיבר ה' אל משה והיינו ה' אלקי אבותיכם אלקי אברהם וכו' שלחני אליכם לאמר פקוד פקדתי אתכם וכו' אעלה אתכם וכו' אל ארץ זבת וכו' ר"ל הגיע העת לקיים הבטחתי להאבות לתת ארץ הכנעני לזרעם וכתיב ויאמן העם, ושוב כשצוה פרעה תכבד העבודה וכו' מה כתיב ויפגעו את משה וכו' ויאמרו אליהם ירא ה' וכו' אשר הבאשתם וכו' לא התרעמו כ"א על משה ואהרן שגרמו להם קושי השיעבוד צעקי חמס עליהם בזה, אף שהי' להם מקום להתלונן ולהתרעם על ה' ביותר לאמר אי' הבטחתו ית' אל האבות ומה גם עתה אחר שהאמינו כבר שליחותו ית' את משה אליהם לגאלם עתה עפ"י הסימן שהי' מסור בידם ושוב נתהפך להם לגרעון תחת חירות הכבידו עול עליהם, עכ"ז עמדו באמונתם ולא עלה על דעתם להרהר אחר מדותיו של הקב"ה ולא התרעמו רק על משה ואהרן כנ"ל, נמצא יש בענין זה אחזו מעשה אבותיהם בידיהם, שכן עשו האבות אחר כל ההבטחות שהארץ שלהם שוב הוצרכו לקנות מקום בדמים יקרים ולא הרהרו וזהו שאמר הכתוב ושמי ה' לא נודעתי להם ועוד זאת וגם הקמותי וכו' וזכרתי להם וכו' לפי הדרש חבל על דאבדין וכו' שלא הרהרו אחר מדותי, וגם אני שמעתי את נעקת בני ישראל כל צעקתם ותרעומתם הוא רק אשר מצרים מעבידים אותם שהכבידו עבודה עליהם יותר מבראשונה אבל עלי לא הרהרו אף שכבר הבטחתים על גאולתם ונהפוך הוא לכן בדין הוא ואזכור את בריתי לקיים הבטחתי להאבות, לכן אמור לבני ישראל אני ה', והוצאתי אתכם וכו' כי זכות אבותם בזה שאחזי מעשיהם בידיהם, וזה"ש הפ' ועתה דייקא אחר הכבדת העול ותשובת ישראל תראה עי"ז כי ביד חזקה וכו' דייקא פי' עפ"י הדין זכו לגאלם ודוק, הא קמן מיהת שגם בערך מרע"ה הי' הקב"ה מתאונן על מיתת האבות ואמר חבל על דאבדין אנן יתמי דיתמי בדור עני בזה"ז מה נענה על העדר וסילוק צדיקים אשר באה ונהייתה אחי ורעי ורבותי אבל אעורר בבכי אגרר על פטירת נזר ראשינו אדר והוד מאור הגולה ארז הלבנון, הגאון המפורסם סיני ועוקר הרים צדיק יסוד עולם כבוד מרנא ורבנא מו"ה יחזקאל בנעט אב"ד ור"מ דק"ק נייטרא זצוק"ל לה"ה ביודעי ומכירי קאמינא עיני ראו גדולתו בתורה ומדת ענותנתו וצדקתו ופרישותו ביותר הן בתורה הי' חרוץ נפלא ומכוון כהלכה והן בעבודה זו תפלה שמעתיו מתפלל מלה במלה בכוונה ובדמעות, והן בג"ח הי' רב פעלים בגופו ובממונו קורא אני עליו נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, שתארו באלו את התנא ריב"ז, וכוונתם נ"ל על שהחזיק ביתר שאת בשלשה עמודים אלו שהעולם עומד עליהם בתורה בעבודה ובג"ח, נר ישראל זו תורה עיין רש"י מנחות דף פ"ט ע"ב, עמוד הימיני זו עבודה תפלה, פטיש

החזק זו ג"ח זריק נצוצין לכל סטר, א"נ בהיפוך נר ישראל זו ג"ח, נר מצוה שבין אדם לחבירו, עמוד הימיני זו תורה מימינו אש דת, פטיש החזק זו עבודה תפלה, שמשים לבו כבשר ומכניע לבו לשמים כנ"ל, כל אלה הג' שבחים חוברו יחדיו גם בגאון הנ"ל, רבותי מלבד שהחיוב על כל ישראל להוריד דמעות ולהתאבל על צדיק הנעדר הנ"ל וכמ"ש וכל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה' במיתת נדב ואביהו, בפרטות עלינו ועליכם החיוב ביותר, כי מאז הכרתיו ידעתיו שלא הגעתי לקרסוליו כי הי' גדול הדור ש"ס ופוסקים ערוכים על לבו ועכ"ז הרבה פעמים שמע גם לעצתי היותו נאמן פשוט וצדיק פשוט מודה על האמת במקום גדולתו שם ענותנותו, אשרי הדור שהגדולים שומעין לקטנים, ואז"ל ת"ח שמת הכל קרוביו אף שמניחתו כבוד במקום אחר הוא בכל עיר הקרובה אליו נקרא, ומכש"כ בקהלתינו פה שכבר נתקבל פעם אחד ועלה להיות אב"ד פה, לכן לן יאות למבכי לן יאות למעבד הספידא עליו הי' חסיד הי' עניו מתלמידיו של הלל:

עוד זה מקרוב, באה השמועה מהעדר ופטירת צדיק מפורסם ות"ח גדול ה"ה חד מחריפי דפומבדיתא, הרב החרוץ ונגיד, מופלג, צדיק תמים, עוקר הרים, כקש"ת מו"ה דוד בראק זצ"ל לה"ה פאר הקהלה בק"ק וועריוי נודע למשגב שמו כי שם הי' תורה וגדולה במקום אחד ומלבד גדלו בתורתו ובמעשים טובים, צדקת פזרונו לרוב, הי' מחזיק גדול בלומדי תורה וכראי הי' זכות אלו שני הצדיקים להגן על הדור מן הפורעניות אלף ה גן, והן עתה שנעדרו מאתנו יש לנו להתאונן על מיתתם חבל על דאבדין ולא משתכחין הי' תורה והי' מצוות דמגיני עלן:

כתיב בקהלת אם רוח המושל יעלה עליך מקומך אל תנח, כי מרפה יניח חטאים גדולים, פירושו נלע"ד עפ"י אמנם ז"ל כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו שנאמר וכו' וכבר ראו כן תמהו כל המפורשים ובקשו למוציא טעם לעונש זה, ונראה עפ"י הגמרא (דכתובות דף ק"ג) ההיא יומא דאשכבתא דר' נפק בת קלא ואמר כל דהוה באשכבתי' דר' מזומן הוא לחיי עוה"ב. והקשו תוס' תימא והלא כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, ותי' בספר הפלאה עפ"י מה שכ' מהרש"א סו"פ המדיר בטעם הכפל לשון שהכריז אלי' קמי' דר' יהושע בן לוי כי שכיב פנו מקום פנו מקים לבר לואי דהצדיק אם נתפס בעיון הדור היא נוטל גם מחלקם בג"ע לז"א פנו מקום ב' פעמים, כי משנה יירש חלקו וחלק חבירו, וכ' הפלאה וז"ל אך העוסקים בהספד בכל נפשם ומתמרמרים על פטירתו מתכפר להם כמ"ש בשבת סוף פרק האורג וזהו שיצאה בת קול על תל דהווה בהספידא כל דהוו באשכבתי' דר' לא ינוכה חלקי מג"ע ומזומן לחיי העוה"ב וכו' עכ"ל

וכתיב כי רוח האדם העולה הוא למעלה וכו' ובחולין דף ז' דרשו חכז"ל על פסוק אם תשב ללחום את מושל זה הת"ח עד"ה מושל באדם צדיק מושל וכו' ולפ"ז י"ל דה"פ אם רוח המושל יעלה למעלה ר"ל סילוק צדיקים עליך פי' בשבילך יסתלק לכפר על הדור, הזהר שמקומך בג"ע אל תנח שיטלנו הוא כי להיות סילוקו מן העולם הוא מרפה רפואה לעולם, ינוח בהעדרו חטאים גדולים לכפרם לכן בדין הוא שיטול שכרו מקומך בג"ע ע"כ הזהר שמקומך אל תנח וכה תעשה תתמרמר בהספדו באופן שיהי' סלוקו מרפא ע"י תשובה שיניח בהעדרו חטאים גדולים לכפרם, וגם כתיב וישב העפר על הארץ כשהי' והרוח חשוב וכו' ואיתא בערובין דף י"ט גיהנם הוא למטה בארץ וכמ"ש וירדו חיים שאולה, אבל ג"ע הוא למעלה בעולם הנשמות שמה תשוב הרוח וכו' ולכן יפה אמרו המתעצל בהספדו של חכם כיון שע"י זה הנעדר נוטל חלקם בג"ע למעלה ממילא גם רוחו של זה המתעצל ראוי לקוברו בחייו לירד עם הגוף בגיהנם למטה בארץ ולפי"ז יפורש עוד הפסוק הבי אם רוח המושל יעלה עליך בשבילך כנ"ל מקומך בעוה"ז אל תנח ע"י התעצלות בהספדו שראוי לקוברו בחייו עי"ז:

והנה עוד זה מדבר וזה בא השמועה כי נשבה עדר הי, היה פטירת הרב המפורסם המאוה"ג בנש"ק כ"ש מו"ה יוופא פלעש זצ"ל אב"ד דק"ק וועספרין, גם עליו יש לזעוק מרה הי' חסיד הי' עניו, אז"ל בברכות (ו' ע"ב) אגרא דהספידא דלוי' ופירש"י להרים קיל בלשון נהי ועגמת נפש שיבכו השומעים עכ"ל, דבר זה לא על הסופד לבד מוטל כ"א כל אחד ראוי לבכות אבדת וסילוק הצדיקים ולבכה אחרים עמו, וכמ"ש וכל בית ישראל יבכו את השרפה אשר וכו, וחבל על דאבדין וכו' ארזי הלבנון אדירי התורה היו, אז"ל בשלהי מס' שבת א"ל רב לרב שמואל בר שילת אחים בהספדאי דהתם קאמינא, פירשתי דהנה במקומו שהי' שם רב מרא דאתרא פשיטא שהי' חימום הספד גדול מאד יותר משאר מקומות שלא ראו מעשיו ולא הכירוהו, אבל באמת רב שהי' רבן של כל בני הגולה ושמעתתי' מבדרין בעלמא וגם כולהו עלמא נהנו ומינו בזכותו, לכן צוהו רב על שאר מקומות כן יעשה בכל מקים שיספידנו יאמר עליו שהי' רב גם אצלם מרא דאתרא דהתם קאימנא כנ"ל. ואיתא הצדיקים נדונים עפ"י המחשבה במדה"ד, וכן הגאון הצדיק מו"ה יחזקאל בנעט זצ"ל עלה כבר במחשבה להיות פה מרא דאתרא והי' לו ג"כ שטר הרבנות מאז, ובוודאי אילו הגאון ההוא הי' בא לכאן פה עירנו בחיים חיותו היו עושים לו כבוד גדול כראוי ומחויב, וכן עתה היום שבא לכאן עם שאר הכספדום כפשטות מאמר רב לרב שמואל בר שילת דהתם קאימנא ר"ל בשעת ההספד עלינו לכבדו, וזהו כבודו להתאונן עליו בבכי כדאמר רב אחים בהספדא, ואז"ל באיכה רבתא כיון שחרבה

ירושלים הקב"ה קרא למלאכי השרת א"ל הראו לי האיך בני אדם מתאבלים, א"ל האבל קורע את בגדיו, א"ל אף אני קורע שנאמר בצע אמרתו ומתרגמינן בזע פורפירא דלי' וא"כ בסילוק צדיקים ות"ח שגדול יותר מחורבן ביהמ"ק והכי קיי"ל ביו"ד סימן ש"מ קורעין על מי שיודעין משמועותיו שחידש לכן חובה גם מצוה לקרוע על זוגא דרבנן הנ"ל תוך למ"ד בשעת הספדן ועכ"פ תלמידים שלהם. ועוד שם במדרש מה אבל עושה יושב לארץ ודומם אף אני יושב כן וכו', וכן אנחנו עושים ישבו לארץ וכו' ועי"ז ואמר ה' למלאך הרף, יראה בענינו וינחמו יקים מעפר דל לרחמנו במהרה בימינו א"ס:

הספד

הספד על הגאון מו"ה שלמה קוועטש זצוק"ל אב"ד דקיק נ"ש תרט"ז לפ"ק פה ס"ה יע"א מאמ"ו הגאון מוהרי"א נ"י:

הנה היום ז' אדר יום שמת בו מרע"ה אדון הנביאים אשר עליו ידוו כל הדווים כי מן אז חשכי המאורות אור תורה כבה עד שהקב"ה הספיד עליו ואמר והחכמה מאין תמצא ר"ל עפ"י מאחז"ל על מ"ש משה לא אוכל עוד לצאת ולבוא פי' בד"ת, מלמד שאז נסתמו ממנו מעיינות חכמה, כוונתם אף שמרע"ה לעצמו השיג אז יותר ממקדם. גם בשער הנון כמ"ש במס' ברכות ל"ב ע"ב לפי שכתוב תוסף רוחם יגועון פי' קודם הגויעה ופרידתן שתדבק הנשמה במקורה משגת יותר ויותר במציאות ה', ונ"ל מה"ט קראה התורה למשה איש האלקים לפני מיתו כי נאמר עליו ותחסרהו מעט מאלקים שנמסרו לו מ"ט שערי בינה חוץ מא' אבל לפני מותו השיג גם בשער הנו"ן קראו אז איש האלקים דייקא, אבל להיותו הצינור להשפיע לישראל מהשגתו מה שיכלו שאת אבל ביום מותו נסתתמו ממנו מעיינות חכמה דייקא המעיין הנובע לאחרים פסק הצינור ממנו כאמרו לא אוכל עוד לצאת ולבוא דייקא בד"ת להשפיע לכם מעתה אמר ה' והחכמה מאין תמצא. וכן דור אחר דור תמיד מתמעט היניקה משפעת אלקי בחכמת התורה אשר ע"כ ראוי ומחויב לכל ישראל בכל שנה ושנה לעורר האבל עליו ביום מיתתו, ומה גם היום הזה אשר קראוני למספד ולבכי על רעי ועמיתי גדול הדור שנעדר זה ד"י ימים היום ה"ה הרב הגאון הגדול בקי בש"ס ופוסקים סיני ועוקר הרים המפורסם כבוד מו"ה משה שלמה קוועטש ע"ה וזצלה"ה, והנה גם הוא הי' צינור גדול מעודו בימי חורפו עד יום מותו יגע והעמיק בתורה הפליא לעשות והגדיל תושי' הרביץ תורה בישראל דהשקה עדרים אוי נא אמרה רקת זו ק"ק נ"ש וק"ק לייפניק שהי' אב"ד ור"ע:

כתיב בקהלת אם רוח המושל יעלה עליך מקומך אל תנח כי מרפה יניח חטאים גדולים, פירושו נלע"ד עפ"י אמנם זיל כר המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו שנאמר וכו' וכבר ראו כן תמהו כל המפורשים ובקשו למצוא טעם לעונש זה, ונראה עפ"י הגמרא (דכתובות דף ק"ג) ההיא יומא דאשכבתא דר' נפק בת קלא ואמר כל דהוה באשכבתי' דר' מזומן הוא לחיי עוה"ב. והקשו תוס' תימא והלא כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, ותי' בספר הפלאה עפ"י מה שכ' מהרש"א סו"פ המדיר בטעם הכפל לשון שהכריז אלי' קמי' דר' יהושע בן לוי כי שכיב פנו מקום פנו מקים לבר לואי דהצדיק אם נתפס בעיון הדור היא נוטל גם מחלקם בג"ע לז"א פני מקום ב' פעמים, כי משנה יירש חלקו וחלק חבירו, וכי הפלאה וז"ל אך העוסקים בהספד בכל נפשם ומתמרמרים על פטירתו מתכפר להם כמ"ש בשבת סוף פרק האורג וזהו שיצאה בת קול על כל דהווה בהספידא כל דהוו באשכבתי' דר' לא ינוכה חלקי מג"ע ומזומן לחיי העוה"ב וכו' עכ"ל וכתיב כי רוח האדם העולה הוא למעלה וכו' ובחולין דף ז' דרשו חכז"ל על פסוק אם תשב ללחום את מושל זה הת"ח עד"ה מושל באדם צדיק מושל וכו' ולפ"ז י"ל דה"פ אם רוח המושל יעלה למעלה ר"ל סילוק צדיקים. עליך פי' בשבילך יסתלק לכפר על הדור, הזהר שמקומך בג"ע אל תנח שיטלנו הוא כי להיות סילוקו מן העולם הוא מרפה רפואה לעולם, ינוח בהעדרו חטאים גדולים לכפרם לכן בדין הוא שיטול שכרו מקומך בג"ע ע"כ הזהר שמקומך אל תנח ובה תעשה תתמרמר בהספדו באופן שיהי' סלוקו מרפא ע"י תשובה שיניח בהעדרו חטאים גדולים לכפרם, וגם כתיב וישב העפר על הארץ כשהי' והרוח תשוב וכו' ואיתא בערוכין דף י"ט גיהנם הוא למטה בארץ וכמ"ש וירדו חיים שאולה, אבל ג"ע הוא למעלה בעולם הנשמות שמה תשוב הרוח וכו' ולכן יפה אמרו המתעצל בהספדו של חכם כיון שע"י זה הנעדר ניטל חלקם בג"ע למעלה ממילא גם רוחי של זה המתעצל ראוי לקוברו בחייו לירד עם הגוף בגיהנם למטה בארץ ולפי"ז יפורש עוד הפסוק הכי אם רוח המושל יעלה עליך בשבילך כנ"ל מקומך בעוה"ז אל תנח ע"י התעצלות בהספדו שראוי לקוברו בחייו עי"ז:

והנה עוד זה מדבר וזה בא השמועה כי נשבה עדר הי, ה"ה פטירת הרב המפורסם המאוה"ג בנש"ק כ"ש מו"ה יוזפא פלעש זצ"ל אב"ד דק"ק וועספרין. גם עליו יש לזעוק מרה הי' חסיד הי' עניו, אז"ל בברכות (ו' ע"ב) אגרא דהספידא דלוי' ופירש"י להרים קול בלשון נהי ועגמת נפש שיבכו השומעים עכ"ל, דבר זה לא על הסופד לבד מוטל כ"א כל אחד ראוי לבכות אבדת וסילוק הצדיקים ולבכה אחרים עמו, וכמ"ש וכל בית ישראל יבכו את השרפה אשר וכו, וחבל על דאבדין וכו' ארזי הלבנון אדירי התודה היו,

אז"ל בשלהי מס' שבת א"ל רב לרב שמואל בר שילת אחים בהספדאי דהתם קאמינא, פירשתי דהנה במקומו שהי' שם רב מרא דאתרא פשיטא שהי' חימום הספד גדול מאד יותר משאר מקומות שלא ראו מעשיו ולא הכירוהו. אבל באמת רב שהי' רבן של כל בני הגולה ושמעתתי' מבדרין בעלמא, וגם כולהו עלמא נהנו ונזונו בזכותו, לכן צוהו רב על שאר מקומות כן יעשה בכל מקום שיספידנו יאמר עליו שהי' רב גם אצלם מרא דאתרא דהתם קאימנא כנ"ל, ואיתא שהיו מתגרים עמו בביהמ"ד ואמרו לו הבא על אשת איש מיתתו במה ואמר להם מיתתו בחנק ויש לו חלק לעוה"ב אבל המבייש פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב וכשראו שבזכותו נפתחו השערים נהפכו פניהם כשולי קדרה, ואכתוב כאן מה שראיתי בספר שערי חיים מהגאון הקדוש מו"ה חיים סופר זצ"ל על ספר תהלים קפיטל ל' להבין במשל דאמרו כשולי קדרה ולא אמרו סתם נהפכו פני שונאי דוד, וז"ל ואקדים פי' דברי הגמרא בברכות הרואה קדירה בחלום יצפה לשלום והוא פלא ושמעתי בשם הגאון הקדיש מו"ה מרדכי בענעט ז"ל דאש ומים הם שונאים בטבע דמים מכבה אש ואש לוחכת המים ובישול המאכלים נעשה ע"י המים בקדירה ואש חוץ לקדירה א"כ הקדירה נראה שהוא משלים בין האש והמים וזהו שאמרו הרואה קדירה בחלום יצפה לשלום שפעולת הקד רה לעשות שלום עכ"ד זצ"ל וזהו שאמרו ז"ל נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה היינו שנהפכו מאויבים לאוהבים ודורשי שלומו כמו שולי הקדירה שעושים שלום בין האש והמים, ולזה אמר דוד בהמזמור שתיקן לחנוכת המקדש ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי שבעת חנוכת הבית לא ישמחו עוד האויבים עליו בזכרם כשלונו שנכשל כי נהפכו כולם להיות אוהביו ודורשי שלומו ושייך שפיר המזמור הזה לחנוכת הבית:

ונ"ל עוד לתת טוב טעם ודעת מה שאמר דהע"ה מזמור זה לחנוכת הבית, דהנה הקושיא הגדולה והחזקה מקדמת דנא הוא לאיזה תכלית נשלחה הנשמה אשר מקומה טהור ומקום קדוש מחצבתה, פה עלי ארץ ההבל ונתנה בגוף הכור ואמרו הקדמונים ז"ל כדי שלא תאכל נהמא דכסופא ולתכלית זה ברא הקב"ה את היצה"ר הוא השטן הוא המלאך המות. והנשמה הקדושה תלחום עמו מלחמת ה' ותכבוש אותו כמו שאמר הקב"ה לקין לפתח חטאת רובץ ואליך תשוקתו ואתה תמשול בו וזו היא מלחמה קשה מכל המלחמות ולולא הקב"ה הי' עוזרו לא הי' יכול לו, והעזר הוא כמו שאחז"ל בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין ועם כל זה אולי ואולי תוכל לנצחו ואז אחר פטירתה מן העולם הזה תשוב אל מקומה הראשון ותטול שכר מן הדין ולא תהנה מתנת חנם, ותזכה לראות בנועם ה' אשר אין לו שיעור וערך עד עולמי עד כמו שאמר החובת הלבבות

בשער יחיד המעשה בן אדם ראוי לך לדעת כי השונא והאויב היותר גדול והחזק שיש לך בעולם הזה הוא יצרך הרע הנמסך בכחות נפשך והמעורב במזג רוחך והמשתתף עמך בהנהגת חושיך הגופיים והרוחניים המושל בסודות נפשך האורב לפסיעותיך אתה ישן לו והוא ער לך וכל מגמתו הוא לשרשך מארץ החיים, ואמרו על חסיד אחד שפגע באנשים ששבו ממלחמת אויבים ושללו שלל אחר מלחמה חזקה אמר להם שבתם מן המלחמה הקטנה התעתדו למלחמה הגדולה אמרו לו ומהי המלחמה הגדולה אמר להם זו מלחמת היצר וחיליו ע"כ וזה רק אפשר ע"י כלי מלחמתה של תורה שהיא התבלין נגד היצר הרע וזה פירוש הפסוק ה' עוז לעמו יתן ואין עוז אלא תורה ה' יברך את עמו בשלום כי ע"י התורה יכול לנצח את היצה"ר ואז יהי' לנו שלום, וזה גם כוונת הגמרא אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ וכן איתא בגמרא מגילה דרש בר שמה מהר אבדה כלי חמדתה החיוב הוא על כל ישראל להספידו ולבכות עליו כי הי' מגן הדור בתורתו ולא השלים שנותיו שבעים שני דורות בלתי ספק שבעיונות הדור נתפס צדיק זה, וכמשאז"ל במס' ברכות (דף פ"ב) ויאמר למלאך המשחית כעם רב (שמואל ב' כ"ה) א"ר אלעזר א"ל הקב"ה למלאך טול לי לרב משם שיש בו ליפרע מהם כמה חובות באותה שעה מת אבישי בן צרוי' ששקול כרובה של סנהדרין. ופירש"י שיש במיתתו כדי לכפר על כמה עוונות וחשוב הוא לאתפוסי אדרא, ומו' הגאון מו"ה אהרן סודיעין הנאב"ד מפה זצלה"ה יע"א פי' כי יהי' באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על העץ. בר"ת כי יהי' באיש פי' גדול הדור המשפיע חטא פי' חסרון כמו אני ובני שלמה חטאים וכמו קולע אל השערה ולא יחטא משפט מות כלומר שהוא יחסר ע"י מיתה ותלית אותו על העץ ר"ת עוון צבור, עליו נאמר אל תבכו למת וכו' בכו בכה להולך וכו' ואחז"ל להילך בלא בנים וצדיק גאון הנ"ל לא הניח בנים אחריו, וגם לא תש כחו מחמת זקנה כי בימי עמידתו הי' עדיין הולך לז"א כפל לשון בכי' בכו בכו להולך עליו שעדיין הי' יכול לחיות שנים רבות ולהריק שפע, ועל שאין לו בנים לפי שהלך בלא בנים, ויובן יותר עפ"י מה שכתוב בילקוט פ' מסעי וז"ל כשראה משה כבודו של אהרן שמטתו ברומו של עולם ומה"ש סופרין וכו' הי' יושב ובוכה ואמר אוי לי שנותרתי לבדי ואצל אחותני מרים לא הי' א' מישראל אצל מיתתה רק אני ואחי אהרן ובניו אצל אחי אהרן נתעסקתי אני ובנו אלעזר אני עי יעמוד אצלי בשעת מיתה להתעסק לא אב ולא בן לא אח ולא אחות מי יבכה עלי ומי יתעסק עמי באותו שעה השיבו הקב"ה אל תירא אני אקבור אותך בכבוד גדול ויקבור אותו בגי ולא

ידע איש את קבורתו וכו' עש"ה לז"א בכו בכו בכפל להילך בלא בנים שאין לו מי יבכה עליו כנ"ל:

גם נ"ל טעם אמרו בכו בכו להולך וכו' דאיתא במסירה טרף ב' קמצין וסי' והנה עלה זית טרף בפיה (בראשית ח') ב' כי הוא טרף וירפאנו (הושע ו') ונ"ל הכוונה דהצדיק מכונה בשם זית או מפני שממנו יוצא אורה לעולם והכל הולכים לאורו, ואם מפני שעל הרוב מזונותיהן של צדיקים בצמצום ומרורים כזית ועיין במנחות (נ"ג ע"ב) ובתנחומא ר"פ ואתה תצוה וכו' כתית למאור כתית דייקא והנה שני תועליות גדולות מגיעים להדור ע"י הצדיקים ות"ח עי"ז שנמשלים לזיתים כתית למאור היינו א' שמגינים על הפורעניות כאז"ל בפ' מושל באדם צדיק מושל וכו' שהקב"ה גוזר גזרה והצדיק מבטלה, וכן אז"ל בפ' ואלה יעמדו לברך את העם אבל בקללה לא כתיב אלא ואלה יעמדו על הקללה מלמד שהצדיקים כובשים את הפורעניות והיינו אם ע"י קדושת תורתם ותפלתם ולפעמים ע"י שהם סובלים יסורים ובחבורתם נרפא לנו כמ"ש והוא מדוכא בעיונותינו מחולל מפשענו וכו' שמשפיעים גם טובה בעולם כאז"ל כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וכו' והיינו נמי ע"י שהם הצדיקים מסתפקים במיעוט וזה"ש לפי שחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש לכן מגיע השפע לדורו, וזהו שרמזה המסירה, והנה עלה זית ר"ל הצדיק שנמשל לזית ב' תועליות מגיעים לנו עי"ז שמזונותיו מצומצמים ומרורים כזית ודי לו בקב חרובין כתית למאור האחד כי טרף בפי' מלשון טרף נתן ליריאיו של כנסת ישראל הוא מכין מזון להם, שכל העולם כולו ניזון בשבילי, ועוד שנית כי הוא טרף וירפאנו שהצדיק מגין וכובש את הפורעניות שהקב"ה גוזר והוא מבטלה בזכות תורה ותפלה, וגם ע"י שמעורר את העם לתשובה משיגים רפואה, ולפעמים ע"י כי הוא טרף בפי' פי' שבור ומוכה ביסורים הצדיק עצמו וירפאנו כי בחבורתו נרפא לנו כנ"ל, ולזה אמר על העדר וסילוק הצדיק בכו בכו להולך כפל הבכיי' על חסרון שני התועליות, ומעתה לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו יאמר לדרכנו בהקדם פי' מסורה אחרת משכני ג' בקריאה ונתתי משכני בתוכם (במדבר כ"ו) בטמאם את משכני (ויקרא כ"ו) והי' משכני עליהם (יחזקאל ל"ז) ונ"ל הכוונה עפ"י מאמר חז"ל במד"ר פ' תרומה ועשית את הקרשים למשכן משכן הי' צריך לומר מהו למשכן אלא א"ר הושעיא ע"ש שהוא עומד להתמשכן אם נתחייבו שונאיהן של ישראל כלי' יהא מתמשכן עליהם אמר משה לפני הקב"ה והלא עתידין הם שלא יהא להם לא משכן ולא מקדש מח תהא עליהם אמר הקב"ה אני נוטל מהם צדיק אחד וממשכנו בעדם ומכפר אני עליהם על כל עוונותיהם וכו' וכ"ה בתנחומא סו"פ ויקהל עש"ה ובמסכת שבת (ל"ג ע"ב) א"ר גיריא א"ר יוסף

ב"ר שמעיא בזמן והצדיקים בדור צדיקים נתפסים על הדור אין צדיקים בדור תינוקות של בית רבן נתפסין על הדור א"ר יצחק ב"ר זעירא מאי קרא אם לא תדעי לך היפה כנשים וכו' ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים גדיים הממושכנים על הרועים. עיין פירש"י ובס' אהבת ציון דרוש ז' מזה, והנה באופן זה שבתורת משכון נעדר הצדיק מגיע כפרה עי"ז על עוונות הדור, אמנם לפעמים מצינו שהקב"ה נוטל לצדיק מן העולם קודם זמנו ע"ד והן בקדושיו לא יאמין, פן יטה ח"ו אחר הדור וכמ"ש רש"י בפ' בראשית ע"פ ויתהלך חנוך וכו' צדיק הי' ושלא ישיב להרשיע לפיכך מיהר הקב"ה וסילקו קודם זמנו וזה ששינה הכ' במיתתו לכתוב ואיננו בעולם למלאות שנותיו כי לקח אותו אלקים ע"ש, ובאופן זה בוודאי אין סילוקו מכפר על הדור כי לטובתי הי' הסילוק כדי שלא יתקלקל ולא לטובתם, וממילא שוב מגיע עליהם לפרוע חובותם ויתמשכנו בעצמם שיגיע העונש על עצמו וז"ש המסורה ונתתי משכני בתוככם תרתי משכונות במשמע בזמן המקדש הקרשים למשכן כבמדרש הנ"ל ובזמן שאין מקדש צדיקי הדור הם המשכון משכונות הרועים כנ"ל ואמר הקב"ה ונתתי משכני בתוככם דייקא ר"ל גם שני המשכונות אניח לכם בתוככם, אבל בטמאם את משכני שגברו עוונות הדור שיש לחוש ומקום מורא שלא יחטיאו גם את משכוני הצדיקים שבהם אזי אקח מהם משכוני את הצדיק לטובתו קודם זמנו ושוב והי' משכני עליהם דייקא ר"ל על הדור ההמון יהי' עצמן מתמשכנין בחובותם וכן יסד הפייטן בסליחות יום ראשון גמר חסיד וצדיק נתפס דור עני בעוונו נתפס אחר שאין להם משכון אחר וגם לא לכפר עליהם גמר חסיד אלא לפי שהוא צדיק נתפס והן בקדושיו לא יאמין כנ"ל, והנה מי שנפטר קודם זמנו כמו ששינה הכתיב במיתת חנוך לכתוב ואיננו וכו' מה"ט כפירש"י הנ"ל וכמ"ש טורף נפשו באפו וכו' ופי' חוטפים כאז"ל במס' ברכות (סוף דף ע"א) ולז"א הנביא לכו ונשובה אל ה' מעתה בע"כ כי הוא טרף את קפרא וישרוף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בית גדול שרף מאי כל בית גדול זה בית שמגדלים בו תורה שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר לכן קראו בית גדול, וזה שאמר דהע"ה שיר המעלות שמחתי באומרים לי בית ה' נלך עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים ואחכז"ל עמידה ותקומה הי' לרגלינו ע"י שערים המצוינים בהלכה היו יכולים לנצח את האויב וכוונתם על יצר הרע ואח"כ אמר ירושלים הבנוי, כעיר שחוברה לה יחדיו כלומר שלכולם הבאים לירושלים לא הי' רק כוונה ותכלית אחד והוא ללמוד שם תורה ולהודות לה' כמו שאמר ששם גלו שבטים שבטי יה להודות לשם ה' ושם ישבו כסאות למשפט אלו סנהדרין הגדולה שלמדו תורה ומשפט לישראל:

ובזה אנו מבינים שפיר מה שאמר דהע"ה לחנוכת הבית ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי, כי זה הי' הסגולה הגדולה והנפלאה של בית המקדש שע"י שישראל היו הולכים לשם שלש פעמים בשנה, היו לומדים שם לאהוב ולירא את ה' הנכבד והנורא והיו יכולים לנצח את היצה"ר שזהו התכלית העיקר שנברא בעולם הזה וכן אמר שלמה בנו בחינוך ביהמ"ק בתפלתו הגדולה כפיו פרושות לשמים, בהנגף עמך ישראל לפני אויב אשר יחטאו לך ושבו אליך והודו את שמך והתפללו והתחננו אליך בבית הזה, ואתה תשמע השמים וסלחת לעמך ישראל, הנה נראה ששניהם הי' כוונתם על האויב הגדול הוא היצה"ר אלא שדהע"ה דיבר בנגיפת היצה"ר קודם שבאו ישראל לידי חטא, ושלמה בנו התפלל שגם לאחר שינגפו ישראל לפני האויב ולא היו יכולים לנצחו וחטאו לה' מ"מ אם שבו בלב שלם אז ישמע מן השמים ויסלח לעוונם ואז ג"כ ינגף היצר:

והסגולה השניה לה להיא ראש לכל צרכי העוה"ז והיא בריות גופא שיהי' האדם בריא וחזק כל ימי חייו שבלאו הכי כל העולם כולו אינו כדאי לו לכן שמוהו לראש לשאלת צרכים בשמנה עשרה ברכות ולזה אמר ה' אלקי שועתי אליך ותרפאני, וכן אמר גם שהע"ה בתפלתו רעב ומגפה עצירת גשמים כל תפלה וכל תחנה אשר תהי' לכל אדם איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה ואתה תשמע השמים, ועוד בה סגולה שלשית שגם לאחר פטירתו של אדם ילמדו בעבורו ואומרים קדיש דרבנן ומזכירין נשמות ומתפללין שם לזכות נשמתו לזה אמר ה' העלית מן שאול נפשי חייתני מירדי בור, וזה שאמר התנא באבות בהתהלכך תנחה אותך בעולם הזה בשכבך תשמור עליך בקבר והקיצות היא תשיחך לעוה"ב:

ועוד בה רביעית ששם הי' מקום ומושב זקנים ואנשי מעמד אנשי מעשה שהיו מתפללים ולומדים תורה תמיד בכל עת ובכל יום ובכל שעה וזהו שאמר זמרו לה' חסידיו, והודו לזכר קדשו, והנה כל הסגולות האלו שהיו במקדש הן הן נמי בבית המדרש, כי התורה הקדושה אשר מושבה שם היא התבלין לנצח את האויב היצה"ר, וגם אם יש ח"ו צרה או חולה מתאספים שם להתפלל בכוונה ובזעקה וה' ישמע תפלתם וישלח דברו וירפאם וימלט עשחתותם ואם ל"ע יפטר אחד והלך לעולמו ילמדו בעבורו ואומרים אל מלא רחמים וכו' בעבור נשמתו, וגם החסידים ואנשי מעשה אשר התאחרו לבוא לבית הכנסת לפי שלמדו כל הלילה וישינים לאור הבוקר או מפני שמכינים עצמם להתפלל בנחיות, או שאינם רוצים להתפלל עם הציבור לפי שהציבור ממהרים בתפלתם לפי שרוצים לילך לבקש פרנסתם והם החסידים רוצים להתפלל בכוונה ולהאריך בתפלתם ואחר כן

לומדים שם שיעור מידי יום ויום ומלבד זה לומד שם הרב עם בחורי חמד ש"ס ופוסקים, הנה נראה בעליל שיש לביהמ"ד הסגולות שהיו בביהמ"ק, ואיתא בירושלמי ר"ח בן חנינא ור' הושעיא הוי מטיילין באלין כנשתא דלודו אמר ר' חמא לר' הושעיא כמה ממין שקעו אבותי בבנין זה א"ל ר' הושעיא כמה נפשות שקעו אבותיך בבנין זה לא הוון בני נשא דילעון באורייי' כוונתם שהיו מטיילין בבתי נסיות דעיר לוד לראות אם הרבה מתפללין שם ומצאן ריק שלא היו שם אנשים שמתפללין והי' ר' חמא מצער עצמו על הממון הרב ששקעו אבותיו בבנין זה בלא יועיל, וא"ל ר' הושעא שיותר יש לצער על הנפשות ששקעו שאם הי' בוכה בממון זה בית המדרש הי' מחי' כמה נפשות ע"י לימוד התורה כי היא חיינו ואורך ימינו ואז היו יכולים גם להתפלל שם אבל עכשיו לית בני נשא דילעון באורייתא ואם אין תורה אין יראה, ועתה אודה את ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה שגמלני כל טוב ואין טוב אלא תורה ונתן בלבי לבנות את בים המדרש הזה לזכות אותי ואת זוגתי תחי' ואת כל בני ביתי ובפרט את בני היקר כה' צבי נ"י אשר טרח ועמל הרבה בבנינו ולזכות כל אנשי קהלתי יצ"ו ואומר ברוך שהחייני וקימני והגיעני לזמן הזה אמן:

השמטות

פרשת בראשית:

מדרש כשעלה משה למרום וראה שהקב"ה עוסק במעשה בראשית וכותב תדשא הארץ דשא התחיל לבכות, ופלא ונראה לפרש עפ"י מה דאיתא באבות פרק א' על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים ובסוף הפרק ער שלשה דברים העולם קים על הדין ועל האמת ועל השלום וקשיין אהדדי ופי' רבינו יונה על ג' הראשונים ברא העולם ועל ג' האחרונים מתקיימת העולם והקשה בבית יוסף אם יכול היי העולם להברא על אלו השלשה מכש"כ שיכול להתקיים עליהם ופירש הב"י בזמן שבית המקדש הי' קיים אז היתה הבר אה מתקיימת על התורה ועבודה וגמ"ח ובזמן שאין בהמ"ק קיים העולם מתקיים על הדין והאמת והשלום והנה ר"ת דע"א דין שלום אמת ולפ"ז מבואר המדרש דכשעלה משה למרום וראה שהקב"ה כותב תדשא הארץ דש"א לרמז שתתקיים הארץ ע"י דין שלום אמת והבין מזה שיחרב המקדש לכן בכה (מהג' מהר"ם אש):

ויאמר וכו' המן העין אשר אמיתך לכלי אכל ממנו אכלת ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל, ובמדרש אכלתי ואוכל, ופלא איך יעיז אדה"ר כ"כ

נגד המקום ונראה לפרש דהנה אחז"ל האומר אחטא ואשוב אן מספיקין בידו לעשות תשובה והטעם כי התשובה צריכה להיות כמשקל החטא שיהי' צער התשובה כהנאת החטא והנה אם אומר האדם אחטא ואשוב הרי יודע שיצטוער אח"כ ע"י שיעשה התשובה ולמה הוא רוצה לעשות העבירה ובוודאי שהנאת העבירה גדול אצלו מאד יותר הרבה מהצער של התשובה וכדאי לו להצטער מהתשובה כדי שיהנה מהחטא לכן אין תשובתו מתקבלת אבל אם החטא לא הי' במחשבת תשובה לא מוכח שהנאת החטא גדול אצלו מצער התשובה לכן מתקבלת תשובתו וזהו שאמר הקב"ה לאדם המן העץ אשר צויתך לבלתי אכול ממנו אכלת היינו שאכלת ממנו בכוונה שלא תאכל ממנו עוד והרי אתה בכלל אחטא ואשוב ולא מהני תשובתך וע"ז השיב אה"ר אכלתי בכוונה לאכול עוד ולא בכוונה לשוב אח"כ א"כ מהני תשובתי והקב"ה רצה לעוררו בזה על איזה אופן מהני התשובה ודוק (מהג' מהר"ם אש):

אי הכל אחיך ויאמר קין לא ידעתי השומר אחי אנכי ויאמר ה' לקין קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה, פירש"י דמו ודם זרעיותיו, וקשה למה לו לקין להאריך בלשונו ולומר השומר אחי אנכי הלא הי' די לו לומר לא ידעתי ועוד קשה למה הזכיר לו הקב"ה שגם דם זרעיותיו צועקים מן האדמה הלא גם בלא זה הוא חייב מיתה על הריגת הבל ונראה לפרש דהנה איתא במדרש שאין הרוצח חייב אלא אם הנרצח האמין בהקב"ה אבל אם כפר בעיקר ח"ו אין הרוצח חייב עליו מיתה וגם עוד תנאי שיהי' הרוצח יודע שחייב מיתה על הריגתו ובלא זה היא פטור וע"ז אמר קין לפטור א"ע לא ידעתי מאיסור הריגת אדם ואפילו אם ידעתי השומר אחי מצוות אנכי להאמין בה' אפשר שהוא לא האמין בה' ואין חיוב על הריגתו אמנם אם יודע שיצאו ממנו בנים הגונים אסור להרגו אפילו אם אינו שומר מצוות אנכי וע"ז השיב לו הקב"ה דמו ודם זרעותיו ואפילו אם אינך חייב עליו משום עצמו אבל משום זרע מעליא דנפקין מני' אתה חייב (שמעתי):

פרשת נח:

כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה ופירש"י ז"ל לא נאמר תמים מכאן שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו ויש לתרץ באופן אחר בשנדקדק עוד למה נאמר למעלה בדורותיו לשון רבים הנה איתא במדרש כ"מ שנאמר בו תמים ימיו נחלקים לשבעה כגון אברהם שנאמר בו והי' תמים שחי מאה וחמש ושבעים שנה הם כ"ה פעם שבעה ויעקב נאמר בו תם וחי מאה וארבעים ושבעה שהם כ"א פעם שבעה והקשו הא בנח נאמר תמים ואין ימיו נחלקים לשבעה דהא חי תשע מאות וחמשים שנה ותירצו שנח חי בב' עולמות קודם המבול ולאחר המבול וימיו של קודם המבול אין נחשבים

לכלום והם היו שש מאות שנה וימיו של אחר המבול הם הם הנחשבים לימי חייו שכבר הבטיח הקב"ה לעולמו בשבועה שלא יחרב עוד ע"י מבול והם היו שלש מאות וחמשים ונחלקים לחמשים פעם שבעה נמצא שבשני עולמותיו שחי בהן אחד קודם המבול והשני לאחר המבול הי' בראשון צדיק ולא תמים ובשני הי' תמים וז"ש הכתוב איש צדיק תמים הי' בדורותיו שבשני דורות שחי בהן הי' בראשון צדיק ובשני תמים לכן כשאמר לו הקב"ה קודם המבול בוא אתה וכל ביתך אל התיבה לא אמר לו רק כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה שבדור הזה שהוא קודם המבול אינך רק צדיק ולא תמים (מהג' מהרמ"ס): לפ' שמות ופ' יתרו:

ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלקים, איתא במדרש רבה שלש פסיעות פסע משה באותה שעה ובשכר זה זכה לשלש דברים עיי"ש. ונראה לבאר דהנה בפ' יתרו כתיב ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם ויעמוד העם על משה מן הבוקר עד הערב וירא חותן משה את כל אשר הוא עושה לעם ואמר חתן משה אליו מה הדבר הזה אשר אתה עושה לעם מדוע וכו עד סוף הפרשה, וביאר הרמב"ן ז"ל הנה מנהיג ישראל צריך לג' דברים, א', צריך להיות צדיק וגדול הדור שיגן על ישראל בזכותו ואם הם ח"ו בצרה יתפלל עליהם והוא הממוצע בין ישראל לאביהם שבשמים, ב', צריך שיהי' שופט ודיין וישפוט את עמו בצדק ומשרים שלא יגזלו ולא יחמסו זה את זה, והג' צריך ללמוד עמהם תורה וידרוש ויורה להם דרכי הי את הדרך ילכו בו ואת המעשה אשר יעשון, והנה באמת קשה מאד לאדם אחד שיוכל להספיק כל ג' דברים האלה ובפרט אם הוא רב או מנהיג לקהלה גדולה לכן צריך שיבחר לו אנשים מחוכמים יודעי בינה שיהיו לו לעזר והנה בדבר הא' שצריך להיות מגין על קהלתו בזה אין שום אדם יכול לעזרו כי אין אחר קרוב להשי"ת כמו הוא וגם בענין הב' להורות להם את התורה אין אדם יכול להעמיד עצמו לדבר ללמוד עם העם תחת המנהיג אפילו אם גם הוא חכם כי מאחר שהרב יודע יותר טוב עליו מוטל ללמוד עמהם אבל בענין הג' דהיינו לעשות שלום ולשפוט אותם גם אם אינו כ"כ חכם כמו המנהיג יכול לעשות דבר זה ובאמת אם יתרחש אח"כ משפט או דבר מריבה אשר לא יהי' ביכולת אותו החכם לברר ילכו אצל המנהיג ובזה מבואר היטב הפרשה הנ"ל וישב משה לשפוט את העם ויעמוד העם מן הבקר עד הערב פי' לפי שמשה לבדו הי' שופט את ישראל היו צריכים לעמוד אצלו מן הבוקר וכו' כיון שראה יתרו זאת ויאמר מדוע אתה יושב לבדך וכו' ויאמר משה וכו' כלומר אמר לו שכל ג' דברים הללו מוטלים עליו לבדו ואמר כי יבוא אלי העם לדרוש את ה' כלומר אני צריך להיות הממוצע בינם ובין השי"ת כי יהי' להם דבר בא אלי ושפטתי

וכו' שצריך אני בעצמי לעשות להם משפטם וגם והודעתי להם את חוקי אלקים ואת תורותיו כיון ששמע יתרו שכל ג' דברים אלה מוטלים רק על משה לבדו אמר לו לא טוב הדבר וכו' נבול תבול וכו' ונתן לו עצה טובה והגונה ואמר לו הנה באמת להיות הממוצע בין העם ובין ה' זה לא יכול להיות איש אחר כי אם אתה כי מי קרוב יותר לאלקים ממך וגם ללמוד עמהם תורת ה' תמימה אין ביכולת איש אחר כי אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי תלמוד לכן אתה בעצמך צריך להיות להם רב ומורה דרך ה' אולם לשפוט ריבם ומחלוקתם גם איש אחר חכם ונבון יכול לעשות להם ואם יתרחש להם דבר גדול וקשה אז באמת יבואו אליך וזה כוונת המדרש שאמר בשכר שלש פסיעות זכה משה לשלש דברים:

ליקוטים

מלכים ב' י"ב ויהי כעברם ואליהו אמר אל אלישע שאל מה אעשה לך בטרם אלקח מאתך, ויאמר אלישע ויהי נא פי שנים ברוחך אלי ויאמר אליו אליהו הקשית לשאול אם תראה אותי לוקח מאתך יהי' לך כן ואם אין לא יהי' לך בן ויהי המה הולכים הלוך ודבר והנה רכב אש וכו' ויעל אליהו בסערה השמים ואלישע ראה וגו' וירם את אדרת אליה אשר נפלה מעליו וישב ויעמוד על שפת וגו' ויכה את המים ויאמר אי' אלקי אליהו אף הוא ויכה את המים ויחצו הנה והנה ויעבר אלישע ויראוהו בני הנביאים אשר ביריחו מנגד ויאמר נהה רוח אליהו על אלישע ויבואו לקראתו וישתחוו לו ארצה ע"כ. הנה מלבד הקושיא המפורסמת שקשה על מה שביקש אלישע מאליהו פי שנים ברוחו כי איך יכול האדם לבקש מחבירו שיתן לו אלף זיז אם אין לו רק חמש מאות ולי קשה יותר על אלישע שנראה שהעיז פנים כנגד רבו ומיקל בכבודו במה שלא הי' די לו ההשגה שהשיג אליהו בחכמה ובנבואה וביקש שיהי' לו כפליים לתושי':

ונ"ל לישב הנה מצינו כאשר ישב שלמה המלך על כסא דוד אביו נראה אליו ה' בגבעון בחלום ואמר אליו שאל מה אתן כך (מלכים א ג') השיבו שלמה המע"ה ה' אלקי אתה המלכת את עבדך תחת דוד אבי ואנכי נער קטן לא אדע צאת ובא וביקש מהקב"ה חכמה ודעת למען יוכל לשפוט ולנהוג את עמו בני ישראל והשיב לו הקב"ה יען אשר שאלת את הדבר הזה ולא שאלת לך ימים רבים ועושר וכבוד גם לא נפש אויבך רק חכמה ולב נבון לכן יהיו לך כלם בשיעור גדול אשר לא הי' לשום אדם לא לפניך ולא לאחריך לפי זה יש לומר כמו ששם לא מצא שהמע"ה את עצמו ראוי וחזק ולבו שלם בחכמה ודעת שיוכל לשפוט את עם ישראל בצדק ואמת, ולזה שאל מהקב"ה שיחונן אותו דעה בינה והשכל

כן גם כאן אצל אלישע שציוה ה' את אליהו לבחרו לנביא תחתיו לא הרחיב בנפשו עוז ויקר שידבר ה' עמו בכל עת ועונה כשיהי' צריך לו לצורך כלל ישראל כי הי' עניו מאד ושאל רק שיהי' פי שנים ממה שיש ברוח אליהו רבו כלומר בשכלו כי באמת הנביאים לא היו צריכים להיות מופלגים בחכמה ביותר כי היו קרובים להקב"ה וכל דבר הגדול והקשה הביאו אליו ושמע שועתם ודיבר עמהם, וכן מצינו גבי מרע"ה פעמיים ושלש בתורה הקדושה שלא ידע בחתוך הדין ואמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם, במקושש בטמאי מתים לענין פסח. ובנות צלפחד, ולכן אלישע ברוב ענותנותו לא האמין שידבר הקב"ה עמו ולזה בקש מרבו שיהי' לו פי שנית ברוחו לא אמר שיתן לו פי שנים ברוחו כי זה אי אפשר אלא שיתפלל להקב"ה שיהי' לו פי שנים בחכמה ודעת ואז אם יסתפק בדבר מה אף אם לא ידבר עונו הקב"ה להודיעו הדבר תספיק לו חכמתו למלא חסרון הנבואה כי חכם עדיף מנביא וזה שמדייק בדבריו ויהי' נא פי שנים ולא אמר שיתן לו כמו שאמר לו אליהו שאל מה אעשה לך, ומהחזיון הזה אנו רואים בין הסוחרים כי הסוחר הגדול היושב בעיר גדולה אשר יש שם פאבריקין מסחורתו אשר הוא מוכר אין צריך להיות בחנותו סחורה הרבה כי הוא מראה להסוחרים הקטנים אשר באים אצלו לקנות רק מוסטער קארטע ומה שייטב בעיניהם לקנות שולח להפאבריק ומביא משם לא כן הסוחר בקטן היושב בכפר צריך להיות בחנותו סחורה הרבה כדי שימצא שם כל הבא לקנות די מחסורו ואינו יכול לומר לקונה שימתין עד שמביא הסחורה מהפאבריק ממרחק כי לא ימתין עד הביאו שמה הסחורה וגם הסוחר הקטן אינו מכיר המקום של הפאבריק והנה אלישע תפס את המעט והיא החכמה היתירה כי ירא לבקש גדולות דהיינו נבואה ועל זה השיב לו אלי' הקשית לשאול כי בוודאי אין בידי ליתן לך יותר ממה שיש ביכולתי או שיהי' לך פי שנים ממה שיש ברוחי והיא החכמה היתירה או שתהי' נביא כמוני ואם תראה איתי לוקח מאתך שלא יהי' לך כח נבואה כמו שיש לי אז יהי' לך פי שנים בחכמה ואם לאו שלא אהי' לוקח מאתך כלומר שגם אצלך יהי' כח הבואה גדול כמוני אז לא יהי' לך כן כי אז אינך צריך לחכמה בכפליים והנה כאשר עלה אליהו בסערה השמימה ואלישע רואה כלומר רואה בלבו מה נשאר עתה עמו והי' צועק אבי אבי כלומר שיהי' לו או אב בחכמה או אב בנבואה ואמר הכתוב שהי' ש דרת אליהו אשר נעלה ממנו כשעלה השמימה והרגיש אלישע ולקחו ועמד על שפת הירדן לראות אם גם לו יחצה הירדן כאשר חצה הירדן לאליהו מקודם לכן והנה גם הוא חצה את הירדן באדרת הזה אז הבין כי גם הוא יהי' נביא כמו אליהו רבו וזה מדוייק בפסוק שקודם שהכה אמר אי' ה' אלקי אליהו וגם בפסוק שאחרי כן כתיב ויראוהו בני

הנביאים אשר ביריחו מנגד ויאמרו נחה רוח אליהו על אלישע ויבואו לקראתו וישתחוו לו ודוק:

תהלים:

קפיטל ה' פסוק אמרי האזינה ה' כינה הגיגי הקשיבה לקול שועי מלכי ואלקי כי אליך אתפלל. ונראה לבאר עפ"י קושית העקידה למה צריך האדם להתפלל ולבקש צרכיו הלא ה' יודע מחשבות בני אדם וא"כ ממ"נ אם הוא ראוי לכך בלא תפלה נמי יתנהו השי"ת ואם לאו מאי מהני כלל תפלתו, ותירץ דבתפלה גופא שמקבל עליו אחדותו יתברך ומהללו ומשבחו ומכיר עצם גדולתו יתברך וגם שהיא משגיח בתחתונים עי"ז גופא זוכה שיקבל תפלתו עש"ה, ובזה מבואר מה שאמרנו בסיף התפלה יהיו לרצון אמרי פי אף כי והגיון לבי לפניך ואין אתה צריך לתפלתי לז"א ה' צורי וגואלי כלומר לפי שע"י התפלה גופא אני מכיר שאתה צורי וגואלי ובזה אני זוכה שתמלא בקשתי, וזה כוונת דהמע"ה בפסוק מה שהתחלנו אמרי האזינה אף כי ה' בינה הגיגי ואינו צריך לאמרי אבל בכל זאת הקשיבה לקול שועי מלכי ואלקי כי אליך אתפלל כלומר לפי שבזה אני מכיר כי אתה מלכי ואלקי. (מאמ"ו הגאון):

מס' ברכות:

דף ו' ע"ב ואמר ר' חלבו אמר רב הונא כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות שנאמר קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה' צבאות. ונ"ל כוונת הגמרא דצריך להבין מנהג העולם שבעל חתונה קורא לכל בני משפחתו קרוביו ומיודעיו ועושה להם משתה ושמחה הלא בלאו הכי יש לו הוצאות הרבה אלא לפי שהחתן והכלה עציבים ביום החתונה הוא דואג ואומר מי יודע אם האשה הזאת אשר אני מקדש היום תהיו לי למזל ולברכה אם תהי' עקרת הבית ואוהבת אותי כמ"ש במשלי בקפיטל אשת חיל עד גמירא והכלה גם היא דואגת כן על בעלה ואלו הן השני קולות קול חתן וקול כלה ולעומת זה שני קולות קול ששון וקול שמחה של הקרואים שבאו הם ונשיהם ובניהם ומנחמים אותם בקולות של ששון ושמחה ואומרים גם אנחנו היינו דואגים והנה אנחנו שמחים בגורלנו וכן גם אתם תאמרו הודו את ה' צבאות כי הפיל לכם גורל טוב ותחיו חיים טובים אבל מי שבא אל החתונה בפנים ועפות ואינו משמח חתן וכלה היא עובר על ה' קולות הללו ולא יצא ידי חובתו: ולפי זה יש לומר שמטעם זה נתפשט המנהג בכמה מקומות שבעל החתונה שולח מתנות לעניים איש לביתו מדברים האפוים ומבושלים מן המטעמים המוכנים לסעודת החתונה יום לפני או לאחר החתונה ואינו קורא אותם שיאכלו שם במקום אחד עם שאר הקרואים

בסעודה לפי טעם שאמרנו שאם היו העניים אוכלים שם היו נהנין ולא היו משמחין חתן וכלה אדרבא היו מעציבין אותם שהיו פוחדין אולי גם גורלם יהיו כמוהם והי' עצבון בלב החתן והכלה:

עוד נ"ל לתת טוב טעם ודעת על מנהג זה מה שעושין ביום החתונה משתה לכל באי שער עירו דאיתא בגמרא ברכות דף נ"ד ע"ב אמר רב יודא אמר רב ד' צריכין להודות וכו' ואמר אביי וצריך לאודוי קמי עשרה דכתיב וירוממוהו בקהל עה ואין קהל פחות מעשרה מר זוטרא אמר ותרין מנייהו רבנן שנאמר ובמושב זקנים יהללוהו ע"כ הנה מכאן יש ללמוד שחייב אדם להודות בפומבי אם נעשה לו ישועה או נס כמו שאמר דהע"ה אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה וא"כ מאחר שזיווגו של אדם קשה כקריעת ים סוף בוודאי צריך האדם להודות באפי עשרה אם עזרהו ה' להשיא בתו לאדם כשר וירא ה' ובפרט אם הוא גם צורבא מרבנן כמוני היום שזיכני ה' להשיא את בתי הצעירה תחי' עם בן גילה:

אבות פרק ד' משנה ר' יעקב אומר העולם הזה דומה לפרוזדור כפני העוה"ב התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין הוא הי' אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העה"ב ויפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז.

הנה סוף דבריו של התנא ששעה אחת קורת רוח בעוה"ב יפה מכל חיי העוה"ז המה נאמנו מאד וקלים להבין בהתבוננות מעט בחיי עוה"ז שכמעט כלו חיי צער וגם התענוג והשמחה הוא הבל וריק שבעודו בכפו יבלענו ולא נשאר לו מכל התענוג רק רפש וטיט וגם כל המטעמים שנעתקו לו בימי נעוריו מואס בהם כי יזקין לא כן דברי התורה הקדושה שהם נצחיים מה שחידש האדם בימי ילדותו עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים ומה גם לעוה"ב שנהנה מזיו השכינה בעצמה וודאי שקורת רוח של שעה אחת יפה לו מכל חיי עוה"ז אבל תחלת דבריו שאמר יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי עוה"ב קשה להבין שאיך יוכל להיות שהאמצעי שמביא את האדם אלו התכלית יהי' שוה יותר מן התכלית עצמו והלא הוא אמר במשנה הקודמת העוה"ז דומה לפרוזדור וכו' התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין:

ונ"ל ליישב הנה מצוות התורה הם תרי"ג רמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה והנה ע"י מ"ע אם יעשה אותם האדם וחי בהם חיים נצחיים הוא חיי עוה"ב ליהנות מזיו השכינה ולישב בגן עדן והיא וודאי הנאה שאין למעלה הימנה וע"י מצוות ל"ת אם עבר ועשה אפילו אחת מהנה יורד לבאר שחת ויורש גיהנם אשר אשו לא תכבה לנצח ורק אם יעשה תשובה בכל לבו ונפש אז יוכל להציל עצמו מגיהנם שהקב"ה הבטיח אותנו

שבחסדו הגדול יקבל תשובתינו ובלי ספק שהאיש הזה האחרון הוא איש מצליח יותר מן הראשון שבקל יותר יוכל האדם לחיות בלי תענוג מלחיות ולסבול יסורים קשים ומרים עד אין קץ, וכדמיון הזה אנו יכולים לראות גם בעוה"ז למשל אדם אחד שעמל וטרח בכל מאמצי כחו כדי להחיות נפשו ונפש בני ביתו והוגד לו שיצא גורלו מן הקלפי וזכה ב' מאות אלף זהובים כסף והנה בוודאי שזה הצלחה גדולה שאין למעלה הימנה מאחר שמעתה והלאה אין לאיש הזה שום דאגה ועמל אדרבא ישכיל בדעתו לחשוב בכל הדברים הטובים שישנם בעולם כדי שיוכל לעדן את עצמו בהם בכל זאת יש עוד הצלחה גדולה מזו והוא שאם נתחייב אדם אחד להריגה ע"י פשע שעשה ואח"כ נעשה חפשי ע"י מצות המלך שהשתדלו אצלו אנשים יקרים ונכבדים רואי פני המלך הנה בלתי ספק שאיש הזה הצליח יותר מן הראשון והנה יש לדקדק בדברי התנא שאמר יפה שעה אחת של תשובה ומע"ט למה לא אמר של מצוות ומע"ט אלא בוודאי התנא מיירי בענין שאמרנו שאיש שחטא וממילא הוא יורד לגיהנם ובכל זאת אם עשה רק שעה אחת תשובה ומע"ט היא יפה יותר מכל חיי העוה"ב של זה הראשין כמו שאמרנו ואל תאמר שקורת רוח של עוה"ב אינו גדול כ"כ לזה אמר ויפה קורת רוח של שעה אחת בעוה"ב מכל חיי העוה"ז ונכון: אבות פ"ה משנה א' בעשרה מאמרות נברא העולם ומה תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות. יש לדקדק לאיזה צורך הקשה ומה תלמוד לומר כי עיקר הקושיא היא והלא במאמר אחד יכול להבראות ובה הי' צריך להתחיל והיותר קשה הוא התירוץ שלכך נברא העולם בעשרה מאמרות כדי להפרע זו תימה גדולה וכי זה הוא דרכו של הקב"ה והלא לא אל חפץ רשע הוא ולא יחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחי' והתנא בעצמו אמר במשנה שאחרי' עשרה דורות וכו' להודיע כמה ארך אפים לפניו ובוודאי לא יברא עולם על אופן שיוכל להנקם מן הרשעים באכזריות חמה, ועוד קשה מה שאמר וליתן שכר טוב וכו' אם האינם מקיימים העולם מקבלים עונש גדול אינם ראוים המקיימים ליטול שכר טוב וכי אם הגנב ישלם שבעתיים אשר לא גנב קבל שכר על זה:

ונראה לפי עניות דעתי לבאר כוונת התנא דהנה המבארים עושים חילוק בין לשון דיבור ואמירה כי דיבור הוא רק כלל בלא פרט תוכן הענין בקיצור בלי טעם ופירוש הדבר והאמירה היא המשלמת הדיבור לפיכך כתיב בכל מצוה ומצוה הנאמרה למשה דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם בתחלה המצוה בכלל ואח"כ בפרט וגם עשרת הדברות

נקראים דברות ולא אמירות לפי שנאמרו רק בכלל בלי טעם ופירוש כמו מצות שבת כתיב זכור את יום השבת לקדשו בקיצור ואח"כ נאמרו הלל"מ ל"ט מלאכות וכל דיני שבת וכן בכל המצוות הדיבור הוא תורה שבכתב והאמירה תורה שבע"פ הקב"ה דיבר אל משה וצוה אותו שיאמר לבני ישראל דהיינו שיבאר להם ויפרש להם טעמי ופירוש המצוה:

ובזה יבואר דברי הספרי בתחלת משנה תורה שמפרש אלה הדברים לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום לכך סתם את הדברים והזכירם ברמז וגו' שהוקשה להם לחז"ל מאי אלה הדברים שמשה רע"ה הי' בדעתו לבאר את כל התורה כמ"ש אח"כ ולא שייך לשון דבר ולזה תירוץ לפי שמתחלה הי' רוצה לרמז להם המקומות שהכעיסו את המקום לזה שייך לשון דיבור לפי שדיבר רק בקיצור ורמז ובאמת אח"כ כאשר התחיל לבאר כתיב הואיל משה באר את התורה לאמר בלשון אמירה, והנה ידוע מחז"ל אין הקב"ה פוגע בנפשות תחלה אלא בממונו אולי ישוב ואם לא בחליים רעים עד שיורד עמו לחייו לדמיון אם יש למלך בן יחיד ומתוך אהבתו כי אהבת נפש אהבו בונה לו פלטין גדול לכבוד ותפארת עם גנת ביתן וחמשים איש רצים לפניו וגם עושהו לשר האלף על אנשי מלחמתו וכיוצא בזה בכל מיני נכבדות והבטיחו שהוא יהי' יורש עצר אחריו על כסא ממלכתו רק בתנאי אם יהי' איש אמת וישר וירחיק עצמו מכל מדות רעות וילך בדרך טובים אבל הבן לא עשה רצון אביו ולא קיים התנאי וילך שובב בדרך לבו והנה אביו כאשר ראה מעשיו הרעים אשר עשה בנו רצה ליסרו והורידו מגדולת שר האלף בחשבו אולי ישוב מדרכו הרעה אבל הבן לא פנה לבו לזה ויוסף לחטוא כבראשונה אז נטל אביו ממנו פעם בפעם כל הגדולות שגדלו וכאשר ראה שלא שת לבו לכל זה ועמד על מעמדו הרע אז גרשו ממדינתו והנה גבי בריאת העולם לא הי' יכול להיות בעשרה דברות וכו' דזה לא שייך רק באנשי שכל ומדע והם עושים מן הדיבור אמירה אבל כשהקב"ה יצוה לעצים ואבנים צריך דווקא לומר כל מחשבתו מה שרוצה שיעשה לזה מצינו גבי מעשה בראשית אצל העשרה מאמרות הכל באר היטב מה שרצה שהשי"ת שתוציא הארץ דשא עשב מזריע זרע וכל עץ עושה פרי למינו אשר זרעו בו וכן בכל המאמרות, ולפי"ז אם הי' רק דיבור אחד או אפילו מאמר אחד בכל הבריאה ואח"כ כשחטא אדם הראשון מיד הי' נשחת כל העולם כי אחר שביטל התנאי בטל האמירה, לזה ברא הקב"ה את העולם בעשרה מאמרות כדי שבכל פעם שיחטא יכול להענישם במאמר אחד וכן ראינו כשחטא אה"ר כתיב ארורה האדמה בעבורך קוץ ודרדר וגו' וזה שאמר התנא בעשרה וכו' ומה תלמוד לומר כלומר למה כתיב אמירה

ולא דיבור ואף את"ל שצריך להיות אמירה מפני שצריך לפרש דבריו כאמור אבל בכל זאת למה עשרה מאמרות והלא במאמר אחד וכו' לזה אמר שזה הי' לטובת העולם כדי שיוכל להפרע מעט מעט מן הרשעים עד שיאבדו כל היו"ד מאמרות וממילא ליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימים את העולם שנברא בעשרה מאמרות ולא בדברות וכל ההוד והתפארת אשר קיבל העולם ע"י מאמר של הקב"ה הי' להם שכר טוב ודוק:

משנה ב' עשרה דורות מאדם ועד נח להודיע כמה ארך אפיים לפניו וכו' עד שהשיא עליהם את מי המבול עשרה דורות מנח ועד אברהם וכו. עד שכא אברהם וקיבל שכר כולם:

ונראה לבאר וליישב נמי מה שקשה למה נכתבו אצל י' דורות הראשונים ג' זמנים כמו ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד את שת ואח"כ ויחי אדם אחרי הולידו את שת ח' מאות שנה ויולד בנים ובנות ואח"כ כתב כמה שנים חי עד שמת וכן גבי כל י' דורות הראשונים ובי' דורות דנח לא כתב רק ב' זמנים א' זמן אשר חי עד שילד את הבן אשר נקב בשם ואח"כ כמה שנים חי עד שילד בנים ובנות אבל מספר השנים אשר חי עד שמת לא נכתב בהם, ונ"ל עפ"י משל אם אדם אחד רוצה לעשות לו מסחר בחנות בפרגמטיא ושכר לו בית עם חנות וחושב שצריך רווח כדי צרכו לכל שבוע עשרה זהובים ולהרויח זה צריך למכיר בכל שבוע בעד מאה זהובים סחורה וכן עשה ופתח חנותו ביום א' ולא בא אפילו קינה אחד וכן הי' ביום ב' וג' עד ע"ש סמיך לחשיכה ואז סגר חנותו וכן הי' משך עד שאבד תוחלתו ולא לבד שלא הרויח כלום וגם הזמן אבד בלי תכלית כי אף כספו אכל ועזב את החנות והלך לו ותמהו כל אנשי עירו עליו איך הי' יכול להיות יושב ומצפה השנה כולו אחר שראה שאין שום בצע בעסקו, אבל אם הי' פותח חנות ולא מכר לא ביום א' וכן בכל השבוע בבוקר הוא בא ובערב הוא שב וכאשר בא כן הלך בלי שום מסחר כלל ובערב שבת אחר חצות בא לו קונה אחר אשר קנה ממנו כל הפרקמטיא שהי' לו בחנותו אז ליכא למימר שפתיחת ונעילת הדלתות של החנות הי' בלי תכלית בימים הקודמים כי אם הי' אובד תוחלתו אחר שראה שאין לו קינים והי' סוגר ולא פותח לא הי' יכול הקונה הטוב לילך לחנותו וזהו הטעם של המשניות האלו כי בי' דורות הראשונים עד המבול לא בא אפילו בדור האחרון אדם שיהי' לו זכיות כ"כ שבשבילו יתקיים העולם כולו ולא נראה רק אריכת אפיים שהי' לו להקב"ה לכל אותן הדורות, אבל בי' דורות האחרונים שבדור האחרון נולד אאע"ה שהי' צדיק גדול כ"כ שבזכותו קיים כל העולם כולו לא מתו הדורות שקדמו כי אלו לא האריך הקב"ה להם אפו לא הי' נולד אאע"ה לזה לא נכתבו בדורות האחרונים זמן מיתה שלהם לפי שהי' להם תכלית

גדול אבל דורות הראשונים לא הי' להם שום תכלית לכן כתב אצלם המיתה לפי שהם מתו ולא נשאר אחריהם ברכה וק"ל:

יום הכפורים:

רבונו של עולם לולא חטאינו ופשעינו לא היינו בושים ונכלמים ועל מה היינו מתוודים כי אי אפשר לו לאדם לבקש על חטא והוא לא חטא ולא יוודע עוז רחמיך אלא בהעבירך חטאת יריאך וגו' יהי' רצון מלפניך וגו. לכאורה דברים האלו אין להם הבנה כלל מאחר שברבש"ע שקדמו הפליג מאד מאד להתוודות על עוונותיו ופשעיו ואמר מה אני מה חיי הבל וריק רימה ותולעה וכו' אם עמדתי לפרש את חטאי וכלה הזמן והם לא יכלו וכו' אין בי לא תורה ולא חכמה וכו' אבל אני גזלן ולא נאמן חייב ולא זכאי רשע ולא צדיק רע ולא טוב וכל מעשים רעים עשיתי וגם עבירות רעות עשיתי אוי לי וי עלי אהה עלי אוי' על נפשי וכו' עד גמירא ולבסוף בא כנתנצל עצמו שבאמת לא ידע מחטאיו ופשעיו רק מתוך מה שבוש וגם ממה שבא לבקש מחילה מלפניו ידע שחטא ולולא זאת לא הי' יודע משום חטא ועוון וזה דומה לשיכור ששבר בשכרותו כל חלי הבית והחלונות וכאשר הקיץ כחש שלא הי' שכור וגם לא שתה מאומה ולא ידע בשכבו ובקומו ורק כשמראין לו מה שהזיק ושיבר אז ידע ששכור הי':

ונ"ל לבאר כוונת רבינו נסים זצ"ל דהנה החובת הלבבות בשער התשובה פ"ח מבאר הענין איזה בעל תשובה הוא גדול במעלה מן הצדיק גמור והוא מי ששב בכל לבו ונפשו על החטא שחטא ונשבר לבו בקרבו מבושתו מהבורא יתברך כל ימיו ומשתדל כל ימי חייו לעשות מצוות ומעשים טובים ואז העבירה שעשה היתה סיבה שנעשה צדיק כל ימיו מה שאין אנו בטוחים אצל צדיק שלא חטא מימיו לפי שיכול להיות שמתגאה וירום לבבו כמ"ש אחד מן החסידים לתלמידיו אילו לא הי' לכם עוון הייתי מפחד עליכם ממה שהוא גדול מעוון אמרו לו ומה הוא גדול מן העוון אמר להם הגאות והחונף ובשב כזה אמרו חכז"ל במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד וזהו שאנו אומרים אחר הווידוי הגדול רבש"ע אמת כי רע ומר לנו שחטאנו לנגדך אבל יש בו גם צד טוב והוא לולא חטאינו ופשעינו לא היינו בושים ונכלמים תמיד לפניך ולא היינו מבקשים מחילה ואתה הוא מוחלן וסולחן לעמך ישראל וגם לא יוודע עוז רחמיך שהוא אחד מי"ג מדותיך אלא בהעבירך חטאות יריאך א"כ עשינו גם טובה לך במה שחטאנו לפניך ולכן יהי רצין מלפניך ה' אלקינו וא"א שתסלח וכו' ודוק כי נכון הוא:

איתא באו"ח סי' תרי"ט תקינו רבנן לומר כל נדרי לערב קודם ברכו בתפלת מערב ליל יו"כ לפי שאין נשאלין לנדרים שאינן צורך היום בשבת ויו"ט, וצריך להבין למה באמת

לא התקינו לאומרו יום או יומים קודם, ועוד הלא באמת רוב עולם כבר עושים התרת נדרים בערב ר"ה או בערב יוה"כ אחר תפלת שחרית ולאיזה צורך אומרים כל נדרי בערב קודם הלילה, ועוד הלא תקנו חז"ל לבקש ניגון ערב ומועיל לעורר לבות בני אדם אל הבכי כמו שהוא באמת ניגון של כל נדרי שהיא מקובל בכל תפוצות ישראל וגם לב האדם ורוחו נשבר בקרבו בעת שהוא הולך אז לביהכנ"ס מפחד יום הדין הבא ונהפוך היא דברי של הכל נדרי הם מוציאין את האדם מפחדתו ורעידתו כי הם רק דברים של מסירת מודעה שאינו רוצה נקיים נדריו ואסריו אשר אסר על נפשו ומבטלם, ונ"ל לתת טעם לזה והוא כי כל בר ישראל אשר יראת ה' נגע בלבו כאשר בא החודש אלול הוא החל לשוב ומפשפש במעשיו ולא בלבד שמקבל עליו לעזוב מעשיו הרעים שעשה עד הנה אלא גם מקבל עליו מעתה לילך בדרך טובים כמנהג הצדיקים וכשירים וכל שממשמש וקרוב לבוא היום הגדול והנורא הוא יותר ויותר ויאמץ לבו בגבורים בקבלת הדברים ההם למען לזכות ביום הדין. אבל באמת לאחר יוה"כ הוא ככלב שב אל קיאו ושכח את כל אשר קבל וגזר על עצמו ובזה הוסיף עליו חטא ופשע ועיון נדרים וקונמות לזה התקינו חכז"ל לומר כל נדרי קודם הלילה לפי שביום הכיפורים בעצמו אין רשאין להתיר, ולמען שלא יפוג מלבו הכוונה העצומה מה שהכין לעצמו אז לשפוך שיחו ויגוני לפני מלך ממהקב"ה לכן אומרים אותו בניגון מעורר יפה ונעים:

מסוד חכמים ונכונים ומלמד דעת מבינים אפתחה פי בשיר ורננים להודות ולהלל פני שוכן מעונים. וכר"ח ויוה"כ לחלות ולחנן פני מלך מלכי המלכים ואד ני האדונים אלה הדברים אשר תקנו חכמינו הקדושים לאומרם קודם אמירת היוצר, וצריך לחקור ולהתבונן מה הי' כוונתם ז"ל בזה ומה ראו על ככה, ונראה לפי דעתי דהנה אנו רואים שמתקני היוצר היו חכמים ונבונים גדולים בתורה הקדושה הן בנגלה הן בנסתר ובכל מדע והיו כותבין בכל יוצר של שלש רגלים גם כל דינים ומנהגים של אותו יו"ט ולא די בזה אלא שהיו עוטפין אותם בהלל ושבח להקב"ה במליצות נאות וחרוזית ועוטרין ומפארין אותן בלשון של המלאכים הקדושים בקדושה של ממהקב"ה ואעפ"י שהמון העם הע"ה לא יודעים מאומה ממה שהם אומרים בכל זאת יש להם תכלית גדול כי באשר אמרו לפני הקב"ה הגמרות והדינים והניסים והנפלאות אשר עשה עמהם בעת ובזמן ההוא ומזמרים לפניו באותו הלשון אשר תקנו להם אותם הקדושים העליונים שמסרו עצמם על קדושת שמו הגדול יתברך יזכור להם הקב"ה זכותם כמו שזוכר לנו זכות אבותינו הקדושים אשר בארץ המה ועי"ז יקבל תפלותינו באהבה וברצון, ובלתי ספק אם האומרים היוצר גם הם תלמידי חכמים ויודעים את התורה ומבינים גודל

החכמה והקדושה של מחברו אז בוודאי הקב"ה יקבל דבריהם בשמחה ויושיבם לפניו כאוהבים וריעים נאמנים כי להם כפליים לתושי' זכות הקדושים ז"ל וגם זכות עצמם והדמיון לזה למשל אם יש למלך יום הולדתו (נאהמענסטאג) ויש לו שר צבא שני למלך אשר יושב באחד מעריו רחוק מעיר מלכותו והוא עבד נאמן למלך וגם המלך אוהב אותו מאד כי כמה פעמים מסר נפשו עבור המלך והנה עתה ביום הולדתו רצה השר לכבד את המלך כנהוג ושלח אליו דעפוטאציאן עם איגרת שלומים בידו בו מגדלו ומרוממו על כל המלכים במדותיו הרמות והנשגבות כנהוג והנה אם השלוחים הם ג"כ שרים נכבדים משרי המלוכה אז יקבלם המלך בכבוד גדול וקראם לאכול עמו על שלחנו ומכבדם בכל מיני שמחות ומראה להם את בית נכאתו וכדומה לו. ואם השלוחים הם פחותי ערך אזי ג"כ יקבלם בכבוד כי הם שלוחי אוהבו הנאמן ומראה להם פנים שוחקות וימהר לקרות האיגרת שכתב לו אוהבו כי הוא העיקר וגם אח"כ ידבר עם כל אחד ואחד איזה דיבורים ויצוה לאחד מעבדיו שילך עמהם לפנדקו ויצוה שם שיכלכלום שם במאכל ומשתה כיד המלך כל זמן שיהי' חפצם להיות שם בעיר המלוכה וזה שאנו מקדימים לומר קודם אמירת הפיוט מסוד חכמים ונבונים כלומר אעפ"י שאין אנו עומדים בסוד כוונת הדברים אשר אנו אומרים והם לנו כאיגרת החתום מ"מ אנו אומרים אותם מטעם מחברם הקדוש החכם והנבון אשר יגע כל ימיו בתורת ה' ועי"ז הי' אוהב ה' ואנו מביאין מכתבו לה' והקב"ה מקבלו מאתנו ושמח בו ויזכור לנו חסדו ורחמיו, וכן בימים הנוראים כשאנו צריכים רחמים גדולים למחול עוונותינו ופשעינו הגדולים והמרובים ואין בידינו על מה להשען בתפלתינו ובקשתינו רק על מה שכתבו לנו הצדיקים והקדושים העליונים נוסח תפלתינו בתפלת היוצרות ובזה אנו באים לפני ממהקב"ה והוא יזכור לנו זכותם הגדול שהיו מתאמצים להיות לנו מליצים ישרים לכפר בעדינו וזה שאנו אומרים בסליחות מכניסי רחמים הכניסו רחמינו לפני בעל הרחמים וכו' הזכירו לפניו תורה ומע"ט של שוכני עפר יזכור אהבתם ויחי' זרעם וכו' ודוק בעזה"י:

חידושי ביצה - דיני מוקצה:

במס' ביצה פרק א' מאת אמ"ו הגאון מו"ה מאיר נ"י אב"ד בעיר מולדתי ק"ק בעזי יע"א: דעת רבינו הריף והרמב"ם ז"ל כר' נחמן דמוקצה אעפ"י שמותר בשבת החמירו בו בי"ט והקשו המחברים הא עיקר הוכחת ר"כ דמוקצה בי"ט אסור משום דסתם לו תנא כר"י דתנן אין מבקעין עצים ביו"ט או מן הקורות וכו' והקשו דלמא לעולם מוקצה גם ביו"ט מותר והא דתנן אין מבקעין וכו' היינו משום דקורה שנשברה נולד היא כמ"ש התוס' בתחלת הסוגי' בד"ה קס"ד ע"ש ודוקא נולד אסור ביו"ט אבל מוקצה מותר:

ולענ"ד נ"ל דלכאורה קשה מאי פריך בגמ' דלמא ב"ש ל"ל מוקצה הא ע"כ ידע מתני' דמגביהין וכו' וא"כ ממנ"פ אי מהופך מתני' דמגביהין א"כ אית לי' לב"ש מוקצה ואי לא מהופך א"כ לית לי מוקצה בודאי ומאי דלמא וכו' וכן הקשה המר"ם שי"ף ז"ל ותי' דלעולם המתני' מהופך וב"ש א"ל מוקצה ודוקא בשבת א"ל מוקצה אבל יו"ט דקיל פריך הש"ס דילמא ב"ט ל"ל מוקצה עכ"ל. לפי"ז יובנו היטב דברי המהרש"א שכתב על הא דאמרי' בגמ' אפי' מאן דשרי במוקצה מ"מ נולד אית לי דאסור והקשא במהרש"א כיון דמוקצה מותר תו לא ה"ל נולד דהא אוכלא דאפרת הוא דאי בעי שחיט לה ואכיל כ"מ שבגווה ותי' דמ"מ לא ה"ל אוכלא דאפרת כיון דאינה מיוחדת לאכילה ע"ש והנה הר"ן כתב הובא במג"א סי' תק"ה אי מוקצה מותר תו לא הו"ל נולד דאי בעי שחיט ע"ש וא"כ קשה קושי' המהרש"א עיין מה"ש שהקשה כן גם תירוץ המהרש"א צ"ע אבל לפי"ז ניחא משום דהמקשן סבר דב"ש אית ליה מוקצה דוקא בשבת אבל ביו"ט דקיל אפשר דל"ל מוקצה וא"כ קשה לב"ה דס"ל בשבת מוקצה מותר א"כ כ"ש ביו"ט ואמאי ס"ל דלא תאכל וע"כ צריך לחלק בין מוקצה לנולד והכא גבי ביצה שאני' דה"ל נולד וז"ש ס"ד אפי' מאן דשרי במוקצה בנולד אסור ואי תיקשי קושי' המהרש"א אי ליכא מוקצה ליכא ג"כ נולד ולחלק בין הדברים כמו שתי' המהרש"א קשה דמנ"ל לחלק אמנם לפי הוצעתינו ניחא דע"כ אנו מוכרחין לחלק בין הדברים דאיל"ה קשה לב"ה הא ס"ל דבשבת מוקצה מותר וא"כ כ"ש ביו"ט ומ"ט לא תאכל אלא ע"כ צ"ל דשאני מוקצה מנולד וביצה נולד הוי ואסור ואף דמוקצה מותר אפ"ה לא הוי אוכלא דאפרת דלא שייד ואי בעי שחיט וכו' כיון דאינה מיוחדת לאכילה וכמ"ש המהרש"א וזה לפי הו"א אבל לפי המסקנא דאמרי' דאף דבשבת ס"ל לב"ה דמוקצה מותר אפ"ה בי"ט ס"ל דאסור שפיר יכולין לומר דאי ליכא מוקצה ליכא נולד כדאמרן והבן:

המחברים הקשו דהך קושיא שבת בעלמא תשתרי' הי' לו להקשות ג"כ לר"נ דבשבת לית לי' מוקצה אי הכי שבת דעלמא תשתריה ונראה לתרץ דכבר נודע מה שהקשה הרז"ה בעל המאור ז"ל דמי איכי' מידי' דבי"ט אסור ובשבת מותר ותי' דבאמת כל מוקצה שמותר בשבת מותר גם כן ביו"ט רק מה דבשבת בלאו"ה מחמת איסור שבת אסור אסרו ג"כ ביו"ט כמו הך דקורה שנשברה דבשבת בלא"ה הבערתי לתשמישו אסור משום איסור מלאכת שבת אסרוהו ג"כ ביו"ט והקשה הוא לנפשי' א"כ ביצה דחזי לגומעה חי בשבת א"כ לשתרי ביו"ט ותי' דגמיעת חי לא שכיח ע"ש ולפי"ז לק"מ אמנם דברי הרז"ה צ"ע דאמרי' בגמרא שבת ויו"ט פליגי רב ור"י ואמרי' בגמ' דאפי' ר"י לא קא שרי אלא לגומעה למחר הרי דעיקר פלוגת' לענין גמיעת חי ועוד קשה הא ר"י אמר עצים שנשרו

מן הדקל בשבת אסור להסיקן ביו"ט ואל תשיבינו ביצה מ"ט, ביצה משום דביומא נמי חזי לגומעה אלמא דגמיעת חי שכיח אך אחר העיון כ"ל משום דבגמ' פריך ר"י מ"ט לא אמר כר"י ומשני ביצה אוכל לאפוקי משקין דלאו אוכלא והנה ר"י סבר משקין שזבו וא"כ סבר ביצה הוי ג"כ משקין משום דחזי לגומעה ולפ"ז לא קשה מידי משום דר"י סבר ג"כ משקין שזבו וא"כ שפיר אמרי' דחזי לגומעה אבל אנן לא ס"ל דגזרה משום משקין שזבו שפיר אמרי' דגמיעת חי לא שכיח ולק"מ - ונראה לי דזה כוונת ר"י דלא אמר כר"י דאמר ביצה אוכלא ופירות אוכלא לאפוקי משקין דלאו אוכלא כלומר דגמיעת חי בביצה לא שכיח ולא מקרי אוכלא עי"ז אני הכותב - והנה הבעל מג"א הביא בשם בעל ה"ג דסחיטה מותר ביו"ט כיון שהוא צורך אוכל נפש והך דאין סוחטין פירות להוציא מהן משקין ואם יצאו מעצמן אסורין היינו בשבת ותמה הרב מג"א מהך דאיסור ביצה ביו"ט משום משקין שזבו וכתב דחיישי' שמא יסחוט לצורך חול ותמהו המחברים על דברי המג"א שהם צ"ע דהרי בעה"ג מתיר סחיטה ביו"ט ולא חיישׁ שמא יסחוט לצורך חיול וא"כ נימא דאם יצאו מעצמן אסורים משום חשש שמא יסחוט לצורך חול דלסחוט בידים מותר ואם יצאו מעצמן אסורים תמוה הוא - ותי' לדידן דקיי"ל האופה מיו"ט לחול אינו לוקה מטעם הואיל א"כ א"א לומר דגזרו שמא יסחוט לצורך דהא אף אם יעשה כן לא קעביד איסור תורה לכך לא חיישי' שמא יסחוט לצורך חול דהוי כמו גזירה באיסור דרבנן אבל ר"י דאמר הטעם משום משקין שזבו ס"ל באמת בצ"ח דל"ל הואיל וא"כ בסוחט לצורך חול ה"ל איסור תורת לכן אף ביצאו מעצמו אסורים משום שמא יסחוט לצורך חול ואז קעביד איסור תורה זה דעת מג"א ז"ל והקשו המחברים לדעת מג"א ז"ל מאי פריך הש"ס שבת דעלמא תשתרי דנוכל לומר דרבה סובר טעמא דגזרה משום משקין שזבו אלא דרבה אזיל לטעמא דסובר הואיל והעושה מלאכה לב"ה מיו"ט לחול אינו לוקה ולא עביד איסור תורה ולכך משקין שזבו מעצמן מותרי' ביו"ט וע"כ הצורך לטעמא דהכנה אבל בשבת דאם יצאו מעצמן אסורים משום שמי' והעביד איסור תורה אף ביצה אסורה דהיא נחשבת בכלל משקין שזבו ולענ"ד נראה לפ"מ שהקשה התוס' לרבה דסבר הואיל היכא משכחת הכנה ותי' דמיירי סמוך לשקיעת החמה לפי"ז לק"מ והבן:

שבת ויו"ט רב אמר נולדה בזה אסורה בזה ור' יוחנן אמר נולדה בזה מותרת בזה ואמרי' דפליג' בהכנה דרבה והקשו בתוס' דלמא לכך נולדה בזה אסורה בזה כיון דבה"ש אסור דשמא עדיין שבת הוא וביצה שנולדה אסורה ביומא וממילא אסור ג"כ ביו"ט מכח מיגו דאתקצאי וכו' ולכאורה קשה מאי הקשה התוס' דלמא רב ס"ל דכל דבר האסור משום

שבות לא גזרו עליו בה"ש שוב ראיתי שכל המחברים שהקשו כן ולענ"ד נ"ל משום דהא דלא גזרו על שבות בה"ש הוי הטעם משום דספיקא דרבנן לקולא ולפי"ז במוקצה כתב המהרש"א בשם תוס' דאף ספק אסור משום דמוקצה כעין דאורייתא שפיר הקשה תוס' ולק"מ:

אמנם רש"י כתב בפי' ב' בית שהוא מלא פי' ונפחת נטל ולא אמרינן מגו דאתקצאי בה"ש כיון דאינו אסור אלא דרבנן ובאמת זה כוונת דה"ל ספיקא דרבנן ולא גזרי' אבל מ"מ חזינן ברש"י דסובר מוקצה הוי דרבנן וכן אמרינן לקמן דף ג' מוקצה הוי דרבנן וא"כ קשה מאי התי' ונ"ל לתרץ משום דהא דאמרינן כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בה"ש היינו דוקא לצורך מצוה וא"כ שפיר כתב רש"י משום דכיון דהוי שמחת יו"ט וא"כ הוי מצוה אבל ביצה כתבו רש"י ותוס' דלא שייך בה שמחה ואין בה שמחת יו"ט כ"כ וא"כ שפיר הקשה התוס' אמאי לא מיגו וכו' ודוק:

והנה המחברים הקשו לפי"מ שכתב המהרש"א דמוקצה כעין דאוריי' קשה הא אמרינן לקמן דמוקצה הוי דרבנן ונ"ל דכבר נודע מ"ש הרשב"א שכיון שהמוקצה והנולד מדרבנן הולכין בס' להקל ולא אמרו אסור אלא בדבר שקרוב ליגע בשל תורה כגון ס' ניצוד אבל שאר ס' מותרין והקשה הבעל לח"מ לשיטת הה"מ דלא ס"ל חילק זה של הרשב"א א"כ איך הקשו בגמ' אלא לר"י ולר"י דאמרו משום גזירה ס' דרבנן הוא וכל ס' דרבנן לקולא דא"כ לכ"ע תקשי' מתני' דאין צדין דף כ"ד דקתני ס' מוכן אסור דאמאי ספק דרבנן הוא ולקולא בשלמא לרשב"א ניחא דספק מוכן קרוב ליגע לתורה ותי' דלא אמר הה"מ דבריו אלא לפי המסקנא דקאמר ר"א דבר שיל"מ אפי' באלף ל"ב וה"ה בספיקא אסור דהשתא טעמא דספק הוא דאסור משום דשיל"מ אבל המקשה שהקשה לר"י ור"י הוא סובר החולק שתי' הרשב"א עכ"ל. ולכאורה צ"ע אמאי לא מוכח הלח"מ דע"כ דהמקשן סבור האי שחילק הרשב"א דאל"כ אמאי לא פריך הגמ' לר"נ וכמו שהקשה באמת המהרש"א וכ' דמוקצה כעין דאורייתא ואפשר משום דר"כ בלאו הכי מופרך מ"מ מ"ש לפי האמת הוי הטעם דספק מוכן אסור משום דהוי דשיל"מ יפה כתב ולפ"ז שפיר כתב המהרש"א דמוקצה כעין דאוריי' אבל לפי דמסקינן דהוי הטעם משום דשיל"מ אף המהרש"א מודה דמוקצה הוי רק דרבנן וספק מוכן אסור משום דהוי דשלי"מ ולק"מ והבן:

ודע הבעל לח"מ הקשה לשיטת הרשב"א שכתב לא אסרו איסור אלא בדבר שקרוב ליגע בשל תורה מזימן שחורים ומצא לבנים דהוי ספק ואינו קרוב ליגע בשל תורה אפ"ה אסיר ותי' דהתם טעמא היא משום דאזלינן בתר רובא דעלמא בגמ' עכ"ל ודבריו צ"ע משום דעיקר סברת רובא דעלמא היא מטעם כל דפריש מרובא פריש וכבר נודע מ"ש בס'

אסיפת זקנים לב"מ אהך דקפיץ א' מהמנוין לתוכו פטור מן המעשר והקשה ונכבשנהו, דנייד‌א ונימא כל דמפריש מרובא פריש ות', בשם הרא"ש דהא דאמרי' כל דפריש מרובא פריש לאו ודאי הוא ומדי ספיקא לא נפקא דאילו לא קפריש מרובא רק התורה התירה זה הספק טבלי לאסור וא"כ דספק הוא לא שייך במעשר מרובא פריש לחייבת במעשר דהא מעשר ודאי אמר רחמנא ולא מעשר ספק עכ"ל. ולפי"ז אי ס' מותר ממילא ליכא רוב והבן ולפ"ז נ"ל לתרץ את רבינו הרמב"ם ז"ל שכתב פרק ב' מהי"ט ה"י וכל ס' מוכן אסור והקשו עליו הא בג"מ אמרי' עלה דמתני' לימא מסיי' לר"ח דאמר רוב וקרוב הולכין אחר הרוב ומשני בדף ורבינו הישמט בדף להיות דקיימ"ל כר"ח דהולכין אחר הרוב אך קשה למה משוה אותו רבינו לספק כיון דקייל"ן דהולכן אחר הרוב הרי כאן ודאי ואין כאן ספק ולפי"ז לק"מ משום דאי ס' מוכן מותר לא הוי רוב משום דרוב לא הוי ודאי אלא ספק וס' מותר וא"כ הא דהוי רוב היינו משים דספק מוכן אסור ולק"מ והבן:

ודע שיש לי צ"ע לדברי הרא"ש שכתב הא דאמרי' מרובא פריש לאו ודאי הוא אלא ספק א"כ איך אמרי' ביו"ד סי ט"ו באותו ואת בנו נכבשינהו דנייד' וכל דפריש מרובא פריש הא אותי ואת בנו הוי דשיל"מ ובדשיל"מ ספק נמי אסור כדאמרי' בביצה וצ"ע כעת ועיי' מ"ש עוד מזה בחידושי על יו"ד: פרק ג', אמרי' בגמ' אר"פ הלכתא נכרי שהביא דורן לישראל ביו"ט אם יש מאותו המין במחובר אסור ולערב נמי אסורין וכו' לפי' רש"י ז"ל הא לאחר כן מותרין אפי' לערב ראשין והקשה הרז"ה דהא בערב אסור בכדי שיעשה וא"כ אמאי לא אמרי אי לבה"ש אתקצאי לכולא יומא ואין זה דומה למה שאמרו דמוקצה תם רק בה"ש אסור מכוח ס' יום שעבר אבל ודאי יום הבא מותר וא"כ לעולם לא אתקצאי רגע מיום הבא מחמת איסור ודאי רק מחמת לא פנה יום שעבר אבל וודאי יום הבא מותר וא"כ לעולם לא אתקצאי שעה א' מיום הבא אתקצאי ושייך שפיר לומר מיגו דאתקצאי וכו' ולענ"ד נ"ל דלכאורה קשה אמאי אסרו בנכרי שהבי דורן לישראל אם יש מאותו המין במחובר משום שמא קודם יו"ט ניתלש מן המחובר וא"כ הוי ספק דרבנן ולקולא ולמה יהי' אסור מספק. אמנם ז"א לפימ"ש המהרש"א דמוקצה כעין דאורייי' ולא אמרי' ספיקא לקולא אבל אי קשה הא קשי' אמאי אסרו בכדי שיעשו הא זה לא הוי אלא חשש דרבנן ולקולא. אמנם לפימ"ש הרדב"י הובא במג"א סי' קפ"ד דהיכא דיש בדבר א' דאורי' כי היכא דמחמרינן במלתא דאורייי' ה"נ מחמרינן בדרבנן דלא תהי' זלזול למלתא דרבנן וא"כ ה"ה הכא כיון דבענין יו"ט מחמרינן ה"ה לענין כדי שיעשה נמי מחמרינן שוב ראיתי במ"מ שכתבו כן לפ"ז לק"מ קושי' הרז"ה אמאי לא אמרי' מיגו דאתקצאי ז"א משום דהא דאמרי' דאסור בכדי שיעשה הוי הטעם משום

זלזול וא"כ ממילא לא אמרינן מיגו דאתקצאי משום דהוי ספק דרבנן והבן: ודע שהבעל בינה לעתים כתב לתרץ לפ"מ שכתבו הפוסקים במסוכנת אף ר"י מודה דלא אמרי' מגו דאתקצאי וצ"ל הטעם דהואיל דברי לו בדעתו שתמות אף דמקצה עצמו ממנה בה"ש לא אקצי מדעתו כל היום וכן הדבר בזה כיון דידע דלאח"כ יהי' מותר בליס עכ"ל ולפ"ז ל"ק קשי' המחברים שהקשו דתו', כתבו דמגו מחמת יום שעבר לא אמרי' ולקמן דף ד' הקשו התו' דמ"מ מוכן דיכול להושיט ידו למעי אמו ותי' דמיירי דלא כלו לו חדשיו עד היום וא"כ לא הוי מוכן דבה"ש לא חזי דשמא נפל הוא וחזי דאמרי' מגו מחמת יום שעבר ולפ"ז לק"מ והבן. והנה המחברים הקשו הא דאמרי' ואם אין מאותו המין במחובר תוך התחום מותר חוץ לתחום אסור והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר וכתב רש"י טעם הגזירה שמא ישלח בשבילו והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר דליכא למגזר שאינו מכירו ומהרש"ל מחק האי, טעמא משום שלא יהנה ממלאכת יו"ט ומשו"ה לא חלקו בינו לחבירו אבל גבי מח"ל דלא נעשה בגוף הדבר איסור מלאכה לא גזרו אלא משום שמא ישלח בשבילו לכן מותר לאחר דליכא למגזר בו שאינו מכירו עכ"ל וצ"ע דודאי הא לא קשי' למה הוצרך רש"י ליתן טעם הכ' דאיכא חשש צידה שלא יהנה חול ג"כ מטעם ישלח משום דלטעם זה הי' מותר לאחר ובצידה רצה רש"י לאוסרו אפי' למי שלא הובא בשבילו לכן הוצרך לטעם שלא יהנה וכו' אבל הא קשי איך כתב רש"י דמוצאי יו"ט ראשון לאחר שהמתין כש"י מותר ממנ"פ משמע אפילו למי שהובא בשבילו מוהר ואמאי לדידי' עכ"פ יאסר גם בי"ט שני דנהי ביום שני מצד ממנ"פ מותר אזיל טעם שלא יתנה אבל יאסור משום שמא ישלח בשבילו וכמו שכתב ר"ת לטעם זה באמת והוא קושי' גדולה ולפענ"ד נ"ל ל לפ"מ שכתב מרן ב"י באו"ח סי' תצ"ד ס' מוכן מותר ביו"ט שני משום דהוי ס"ס וכתב הש"ך בי"ד סי' ק"י דוקא כשהבתי ספיקות הם בגופו ר"ל דיב ס' הם אם יש איסור כלל דאם לא נולד היום אין איסור כלל וכן כשהיום חול אין כאן איסור כלל אבל בס"ס ע"י תערובות אסור משום דיש כאן ודאי איסור וא"כ לא אמרי' ס"ס בדשיל"מ אבל כששני ספיקות הם בגופו אמרי' ס"ס בדשיל"מ ונוצה וזה דווקא לשיטת רש"י דסבר דהא דדשיל"מ לא בטיל הוי הטעם משום עד שתאכלינה באיסור תאכלינה בהיתר וקשה מאי איסור יש כאן הא בטיל וצ"ל דאף דאיסור נתבטל מ"מ שם איסור לא זז ועדיין טמון כרו"פ ז"ל ולפי"ז שפיר אמרי' בשני ס' מגופו אמרי' ס"ס אף בדשיל"מ אבל לשיטת הר"ן דסבר דהא דדשיל"מ ל"ב הוא מטעם מב"מ אף בשני ס' בגופו לא אמרי' ס"ס בדשיל"מ כמובן ולפ"ז לק"מ קושי' מהמחברים משום ביום ב' מותר מטעם ס"ס ועיי' מ"א ס' תצ"ז:

חידושי גיטין:

חידושי תורה מאת אמ"ו הרב הגאון הגדול צדיק:

יסוד עולם מהו' מאיר נ"י אב"ד דק"ק בעזי עיר מולדתו יצ"ו:

דף ב' ע"ב לפי שאין בקיאין לשמה ע"כ וא"ת דלקמן תניא הוא עצמו שהביא גיטו אינו צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם מאי שנא הוא משליחו אי חיישינן שמא לא נעשה לשמה וטעמא דאמר לקמן מנקט נקיט ליה בידיה ואיהו מערער עליה למה לא יערער אם מתחילה לא ידע דבעינן לשמה והשתא ידע ואומר ר"י דמסקינן בסמוך דרוב בקיאין הן וסתם ספרי דדייני מגמר גמירי' וליכא אלא לעז בעלמא מסתמא שלא כדין יערער והשתא דהבעל עצמו מביא גיטו ליכא למיחש אפי' אלעז זה ע"כ דברי' התוס' והקשה המהרש"א הא אכתי לא ידעינן האי תירוצא דלא הוי אלא לעז ותירץ דהמקשן לא ידע נמי הך ברייתא דהבעל עצמו שהביא גיטו א"צ וכו' והקשה המהר"ם שיף א"כ לימא א"ב אם הבעל עצמו מביא את גיטו דלרבה צריך ולרבא לא צריך למימר:

ונראה לישב דלכאורה קשה מה שהקשו ה פורשים לפי' שיטת הר"ן ז"ל דסבר הא דאמרי' דמוקדם כשר ע"י שליח היינו דווקא אם אי אפשר בענין אחר אבל היכא דאפשר בע"א הוי מוקדם ופסול, א"כ היכא יכול הבעל בעצמו להביא את גיטו הא הוי מוקדם ופסול לפי שאפשר בענין אחר, ולפ"ז לא קשה מידי קושי' המהר"ם שיף ז"ל דפריך לפי תי' המהרש"א לימא איכא בינייהו אם הבעל עצמו מביא את גיטו דאיכא למימר דהמקשן דלא ידע הך ברייתא סבר באמת דהבעל אינו יכול להביא את גיטו דהא מוקדם הוא ואפשר בענין אחר וק"ל:

בד"ה מ"ט רבה אמר לפי שאינן בקיאין לשמה פי' הקונ' אין בני מדינת הים בני תורה ואין יודעין שצריך לכתוב הגט לשמה וקרא כתב וכתב לה ספר כריתות לה דהיינו לשמה הלכך אומר השליח בפ"נ ובפ"נ וממילא שיילינן אם נכתב לשמה והוא אומר אין עכ"ל - והקשה הפ"י היכא שייך הכי לשנא דממילא, ותירץ תירץ דוחק ולי נראה דלא קשה מידי דהנה הקשו המפורשים אמאי בדקינן הריאה לבדו ולא כל י"ח טריפות דהא אמרי' דכל הירא דאיכא לברורי מברירין ותירצו היכא אמרינן כל היכא דאיכא לברורה מברינן היינו דווקא אם יכולין לברר על ידי דבר קל אבל אם הוא על ידי טרחה לא אמרי' כל הינא דאיכא לברור' וכו' לפיכך כל י"ח טריפות הוי טרחא גדולה אינו צריך לבדוק אבל לבדוק הריאה לבד אינו אלא דבר קל לפי' צריך לבדוק ולפ"ז לא קשה מידי קושי' הפ"י דהנה התוס' הקשה מאי שנא לשמה דאין בקיאין משאר הלכות גיטין כגון מחובר וכו' ותי' הר"ן ז"ל דלפי' פי' רש"י לא קשה קושי' התוס' דפי' ורבנן הוא דאצריך משום

שני יוסף בן שמעון ולפ"ז ליכא למיחש למילתא אחרית' אלא משום לשמה לפיכך נקט רבה משום לשמה ולפ"ז שפיר שייך הכי למימר ממילא דבשלמא אי הוי אמרי' דגם מפני מחובר ושינה שמו וכו' צריך לומר ב"נ וכו' לא הוי צריכן למשאל דהא טירחא הוא והיכא דאיכא טרחא לא צריכין לברר אבל השתא דאמרי' שאין צריך למשאל רק משום לשמה כלומר כיון שהשליח לא אמר בפני כ' ונחתם אלא משום שני יוסף בן שמעון ממילא שיילינן ליה אם נכתב לשמה ודוק - הקשה בתוס' אמאי אמרי' דעד אחד נאמן על השחיטה הא הוי אתחזק איסורא וגבי אתחזק איסורא אינו נאמן עד אחד ותירוץ משום דבידו לתקנו נאמן וליכא אתחזק איסורא - והטעם דאמרי' היכא שבידו נאמן אפי' באתחזק איסורא ישנן שני טעמים הראש סבר דטעם דנאמן היכא שבידו משום בעלים ובעל נאמן על שלו והמהרי"ק נתן טעם אחר וסבר דנאמן משום דאם שחט אין כאן עוד חזקה וזה הוי בידו ולפי שיטת המהרי"ק ז"ל לא קשה קושי' מגן אברהם ז"ל שהקשה על הרשב"א שכתב דקטן נאמן על בדיקת חמץ לפי' שאין אתחזק איסורא והקשה המ"א הא חמץ וודאי הוי אתחזק איסורא אבל לפי המהרי"ק ז"ל לא קשה מידי' לפי שיכול לבדוק את החמץ אין כאן עוד אתחזק איסורא וזה הוא דבר פשוט וק"ל אבל הגהות אשרי' תירץ על קושי' תו' הנ"ל תירץ אחר דמשום הכי נאמן בשחיטת אע"ג דאתחזק איסורא משום דרוב מצואין אצל שחיטה מומחין הן והקשה הפרי מגדים דהא היינו טעמא דבידו נאמן משום דרוב מצואין אצל שחיטה מומחין הן ומאי מחדש הגהות אשרי. ונראה לישב דהנה בעל פ"י תירץ על קושי' תוס' הנ"ל דהא דאמרי' דעד אחד נאמן באיסורי' היינו אם בא העד לברר את החזקה כגון הכי גבי שחיטה שבלא עדותו נמי אין כאן חזקת אבר מן החי דהא היא שחיטה לפנינו אלא דבא לברר אם נשחטה כשירה או לא ועל זה נאמן אפילו אתחזק איסורא אבל אם בא להעיד כנגד החזקה כגון אם בא להעיד על אשת איש שמת בעלה שהיא יש לה חזקת א"א והוא רוצה בעידותו להפקיע' מחזקה זו הכי אינו נאמן והטעם דאמרי' דאם בא לברר רק את החזקה דנאמן הוא דלמא לא שחט כהוגן אלא ודאי משום דרוב מצואין אצל השחיטה מומחין הן וזה תירץ הגהות אשרי' דמטעם בידו אינו נאמן לברר משום דלמא לא שחט כהוגן אבל אם אמרי' דרוב מצואין אצל שחיטה מומחין הן נאמן ולא קשה קושי' הפרי מגדים אבל התוס' סבר דבידו לחוד נמי מהני אפילו גבי אתחזק איסורא ודוק:

גמרא רוב בקיאין הן ואפילו לר' מאיר דחייש וכו' סתם ספרי דדייני מגמר גמירא דגט אשה בעי לשמה והקשו האחרונים הא לר' מאיר לא בעי כלל כתיבה לשמה דהא סבר אפילו מצאו באשפה כשר ומאי קאמר הכי אפילו לר' מאיר וכו' ונראה לישב דהא רש"י

פי' דמדרבנן הוא דאצרוך היינו משום שני יוסף בן שמעון ופריך התוס' דהיכא דאיכא שני יוסף בן שמעון אפילו נכתב לשמה פסול לגרש בו לר"מ משום דבעי שיהי' מוכח מתוכו ולפ"ז לא קשה מידי דלהכי אצרך למימר אפילו לר' מאיר בפ"נ משום שני יוסף בן שמעון ודוק כי נכון הוא מאוד:

דפ"י הקשה לפי' שיטת הרמב"ם ז"ל דפסק ספיקא דאוריתא לקולא א"כ למה הוצרך התורה לומר דעד אחד נאמן באיסורין הא מותר הוא מטעם ספיקא דאוריתא לקולא ותירץ הבינה לעתים דנפקא מינה כגון גבי חתיכא ס' של חלב ס' של שומן אי אמרי' דמותר הוא מטעם ס' דאוריתא לקולא ובא עד אחד ואמר שחלב הוא נאמן אבל אי אמרי' דמותר היא מטעם עד אחד כגון שאמר עד אחד ששומן הוא ובא עד שני ואמר שחלב הוא אינו נאמן השני דהא כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים ואין נראה לי תירץ זה דהנה בעל פ"י כתב דהא דאמרי' דעד אחד נאמן באיסורין היינו דוקא להתיר אבל לאסור אין אחד נאמן ולפ"ז הדרה קושי' לדוכתי' מה הוצרך התורה לומר דעאנ"ב הא בלאו הכי מותר מטעם ספק דאורי' לקולא ואין לומר דמשו"ה הוצרך שלא יהיה נאמן השני הא בלאו הכי אינו נאמן השני משום דאין אחד נאמן לאסור לפי מה שכתב הפ"י ונראה לישב דהנה המצאתי כתוב הביא אם בא עד אחד ואמר נתנסך יינך נאמן לאסור היין על אחרים אבל על הבעלים אינו נאמן לאסור מפני שהיא איסורא דאית ביה ממונא הלכך אינו נאמן להפסיד את יינו אבל על אחרים שאינו מפסיד להם נאמן ואיכא למימר דזה הוי הנפקותא אם אמרי' דמותר הוא מטעם ספק דאורי' לקולא ובא עד אחד ואמר שהוא חלב נאמן על אחרים אבל על הבעלים אינו נאמן לאסור מפני שהוא אדב"מ אבל אם אמרי' דמותר מטעם עד אחד ובא אחר ואמר שהוא חלב אינו נאמן אפילו לאחרים דהא כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי הוא כשנים ודוק:

דף ג' ע"ב ג' גיטין פסולין ואם נשאת הולד כשר כתב בכתב ידו ואין עליו עדים יש עליו עדים ואין בו זמן יש בו זמן ואין עליו אלא עד אחד הרי אלו שלשה גיטין פסולין ואם נשאת הולד כשר והנה שיטת הרמב"ם ז"ל דהא דאמרי' יש בו זמן ואין בו אלא עד אחד פסול היינו אפילו בעידי מסירה והקשה השערי מלך לפי זה מאי פריך הגמרא מאן האי תנא דבעי כתיבה לשמה ובעי חתימה לשמה לימא דהאי תנא הוי תנא קמא דג' גיטין דפסול אפילו בעידי מסירה משמע דבעי כתיבה וחתימה לשמה ונראה לישב דהנה הרי"ף כתב דהא דאמר ר' אליעזר עדי מסירה כרתי היינו או עדי מסירה או עדי חתימה פי' או הא או הא והביא ראי' לדבריו דהא אמר רב בפרק המגרש דכתב ידו שנינו אבל כתב סופר ועד פסול ואמאי הא איכא עידי מסירה אלא ע"כ דמיירא בדליכא עדי

מסירה אבל לעולם היכא דאיכא עדי מסירה כשר אלמא באחד בלחוד סגי' ובשם גאון אחד הביא דדוקא בעידי חתימה לחוד סגי אבל בעידי מסירה לחוד לא סגי' כי צריכין נמי עדי חתימה אבל הראיי' שהביא הריף משם אין ראיי' משום הכי פסול כתב סופר ועד אפילו בעדי מסירה משום דהוי מזויף מתוכו וזה הוי סברת הרשב"ם דסבר דפסול אפילו בעידי מסירה משום דהוי מזויף מתוכו ומהיכא ידעינן דמזויף מתוכו פסול הוא היינו כדמסקינן דמתני' ר' אליעזר היא ולהכי פסול משום דהוי מזויף מתוכו אבל לפי הו"א דלא ידעינן מזויף מתוכו דפסול סבר הרשב"ם דאינה פסיל בעידי מסירה ולפ"ז לא קשה מידי קושי' השערי מלך דלמא הוי האי תנא תנא קמא דג' גיטין לפי פי' הרשב"ם לא קשה דסברת הרשב"ם לא הוי אלא משום דהוי מזויף מתוכו ומזה לא ידעינן אלא כדמסקינן דמתני' ר' אליעזר היא אבל קודם לכן דלא ידעינן דמזויף מתוכו פסול הוא סבר הרשב"ם דכשר בעידי מסירה לכתחילה לא קשה קושי' השמל"ך וזה לא קשה דלמא מתני' כתנא קמא דג' גיטין כדמסקינן ר' אליעזר היא דלהכי הוא דמסקינן דמתני' ר' אליעזר היא משום דר' אליעזר מפורש במתני' היא וק"ל:

דף ט' ע"א ת"ר בשלשה דרכים שוי גיטי נשים לשחרורי עבדים שוו למולך ולוביא פי' לומר בפ"נ ובפ"נ והקשה הבעל פ"י כיון דאמרי' לקמן דגט שחרור זכות הוא לעבד והוי משוחרר לאלתר א"כ שליח זה הוי כשליח לקבלה ואמאי צריך לומר בפ"נ ובפ"נ ע"כ: ונראה לישב דזה לא קשה מידי דהוי חוב לעבד היכא שנשא שפחה, דהא יכול לומר העבד אין רצוני שתהי' שלוחי לקבלה אלא שליח להולכה וא"כ לא הוי חוב לעבד ובזה מתורץ עוד מה שהקשה הפ"י על התוס' שהקשה לקמן על רש"י כיון דזכות הוא לעבד להוי משוחרר לאלתר והא הוי ג"כ חוב לעבד היכא שנשא שפחה ועבד על לאו ולא קשה ג"כ קושי' ראשונה של הפ"י אמאי צריך לומר בפני נכתב ונחתם כיון דזכות הוא לו זה לא קשה מידי לפי שרק מכח זה דאמר בפני נכתב הוי זכות לעבד דאי לא אמר שליח זה בפני וכו' ועבד זה נשא שפחה הוי חוב לעבד דהא עובר בלאו ואית דיאמר העבד לשליח זה אי אפשי וכו' דזה לא יכול לומר העבד דדלמא אתי בעל ומערער ולא יהא משיחרר לעולם אבל אם אמר השליח בפ"נ וכו' והעבד זה יש לו שפחה יכול העבד לומר לשליח אי אפשי ואינו עובר על לאו והכא אין הבעל יכול לערער כיון שאמר בפ"נ וא"כ הוי מכח זה שאמר בפ"נ וכו' זכות לעבד ודוק:

פרק שני (דף ט"ו ע"ב):

בגמרא אלא אמר רב אשי אפילו אומר אני הוא עד שני פסול מאי טעמא או כולו בקיום הגט או כולו בתקנת חכמים והקשה בתוס' ומי איכא מידי דאילו אמר בפני נכתבו כשר

ומשום שאמר אני הוא עד שני פסול ונראה לר"י כמו שאמר בירושלמי דכי אמר אני הוא עד שני הוי כנגע בעידותי דנראה לכך בא להעיד על חתימת השני כדי שיתקיים עדות חתימתו עכ"ל התוס' והקשה הרשב"א ז"ל מהא דאמרי' בב"י שנים שחותמין על השטר ומת אחד מהם ובא עד אחד מן השוק ומכיר חתימת המת אמרי' שזה שחי יכתוב חתימתו על חספא וישלח החספא לב"ד וא"כ יבא עד זה שחתם על השטר עם עד זה שבא מן השוק ומצטרפין להעיד על חתימת המת והקשה הרשב"א אמאי אמרי' דנאמן על כך הא הוי כנוגע בעידותו דלמא משום הכי מעיד על חתימת המת כדי שתתקיים חתימתו ונראה לישב דלא דמי זה לזה דבשלמא הכא שהשליח זה בא בעצמו להעיד על חתימת יד שני אמרי' שנוגע בעדותו הוא דלכך בא להעיד על חתימת השני כדי שתתקיים עדותו דבל התם אין העד זה בא להעיד על חתימת המת אלא שאנו נותנין לו לעשות כך וזה לא קוי נוגע בעדותו וק"ל:

פרק כל הגט:

הקשה הבית שמואל על הרמב"ם דפסק טעמי דאמרי' מדאורי' אין ברירה משום דהוי ספק וספיקא דאורי' לחומרא א"כ אמאי נקט הרמב"ם הא דאמר ר' אסי אמר ר' יוחנן האחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל והא קיי"ל דספק ממונא לקולא גבי נתבע וא"כ אמאי אמרי' גבי מימון ברירה ונראה לישב דלכאורה הקשה הפרי באוסן אמאי אמרי' דספק ממונא לקולא גבי נתבע הא הוי גם איסורא וספק איסורא לחומרא דהא אם לא יחזור לתובע הוי גזילה גבי נתבע והוי גם איסורא ותירץ משום דאי אפשר בענין אחר דהא אם אמרי' שיחזור לתובע הוי גם כן ספק איסורא לפיכך אמרי' שטוב יותר שישאר ביד הנתבע משום דאוקי ממונא בחזקת מרא והא תינח היכי דאי אפשר בענין אחר שפיר אמרי' דספק ממונא לקולא גבי הנתבע אבל אם אפשר בענין אחר כגון הכא גבי לקוחות דלא הוי שום איסורא דהא ליובל אחר יחזרו זה לזה ולא הוי שום איסורא לגבי האחר ודאי אמרי' ספיקא לחומרא ולפ"ז שפיר כתב הרמב"ם דיש ברירה אפי' גבי ממון וק"ל כי נכון הוא מאוד:

פרק ששי התקבל:

פסק בעל העיטור הא דאמרי' דבעל אינו יכול לעשות שליח לקבלה הייני דוקא היכי שהגט חוב לאשה אבל אם היא גילה בדעתה שמרוצה לכך יכול הבעל לעשות שליח לקבלה והקשו המפורשים לפי פי' הבעל עיטור אמאי אמר בש"ס אם היא אמרה הבאה לי גיטי והשליח אמר אשתך אמרה התקבל לי גיטי והוא אומר זכי או התקבל אינה מגורשת אלא עד שיגיע הגט לידה ואמאי הא הכי גילה בדעתה שמרוצה לכך וכיון שהיא

מרוצה לכך להוי מגורשת לאלתר הא באופן זה יכול הבעל לעשות שליח לקבלה והבעל פ"י הקשה אפי' לירושלמי דאמר היכי שהי' גילה בדעתה אינו יכיל הבעל לעשות שליח לקבלה דחיישי' שמא חזרה ביה אבל הכי שהיא עשתה שליח אז ליכא למיחש שמא חזרה בו א"כ אמאי אמרי' בגמרא דאינה מגורשת אלא עד שיגיע הגט לידה. ונ"ל לישב דלכאורה קשה מאי שהקשה הר"ן ז"ל אמאי אמרי' אם היא עשתה שליח להבאה דהוי מגורשת כשגיע הגט לידה ממה נפשיך אי הוי כידה להוי מגורשת לאלתר ואי לא הוי כידה אמאי אמרי' כיון שהגיע הגט לידה הא לא נתן לה כלל לידה והתורה אמרה ונתן בידה ותירץ הר"ן לעולם אמרי' שזה שליח הוי כידה וא"ת א"כ להוי מגורשת לאלתר היינו טעמא משום שגילה בדעתה שהגט לא יחול אלא כשהגיע לידה ולפ"ז לא קשה מידי מאי שהקשו אמאי לא אמרי' בגמ' דלהוי מגורשת לאלתר כיון שגילה בדעתה שמרוצה לכך ויכול הבעל לעשות שליח לקבלה היינו טעמא דאמרי' דאינה מגורשת אלא כשהגיע גט לידה שהיא גילה בדעתה שמרוצה להיות מגורשת בשליח להולכה אבל לא להיות כידה ודאי אי הוי גילה בדעתה שמרוצה לכך להיות כידה ודאי הוי אמרי' דהוי מגורשת לאלתר ודוק:

הקשה הרשב"א לפי פסק הרמב"ם דפסק תן הוי כזכי במתנה וגט הוי כמתנה ואמאי אמרי' לעיל אמר לי' רב לר' אחאי ברדלא קבא דמוריקא אית לי גבך יהביה לפלוני באפיה קאמינא לך דלא הדרנא בי' מכלל דאי בעי הדר ביה מצי הדר ביה ומשום הכי נתן לו במעמד שלשתן ובמעמד שלשתן אינו יכול לחזור הא בלא מעמד שלשתן נמי אין יכול לחזור דהא להרמב"ם הוי תן כזכי והכי הרי אמר תן ונראה לישב דלכאורה אמרי' אפי' להרמב"ם דפסק תן הוי כזכי אבל אם רצה הניתן למחול רשות בידו אבל גבי מעמד שלשתן אם רוצה הנותן למחול אינו יכול למחול לפי זה יכול לומר דמשום הכי קאמר באפיה קאמינה דלהוי מעמד שלשתן ובמעמד שלשתן אינו יכול למחול ולהכי אף על גב דסבר הרמב"ם תן הוי כזכי צריך לומר באפיה וכו' ודוק: נערה המאורסה (דף ס"ג ע"ב):

הקשה אמ"ו לפי' פי' רש"י זיל דכתב חפץ ומחזירו לאחר שעה זוכה בי' לעצמו ובין לאחרים ופי' רש"י מדרבנן א"כ רה תורץ הש"ס לקמן על קושי' דר' חנינא ורדאן שאני שתופי מבואות דרבנן אבל התוס' הרגיש בזה וכתב מכח תורץ הש"ס משמע דר"י ור"מ פליגא אי זוכה לאחרים מדאורייתא, אבל לפי' פרש"י ז"ל קשה, ונראה ליישב דלכאורה אמרי' שני מיני זכיות יש זכיה מדאורייתא יש וזכי' מדרבנן לפי' זה יכול לומר דפי' רש"י ז"ל לעיל ומדרבנן בדבר דאורייתא וזכיה זו אינו אלא מדרבנן, אבל הכי גבי שתופי.

מבואות דהוי גוף הדבר עצמה אינו אלא מדרבנן וזכו תהי' גם כן מדרבנן וזה הוי תרי דרבנן ותרי דרבנן לא אמרי' ודוק:

אמר רב חסדא אשתק וורדאן מאי הוי ליה למימר כל דתיקן רבנן כעין דאורייתא תיקן והקשה הבעל פי' דקושי' זו משתופי' מבואות היי על רב חסדא ומשני שאני שתופי' מבואות דרבנן ועל זה אמר ר"ת אישתק וורדאן א"כ הדרא קושי' לדוכתי' על רב חסדא והוי קושי' ר"ח קושי' על עצמו. ונראה ליישב דלכאורה הקשה הר"ן מאי מתרץ הש"ס שאני שתופי' מבואות דרבנן משמע אי הוי דאורייתא לא הוי יכול לזכות בו ואמאי הא קיי"ל דיש זכיה לקטן מדרבנן א"כ גם בדאורייתא להוי יכול לזכות דהפקר ב"ד הפקר, ולפ"ז לא קשה קושי' הפ"י מה שהקשה דר"ח מקשה על עצמו הכא אמר ר"ח לוורדאן לא הוה לך לומר דשתופי' מבואות דרבנן ומשו"ה יכול לזכות בו דהא אפי' אי אמרינן דשתופי' מבואות דאורייתא נמי יכול לזכות בו דהא הפקר ב"ד הפקר אבל ורדאן השיב לו אימר דאמרי' דהפקר ב"ד הפקר היכא דיש הפקר זה עיקר מן התורה ואי הוי שתופי מבואות דאורייתא לא הוי יכול לזכות בו ודוק:

בסוגי' דאומר אמרו (דף ס"ו ע"ב):

הטור פסק דאם אמר הבעל לעדים כתבו אמרי' דוקא כתבו אבל לא חתמו והקשה הבית שמואל דהא הש"ס מקשה אם אמר הבעל לשנים כתבו ותנו אי הוי האי כתבו דקאמר כתיבת הגט או חתימת העדים לפי זה משמוע דזה כתבו דקאמר חתימה קאמר וא"כ אמאי פסק הטור דאם אמר הבעל כתב' אמרי' דוקא כתבו אבל לא חתמו. והקשו המפורשים על הבית שמואל דלכאור' מספקינן בש"ס אי הוי כתבו דקאמר חתמו או כתבו וא"כ דלמא משום ספק דהכא פסק הטור אם אמר כתבו דוקא כתבו קאמר ולא חיתמו משום דהאי לשון כתבו משמע יותר כתב הגט כמו חתימה:

ונראה ליישב קושי' המפורשים ולהחזיק קושי' הבית שמואל דלכאורה קשה להבין הש"ס דהכא, דהא אנו מספקינן אי הוי האי כתבו דקאמר הבעל חתימת העדים או כתיבת הגט וא"כ מה מספקא ליה דלמא האי כתבו דקאמר כתבו וחתמו קאמר אבל לפי' הש"ס לא קשה מידי דהנה לפי הש"ס דהכי צריכין אנו לומר דהוי אמינא דהכא אייריי שאמרי' דאומר אמרו כשר דאי לא כן מאי מספקא ליה לשמואל אי כתיבה או חתימה הא אי הוי ברור לנו דהאי כתבו דקאמר כתב הגט הוי שפיר והא א"כ הוי מילי ומילי לא מימסרון לשליח אפי' גבי אומר אמרו אלא ודאי דאמרי' הכי דאומר אמרו כשר וכיון שאמרי' דאומר אמרו כשר א"כ חתם סופר ועד פסול דהא בהא תליא וא"כ לא קשה על הש"ס דהכא שאמרי' ביה כתבו דקאמר כתבו וחתמו קאמר דזה אין יכול להיות

דהא עכשיו אמרי' דחתים סיפר ועד פסול והכא אינו אלא שנים הא תינח לפי הגמרא דהכא דאמרי' דאומר אמרו כשר אבל לשיטת הטור דפסק אומר אמרי פסיל וא"כ חתים סופר ועד כשר דהא בהא תלי' וא"כ יכולין לומר דכתבו דקאמר כתבו וחתמו קאמר דהא חתים סופר ועד כשר וא"כ אמאי פסק הטור דדוקא כתבו ולא חתמו דהא חזינן בש"ס דהכי דכתבו אף חתמו קאמר וקל להבן:

חידושי חולין פרק קמא:

רש"י בד"ה הכל שוחטין בגמ' מפרש הכל לאתוי' טמא בחולין ולמר לאתוי כותי או מומר - ויש לדקדק דאמאי לא מייתי רש"י גם אוקימתא דרבינא לאתוי' מוחזקין או מומחין וכבר העיר הרא"ש יוסף כן:

אך לדעתי הדבר פשוט מאד דרש"י מפרש דהכל בכל מקום צריך לאתוי' איזה דבר אשר לא ידעינן לולא השמיענו התנא רבותא זאת והנה לאקימתא דרבה בר עולא ואביי ורבא מרבה התנא במלת הכל כותי או מומר או טמא במוקדשין ומצד סברת חוץ לא הוה ידעינן כנ"ל:

אך לרבינא דסובר דהכל שוחטין הכל מוחזקין או מומחין א"כ לא מרבה התנא במלת הכל אדרבא ממעט שאין מומחין ואין מוחזקין וזה ברור: אך לפ"ז קשה לרבינא מאי מרבה התנא במלה וצ"ל דגם הוא סובר כדאוקימתא דרבה בר עולא או כאביי ורבא דטמא בחולין ומומר מותר לשחוט עפ"י אופנים המבוארים רק לא רצה לאוקמי מתניתן באופן הנ"ל משום דקשי' ליה וכולן וק"ל:

תוס' בד"ה הכל שוחטין כתוב בה"ל א"י דנשים לא ישחטו משום דדעתן קלות והקשו דהלא בזבחים מבואר דאף במוקדשים שוחטות לכתחלה דאל"כ אמאי קאמר הש"ס דמשום טמא במוקדשין תני לשון דיעבד ולא קאמר משום נשים: ונראה לכנ"ד דהנה סברת הלכות א"י הוא כמ"ש בהגהות מיימוני דנשים דרכן להתעלף ועיין ש"ך שכ' דהיינו טעמא דלא חיישינן לעילופי אף לכתחלה כמו דחיישינן לכתחלה דאין מומחין משום דאם הי' מתעלף הי' מגיד לנו וכ"כ בב"י אך כל זה באנשים משא"כ בנשים שדעתן קלות א"כ חיישינן שפיר לעלופי:

והנה בהגהות אשרי הקשה דהא אין עד אחד נאמן באתחזק איסורא והאיך נאמן עד אחד בשחיטה, ותירץ משום דהוא בידו. והנה כל זה אם אין אנו חוששין שמא נתעלף אך בנשים דשכיח עילוף א"כ לא שייך תירוץ הנ"ל דבידו דכיון דרגיל להתעלף לא הוי בידו ושוב אין עד אחד נאמן באתחזק איסורא במקום שאין בידו כן נראה לענ"ד הלכות א"י, ומעתה מתורץ קושיות התוס' דדבר זה דאין עד אחד נאמן באתחזק איסורא הוא

אבעיא דלא אפשיטא ביבמות, ובקידושין בפ' האומר פליגי אביי ורבא בזה וא"כ לא רצה הש"ס לאוקמא טעמא דמתניתין משום נשים דהא דנשים אין שוחטות היינו משום דאינן נאמנים נגד חזקת איסור ורצה לאוקמי מתניתין דהתם אליבא דכו"ע כנ"ל:

ע"ב) אמר רבה בר עולא הכל שוחטין אפילו טמא במוקדשין, במה דברים אמורים באומר ברי לי שלא נגעתי וכו' טמא במוקדשין מהכא נפקא מהתם נפקא הכא עיקר התם איידי וכו' וצ"ע מאד אאוקימתא הנ"ל הלא פסול טמא במוקדשין אינו פסול שחיטה ומאי ארי' הכא במס' חולין שלא תנא רק פסול שחוטה, ותו דמאי קאמר הש"ס הכא עיקר והתם איידי דהאיך עלה על הדעת דפסול שאינו מחמת שחיטה רק מחמת טומאה ובמוקדשין יהי' הכא עיקר והתם במס' זבחים איידי ועוד צ"ע דמאי קמ"ל דמהיכי תיתי דבאומר ברי לי שלא נגעתי שלא יהי' נאמן הלא עד אחד נאמן באיסורין במקום שאין חזק נגדו: ונראה לע"ד לתרץ דלכאורה אמאי כשר באומר לא נגעתי ולא נימא כמו. באם עשו הקהל תקנה שלא ישחוט רק השוחט המבורר לשחוט ושחט אחר דאמרינן דהשחיטה אסורה ואמאי לא אמרי' ג"כ כאן דכיון דאסרו חכז"ל לשחוט טמא. במוקדשין א"כ השחיטה אסורה דכי יגרע תקנת חכמים מתקנת קהל, וכבר העירו בזה האחרונים ז"ל. אולם לק"מ לפי מ"ש בחוות דעת דהיינו טעמא דהשחיטה אסורה משום כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני. והנה כבר כתבו האחרונים דעביד לא מהני לא אמרינן רק באם עי"כ נתקן האיסור אבל בשוחט בשבת למשל דלא נתקן האיסור ע"י דאמרינן דלא מהני ממילא מהני והכה לפי"ז לק"מ דגם כאן דכיון דעיקר תקנת חכמים שלא ישחוט הוא מטעם שלא לטמא קדשים, ואם נימא דלא מהני שחיטתו יהיה אסורה אדרבא עשה טומאה חמורה דהיא נבלה והמכניס אב הטומאה למקדש לוקה:

ובזה נכון שפיר דתנא הכא טמא במוקדשים דהוה אמינא דנימא דהשחיטה תהי' אסורה מפאס דלא מהני ולא מצד טומאה וזה שייך שפיר בחולין דכאן תני כל פסולי שחיטה. וג"כ נכונים ומזוקקים דברי ש"ס דקאמר הכא עיקר התם אגב דהתם לא תני רק פסול מחמת קדשים אך כאן תני טמא דפסול מכח פיסול שחיטה דהוה אמינא דנימא אי עביד לא מהני כנ"ל:

(דף ב' ע"ב) ואם אמר ברי לי שלא נגעתי מותר, הרמב"ם לא זכר שצריך לומר ברי לי כששחט טמא במוקדשין ותמה עליו הנוב"י בחלק ראשון (דף ל' ע"ג) ע"ש:

ולכאורה נראה לתרץ עפ"י מה שהקשו בגמ' אי אטמא במוקדשין בברי לי סגי וק' דלמא דוקא בסכין ארוכה סגי בברי לי אבל בסכין קצרה לא סגי בברי לי וצריך להיות דוקא אחרים רואין אותו, אלא וודאי דבסכין ארוכה אין צ"ל ברי לי, רק בסכין קצרה לכן

מקשה הגמ' שפיר בברי לי סגי אפי' בסכין קצרה ומוכח דבסכין ארוכה אין צריך לומר ברי לי, אבל עכ"פ תקשה על הרמב"ם דהי' לו להביא דבסכין קצרה צריך לומר ברי לי: לכן נראה לישבו בין לפי מאי דפסק חבת הקודש דאורייתא מכשר ובין אם סובר ח"ה דרבנן, ואתחיל לבאר באופן שסובר ח"ה דאורייתא, דהנה התוס' ד"ה דליתא קמן וכו' הקשו הא עזרה הוי רה"ר וספק טומאה ברה"ר טהור ותירצו משום דרוב פעמים לא יוכל לזהר מליגע, לפי"ז קשה אי הוי האי רוב ודאי דלא יכול ליזהר מליגע א"כ אמאי מהני מה שהוא אמר ברי לי שלא נגעתי אפי' נגד החזקה אין עד אחד נאמן מכש"כ נגד הרוב דרוב עדיף מחזקה ואי לא הוי האי רוב א"כ קשה קושיית התוס' הא עזרה ר"ה אלא נראה דבתוס' דיה שמא יגע הקשו הא דם קדשים אינו מכשיר ותי' דחבת הקודש מכשירו, ואפשר לומר דהיא רק מדרבנן וכיון שכן הם אמרו דחבת הקודש מכשרת והם אמרו דמהימן בברי לי שלא נגעתי אף שרוב פעמים נוגע ועכ"פ כיון שרוב פעמים נוגע צריך לומר ברי לי כן היא סברת רבה בר עולא אבל הרמב"ם פוסק דחבת הקודש מדאורייתא מכשיר וא"כ אי אפשר לומר דרוב פעמים נוגע דא"כ למה יהא עד אחד נאמן נגד הרוב אלא ע"כ דלא הוי אלא ספק וספק טומאה בר"ה ספקו טהור לכן פסק הרמב"ם דאצ"ל ברי לי. ואי סובר הרמב"ם ח"ה דרבנן אתי נמי שפיר דהא אנן פסקינן יש שומר להכשר דהיינו שאם הוכשר השומר שעל המאכל המאכל עצמו מוכשר וכן יש שומר לטומאה שאם השומר שעל המאכל נטמא נטמא גם המאכל ונראה לאמו"ר דע"כ אמרינן דאם נטמא השומר שגוף המאכל דוקא הוי מוכשר לכן אלימא השומר, לא נמצא כתוב יותר ותן לחכם ויוסף דעת:

ואם אמר ברי לי שלא נגעתי מותר עיין נוב"י שמקשה על הרמב"ם שלא כ' דצריך לומר ברי לי - ונראה בזה דהנה התוס' הקשו דאמאי צ"ל ברי לי הלא עזרה ר"ה וספק טומאה בר"ה ספיקו טהור, ותירצו דרוב פעמים נוגע, והנה לכאורה צ"ע לפמ"ש התוס' לעיל דהלא מפרכס אינה מטמאה ותרצו דלמא נגע אחר פרכוס והנה ודאי בשעת שחיטה נוכל שפיר נוכל לומר דרוב פעמים נגע אך אם נימא דהחשש הוא שמא יגע לאחר פרכוס בזה לא שייך רוב וא"כ קשה קושיית התוס' דהא עזרה ר"ה ולמה לי ברי הא בלאו הכי טהור. אולם למאי שהקשו התוס' דבמאי הוכשר ותרצו דהעבירה במים ועדיין משקה טופח עלי' א"כ ל"ק קושיית התוס' דהא מפרכס היא כחי' דהחשש הוא שמא נגע המים דהיינו במשקה טופח שעלי' בשעת שחיטה ואז שפיר הוה רוב וע"כ צ"ל ברי כנ"ל:

והנה הרמב"ם לא העתיק שהעבירה במים ומשקה טופח עלי', וע"כ צריך לומר דסובר דהוכשר בחובת הקודש וא"כ ק' קושית התוס' דלמה לי ברי הלא עזרה ר"ה וליכא למימר דהוי רוב דהא החשש הוא שמע יגע לאחר הפרכוס ואז ליכא רוב:

ובזה מתורץ ג"כ קושיית הראש יוסף על הרמב"ם שלא העתיק דמיירי בקרומית של קנה או דאטמי בשרץ עפי"מ שהקשו האחרונים דמאי מקשה הש"ס דהסכין מטמא לבשר הלא החשש הוא רק שמא יגע לאחר פרכוס ובסכין לא שייך חשש הנ"ל א"ך לפ"ז דמיירי בהעבירה בנהר א"כ שפיר מקשה הש"ס דהחשש הוא שיגע במים אבל אם אמרינן מכח חיבת הקודש א"כ שוב החשש שמא יגע הסכין לאחר פרכוס הוי ספק טומאה בר"ה וטהור כנ"ל:

דף ג' ע"א) תוס' ד"ה המניח הקשו דמאי מתרץ הש"ס המניח קתני דיעבד הלא לאביי אף בדיעבד אסור בלי חותך כזית בשר, ונראה לתרץ דהנה לכאורה קשה דמאי מקשה רבא מהמניח דיוצא ונכנס לכתחלה דשאני גבי י"ן נסך שהוא רק מדרבנן וגם חזקת היתר יש לו משום הכי יש לסמוך אסברת מירתת דלו יהי' דלא הווי אלא ספק מ"מ ספיקא דרבנן לקולא, עשא"כ בשחיטה אין לסמוך אסברת מירתת וכבר עמד בזה הפ"י וצ"ל דקושיית רבא היא כנ"ל דכיון דהמניח הי' סובר דלכתחלה משמע א"כ אי נימא דסברת מירתת לא הווי וודאי רק ספק א"כ איך מותר להכניס עצמו לכתחלה לידו ספק והלא קי"ל דאף בדרבנן אסור לעשות ספק לכתחלה וע"כ מוכת דסברת מרתת הוא וודאי וא"כ גם בשחיטה יש לסמוך אסברא הנ"ל, מיהו כל זה אם אמרינן דהמניח לכתחלה משמע שפיר קשה מיין נסך אשחיטה וכמו שכתבתי אבל לפי דחיית הש"ס דמי קתני מניח המניח קתני דיעבד שוב ל"ק מיין נסך אשחיטה דגבי יין נסך שפיר סמכינן טפי אסברת מירתת משום ספק דרבנן לקולא וק"ל:

ג' ע"ב) תוס' ד"ה דליתא קמן דלבדקי', הקשו דמשמע כאן דאם איתא לפנינו ולא ידע אסור' ולקמן משמע גבי ראה א' ששחט שחיטתו כשרה וקאמר הש"ס אי דלא ידע פשיטה דראה מותר, ונראה לע"ד עפימ"ש דסברת רבינא הוא משום סמוך מיעוטא לחזקה ע"כ לא סמכינן ארוב מצוין אצל שחיטה מומחין, והנה ידועה קושית תוס' על רש"י דסובר בהמה בחזקת איסור אבר קיימא הלא איסור אבר כבר פסק. ותירץ הרשב"א דרש"י סובר דמחזקינן מאיסור לאיסור, והנה שם ביבמות פ' ג' אחין יש בזה פלוגתא בגמרא דרבה סובר דלא מחזקינן מאיסור לאיסור ואבי' ורבא סוברים לכאורה דמחזקינן עיין בש"ך סימן נון ומעתה יש לומר דבאמת פליגי בזה בסוגיין דרבינא סובר מחזקינן מאיסור לאיסור וע"כ שפיר נוכל לומר סמוך מיעוטא לחזקה ואיתרע לה רוב בקיאין

אך החולקים על רבינא סוברים דלא מחזקינן ע"כ איסור אבר מן החי כבר פקע ע"כ כקושיית התוס' ואין לומר סמוך מיעוטא לחזקה, ושפיר נוכל לסמוך ארוב בקיאין ועיין ש"ך סי' נון דאין מבורר שאביי ורבא סוברים דמחזקינן מאיסור לאיסור:

ומעתה נראה לומר בסברת רבינא דסובר דאם הוא לפנינו ובדקו אותו ואינו יודע הלכות שחיטה דאסור אף באחרים רואין אותו הוא דבאמת הקשה בהגהות אשר"י האיך עד א' נאמן באיסורין באתחזק איסורי' ושחיטה אתחזק איסורי' הוא, וצ"ל דהוא משים בידו, אך כ"ז בשוחט עצמו אבל באחר שמעיד על השוחט ששחט כהוגן בזה לא שייך לומר בידו דהא אינו בידו וא"כ אין עד אחד נאמן, והנה באמת אם אין השוחט לפנינו רק הרואה מעיד ששחט שפיר נוכל לסמוך עליו דהלא רוב בקיאין הן, רק המיעוט והחזקה מגרע להרוב, וא"כ הוי פלגא ופלגא ושפיר עד א' נאמן דלא אתחזיק איסור דהחזקה נגרע ע"י הרוב משא"כ אם היא לפנינו ואינו יודע הלכות שחיטה דיש כאן חזקת איסור אינו נאמן הרואה להעיד נגד חזקת איסור מיהו כל זה לרבינא דסובר דאמרינן סמוך מיעוטא לחזקה וסובר דמחזקינן מאיסור לאיסור והחזקה בתוקפה, משא"כ לדידן דסמכינן ארוב מצויין ולא אמרינן סמוך מיעוטא לחזקה, וע"כ משום דהחזקה נפסקה כבר וא"כ שפיר נאמן עד א' אף באם הוא לפנינו ואינו יודע הלכות שחיטה שאינו מעיד נגד החזקה: ועיין פ"י ביצה פ' אין צדיק שתמה על התוס' שכ' דחזקת אבר כבר פסק, וכ' דהא דקאמר ר"ה בהמה בחי' בחזקת איסור היינו לאפוקי שאין כאן חזקת היתר וא"כ אף אם פסק החזקה מ"מ ספק בשחיטה אסיר כשאר ספיקא דאורייתא דלחומרא לשיטת רש"י מן התורה:

ולפי דברי בעל פ"י הנ"ל דסובר דלשיטת רש"י באמת כבר פסקה החזקה וספק בשחיטה אסיר מטעם ספיקא דאורייתא לחומרא א"כ נוכל לתרץ בפשיטות קושית התוס' הנ"ל, ונוכל לומר דרבינא ויתר אמוראים פליגי בפלוגתת רש"י ותוס' דרבינא סובר וזבחת הוי מצות עשה וא"כ בהמה בחי' בחזקת איסור שאינה זבוחה קיימא, והחזקה הנ"ל נשאר גם לאחר שחיטה, ושפיר לא סמכינן ארוב מצויין אצל שחיטה מומחין משום דאמרינן סמוך מיעוטא לחזקה, אך יתר האמוראים סוברים דוזבחת לא הוי רק תיקון הלאו וא"כ אין כאן חזקת איסור אינה זבוח רק חזקת איסור אבר וחזקה הנ"ל כבר פסקה עכ"פ ושפיר נוכל לסמוך ארוב בקיאין ומתורץ קושית תוס' הנ"ל כמ"ש לעיל דבאיתי' לפנינו ואינו יודע אינו נאמן משום דאין עד אחד נאמן באתחזק איסורא ובידו לא הוי, משא"כ באינו לפנינו דהרוב בקיאין הוא נגד החזקה שפיר נאמן משא"כ לרב נחמן לקמן דסבר רוב בקיאין וע"כ דסובר דחזקת איסור אבר והחזקה כבר פסקה ושפיר נאמן עד אחד אף אם ידוע שאינו יודע הלכות שחיטה:

תוס' ד"ה דליתא קמן דלבדק' ותימא דמשמע וכו' והקשו הא לקמן ראה א' ששחט וכו' ובפשיטות לאדמו"ר לישב דלא קשה בשלמא אי ידעינן דלא גמר בוודאי סומכין אאחרים רואין אותו דליכא למיחש לכלום משום דבוודאי ראוהו מתחלה ועד סוף כדקתני התם ולכך מהני אבל בלא ידעינן אי גמיר אי לא חיישינן דלמא סמכי הרואין על סמך שיבדקו אח"כ ולא מדקדקי לראות היטב בשעת שחיטה ולכן אין סומכין וכאופן זה נראה תירוץ של הפ"י, ולאדמו"ר נ"י נראה לישב דזה אינו מספיק דא"כ לוקמי מתניתין בכה"ג דבודקין ואינו יודע היינו דמתחלה ידעינן דאינו יודע ולכן אסור בלא אחרים רואין אותו ובאחרים רואין אותו סגי דבוודאי ידקדקו כיון דלא ידע והדרא קושי' לדוכתי' אלא משמע אפי' בכה"ג לא מהני וק' מלקמן דף י"ב:

אלא נראה באופן אחר ובזה יתורץ נמי אמאי הקשה התוס' מלקמן דף י"ב לקשו| מחש"ו גופי' דקתני במתניתין והיא בוודאי כשר אפי' ידעינן בי' דלא גמיר וממילא קשה אמאי לא כשר בגדול ובר דעת אי ידעינן בי' דלא גמר כיון דהיוי אחרים רואין אותי, ונראה לאדמו"ר לישב דהנה הפרי מגדים ושאר אחרונים הקשו לשיטת הרמב"ם שסובר דאפי' עד א' נמי כשר, ק' דלמה יהא נאמן אחד הא איכא כאן חזקת איסור ואין עד אחד נאמן במקום חזקה והכא ליכא למימר שהוא בידו הא אדרבא זה אינו בידו כיון שהחרש שוחטו ואמאי נאמן:

ונראה דהנה על שמא יקלקלו פירש"י רוב מעשיהן מקולקלין משמע דמיעוט מעשיהן מתוקנין דיוכל להיות ששחטו יפה א"כ אפשר לומר דלכך מהני אצל חש"ו גדול רואה אותו משום דיכול לומר סמוך מיעוטא דיודעין לרוב מציון אצל שחיטה מומחין הן ואיתא בהפוסקים אם בא העד רק לברר דנאמן ומותר בדיעבד וזה דוקא בחש"ו אפשר לומר בכה"ג כיון דהוא רק רוב מעשיהן מקולקלין ומיעוט מעשיהן מתוקנין, ושפיר יכול לסמוך אותו לרוב מצוין אצל שחיטה מומחין הן כיון דלא ידעינן אי גמיר אי לא גמיר, אבל אי ידעינן בודאי דלא גמיר אז לא שייך לומר רוב מצוין אצל שחיטת מומחין הן ולא מהני אחרים רואין אותו כקושיות הפרי מגדים לאמת ולכך מקשה התוס' מלקא דהתם משמע אפי' בכה"ג כמי אמרינן רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן:

ולפ"ז נראה דלא קשה קושיות התוס' דהנה האחרונים אמרו דהא דאמרינן דאין עד אחד נאמן היינו דוקא לאחרים אבל לדידי' שפיר נאמן אפי' אי הוי נגד החזקה ולכך כאן לא מצי לשנוי דאיתא קמן ולא ידע אפי' הכי מהני אחרים רואין אותו משום דשחיטתן כשרה משמע אפי' לאחרים ולאחרים לא מהני אי ידעינן דלא גמיר כקושיית הפרי מגדים לאמת אבל התם בברייתא תנא ראה א' ששחט אם ראה וכו' מותר לאכול משחיטתו יש

לפרש שהוא עצמו מותר לאכול כסברת האחרונים דלדי' מהימן נגד החזקה ולכך שפיר פריך הגמרא פשיטא ודו"ק:

רש"י ד"ה רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן ולא בעי למבדקי' עיין מהרש"א שהקשה לשיטת הסוברים דלכתחלה צריך בדיקה א"כ אמאי לא מוקי לה מתניתין בהכי הכל שוחטין בקיאין ושחיטתן כשרה בדיעבד אף באין אנו יודעין, והרא"ש הקשה ג"כ לשיטת הגאונים דסוברים דבדיעבד דוקא באינו לפנינו סומכין ארוב בקיאין ולכתחלה מוסרין לו על סמך שיבדקו אותו לאחר כן נוקמי מתני' בהכי הכל שוחטין אף אין בקיאין על סמך שיבדקו אותו ושחיטתן כשרה אם אינו לפנינו:

ועיין פלתי שכ' דשיטת הגאונים הסוברים דבעי בדיקה הוא רק דרבנן ומתני' מיירי מדין תורה דהיינו קידם התקנה ולדעתי נראה ג"כ דתקנה מחודשת היא ולא מטעמי. דהנה סברת הגאונים היא דלכתחלה בעי בדיקה משום דלא סמכינן ארוב היכא דאיכא לברורי מבררינן והנה דברי הנודע ביהודא ידועים דאין אנו צריכים לברר ספק רק אם יכול לברר בירור גמור, אך אם גם אחר הבירור ישאר עוד ספק אין צריכים לברר. והנה כבר כתבו הראשונים דמהאי טעמא לא אמרינן סמוך מיעוטא לחזקה משים דהמיעוט אינן בקיאין ג"כ יוכלו לשחוט שחיטה ראוי', ומעתה לפ"ז צ"ע אמאי צריך בדיקה הלא לידי בירור גמור אי אפשר לבא שאף אה אינו יודע הלכות שחיטה אולי שפיר שחט, מיהו לק"מ דהלא אם יש להם חזקה הוי כודאי וא"כ כיון שהבהמה בחי' בחזקת איסור עומדת א"כ אם יבורר שאינו יודע הלכות שחיטה לא יהי' ספק איסור רק ודאי כנ"ל:

מיהו זה אינו דהלא נגד חזקת איסור של הבהמה יש חזקת טהרה של הבהמה א"כ אינו צריך לברר דלא יוכל לבא לידי בירור גמור דאף אם יבורר שאינו יודע לא יהי' אסור רק מספק דנגד חזקת איסור יש חזקת טהרה: מיהו כל זה בימי רבי וחכמי המשנה דהי' עוד טהרות עיין נדה פ"ק מעשה ועשה רבי כר' אליעזר וכולה חבריא מדכן בגלילא וכו' שפיר אין אנו יכולים לבא לידי בירור וע"כ נוכל לסמוך אף לכתחלה ארוב בקיאין אך עכשיו בעוה"ר שאין עוד טהרות והבהמה עכ"פ טמאה דהא כולם טמאי מתים והסכין נטמא כחרב בחלל ומטמא הבהמה דדם חולין מכשיר א"כ אין כאן חזקת טהרה, ואם יבורר שהשוחט אינו יודע הלכות שחיטה א"כ יהי' איסור גמור דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת וחזקת טהרה אינו כנגדו וע"כ צריך לברר הרוב לכתחלה כנ"ל:

ואם נכונים דברינו אלה מיושבים בזה כמה קושיות ומיושב ג"כ הלכות א"י דסובר דנשים לא ישחטו, דכבר כתבתי לעיל דסברת הלכות א"י הוא משום דנשים בחזקת עילוף ואמרינן סמיך מיעוטא לחזקה אי הוי אינה בידה כיון שהוא מתעלפת ואינה

נאמנת נגד חזקת איסור כיון שאינו בידה. אולם אם יש חזקת טהרה נגד חזקת איסור אין לומר סמוך מיעוטא לחזקה א"כ בזמן המשנה שהי' עוד חזקה טהרה הי' נאמנים לכתחלה ועיין פלתי שהקשה דאמאי לא מוקי לה הכל שוחטין אנשים ושחיטתן כשרה בנשים ולפ"ז לא קשה מידי דבזמן המשנה נשים אף לכתחלה היו שוחטות כנ"ל:

פרק השוחט:

ורמינה' אלו טרפות בבהמה נקובת הושט וכו' והקשה בתוס' דלמא מש"ה נקט טרפה לאשמעינן דחייב אף משום טרפה דהתוספ' סוברים דמחיים לא הוי רק טרפה, ואיסור נבלה הוי לאחר מיתה או שחיטה דאין השחיטה מטהרתה כיון דניקב הסימן וא"כ דלמא אתא לאשמעינן דאף דאתא איסור נבלה לא פקע איסור טרפה מינה ותירצו דהיל"ל ואלו נבלות שהוא עיקר האיסור דמטמאה לאשמעינן דאף ר"ע מודה בתר חזרה דהוי נבלה, ותו הקשו בתוס' דלמא מש"ה נקט טרפה דאם חתך בשר מחיים לקי אף משום טרפה, וצריך ביאור דהא התוס' תירצו מקודם דגמ' קשי' לי' לאשמעינן רבותא דהוי נבלה ג"כ ומטמאה ובטרפה לא הוי שום רבותא ומאי קשיא לי' לתוס' דלמא נקט טרפה לאשמעינן דאם חתך בשר מחיים דלקי משום טרפה, ומאי רבותא קמ"ל בזה, ונראה לאמו"ר דהכי קשיא להו דלמא מתניתין קמ"ל אף דמחיים הוי איסור אבר מן החי מ"מ לקי משום טרפה או משום דבהמה לאו לאברים עומדת או דאיסור טרפה חל על איסור אמ"ה והוי רבותא ותי' דמתניתין מיירי לאחר שחיטה מדלא אמר כל שאינה חי' אלא שאין כמוה חי' משמע דאיירי אחר שחיטה, וצריך להבין באמת אמאי לא נקט מתניתין כל שאינה חי' ולחייב אם חתך בשר מחיים אף משום טרפה וצ"ל דמתניתין סברה באמת בחי' אינו חייב משום טרפה דלאברים עומדת ואינו חל איסור טרפה על אבמ"ה רק לאחר מיתה הוי טרפה:

אמר רבא אלו אסורות קתני ויש מהן נבלות ויש מהן טרפות ולחשוב נמי דחזקי' כי קתני נבלה דלא מטמאה מחיים דמטמאה מחיים לא קתני וצריך להבין אמאי לא קתני ג"כ נבלה דמטמאה מחיים וצ"ל כפי מה שאמרנו בשיטת התוס' דמחיים לא היי נבלה ולאחר שחיטה הוא דהוי נבלה ואיה"נ דהוי ג"כ טרפה ולפ"ז הכי קאמר מתניתין מיירי מהנך דהוי ג"כ טרפה אבל נטלה ירך וחלל שלה דמטמאה מחיים והוי רק נבלה ולא טרפה לא קתני דמתניתין הכא מיירי מהנך דהוי ג"כ טרפות:

ר"ל אמר כאן ששחט במקום חתך כאן שלא במקום חתך במקום חתך הוי נבלה שלא במקים חתך היי טרפה, א"ש נמי לשיטת התוס' דמחיים לא הוי נבלה רק לאחר שחיטה דאין השחיטה מטהרתה דנתקלקלו הסימנים ואמר ר"ל זהו דווקא אם שחט במקום

חתך אז אין השחיטה מטהרתה והוי נבלה אבל שלא במקום חתך לא הוי רק טרפה דאז השחיטה מטהרתה מידי נבלה. ד"י אמר מתניתין דאלו טרפות מיירי אחר חזרה ומשנה לא זזה ממקומה א"ש נמי לשיטת התוס' כיון דאף אחר חזרה הוי נמי טרפה אלא דהוי נמי נבלה משו"ה לא זזה המשנה ממקומה דהדין אמת:

פרק אלו טרפות:

תוס' ד"ה אלו טרפות אי גרסינן אלו ניחא ואי גרסינן ואלו יל"פ דקא אפלוגתא דר' ישבב ור"ע והודה לו ר"ע דנבלה וקאמר ואלו הן טרפות והקשה מהרש"א הא מתניתין מיירי אחר חזרה והודה ר"ע דנבלה ואמאי אמר ואלו טרפות ותי' דנקובת הושט ופסוקת הגרגרת מיירי קודם חזרה, וצ"ל דכל מתניתין איירי לאחר חזרה וקאמר שפיר ואלו הן טרפות רק נקובת הושט ופסוקת הגרגרת נשנו קודם חזרה וקבעוה בהך מתניתין, ותו תירצו התוס' דקאי אהנך שחיטתן פסולה דלעיל דהיו נבלה וקאמר ואלו הן טרפות, ונראה כוונת התוס' דלעיל אמר ר"ל דמתניתין דהכא מיירי שלא במקום חתך אבל במקום חתך הוי כנבלה ואליבי' תרצו דקאי אפלוגתא דר"י ור"ע והודה ר"ע דהוי נבלה היינו במקום חתך קאמר ואלו הוי טרפות דשלא במקום חתך מיירי הכא וזהו לר"ל אבל לר"י דלא ניחא לי' בהך תי' אליבי' תי' התוס' דקאי אשחיטה פסולה דלעיל דכבר כתבנו דהיכא דכל ב' סימנין נתקלקלו מודה ר"ע דהוי נבלה וקאמר ואלו טרפות דלעיל בפרקין מיירי מדין שהי' בסימנין דהוי ריעותא בב' סימנין והוי נבלה וקאמר ואלו הן טרפות:

והנה משמע מכל הפוסקים דנקיבת הושט הוי נבלה, אבל בבכורות מדייק הגמרא מדפריך הש"ס ור"מ היכי אכל בשרא ולא פריך אנן היכי אכלינן בשרא משמע דאזלינן בתר רובא וכתבו התוס' דהיינו דווקא היכא דליכא חזקה נגד הרוב אבל אי איכא חזקה אמרינן סמוך מיעוטא לחזקה ואיתרע לי' רובא והקשה מהרש"א א"כ לדידן האיך אכלינן בשרא והא הבהמה בחי' בחזקת איסור עומדת שאינו זבוח ומיעוט נמי שמא במקום נקב שחט ואיך אזלינן בתר רובא, ותי' בשלמא אי נקובת הושט הוי נבלה הוי שפיר סיוע לחזקת אינו זבוח אבל נקובת הושט לא הוי רק טרפה ואינו ענין לאינו זבוח והקשה הפרמ"ג דמשמע מדברי מהרש"א דנקובת הושט הוי רק טרפה היפך מכל הפוסקים:

ונלאמ"ו שהמהרש"א הוכיח שכן הוא דעת התוס' דהנה כאן דפריך הגמ' ודמנהי אלו טרפות בבהמה נקיבת הושט ופסיקת הגרגרת התוס' לא גרסי נקובת הושט רק פסוקת הגרגרת משמע דס"ל דקושיית הגמ' לא הוי רק מפסוקת הגרגרת ולא מנקובת הושט מש"ה כ' דלא הוי רק טרפה, והקשה הרשב"א אי נקיבת הושט ופסוקת הגרגרת הוי נבלה א"כ קשה וכי אותה עומד ושוחט בשלמא אי לא הוי רק טרפה ל"ק דזהו דרך

הכשר אבל אי הוי נבלה א"כ חשיב מתה קשה שפיר ותי' דלא הוי ממש כמתה רק דאין השחיטה מועלת לטהר והוי נבלה לאחר שחיטה אבל מחיים לא חשיב מתה ואינה מטמאה: והרמב"ם כתב נקובת הושט ופסוקת הגרגרת הוי נבלה מחיים וסובר דאין כאן איסור טרפה כלל רק נבלה מחיים, והקשה עליו הש"ך הא בגמרא אמר כי קתני נבלה דלא מטמאה מחיים אלמא דנקובה לא הוי נבלה מחיים ותי' התבואות שור דהרמב"ם מודה דאינה מטמאה מחיים ולא חשיב מתה ממש רק קאמר דאיסור נבלה חל עלי' מחיים עיין פלתי, והרמב"ם דייק לה דרק לענין טומאה לא הוי מחיים מדלא אמר הגמ' נבלה מחיים לא קתני אלא וודאי דנבלה הוי רק דאינה מטמאה:

ואמו"ר אמר דהרמב"ם דייק ליה דהאחרונים פלפלו אי איסור נבלה חל על טרפה או לא ודעתם נוטה שאינו חל והנה קשה מאי פריך הגמ' ממתניתין דאילו טרפות מדלא נקט ואלו נבלות משמע דנקובת הוושט לא הוי נבלה דלמא באמת הוי נבלה היינו דמטמא אבל איסור נבלה לא מצי חייל על טרפה משו"ה נקט אלו טרפות דמתניתין מיירי לענין איסור וע"כ צריך לומר דהגמ' פריך דכבר אמרנו מדנקט במתניתין כל שאין כמוה חיי' ולא נקט שאינה חי' מוכח דמתניתין ס"ל דאיסור טרפה לא הוי מחיים דבהמה לאברים עומדת וממילא איסור נבלה וטרפה תרוויהו אחר שחיטה באו וחלו שניהם כאחד ופריך הגמרא שפיר, והרמב"ם לא ניחא לי' בהך דקושיות הגמ' היא מכל שאין כמוה חי'מש"ה ס"ל דנקובת הוושט הווה נבלה מחיים ופריך הגמ' בפשיטות אמאי לא קתני ואלו נבלות ומכאן הוציא הרמב"ם דינו: ועוד אמר אמו"ר דבמכלתא אמר כתיב ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו יכול לכלבי הפקר אמרת ק"ו ומה נבלה שמטמא מותר בהנאה טרפה לא כש"כ שמותר בהכאה, והקשה הבאר יעקב דבזבחים אמרינן מדכתיב וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכול לא תאכלוהו אמרה תורה יבא איסור נבלה ואיסור טרפה ויחול על איסור חלב וקאמר הגמ' צריכין תרווייהו דאי אשמעינן נבלה הו"א משום דמטמא אבל טרפה לא ואי אשמעינן טרפה הו"א משום דחל האיסור מחיים אבל נבלה קמ"ל. וחזינן דגם בטרפה יש מעלה דחל האיסור מחיים וא"כ איך יליף ק"ו טרפה מנבלה שמותר בהנאה הא יש פרכא דבטריפה חל האיסור מחיים זו היא קושייתו, לכאורה לדעת הרמב"ם דנקובת הוושט הוי נבלה מחיים צריך להבין מאי קאמר שם הגמרא דנבלה מטרפה לא ילפינן דטרפה חל האיסור מחיים והא גם נבלה חל מחיים להרמב"ם צ"ל דנהי דנקובת הושט חל מחיים מ"מ שאר נבלות אינן חלין מחיים ולא הוי ילפי' להו מטרפה ושפיר קאמר הגמ' לענין שאר נבלות ולפ"ז שפיר אמרה המכלתא דילפינן ק"ו טרפה מנבלה מאי אמרת בטרפה יש חומרא דחל האיסור מחיים

הא גם נבלה יש שהאיסור חל מחיים והיינו נקובת הוושט ואפ"ה מותר בהנאה ה"ה טרפה ומיושב המכלתא ומכאן הוציא הרמב"ם דינו דנקובת הוושט הוי נבלה מחיים:

חידושי סוגיות:

בסוגי' דאיסורין מבטלין זה את זה (זבחים ע"ח):

בגמרא ש"מ איסורין מבטלין זא"ז ויש לדקדק מהיכן מוכח עוד דאיסורין מבטלין זא"ז דלמא לעולם אין מבטלין והא דלא מחייב משום דעכ"פ בציר לי' שיעורא ממה שנתערב באחר מיעוט מכל אחד. וי"ל דהכא קאמרינן דאי אין מבטלין הו"ל לצרופי עם איתו שנשאר כיון דלא בטיל הו"ל כאלו איתי' בעיני' ולא נתערב כלל, ובזה מתורץ ג"כ קושיות תוס' לשיטת רש"י דה"ק דאפי' אי התראת ספק שמה התראה מ"מ כיון דנתערב חלק קטן עכ"פ עם כל אחד הו"ל איסור ואיסור אין מצטרפין ולפ"ז ניחא דאנן לא קאמרינן דלצטרף עם האיסור שנתערב אלא מכיון דבא בטיל מצטרף עם האיסור שכפל ממנו (ובאמת במתני' דערלה איתא שם פלוגתא אי איסור ואיסור מצטרפין) , ואני הקשיתי קושיות תוס' בא"א אמאי לא מוכח עוד נימא דאיסור ואיסור מצטרפין ותרצתי כנ"ל, עוד ליישב בזה דהיכא מוכח נ"ט ברוב לאו דאורייתא דלמא לעולם דאורייתא ואל אמאי אין לוקין י"ל משום דהווה התראת ספק כדקאמרינן והיכי מוכח עוד דבעלמא נ"ט ברוב לאו דאורייתא, וי"ל דאפי' אי הוי התראת ספק מ"מ לפי שאמרנו דלצטרף עם האיסור שנתמעט קאמרינן לענין זה הוי וראי ודוק היטב:

כל זה שאמרנו הוא רק לשיטת רב כהן צדק סוגי' דברי ושמא ברי עדיף אבל לא בע"א ודוק היטב. ב"ה יום ד' לפ' חקת תרט"ו לפ"ק פה סערדאהעלי יע"א:

חידושי סוגי':

מה שעלה ברעיוני בהשקפה ראשונה פה בלמדי סוגי' דדבר שאינו מתכוין ומלא ה שאינה צריכה לגופה (שבת צ"ד):

לכאורה לפי מה שפירש"י שבת צ"ד במתניתין דר"ש פיטר אפילו אם הוציא מת במטה משום דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה וכוונת הענין דמלאכה שאינה צריכה לגופה כי רש"י הטעם דפטור משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה וכיון דהמלאכה אינה צריכה לו דהוא לא עשה שום פעולה או חפץ דיגמר אותו המלאכה, והוא הי' יכול להיות בלא אותה המלאכה, אם לא שאירע לו עשייתה, וממילא אף אם הוכרח עתה לעשותה אינו עושה אותה בחפצו מצד דניחא ליה אלא לסלקה מעליו ולא מחשב לעשותה כ"ה כוונת רש"י ולפ"ז י"ל דר"ש אזיל לשטתי' דדבר שאינו מכוין מותר והוא ג"כ הטעם מצד מלאכת מחשבת אסרה תורה כנ"ל. אח"כ ראיתי במס' סנהדרין פ"א ע"ב דרש"י גופא

ס"ל התם כן דמלשאצל"ג הוא מצד אינו מתכוין דמלאכת מחשבת בעינן, והחילוק בין א"מ ומשצל"ג ג"כ שם דף פ' ע"ב גבי המחתה הגחלים לחמם בהן והובערו וקאמר הש"ס דטעמא מאן דפטר מצד משצל"ג ולא קאמר מצד א"מ ופירש"י דהתם מתכוין הוא דיודע הי' דיבערו אלא דאין צריך להבערתן אלא לחימום:

אלא דצ"ע לפ"ז אמאי יהא דבר שאינו מתכוין מותר לכתחלה ומלאכה שאינה צריכה לגופה פטור אבל אסור וא"ל מצד דהוי פ"ר ומודה רש"י, ז"א דהא לפירש"י הוי פ"ר דלא ניחא לי', וצ"ל דבדבר שאינו מתכוין לא די שאינו מתכוין בעשיית האיסור אלא דאינו יודע אם נעשה המעשה באיסור כלל, אבל הכא אף דאינו מחשב בעשיית המלאכה מ"מ יודע בבירור והיא עצמו עושה המלאכה, אלא דבאמת גם זה אינו, דהא בפסיק רישא דלא ניחא לי' מודה ר"ש דמותר והא גם בכה"ג יודע בבירור שיעשה האיסור רק דלא ניחא ליה וה"נ נימא הכי אף שיודע בבירור שעושה האיסור מ"מ לא ניחא וא"מ בעשייתה לפי פירש"י וצ"ע, אבל התוס' מפרשים בע"א כוונת דבר שאצל"ג דהיינו דבעי דומי' דמלאכת המשכן שצריך לגוף הדבר ע"ש באריכות ועמד המהרש"א ז"ל שם על דברי התוס' שכ' בסותר ע"מ לבנות ולא לתקן הבנין דפטור מצד שא"צ המלאכה לגוף הבנין דהא אינו מתקן בעשייתה, והקשה המהרש"א לפי' התוספ' דילפת דומי' דמשכן יהא חייב ג"כ בסותר ע"מ לבנות דהא במשכן ג"כ היו סותרים המשכן בנסיעתם וחוזרים ובונים אותה ולא הי' מתקנים כלל בחזרה הב' ונ"ל בפשיטות דהתוס' גופא כתבו לקמן דסותר ע"מ לבנות מקלקל מקרי ואינו חייב אלא אם צריך הסתירה לגוף הבנין. ולפ"ז א"ש דהתם במשכן אף דהיו מקא קלים בסתירת המשכן מ"מ היו מתקנים מצד אחר דהיינו אם לא היו מורידים אותו לא היו יכולין לישא אותו בכתף וממילא הוי צורך גופו ולא הוי מקלקל כנ"ל ופשוט. ואף דהתוס' כ' דבמקלקל בעינן דוקא צורך גוף הדבר עיי"ש מ"מ אין לדמות להתם דהוא מקלקל גמור מקרי ודוק:

הבאתי ראי' לסברת התוספ' דף ק"ו לר' אבא דמחייב אליבא דר"ש אפילו באין צריך כלל. והקשו הא בעי צ"ל, ותי' דמשכחינן לה כגון חובל ומבעיר באיסורי הנאה דסבר שיכול ליתן לכלבו וכו' עיי"ש דהנה עיין בכריתות י"ט ע"ב שם בגמ' הנח לתינוקת הואיל ומקלקל בחבורה חייב מתעסק נמי חייב וק' הא במקלקל גופא בעי צ"ל והכא בתינוקת ודאי לא הווה צ"ל, וא"ל מצד מצות מילה הא לא קיים אותה בזמנה אלא ש"מ כסברת התוס' דהא עכ"פ הוא טעה וסבר דמצוה קא עביד והוי צ"ג כנ"ל ולפ"ז צ"ע מתוס' פסחים ע"ג שכ' מיהו אכתי קשה לר"י אמאי לא אליבא דכ"ע דהיינו אליבא דר'

אביהו וק' הא י"ל לפ"ז כיון דהוא טעה וסבר דמתקן הוא דהיינו שעושה מצוה שפיר חייב וצ"ע ואם ל"ת כדברי הנ"ל יוקשה מגמ' כריתות י"ט ע"ב:

עוד פליאה בעיני דבשבת ע"ה בתוס' ד"ה ולחייב וכו' אמאי לא העמידו דבריהם אפי' לר"ש לשיטתי' דס"ל דאפי' לר"ש בעי צ"ל או תיקן קצת ודופ:

עוד יש להפליא על דבריהם הנ"ל דהיכא מוכח אליבא דר"י דמחייב בתיקון קצת ובפירוש מוכח לעיל ק"ו בתוס' דא"א לומר כן אלא אליבא דר"ש אבל אליבא דרבנן בעינן תיקון גמור דאל"כ מאי אפלגי ר"י ור"ש לשיטתי' וצע"ג לענ"ד:

ועוד מפסחים אינו מוכח דהא בפירוש קאמרי דאליבא דר"ש קיימא התם עיי"ש ודוק:

בסוגי' דחצי שיעור:

הנה שיטת רבינו יקיר ידוע שסובר דהא דקאמר ר"ש כל שהוא למכות היינו דוקא באם אכל לא ע"י תערובות, והקשה בתשובת נודע ביהודא בשם גדול א' מסוגי' הש"ס שביעית דף כ"ב דרצה לפשוט דר"ע אינו סובר כל שהוא למכות דתנן נזיר ששרה פתו ביין ויש בו כדי לצרף כזית חייב ואי כר"ש ס"ל למה לי צירוף ולפי שיטת רבינו יקיר הלא בכה"ג דע"י תערובת הוא גם ר"ש מודה דבעי כזית:

ונלע"ד לתרץ עפ"י מה שיש לדקדק עוד בהש"ס מוכיח גם ממתניתין דשבועה שלא אוכל ואכל נבילה וטריפה דמוקי ריש לקיש במפרש חצי שיעור אליבא דרבנן ובסתם אליבא דר' עקיבא ואי כ"ש למלקות ס"ל כ"ש נמי מושבע ועומד מהר סיני, ומה זו הוכחה הלא רב ושמואל ור"י חולקים עליו דלמא באמת מהאי טעמא חולקים:

ואמרתי לפי קט שכליי דהנה הריטב"א בחידושי מכות כ' דסברת ריש דסובר כ"ש למכות היינו טעמא משום דאחשבי' לכל שהוא לאכלו ע"כ לוקין עליו ג"כ ומהאי טעמא לא אמרו כזית אלא לקרבן כיון שהוא בשוגג ולא שייך אחשבי' ואמרתי בהסבר סברתי קצת דהא באמת פחות מכזית לא הוי אכילה ומן התורה אסור גם חצי שיעור ע"כ הוא אחשבי' גם לכל שהוא כיון שאכלו וממילא לוקין עליו ג"כ א"כ אם הוא מותר מן התורה אין הוכחה שאחשבי' לכל שהוא וממילא אין לוקין עליו והנה ידועה שיטת רבינו שמשון בטבול יום ובמהרש"א פסחים דף מ"ד ד"ה לענין חמץ וכו' דחצי שיעור ע"י תערובות הוא רק איסור דרבנן ולפי"ז שיטת רבינו יקיר נכונה דכיון דאין אסור רק מדרבנן א"כ גם לר"ש אין לוקין עליו דהא לא אחשבי' רק מכח האיסור והנה הא דחצי שיעור ע"י תערובות אינו רק מדרבנן היינו טעמא משים דלא אמרי' היתר מצטרף לאיסור אך אם אמרינן היתר מצטרף לאיסור א"כ גם חצי שיעור ע"י תערובות היי כמו בעין ואסור מן התורה וממילא כיון דאסור מן התירה לר"ש לוקין עליו דהא אחשבי'

ובנזיר גם רבינו יקיר מודה דלוקין אף בתערובות כיון דחצי שיעור ע"י תערובות אסור מיהו היינו דוקא אם אמרינן חצי שיעור אסור מן התורה אבל אם אמרינן חצי שיעור מותר מן התורה א"כ ליכא למימר כסברא הנ"ל אליבא דר"ש וע"כ צריך לומר דגמרא גמיר לה וא"כ אליבא דריש לקיש אין הוכחה מנזיר - ע"כ מייתי הש"ס גם אליבא דריש לקיש ראי' ובאמת אליבא דר"י ורב ושמואל מהוכחה קמייתא מוכח ודוק:

בסוגי' דירך:

חולין צ"ו שלמדנו על שבת שקלים תרט"ו לפ"ק פה ס"ה אצל אמ"ו הגאון מוהרי"א נ"י אב"ד דפה:

התו' לעיל ר"פ ג"ה תמהו מנ"ל לש"ס לעיל התם וגם לקמן דף צ"ט ע"ב ממתני' אם יש בה בנ"ט וכו' דיש בגידין בנ"ט ס"ל דלמא משום שומן הגיד קאמר ותי' בשם הר"ם כיון דגיד אינו אוסר גם שמנו אין אוסר אמנם הרי"ף הכא בשמעתין וכן רש"י דף צ"ט ע"ב כתבו בהדי' דלא כהר"מ אלא גם דגיד אינו אוסר שומנו אוסר עד ס', וא"כ להרי"ף ורש"י תמיה' תוס' במק"ע מנ"ל לש"ס בשני המקומות דמתני' ס"ל יש בגידין בנ"ט:

ונ"ל דצריך טעם ג"כ בהא דש"ס לקמן צ"ז ע"ב אסקי' בקושי' להא דרבינא משמע דיש לו תירץ ככל קשי' שבש"ס, ונ"ל בהקדים בשמעתין הכא אמר שמואל ל"ש אלא נתבשל אבל נצלה וכו' והקשה תוס' מאי קמ"ל שמואל הא מתני' מוכחת כן דאת"ל גם בצלי אוסר א"כ נתבשל למה נקט הא כבר נאסר משעת מליחה וכו' ובחי' הרשב"א הוסיף להקשות גם על רבינא דף צ"ז דאסר הני אטמתא דאמלחו בי ריש גלותא א"כ נתבשל דנקט מתני' למה לי ע"ש ויש לדקדק על התוס' למה לא הקשו נמי קושיתם גם על רבינא להאמת דהא קשי טפי, ונ"ל דהר"ן ס"פ כל הבשר בסוגי דטיפת חלב כתב דכיון דחתיכה נעשה נבילה מבב"ח למדנו אין אומרים כן אלא דומי' דבב"ח דרק בישל דוקא ולא בצלי ולא במליחה ועיי' שיך ביו"ד סי' ק"ב ס"ק י' ולפ"ז לכאורה אין מקום לקושי' התוס' מאי קמ"ל שמואל ות"ל ממתני' דנתבשל נקט דהרי כתבו תוס' בד"ה אם יש בה בנ"ט וכו' דלאו בגיד לחודי' משערינן אלא גם נגד כדי קליפה בעי' בירך ס' משים דחנ"נ וזהו בנתבשל דוקא אבל משעת מליחה אף את"ל דמליחה וצלי נמי אוסר כולה ירך אבל לא בב"א דהא צריך להשהות שיעור מליחה ושיעור צליי' א"כ כדי קליפה שסביב הגיד נאסר תחילה מיד, ושוב בשהייתו שיעור מליחה אוסר כולה ירך אבל חתיכה נעשה נבילה לא אמרי' בי' להצריך ס' גם נגד כדי קליפה הסמוך לגיד סביבו ולכן נקט מתני' נתבשל וקמ"ל שמואל דנפלה גם נגד הגיד א"צ ס' כלל, ונ"ל כיון דשמואל לטעמי' ס"ל דף ק"ח אפשר לסוחטו מותר ולא ס"ל כלל חתיכה נעשה נבילה גם בבישול הקשו תוס'

שפיר על שמואל לטעמא פשיטא ומאי קמ"ל הא מתני' מוכח כן דנקט נתבשל אלמא ע"י מליחה לא נאסר כלל והה"ד ע"י צלי דלא דל"ל נתבשל גם נגד כדי קליפה סמוך לגיד בעי ס' דשמואל הא לא ס"ל חנ"נ גם בבישול, אבל על רבינא לא מקשים תוס' די"ל רבינא ס"ל חנ"נ כדקיי"ל הכי ושפיר נקט מתני' נתבשל אף דמשעת מליחה נאסר אבל חנ"נ לא אמרי' במליחה וצלי אלא בנתבשל צריך לשער ס' נגד הגיד וכדי קליפה סביבו כנ"ל - והנה בס' כנפי יונה סי' ק"ה כתב בשם או"ה כלל למ"ד ד"ד דבכבוש אמרי' חענ"נ ואיהו פליג עליה ע"ש ולפי"ז נ"ל דוקא שמואל לטעמא דף ק"ח דס"ל אפשר לסוחטו מותר ול"ל חנ"נ כלל ב"כ דייקינן מדבריו מדקאמר כביש הני הוא כמבושל ע"כ מליח הרי הוא כרותח דצלי קאמר אמנם רבינא י"ל כהלכה ס"ל חנ"נ ודוקא במבושל ממש אבל בכבוש יש מקום לומר דינו כמלוחה ולא אמרי' בי' חנ"נ לדעת הכנפי יונה הנ"ל עש"ה דמדמי לי' כבוש למליחה בזה, א"כ ה"ט דרבינא דאסר במליחה דס"ל מליח הוא כרותח דמבושל אבל לא ככבוש דהוא כמבושל ממש ואמרי' בי' חנ"נ ג"כ לדעת או"ה משא"כ במליחה הוא רק כרותח דמבושל, אבל לא לענין חנ"נ ככבוש ומבושל ממש וממילא לא קשי' עלי' מתני' וכנ"ל דמתני' נקט מבושל משום חנ"נ דבעי ס' גם נגד כדי קליפה, והנה דעת הש"ך והפ"ח בסי' צ"ב דבדרבנן לא אמרי' חנ"נ, אמנם מליח כרותח הא גם בדרבנן איתי' לקמן דף ק"ב גבי בר יונה לכדא דכמכא דהוי תרתי דרבנן בשר עיף בחלב וגם דרך מליחה ואי אין נאכל מחמת מלחו הי' אסור וא"כ הוא סתמא דש"ס רבינא הוא כמ"ש תוס' ריש חולין ב' ע"ב שפיר קאמר לעיל ולקמן דמתני' ע"כ ס"ל יש בגידין בנ"ט דל"ל משום שומן הגיד קאמר דא"כ הקשו לרבינא קושי' התוס' נתבשל למה לי דנקט מתני' ות"ל משעת מלוחה נאסר ול"ל דנ"מ משום חנ"נ בכדי קליפה דבשומן הגיד דרבנן הא גם בנתבשל לא אמרי' חנ"נ ול"מ נגד כ"ק וממילא מתורץ נמי קושי' תוס' הכא במתני' אם יש בה בנ"ט דהל"ל גם נגד כ"ק ולק"מ דממילא נשמע כיון דנתבשל נקט ואילו נגד הגיד לבד משעת מליחה בעי ס' כנ"ל ודוק:

והנה הרשב"א תירץ על רבינא נמי כתי' התוס' דרבינא ס"ל הכי לאמת נתבשל דמתני' היינו צלי ע"ש ובאמת תמוה טובא דהא ש"ס פריך על רבינא לקמן מהא דשמואל דאמר אבל נצלה לא ומשני וכ"ת מליח כרותח דמבושל ס"ל וכו' הרי השתא קאי אי רבינא נמי ס"ל נצלה לא אלא דמליח עדיף מצלי א"כ הקליד תקשי לרבינא מתני' נתבשל למה לי ות"ל כבר נאסר ממליחה וצ"ע, וכן תמה על הרשב"א בזה בס' אשל אברהם הגאון מוהר"א ברודא ובס' ראש יוסף ע"ש לכן נ"ל לתרץ קושי' תוס' ורשב"א גם על שמואל גם על רבינא בהקדים עוד ג' קושי' בלוס"ר שעמד עלי' הת"ח והפלתי רסי' צ"ח בלא הא

דשמואל ה"ל למרמי אהדדי מימרא דר"ה מעובדא דרי"ו גבי גדי שצלאו בחלבו ע"ש, ב' הקשיתי לשיטת הגמיו' הובא במג"א סי' תמ"ז סק"ט דבאיסור משהו גם בצלי לא סגי בקליפה משום דמשהו עכ"פ הולך בכולו גם בצלי ע"ש, והנה חלב ובשר ה"ל מין במינו כמ"ש הפוסקים והרשב"א בשמעתין והר"ן יראי' מהא דאמרי' בס"פ אכל חלב חי מן החי מן הטריפה חייב שלש וכו' ולענ"ד נראה עוד ראיי' מזבחים דף ק"ו ע"א ש"מ דם המובלע באיברים דם הוא ומשני דלמא משום שמנונית ופי' רש"י וז"ל דחזי לאכילה וחשובי' כבשר לאפסולי ביוצא כדכתיב ובשר בשדה טריפה וכו' ועיי' בחי' הרשב"א דף צ"ו לעיל מייתי לי' - וא"כ קשה מאי פריך הש"ס מעובדא דרי"ו אדר"ה ודלמא אזלי לטעמייהו ר"ה תלמידי' ס"ל כרב רבי' דמב"מ במשהו לכן גם בצלי ס"ל אסיר כולו בגדי דצלאו בחלבו ורי"ו לטעמא דס"ל מב"מ בס' לכן ס"ל להתיר בצלי בקליפה וצ"ע, ג' ק"ל על התוס' שהקשו לתי' הש"ס שאני חלב דמפעפע, והתנן נטף מרוטבו על וכו' יטול מקומו ותו רוטב אינו מפעפע ותו הקשו ממתני' והאיכא נמי שומן הגיד ותו הא נמי אינו מפעפע וכו' וק"ל הרי בס"ד דמקשה מר"ה אשמואל ולא פריך טפי בפשוט ממתני' על ר"ה דהא המקשה ס"ל שומן הגיד מפעפע כמו חלב ומ"ש דנקט מתני נתבשל וע"כ משום די"ל ר"ה ס"ל נתבשל דמתני' פירושו נצלה ועדיין לס"ד דהמקשו תקשו לר"ה מתני' דנטף מרוטבו וכו' יטול את מקומו וע"כ משום די"ל ר"ה ס"ל צלי רוטב אינו מפעפע גם להס"ד דהוי ס"ל שומן הגיד מפעפע כמו חלב מ"מ אסיק אדעתי' לר"ה דרוטב אינו מפעפע וא"כ במסקנא בתי' הגמרא שאני חלב דמפעפע ה"ל לתוס' להקשות ולחלק אלא ממתני' דהכא משימן הגיד שאינו מפעפע אבל ממתני' דרוטב יטול מקומו גם בהס"ד דמקשה צ"ל ולחלק כן:

ונ"ל לשיטת הגמיי' הנ"ל ניחא די"ל בס"ד דהמקשה הוי ס"ל איפכ' דגם חלב אינו מפעפע כמו שומן הגיד דמתני' ומ"מ נצלה ג"כ אסיר לר"ה משום לטעמי' אזיל דס"ל דרב מב"מ במשהו ובאיסור משהו לא מהני קליפה ונטילה גם בצלי, ומתני' דמשערינן כבשר בלפת אפי' דנתבשל היינו צלי, הנה ס"ל להמקשה או משום דגיד ובשר הוה מין בשא"מ א"נ אפילו ה"ל מב"מ מתני' כרבנן דר"י ס"ל מב"מ בטל ב"ס וה"ט נמי דמתני' דפסחים נטף מרוטב דסגי בנטילה דאתיא כרבנן דר"י דמב"מ בטיל בס' א"כ רוטב ובשר לא הוי מב"מ כמו חלב ובשר וליכא התם איסור משהו אבל כי משני ש"ס שאנו חלב דמפעפע באמת דיהיב טעמא הקשה תוספ' שפיר ממתני' דנפל מרוטב וכו' סגי בנטילה והצרכו לחלק דרוטב אינו מפעפע, וא"כ קושייתו הנ"ל וקושי' הת"ח חדא מתורץ באידוך דלא מצי הש"ס להקשות מרי"ו על ר"ה די"ל כי קושין הנ"ל לאמת דאזלי ר"ה תלמידו דרב דמב"מ

במשהו כנ"ל ורי"ו בטיל בס' ס"ל לטעמייהו וכשיטת רבינו שבט וסייעתו בהגמיי' הנ"ל דבאיסור משהו גם בצלי לא מהני קליפה אבל השתא דמשני על ר"ה שאני חלב דמפעפע באמת ולא הוי איסור משהו פריך שפיר מרי"ו אמאי שרי לה הא יהיב טעמא בכולי גם בצלי כנ"ל, אבל קשה הרי פליגי הפוסקים בגיד ובשר אי הוי מב"מ או לא ודעת נקה"כ והפ"ח סי' צ"ח דה"ל מין באינו מינו ע"ש ועיין פלתי מזה, וגם פליגי הפוסקים אי טעם בשר ובשר הוי מב"מ עיי' בחיי' רשב"א לקמן צ"ח בסוגי' דזרוע בשילה ונ"ל א"כ עכ"פ טעם גיד ובשר לכ"ע ה"נ מבשא"מ, אפי' את"ל טעם בשר ובשר מב"מ הוא וכן גיד ובשר מב"מ הוא היינו ממשו דגיד או טעמו דבשר עם בשר אבל טעמו דגיד עם בשר לא וא"כ קשה מאי פריך הש"ס מר"ה על שמואל ומנ"ל לחלק שאני חלב דמפעפע דע"ז קשה מעובדא דרי"ו ותיל גם חלב אינו מפעפע ור"ה ורי"ו לטעמם אזלי עפ"י שיטת הגמיי' הנ"ל והיינו חלב ובשר דוקא דבמ"ב הוא ור"ה ס"ל מב"מ במשהו, אבל שמואל אמתניתין קאי טעם גיד בבשר מבשא"מ הוא לכן מהני קליפה ונטילה בצלי וצ"ע - ונ"ל הא סיפא דמתני' וכן גיד שנתבשל עם הגידין וכן חתיכות נבלה עם החתיכות וכו' דהו"ל מב"מ ממש ובכולן נתבשל קתני ואמר שמואל ל"ש וכו' אבל נצלה לא, דע"כ נתבשל דסיפא דומיא דרישא הוא ומכש"כ דתני וכן וכו' ושמואל לטעמי' נמי הרי ס"ל מב"מ במשהו וע"כ דלא ס"ל כהגמיי' הנ"ל ופריך שפיר עלי' מדר"ה וא"כ מתורץ קושי' התוס' דודאי ממתני' שפיר מוכח דע"י מליחה אינו נאסר והה"ד ע"י צליה אלא די"ל מתני' ה"ט דאתי' ע"כ כרבנן דר"י דמב"ב בטל דהא בגיד בין הגידין וחתיכה שנתבשל עם החתיכות אם י"ב בנו"ט וכו' קתני וכן כי פריך הש"ס לקמן ק' על גיד וחתיכה לבטלו ברובא לא משני ש"ס רי' הוא דמב"מ לא בטל, אבל שמואל לטעמי' דס"ל מב"מ במשהו והא כשיטת הגמיי' הנ"ל דגם בצלי אוסר במשהו לדידי' קי"ל טובא לאפוקי השיטה הנ"ל, וא"כ על רבינא לק"מ ממתני' דע"כ מכח במליחה לא נאסר וה"ה בצלי אלא נתבשל דוקא וכדאמרי' וכ"ת וכו' דע"כ גם איהו ס"ל נצלה לא אבל רבינא ס"ל מב"מ במשהו וגם במליחה אסיר כולה ולא מהני כלל ס' ומתני' כרבנן דר"י מוקים לה מב"מ בטל וכדעת הגמיי' הנ"ל:

(חולין דף צז ע"ב) מתני' ירך שנתבשל בה גיד הנשה אם יש בה בנו"ט הרי זו אסורה וכו' ובגמרא אמר שמואל לא שנו אלא שנתבשל בה אבל נצלה וכו' והקשה בתוס' מאי קמ"ל הא מוכח מתניתין דדוקא נתבשל דאי נצלה נמי אסור א"כ כבר נאסר משעת מליחה ואמאי קאמר שנתבשל עיי"ש - ונראה דהנה עוד הקשה בתוס' אמאי קאמר אם יש בה בנותן טעם דהיינו בירך לבדו משערינן ולא בשאר חתיכות - ותירץ בהגהות אשרי דמתני'

קמ"ל דיני דאסור דבוק כיון דהגיד דבוק בירך א"כ בירך לבדו משערינן, ולפ"ז אפשר לומר וליישב קושי' תוס' שהקשו אמאי קאמר אם יש בה דהיינו נגד הגיד לבדו משערינן והא משנמלח נאסר כדי קליפה וא"כ נגד הקליפה נמי נבעי ששים, ובזה ניחא דהנה בתוס' ריש פרק גיד הנשה ד"ה אם יש בה בנו"ט - הקשו דלמא במתני' הטעם דאסור משום שמנו של גיד ולעולם אין בגידין בנו"ט ולפי"ז א"ש דמתני' אתי לאשמעינן איסור דבוק כנ"ל והטעם של איסור דבוק מבואר הוא בספר או"ה הובא ביו"ד סי' צ"ד בטו"ז דלמא הי' החתיכה שהאיסור דבוק בה פעם אחת חוץ לרוטב, וא"כ נעשה נבלה וא"כ לפי"ז הוי איסור דבוק בבישולו רק משום ספק ותינח באיסור דאורייתא אסור מכח ספק אבל בדרבנן הוי אמרי' ספיקא דרבנן לקולא ול"ש איסור דבוק (ואף דבאיסור דרבנן נמי אמרינן איסור דבוק היינו בוודאי דהיינו בצלי אבל לא בבישל) ושומן הגיד אסור רק מדרבנן וא"כ שפיר מוכח דמתני' ע"כ דאסור מטעם הגיד דיש בגיד בנותן טעם דגיד הוא איסור דאורייתא אבל בשומן לא שייך איסור דבוק כנ"ל:

והנה לשיטת הסוברים דבמליחה לא אמרינן חתיכה עצמה נעשה נבלה אף דבשאר אסורין אמרינן נמי חענ"ב ודלא כרבינו אפרים מ"מ זה רק ע"י בישל ולא במליחה וא"כ בלאו"ה לא קשה כלל קו' התוס' אף שנאסר כדי קליפה מ"מ לא אמרינן בי' חענ"נ:

ולכאורה יש ראי' לשיטה זו דלכאורה קשה קושי' הרשב"א על רבינו לקמן גבי הנהו אטמתי דאסרי רבינא אף במליחה וקשה א"כ אמאי קאמר במתני' נתבשל הא משעת מליחה נאסר ולפי"ז א"ש אף דנאסר משעת מליחה מ"מ אינו כענ"ב וא"כ שפיר קאמר אם נתבשל אם הי' בה בנו"ט רצונו בירך דוקא מטעם איסור דבוק דהיינו חענ"נ וא"כ מיושב שפיר קושי' התוס' דשפיר. אשמעינן שמואל דבצלי שרי דהו"א אף בצלי אסור וה"ה במליחה נמי אסור ואי קשי' א"כ אמאי קאמר אם נתבשל הא נאסר משעת מליחה ז"א דמתני' אתי לאשמעינן איסור דבוק דהיינו חענ"נ משא"כ במליחה ודו"ק:

סוגי' דכבתה (שבת דף כ"ב ע"ב) תרייה לפ"ק:

אמרוה רבנן קמי' דאביי משמי' דר' ירמי' ולא קבלה כי אתי רבין אמרוה רבנן קמי' דאביי משמי' דר' יוחנן וקבלה אמר אי זכאי גמרינא לשמעתא מעיקרא ע"כ:

וכל העובר על הסוגי' ישתומם מעיקרא מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר מה זה ועל מה זה לא קבלה משמי' דר' ירמי' רק משמי' בר' יוחנן, ונלע"ד לתרץ דאביי לא הי' יכול לקבלה משמי' דר' ירמי' רק משמי' דר' יוחנן דמבואר דמבואר בש"ע, סי' תרע"ב סעיף ב' הדלקה עושה מצוה לפיכך אם כבתה אין זקוק לה מבואר דשני הדברים תלוים זה בזה דאם אמרינן הדלקה עושה מצוה א"כ מיד אחר ההדלקה נגמר המצוה דאף אם נתן

אח"כ שמן כשיעור לא יצא וכן כתב הר"ן בשם הרשב"א, אך אם הנחה עושה מצוה א"כ כל זמן הדלקה הוא משך המצוה ע"כ כבתה זקוק לה ועיין טו"ז שם שמפקפק על זה דאין זה תלוי בזה אולם כל מעיין ישפוט בצדק שהדברים נכונים והנה רב סובר לקמן בסוגי' דקינסא דאין מדליקין מנר לנר ומקשה הש"ס ממנורה דמדליקין מנר לנר ואסיק בקושי' ובתר הכי מקשה מאי הוה עלה אמר רב הונא חזינן אי הנחה עושה מצוה אין מדליקין מנר לנר ואי הדלקה עושה מצוה מדליקין מנר לנר לפי"ז קשה לכאורה אמאי מסיק בקושי' ולא מתרץ קסבר הנחה עושה מצוה ולא קשה ממנורה דהוי כמו קינסא ולפי הנ"ל מתורץ שפיר דכיון דרב סובר שמנים ופתילות מדליקין בחנוכה, ע"כ צ"ל דסובר כבתה אין זקוק לה ומוכח דסובר הדלקה עושה מצוה דהא זה בזה תלוי ואי סבר אין מדליקין מנר לנר ע"כ סובר הנחה עושה מצוה וכבתה זקוק לה וא"כ אין מדליקין בשמנים ופתילות שאסרו חכמים בשבת ולכן לא קיבלה אביי משמי' דר' ירמי' שאמר משמי' דרב דמדליקין בפתילות ושמנים אך ר' יוחנן מצי סבר דמדליקין מנר לנר וא"כ הדלקה עושה מצוה וכבתה זקוק לה ושפיר מדליקין בפתילות ושמנים:

באופן אחר יש לתרץ סוגי' הנ"ל:

דהנה הפרמ"ג בסי' תרע"ג חקר אי מותר להדליק בשמן שאסור בהנאה או לא ופשט דלפי שיטת רוב הראשונים הסוברים דאף גבי מצוה דרבנן אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו א"כ מותר להדליק בשמן הנ"ל משא"כ לנר שבת אף אי אמרינן גבי מצות דרבנן ג"כ לאו ליהנות ניתנו מ"מ אסור להדליק כיון דכל עקרו הווי רק משום הנאה בכה"ג כ"ע מודים דמצית ליהנות נתנו כן העלה מגן אברהם ה' שבת סי' רצ"ז ס"ק ה' גבי בשמים יע"ש ולפי"ז קשה אדרב הונא דאמר פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת אין מדליקין בהם בחנוכה הרי שמנים האסורים בהנאה אסור להדליק בהן בשבת ובחנוכה מותר, מיהו יש לדחות אם אמרינן דמותר להשתמש לאורה א"כ גזרו חכמים בהם איסור גם לנר חנוכה שמא ישתמש לאורה דהא גבי שאר נרות חנוכה מותר להשתמש ובזה יש לתרץ קושיית התוס' שהקשו על רבא דקאמר קסבר רב הונא מותר להשתמש לאורה מדאין מדליקין בשבת דלמא מהאי טעמא אין מדליקין בהם בשבת משום כבתה זקוק לה ולפי דברי הוכיח רבא מהא דקאמר סתם שמנים ופתילות שאין וכו' אין מדליקין בחנוכה הרי שמן שרפה שאסור לישראל להדליק בשבת ובחנוכה מותר וע"כ צ"ל דסובר מותר להשתמש לאורה ע"כ אסור גם בשמן של איסור הנאה:

והנה האחרונים חקרו ובראשם בתשובת שער אפרים אי נימא בשמן האסור בהנאה כתותי מכתת שיעורא כיון דעומד לשרפה ונר חנוכה בעי שיעורא לפ"ז לק"מ קושייתם

משמנים האיסורין בהנאה דהא גם לנר חנוכה אסורים מטעם כתותי מכתת שיעורא ולפ"ז נסתר תירוצי על קושיות התוספת. אולם לפי המבואר באחרונים דדבר זה תלי אם אמרינן הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה דאם אמרינן הנחה עושה מצוה ליכא למימר כתותי מכתת שיעורא דהא אין זה דומה ללולב ושופר דשם אף דיכול לנענע מ"מ אם קטן הוא משיעור ד' טפחים פסיל אך גבי נר חנוכה כיון שדולק שיעור חצי שעה מה אכפת לן אם לית בי' שיעור דהא אף דבשעת הדלקה אין בו שיעור משום דכתותי מ"מ דולק כשיעור דהא אף אם נתן בו אחר ההדלקה כשיעור שפיר דמי אך אם אמרינן הדלקה עושה מצוה שפיר אסור להדליק משום כתותי מ"ש דאף שדולק כשיעור מ"מ בשעת ההדלקה אין בו כשיעור ואם נתן בו אחר ההדלקה שיעור השמן אינו יוצא ע"כ אסור להדליק בשמן פסולין וק"ל. וכבר כתבתי למעלה ששני הדברים תלוים זה בזה דאם אמרינן כבתה זקוק לה א"כ דברינו עולים כהוגן על קושיית התוס' דהא רב הונא סובר כבתה זקוק לה א"כ הנחה עושה מצוה וכיון דאמרינן הנחה עושה מצוה א"כ מותר להדליק בשמנים פסולים דלא מכתת שיעורי' וע"כ מוכח דמותר להשתמש לאורה והוכחת רבא היא מכבתה זקוק לה מוכח דמותר להשתמש לאורה: ומעתה יתורץ סוגיות הש"ס הדק היטב ודברי אביי נכונים דרב סובר שמנים ופתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה קשה להיפך אמאי שרי להדליק בשמן שריפה האסור בשבת הלא כיון דעומד לשרפה א"כ כתותי מ"ש וע"כ צריך לומר דסובר הנחה עושה מצוה וא"כ לא איכפת אי מכתת שיעורא דהא עכ"פ דולק שיעור חצי שעה ולפ"ז ע"כ צ"ל דסובר כבתה זקוק לה כמ"ש א"כ שניהם כאחד לא יתכנו מותר להדליק וכבתה אין זקוק לה דהם שני הפכים בנושא אחד, וע"כ צ"ל דסובר דכבתה זקוק לה רק דלא גזרינן גזרה הנ"ל שמא לא ידליקנה והוכחת אביי הי' שפיר שרב ע"כ אינו סובר כן ע"כ לא קיבלה מר' ירמי' משמי' דרב. אולם ר"י דלא אומר הך דשנים ופתילות שפיר קיבלה אביי כנ"ל נכון:

מיהו כל הנ"ל הוא רק אביי לשיטתו לקמן דף כ"ד דסובר דאסור להדליק בשבת בשמן שרפה גזרה שמה יטה א"כ כל ההוכחות הכל עולים יפה אך לפי האמת דרב חסדא פליג אדאביי וסובר דגם בשבת מותר להדליק בשמן שרפה א"כ כל הבנין הנ"ל נסתר דרב לא איירי רק משמנים שאין מדליקין בהם בשבת אבל משמנים שמדליקין בהן בשבת לא איירי רב כלל ולדידן דפסקינן כרב חוסדא דמותר להדליק שפיר מוכחי תרווייהו, ובזה יש לתרץ ג"כ דברי הרא"ש והרי"ף שפירשו שהוכחת ר' ירמי' הי' שרב סובר כבתה אין זקוק לה מדמותר להדליק בהן בשבת בשמנים הפסולות ולא הוכיחו בפשוט מדמותר

להדליק בהן בחול' ובהשקפה הראשונה אמרתי דמחול ליכא להוכיח כולי האי דיש לומר דסובר כבתה זקוק לה דלא גזרינן שמא יפשע ולא ידליקנה אח"כ מצאתי בפי' שכתב כן, אך דבריו תמוהים דלפ"ז קשה היכא קא מוכח הש"ס דרב חסדא סובר כבתה אין זקוק לה מדמדליקין בהן בחול דלמא קא סבר זקוק לה רק דלא גזרינן שמא יפשע ולפי דברינו האמורים לעיל שיטת הרי"ף נכונה דמחול לא מוכח מידי, דהווה אמרינן כמי שיטת אביי דסובר כבתה זקוק לה מכח קושי' הנ"ל בשמנים ופתילות אך משבת מוכח דלא ס"ל כאביי לקמן רק דגם בשבת מותר להדליק בשמן שרפה בשבת דלא מוכח מידי מיהו ר"ח דסובר בפי' לקמן דמדליקין בשמן שרפה בשבת א"כ שפיר מוכח דגזרינן כנ"ל, ומתורץ ג"כ קושיית התוס' שהקשו אמאי לא אמר רב סתם אין מדליקין בהן דאם הי' אומר סתם אין מדליקין הוי אמרינן דדוקא בחיל איירי דהא ע"כ סובר כבתה זקוק לה מכח קושי' הנ"ל רק דלא גזר שמא יפשע ע"כ צ"ל בפירוש בין בחיל בין בשבת, מיהו בפשוט י"ל דסברת שמא יפשע תלוי' באם אמרינן מותר להשתמש לנר חנוכה א"כ לא מקצה כלל מדעתו למצוה שפיר גזרינן שמא יפשע ולא ידליקנה שרוצה להשתמש בי' אח"כ, אולם אם אמרינן אסור להשתמש לאורה א"כ מהיכא תיתי יפשע ולא ידליקנה דאטו בשופטנא עסקינן דהא לא חזי למידי ויש לחוש בי' לתקלה ושיטת הרי"ף היא רק לרב דסובר אסור להשתמש לאורה, ובזה יש לתרץ קושיית התוס' דהיכא מוכח דמותר להשתמש לאורה דלמא משום כבתה וכו' ולפי הנ"ל ניחא אלולי דמותר להשתמש לאורה לא הוי גזרינן שמא יפשע ולא ידליקנה ואף דזקוק לה מ"מ מותר להדליק ואף דיש להשתמש ביה לנר חנוכה מ"מ בליל ח' אמאי אסור להדליק:

בסוגי' דכבתה מאת אמ"ו מה"ו יודאסאד נ"י אב"ד ק"ק סערראהעל על: שבת:

חנוכה שנת תרט"ו לפק"ק:

הרי"ף והרא"ש הוכיחו דבכבתה אין זקוק לה מהא דשרי רב להדליק בשמנים הפסולים לנר שבת בחנוכה ואפי' בשבת והקושי' מפורסם דתיפק לי' עמדס"ל לרב דמדליקין בהם בחנוכה בחול - ונלתרץ דתוס' ד"ה ומותר להשתמש וכו' עיי"ש הקשה מנ"ל לרבה דס"ל רב הונא מותר להשתמש לאורה דלמא ה"ט דשבת משום דכבתה זקוק לה ואינו יכול להדליק בשבת, ונ"ל בשני אופנים בס"ד ובתחלה נבאר כוונת התוס' במ"ש ואין יכול להדליק בשבת דיש מקשים מה בכך אפי' יכול נמי אסיר כדפי' רש"י בחול שמא ישכח עיין מקום שמואל ע"ק לו ממ"ש ואין יכולין להדליק בשבת משמע כוונתם לשאול דאין הטעם כלל שמא יטה אלא שכא יקיים מצות נר חנוכה וטפי הוי לי' לתוס' להקשות אפי' אם הטעם שמא יטה מנ"ל דמותר לשמש לאורה דלמא ה"ט דר"ה משום דכבתה ז"ל

ושמא יטה לצורך מצוה ולא לצורך תשמיש ונ"ל ליישב דהנה ז"ל רש"י זקוק לה לתקנה הלכך צריך לכתחלה לעשות יפה דלמא פשע ולא מתקן לה ומותר להשתמש לאורה הלכך בשבת אסור שמא יטה לצורך תשמיש עכ"ל רש"י ז"ל ותימה דטפי ה"ל לפרש שמא ישכח מלתקן ומ"ש הפ"י דכוונת רש"י בד"ה לתרץ קושי' תוס' עפי' הקדמה שהניח דסתמה לא שכיח שיכבה דהא בשבת דעלמא נמי לא אסרינן להוא משים האי חששא דשמא יכבה ויתבטל שלום בית אלא משום שמא עיי"ש דבריו תמוהים חדא דבכ"מ אין מפורש הטעם דנר שבת שמא יטה והרמב"ם והראב"ד פי' באמת הטעם שמא יניח ויצא וליכא שלום בית ואפי' רש"י לטעם דפי' לעיל בד"ה שאין נמשכין ואתי להטות היינו בנר שבת שהוא בבית על שולחנו לא שכיח שיכבה אבל נר חנוכה מצותה על פתח הבית מבחוץ ושמנים ופתילות הפסילין שאין נמשכין וודאי שכיח שיכבה ברוח מצוי' ואפי' ברוח כ"ד מחוץ לביתו וצ"ע עוד תמה הגאון בתשובה זכרון יוסף למה ניחוש שמא יפשע במידי דלית ליה הנאה אטו ברשיע עסקינן ע"ש ועוד קשה לי שפי' רש"י בחול חיישי' שמא יפשע ובשבת חיישי' שמא יטה שני הפכים הא הו"ל תרי חומרי דסתרי אהדדי ועיין במג"א ס"ו סי' תצ"ב ונ"ל דצריך להבין כיון שדרך שמנים מהגריעות לכבות כנ"ל למה פי' רש"י שמא יטה בשבת ולא פי' שמא ידליקנה לכשתכבה אמנם זה פשוט דלא שכיח שוגג בזה דזיל קרי ביה רב ידע דכתיב לא תבערו אש וכו' גם לחזור ולהדליק מידי דטרחא היא ובתוך זה מדכר דשבת הוא אבל הטיה דלאו כ"ע דינו גמירי שגם בזה יש איסור וגם בזה ליכא טרחא יתירה חיישי' שמא ישגה ויטה אמנם למ"ש שמא ישכח מלהטות בזה לא שייך שכחה כיון שהוא תמיד נגד עיניו ורואה שאין הנר דולק יפה אלא אחר שכבה שייך שכחה שמא ישכח מלהדליקה וא"כ נ"ל בדוקא פי' רש"י שפיר זקוק לתקנה וכו' שלא פשע ולא מתקן לה ותמה דהל"ל זקוק לה להדליק וכו' שמא פשע ולא מדליק לה:

אבל לענ"ד נראה ודאי לפשיעה אחר שידליקה אחר שתכבה לא חיישי' דאטו ברשיעי עסקינן וגם לשכחה להטות בעוד שהיא דולק לא שייך למיחש שהוא לנגד עינו תמיד אבל כיון דכבתה זקוק לה להדליק ושר של שכחה מצוי' תמיד שישכח להדליקה לכן זקוק לתקנה ולהטותה בעוד שהוא דולק כדי שלא תכבה אבל חשו חכמים כיון שיש לו תקנה כשתכבה דלמא פשע ולא מתקן לה דייקא בעידנה דולק על סמך שידליקה אחר שתכבה ובאמת אחר שתכבה ישכח מלהדליקה, והא תינח בחול דלא שייכי' שמא יטה שיפשע בשבת ונהפוך הוא כיון דזקוק לה ובשבת אין יכיל להדליקה וכיון כשכבתה חיישי' שמא יטה לצורך כדי שלא יכבה וא"ל דהן הן דברי תוס' כיון דאין יכול להדליקה

בשבת ר"ל לבסוף כשתכבה ודאי לא יפשע מלתקן אדרבה שמא יטה כדי שלא תכבה משום דכבתה זקוק לה ולק"מ השתא ב' קושיות הנ"ל ודברי תוספ' מדוקדקים היטב,:
והנה כי כן נראה לי לתרץ קושי' התוס' דהא קיי"ל בכ"מ עשה דוחה ל"ת ומבואר במג"א רס"י תמ"ו בשם השל"ה הקדוש ז"ל דגם בעשה דרבנן הדין כן דאתא עשה דרבנן דתשביתו ודחה ל"ת דרבנן דאמירה לנכרי ומוצא חמץ בביתו בפסח יוציאו ע"י עכו"ם עש"ה אבל אין עשה דוחה ל"ת ועשה ביאור הר"ן סוף ר"ה והובא במג"א שם דאפי' איסור דרבנן בשבת איכא עשה ול"ת ואין נדחה מפני עשה ע"ש. והרשב"א בחידושיו למס' יבמות דף ע"ו תירץ על קושי' התוס' שם בד"ה נגמר וכו' הא מחמר הוי עשה ול"ת ותי' רשב"א בשם מורו דעשה דשבת לא קאי אלא אאבות מלאכות עי"ש ואיכא מ"ד הבערה ללאו יוצאות לית ביה עשה וה"נ קיי"ל כל המקלקלין פטורים וכר"ש בשבת דף ק"י דאפילו מקלקל בהבערה פטור אא"כ צריכים לעפרא וההנ"נ תיקון מצוה ה"ל תיקן לה והמתבאר מדברי תוס' שבת דף ק"ה ד"ה הא רי"ו וכו' דמצוה דאורייתא דוקא הו"ל תיקן אבל לא מצוה דרבנן עיי"ש אלא דגם מקולקלים פטורין אבל אסור ואית ביה עשה ולא תעשה דרבנן אמנם למ"ד הבערה ללאו יוצאות לסברת הרשב"א הנ"ל מקלקל בהבערה לית ביה עשה דרבן דלא עדיף מהבערה דאורייתא במתקן וא"כ מתורץ קושי' התוס' דע"כ מוכח דמותר להשתמש לאורה דהשתא הו"ל מתקן וחייש שמא יטה אבל אי אסור להשתמש לאורה כיון שאין יכול להדליקה בשבת ושמא יטה וא"כ יטה או ידליקנה מאי הוי והא מקלקל הוא בהבערה מצוה דרבנן לאו תיקן הוי ואי דמ"מ פטור אבל אסור אי הבערה ללאו יוצאות ליכא עשה רק איסור ל"ת וכיון שכבתה זקוק לה אתי עשה דרבנן ודחי ל"ת דרבנן כדפירשנו ודו"ק: בסוגי' דמהכ"ע (סוכה דף ל') מאת אמ"ו הגאון רשבה"ג אב"ד דפה ק"ק ס"ה יע"א על:
שבת:
שובה שנת גאולה לישראל לפ"ק:
הרמב"ם בפ"ה מאיסורי מזבח הלכה ד' פסק וז"ל הגונב או הגוזל והקריב הקרבן פסיל והקב"ה שונאו שנאמר שונא גזל בעולה ואצ"ל שאינו מתכפר בו ואם נתיאשו הבעלים הקרבן כשר ואפי' הוה חטאת שהכהנים אוכלים את בשרה ומפני תקנת המזבח אמרו שהחטאת הגזלה אם נודעה לרבים אינה מתכפרת אף על פי שנתיאשו הבעלים כדי שלא יאמרו מזבח אוכל גזילות וכן העולה וכו' עכ"ל והרא"ד השיג עליו וז"ל ואפי' הי' חטאת א"א אין כאן אפי' והכ"מ ביאר עפי' סוגי' דגיטין נ"ה ופסק רבינו כרב יהודא ויש לתמוה וכו' דהא מתני' לא אתי שפיר לרב יודא דפריך הש"ס עלי' איפכא מבעי לי'

ומסיק ה"נ קאמר לא נודעה וכו' נודעה א"מ מפני תיקן מזבח והשתא כיון דמתני' אתי כפשטא כעולא ס"ל למיפיק כוותי' וכו':

ונ' לי לתרץ תמי' זו דהכ"מ דצריך להבין הא ודאי לפני יאוש מודה ר' יודא דדבר תורה אינו מכפרת נ"ל משום שלא יהיו כהנים עצבים מכפרת כדס"ל לעולא הכי גם לאחר יאוש וא"כ קשה מאי פריך הש"ס תחילה לר"י מ"ש חטאת וכו' דלמא מתני' לפני יאוש מיירי ומודה ר"י לעולא כה"ג ונ"ל כיון דלר"ש סתם גזלה יאוש בעלים הוא ניחא לי' לאוקמי מתני' ככ"ע ועדיפא משני גם אחר יאוש ניחא לאוקמה אמנם לדידן דקיי"ל כרבנן דר"ש נקטינן דמתניתין א"ש גם לר' יודא כפשטא כמו לעולא ומיירי לפני יאוש ופירושו כמו לעולא אחר יאוש לא נודעה מכפרת מפני תיקן המזבח ולק"מ קו' הכ"מ:

ולכאורה עדיין קשה דהא רישא דמתני' על מריש הגזול שבנאו וכו' לר"י דיאוש קני ס"ל מד"ת ומתני' מפני תקנת השבים תנן יטול את דמיו ע"כ לפני יאוש מיירי וא"כ מ"מ קשי', מאי פריך הש"ס לר' יודא מ"ש חטאת וכו' דלמא סיפא דומי' דרישא מוקים לה לפני יאוש דהוי לדידי' נמי כמו לאחר יאוש אליבי' דעולא. ונ"ל דהא לעולא ג"כ לשיטת הר"ת ס"ל יאוש קנה בכ"מ חוץ להקרבה משום מהבע"ב א"כ רישא על מריש הגזול שבנאו וכו' מפני תקנת השבים ע"כ לפני יאוש מיירי גם לעולא ומ"מ מוקים עולא לסיפא דחטאת הגזולה גם אחר יאוש וע"כ משום דניחא לי' לאוקמה סיפא בכל ענין א"כ הכל לר' יהודא ניחא לן לאוקמי בכל ענין כמו לעולא דבהא לא פליגי מיהת כיון דשפיר מתוקם לפני יאוש דומי' דרישא גם לר' יהודא אתי' מתניתין כפשטא ולק"מ כנ"ל:

ועוד נ"ל עדיפא בטעמא דהרמב"ם בזה, דהנה רש"י פי' שלא יהי' כהנים עצבים על שאוכלו חולין שנשחטו בעזרה שאסורין וצריך להבין מ"ט לא פי' טפי עצבים על ששחטו והקריבו בזריקה חולין בעזרה והנה על שחיטה לא קשה משום ששחיטה כשרה בזר ונ"ל פשוט דניחא ליה לגמרא בשלמא לעולא היינו דקתני חוואס פי' רש"י דאיכא אכילת כהנים אלא לר"י אפי' עולה נמי הרי דלעולא דוקא חטאת נקט אבל עולה לא תקני בו שמכפרת ע"כ הפי' שלא יהי' כהנים עצבים על שאכלו חולין בעזרה בלבד ולא בשביל שהקריבו חולין בעזרה דאי גם לעולא קשי' אפי' עולה נמי, אמנם היא גופא קשי' וטעמא מאי לח יחושו באמת על הקרבתם ונ"ל ה"ט לפי שבהיתר עבדו עבודתם כיון שלא ידעו שגזולה היתה וכשנודע להם אח"כ שחולין בעזרה היה עבדו איסור בשוגג ודבר שאינו מתכוין מותר בכל איסורים שבתורה ובחייבי לאוין לא ענשה התורה על שוגג לכן לא יהיו כהנים עצבים על ככה משא"כ על שאכלו חולין בעזרה הרי אפי' מתעסק דגרע משוגג דהא פטור הוא מקרבן וגרע אפי' מדבר שאין מתכוין דגם ר"י דאוסר

בדבר שאיני מתכוין פוטר במתעסק ועכ"ז מתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה - ואע"ג דזה הוא רק בחייבי כריתות דוקא חייב כחלבים ועריות גם מתעסק כמו שוגג חייב חטאת משא"כ בחייבי לאוין לא אשכחן שום עונש על שוגג. מ"מ אוכל שכן נהנה ודאי גם השוגג צריך כפרה כמו בעברה על הנדר דרשי' וד' וסלח לה על השוגג וכה"ג מחלקים התוס' בחולין דף ז' בהא דאין הקב"ה מביא תקלה ע"י צדיקים היינו במידי דאכילה משום דאכילת איסור גנאי גדול להם שיכשלו בו לכן יהיו כהנים עצבים על שאכלו חולין בעזרה למפרע בשוגג ומתעסק נכשלו באכילת איסור כנ"ל. - שוב מצאתי בס' טוב גיטין עמד ע"ד רש"י הנ"ל על שאכלו וכו' בזה עש"ה והנאני והנראה לענ"ד כמ"ש, וזהו למ"ד חילין שנשחטו בעזרה דאוריי' ועולא הכי ס"ל, מפרש מתני' הכי אבל הרמב"ם פ"ב משחיטה הלכה ג' פסק אליבי דהכ"מ והמ"ל והלח"מ חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא עש"ה וכ"כ בהדיא הכ"מ בפ"א מהל' חמץ - ודאי לא שייך כלל ה"ט מכפרת שלא יהי' כהנים עצבים על שאכלו חולין שנשחטו בעזרה לכן הרמב"ם לטעמי' ע"כ לא פסק כעולא אלא כר' יודא כנ"ל:

הרמב"ם בפ"ח מה"ל לולב ה"נ פסק לולב הגזול כשר ביו"ט שני וכשמואל ותמהו עליו קמאי הא קיי"ל שמואל וריו"ו הלכה כריו"ו - עוד תמהו הראשונים על שמואל גופא הרי ריו"ו משמי' דתנא רשב"י אמרה והאיך פליג שמואל על התנא דרשב"י ועיין בס' הרז"ה ובמלחמות הרמב"ן - ועוד קשה לי והא ר"י קראי דרש א"כ שמואל דלא חייש למהב"ע קראי מה דריש בהו - עוד תמהו על הרמב"ם שסותר את עצמו בפ"ה מה"ל איסורי מזב"ח הלכה ט' פסק לה"ט מהב"ע במנחות ונסכים מערלה וכה"כ שאסור בהנאה עיי' שו"ת שאגת ארי' סי' צ"ו ותשו' נוב"י חנינא חמ"ח סי' קנ"ג קל"ד:

ונ"ל דיש לדקדק בסוגי' ר"פ לולב הגזול דמייתא ריו"ו ראיי למהב"ע מקרא והבאתם גזל וכו' וארי"ו משום רשב"י מ"ד אני ד' שונא גזל בעולה תרתי אסתבר בקמייתא וכן הקשה מהר"ם ברבי זצ"ל ונ"ל בפשוט עפימ"ש בירושלמי בגיטין דף נ"ה אמתניתין על חטאת גזילה שלא נודעה לרבים וכו' מייתא עלה הפלוגתי' דבגמרן עולא ור' יודא ובירושלמי איתא עולא וריש לקיש דר"ל ס"ל ד"ת גם נודעה מכפרת דיאוש קנה ומתקנה אינו מכפרת שלא יאמרו מזבח אוכל גזלות וסיים עלה הירושלמי ר' אבין בשם ר' יהונתן והבאתי גזל ואת הפסח ואת החולה מה פסח וחולה בגלוי ונודעה הוא דאינו מכפר עכ"ל א"כ מבואר כיון דמתניתין קא פסיק ותנא לולב הגזול פסול ל"ש גזולה שנודעה לרבים ולא שנא לא נודעה לרבים - ומקרא אחד והבאתם את הפסח וכ' שמעונ' רק מהב"ע בקרבן גזול שנודעה לרבים דומי' דפסח וחולה לכן הוצרך ריו"ו משום רשב"י להביא עוד קרא

ב' אני ה' וכו' שונא גזל בעולה דייקא אני ד' אפי' גזל שאין יודע בו אלא אני ד' לבד, אני שונאו ופסול משום מהב"ע:

ועוד נ"ל ליישב מ"ט צריך תרי קראי אפי' דאשכחן פלוגתי' המג"א בסי' תמ"ו כתב דמצוה דרבים הוא דוק' כמו שופר שיחיד מיצא את הרבים י"ח אבל השבתת חמץ לא הוי עשה דרבים - ולפי"ז ה"ה לולב לא מקרי מצוה דרבים אבל באמת הטו"ז סי' תרנ"ה פשיטי' ל"ה דלולב יפה כחו דהוי לי' מצוה דרבים ועיי"ש - והקשה לו הרב הגדול מו"ה שלמה עלישטאוי זצ"ל ה"ה למגן אברהם איך יפרנס סוגי' לדר"פ ברכות מ"ז במצוה דרבים כגון תפילה לית ביה מהב"ע ודפח"ח ולענ"ד נראה אטו גברא אגברא קא רמית התם אליבי דר"א ששחרר עבדו להשלימו לעשרה מסיק כן איהו ס"ל במצוה דרבים לית ביה משים מצוה הבא בעבירה ור"א תנא הוא ופליג על רשב"י הכא דס"ל גם במצוה דרבים כגון לולב אית בי' משום מהב"ע א"כ מבואר מקרא קמא והבאתם גזול וכו' כי קושי' הנ"ל באמת דנביא הוכיחם רק על קרבן יחיד משא"כ גבי לולב שהוא מצוה דרבים לית ביה משום מהב"ע וכדס"ל הכי ר"א בברכות דף מ"ז לכן מייתא עוד קרא שני אני ד' שינא גזל בעולה משל וכו' שיבריחו בניו מן הגזל הרי ע"כ גם אגזל בקרבן צבור קפיד והה"נ בלולב מצוה דרבים כנ"ל:

ועפי"ז ניחא גם לתרץ הרגיש למהר"ם לובלין על תוס' כיון דיש מקום לחלק בין קרבן לשאר מצוה אלא דגם גבי חולה מצינו מהב"ע א"כ אדעייתא רי"ו ראיי' מקרבן הו"ל להביא ראיי' מהאי בריי' דראב"י גזל סאה חיטין וכו' אין זה מברך אלא מנאץ ולק"מ דחלה ודאי מצוה דיחיד היא אבל לולב מצוה דרבים לא שמעי' מהב"ע אסור אלא מקרא דקרבן כנ"ל ובזה ניחא עוד שני הרגשות שהקש' המפרשים א' מ"ש דבגיטין דף ל"ח שבק הש"ס להביא מר"י דשמעתי אמרינן אמר שמואל המשחרר עבדו ולא נקט אלא והאמר ר"י המשחרר עבדו וכו' ולק"מ לפי' הנ"ל דשמואל הכי פליג על ר"י בלולב דוקא משום שהוא מצוה דרבים וקרא מוקי בקרבן יחיד דוקא הוא דקפיד קרא על מהב"ע וכהאי תנא ר' אליעזר בברכות מ"ז דס"ל הכי ולכן בגיטין דף ל"ח דמרי' דשמעתי הוא שמואל לא פריך עליו מהב"ע היא דאסיק אדעתי' התירץ מצוה דרבים שאני דהא שמואל לטעמא הכי ס"ל גבי לולב הגזול ביו"ט ב' כשר אבל בברכות מ"ז דלא הביא בקושי' א' משמי' דשמואל רק והאר"י המשחרר וכו' מקשה תו שפיר והא מהב"ע הוא ותירץ דר"י כשמואל רבי' ס"ל בהא דמצוה דרבים שאני ולא וכרי"ו משום רשב"י מיהת א"כ במצוה דרבים כמו תפילה וכמו לולב פליגי תנאי ר"א ורשב"י אם איתי ביה מהב"ע כמו דפליגי ביה שמואל ורי"ו וקיי"ל מעשה רב ולכן הרמב"ם פסק כשמואל וכר"א דשיחרור עבדו

וכו' הר' עביד עובד' בנפשי' אבל במצוה דיחיד לא אשכחן פלוגת' כלל כנ"ל גם שמואל מודה לאסור מהב"ע ובהכי איירי הרמב"ם בפ"ה מאיסורי' מזבח מנחות ונסכים דיחיד דומי' דערלה וכה"כ ולק"מ:

בסוגי' דמצוה הבאה בעבירה:

שם במתניתין לולב הגזול פסול וכו' ובגמרא קא פסיק ותנא וכו' בשלמא יבש וכו' אלא גזול וכו' ביום שני אמאי לא אמר ר"י משום רשב"י משום דה"ל מהב"ע וכו' עיי"ש היטב והקשה בתוס' דתני לקמן בברייתא לכם משלכם להוציא את הגזול וכו' ול"ל הקרא ת"ל משום מה"ב וצ"ל משום שאול אצטרך לי' וכו' עי"ש היטב ופריך המהרש"א אמאי לא הקשה התוס' מהגמ' דלעיל דף ט' דבעי' קרא גבי סוכה תעשה לך למעונה גזולה ת"ל משום מצוה ה"ב והניח בקושי':

ונראה דלכאורה ק' על תוס' קושי' עצומה והיא קושי' מפורסמת, דב"י הביא בשם ארחות חיים ומובא בש"ע בסי' תרמ"ט בשם יש מי שאומר דלא נפסול גזול וגנוב אלא לגנב ולגזלן עצמו אבל לאחרים כשר בשאר ימים חוץ מיום ראשון ולפי"ז מאי מקשה תוס' דל"ל לכם ת"ל משום מה"ב, דאצטרך קרא דאם גזל ונתן לאחר דלא הל"ל מה"ב כמ"ש הא"ח, אלא ביו"ט. ראשון אסור דלא הו"ל לכם ולהכי אצטרך קרא, ונראה דלכאורה צ"ע דמקשה המג"א על או"ח ממ"נ במאי מיירי אי לפני יאוש הא איתא במלחמות לפני יאוש אפי' לאחרים הוי מה"ב אי לאחר יאוש הא קני ביאוש ושנוי רשות והו"ל לכם אמאי פסלי לי' ביו"ט ראשון הא הוי שלכם ותי' דא"ח ודאי לא מיירי בפשיטו דאם גזל ונתן לאחר או מכר לאחר דזה דין פשוט, ומוכרח מהגמ' גבי אונכרי אלא דאיירי' באם גזל ושאול לאחר ומיירי' לאחר יאוש נמצא לא הוי מה"ב גבי אחר אלא דבראשון אסור ולא מטעמי' אלא משום שאול אבל בימים אחרים כשר לאחר משום דשאול כשר ביו"ט שני ומצוה ה"ב לא הוי משום דמיירי לאחר יאוש ושנוי רשות ובזה איירי' הא"ח נמצא לפי"ז לא קשה קושייתו דלעיל על התוס' דלמא אצטרך לכם באחר דלא הוי מה"ב כמ"ש הא"ח, כיון דהא"ח לא מיירי אלא באם גזל ושאל לאחר ובנידן זה לא אצטרך לכם אלא משום שאול וזה תירץ תוס' באמת' והשת' לק"מ קושי' המהרש"א מר"י אמר רב דלעיל גבי סיכה גזולה לא הי' יכול להקשות קרא ל"ל ת"ל משום מה"ב דא"ל דאצטרך לך גבי אחר, ובנידן דידן אם גזל ושאל לאחר דלא הו"ל מה"ב ופסול משום לך אבל לקמן בלולב מקשה התו' שפיר תיפוק לי' משום מה"ב, ואי משום אחר, באחר לא שייך אלא באם גזל ושאל ופסול משום שאול אבל בסוכה שאול כשר ולא פסול אלא משום דל"ה לך

משום גזל ואצטרך לך ולק"מ קושי' מהרש"א יע"ה כי הם דברים עמוקים וקצרתי מאד משום טרדות הזמן:
תם ונשלם: